

**T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri (Kelam)
Anabilim Dalı**

Din ve Siyaset Bağlamında Tekfir

Doktora Tezi

Maarroof Al-Huseemı

Ankara 2016

**T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri (Kelam)
Anabilim Dalı**

Din ve Siyaset Bağlamında Tekfir

Doktora Tezi

Maarouf Al-Huseem

Danışman

Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün

Ankara 2016

T.C.
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri (Kelam)
Anabilim Dalı

Din ve Siyaset Bağlamında Tekfir

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmza

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

.....

Prof. Dr. Muammer ESEN

.....

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN

.....

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BULUT

.....

Yrd. Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN

.....

Tez Sınavı Tarihi: 31.08.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Maarroof Al-Huseeını

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	X
TEKFİR MESELESİNİN TARTIŞILDIĞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE	X

I. BÖLÜM

KÜFÜR/TEKFİR KAVRAMI, HÜKÜMLERİ ve ŞARTLARI

A. TERİM VE KAVRAM OLARAK KÜFÜR/TEKFİR	1
B. KÜFRÜN TÜRLERİ VE HÜKÜMLERİ	6
C. BAZI ALİMLERİN TEKFİR İÇİN ÖNGÖRDÜĞÜ ŞARTLAR	31
D. TEKFİRİN HÜKMÜ VE FAKİHLERİN GÖRÜŞLERİ	35
E. İSLAM TARİHİNDE TEKFİR İTHAMINA SEBEBİYET VEREN KONULAR	46
F. TEKFİR SÖYLEMİNİ ORTAYA ÇIKARAN SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK SEBEPLER	53
G. TEKFİRE GÖTÜREN NEDENLER	57
G.1. Cehalet	57
1. Şer'i İlimlerde Cehalet	58
2. Nassların Delaleti Konusunda Cehalet	61
3. Rabbanî Yargılar/Ontolojik Hükümler Konusunda Cehalet	62
G.2. Nefse Uyuma	64

1. Haklılığa Duyulan Aşırı Güvenin Yarattığı Radikalleşme	64
2. Müteşabihâtı Yanlış Yorumlama	65
3. Ehil Olmayanların İctihatları	68
4. Hatalı Te'vil	69
5. Dinde Aşırılık	73
G.3. Bilgi Temelli Anlayıştan Uzaklaşma	78

II. BÖLÜM

TEKFİR DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GEÇİRDİĞİ SÜREÇ

A. HARİCİ ZİHNİN VE EKOLLERİN TARİHÇESİ	78
1. Haricî Zihniyetin Doğuşu	78
2. Hâkimiyet Kavramı	86
3. “Hâkimiyet Allah’ındır” Sözü ve İslam Siyaset Düşüncesindeki Yeri ...	96
4. Tekfirin Harici Fırkalar Üzerinden Gelişimi	99
B. TEKFİR KONUSUNDA KELAM EKOLLERİNİN GÖRÜŞLERİ ...	103
1. Haricilerde Tekfir	106
2. Şia’da Tekfir	117
3. Mutezile’de Tekfir	124
4. Mürcie’de Tekfir	126
5. Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’te Tekfir	129

6.	İbn Teymiyye’de Tekfir	132
7.	Toplum ve Bireyler Arasındaki Tekfir Tehlikesi	139

III. BÖLÜM

A. MODERN DÖNEM HARİCİLERİ ve SİYASİ ETKİLERİ .....

1.	Kaide Örgütü	152
2.	Hicret ve Tekfir Cemaati	153
3.	Cihat Cemaati	154
4.	Diğer Cemaatler	155
4.1.	Semaviyye	155
4.2.	Şevkiyyin	155
4.3.	Cehennemden Kurtulan Cemaat	156
4.4.	Talau’l-Fetih Cemaati	156
4.5.	Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (DAEŞ)	157

B. ÇAĞDAŞ DÜNYADA TEKFİR ve ELEŞTİRİSİ .....

1.	Kutsal Mekanları Ziyaret Hususunda Geliştirilen Tekfir Mekanizması ve Eleştirisi	161
2.	Yöneten ve Yönetilenlerin “Allah’ın İndirdiğiyle Hükmetmedikleri İçin Küfre Düştükleri İddiası ve Eleştirisi	163
3.	Namazı Terk Edenler Hakkındaki Hükümleri ve Eleştirisi	168

4. Kâfirlerle Dost Olma ve Yardım Etmeye (Casusluk) Dair İddialar ve Eleştirisi	170
5. İrtidat/Dinden Dönmeye İlişkin İddialar ve Eleştirisi	173
6. İslam Yurdunun Küfür Yurdu Olduğuna Dair İddialar ve Eleştirisi .	180
7. Medya Aracılığıyla Tekfir Etme	181
TEKFİR FİTNESİNE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	183
SONUÇ	186
KAYNAKÇA	189
ÖZET	216
ABSTRACT	218
الموجز	220

ÖNSÖZ

İsmi “Barış” olan bir dinin mensuplarına da huzur getirmesi beklenir. Ama bir bütün olarak bakıldığında, Müslüman toplumun durumu bunu göstermemektedir. İslam dünyasının içinde bulunduğu kaotik yapının İslam’dan mı Müslümanlardan mı kaynaklandığı sorusu, çok eski bir sorudur. Sorunun İslam’dan kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Bu durumda Müslümanların dinle ilgili hangi anlayışlarının, nerede hata verdiğini ve bu hatanın yarattığı sapmalardan nasıl kurtulabileceğimiz sorusunu sormak elzem hâle gelmektedir.

İslam dünyasının dinle ilişkisinde yaptığı hatalardan en büyükleri din ve siyaset arasındaki ilişkide kurduğu yanlış bağlantıdır. Siyasal meseleleri dinî terimlerle tartışmanın getirdiği bu sapma, İslam’ın siyasal-kültürel tarihinin toplum için olumsuz sonuçlar doğurmasına sebep olmuştur.

Tezimizde ele aldığımız tekfir gibi dinî temelli bir meselenin siyasal bağlamı olan birçok konuyla bağlantılı olarak üretildiği ve tartışıldığı görülmektedir. Dinin bireyi muhatap aldığı, onu inşa ettiği gerçeğinin, dinin toplumu nasıl inşa ettiği ve hangi eylemlerin yahut düşüncenin insanı toplumun/ümmetin dışına çıkardığı aşamasına getirmiş ve dini toplumu parçalayan bir mekanizmaya dönüştürmüştür.

Tezimizin ana omurgasını bu sorunun tarihsel ve güncel görünümünü, iddialarıyla incelemek ve eleştirmek oluşturmaktadır.

İslam tarihinin her döneminde iç savaş/fitne ve buna götüren dini olgu olarak tekfir ulemanın gündeminde olmuştur. Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı nefislerin bu fitne ve tekfir söylemleri bağlamında, yine dini gerekçelere dayandırılarak çok kolayca ihlal edildiği hep gözlenmiştir. Bu durumda tekfir

silahının, dinî kılıfa sokulmuş versiyonlarının, dinin bu konudaki sahih bilgisiyle aşmanın en emin yol olduğu tartışmasıdır. İçinde yaşadığımız Irak coğrafyasının bu sorunla uzunca bir süredir baş etmeye çalıştığını, Şii, Sünnî gibi ana bloklar başta olmak üzere daha birçok cemaat ve grubun aynı dinin Kitabına ve geleneğine yaslanarak birbirlerine kıydıklarını gözlemledim. Din ve Siyaset Bağlamında Tekfir meselesini ele almamdaki en büyük faktör bu çağdaş negatif olgudur.

Bu araştırmada konusunun belirlenmesi ve şekillenmesinde, bilgi ve fikir akışı paylaşımını sağlayan ve kendisi ile çalışma fırsatı bulduğum değerli danışman hocam **Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN'e** şükranlarımı bir borç bilirim. Araştırmam boyunca hep yanımda olan bilgi ve desteğini hiç eksik etmeyen çok değerli Hocam **Prof. Dr. Hüseyin ATAY'a** sonsuz teşekkürlerimi arz etmek isterim. Katkılarından dolayı Kelam ana bilim dalının diğer değerli hocaları ve asistanlarına teşekkür ederim.

Özellikle beni vatanında misafir eden, doktora eğitimimi yapmamı sağlayan Türkiye Cumhuriyeti'ne teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

A. ESR	Aynı Eser
Age	Adı geçen eser
B	Bab
b.	Bin, İbn
Bkz	Bakınız
C	Cilt
H	Hicri
İ.A	İslam Ansiklopedisi
K	Kitap
KRŞ	Karşılaştırınız
KS	Kısım
KTP	Kütüphane
M	Miladi
MAD	Madde
NO	Numara
NŞR	Neşreden

R	Risale
S	Sahife
TRE	Tercüme eden
TSZ	Tarihsiz
VE	Vefat
VB	Ve benzeri
VD	Ve devamı
VDD	Ve devamının devamı
VR	Evrak
Thk	Tahkik

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ ءَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِّن قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا)

(Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.) Nisa 5/94

قَالَ : رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ ،

مَا أَطْيَبَكَ وَأَطْيَبَ رِيحَكَ مَا أَعْظَمَكَ وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكَ ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ ، لِحُرْمَةِ الْمُؤْمِنِ
أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً مِنْكَ مَالِهِ وَدَمِهِ وَأَنْ ، نَظَنُّ بِهِ إِلَّا خَيْرًا

Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavaf etti ve (tavaf esnasında) şöyle dedi: "(Ey Kâbe!) Sen ne güzelsin ve senin kokun ne güzeldir. Senin azametine ve senin kutsallığının azametine hayranım. Muhammed'in canı (kudret) elinde olan (Allah)'a yemin ederim ki, müminin hürmeti Allah katında senin hürmetinden şüphesiz daha büyüktür. Müminin malı, kanı ve hakkında hüsnü zanda bulunma kutsallığı (seninkinden üstündür)." İbn Mace "Fiten", 3930

GİRİŞ

TEKFİR MESELESİNİN TARTIŞILDIĞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İslam, ilkesel anlamda, değişmeyen bir zemin olan fitrata dayanmakla beraber; zamana, zemine, sosyal, psikolojik, ahlaki ve ekonomik durumlara göre değişkenlik gösteren yapıları da dikkate alan bir dindir. Bu anlamda İslam, tabiat kanunlarına aykırı bir yapı barındırmayan insanoğlunun fitratına tamamen mutabıktır: “Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise yönünü ona çevir. Allah’ın yaratma eyleminde hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler”¹ ayetiyle insanın yapısal potansiyellerinin hem kendi tabiatına, hem kozmik tabiata, hem de Allah’ın kelamı olan vahyin tabiatına uygunluğuna işaret edilmektedir diyebiliriz; çünkü insanın anlama faaliyetinin gerçekleşmesi için, çevrilmesi istenen yönün nesnel bir zemine dayanması gerekmektedir. Ayetin sonunda kullanılan ‘ed-dînü’l kayyûm’ ifadesi de bu zemine dayanan dinin; çelişki ve tutarsızlıktan uzak olması dolayısıyla inanırlarını dik/sağlam tutan (*k-v-m*), onları *istikamet* üzere dosdoğru bir amaca yönlendiren, bu bilinçle hem değer farkında olan hem de değer üreten (*kayyime*) bireylerin iradesine yön veren, inanırlarını *emr-i bi’l ma’rûf nehy-i ani’l münker* genel ilkesi çerçevesinde koruyan ve ihtiyaçlarını gideren (*kavvâm*) özelliklere sahip olduğunu ve yine bu paralelde insan fitratıyla uyumlu olduğunu vurgulamaktadır.

---

¹ Rum 30: 30.

İslam, yüce Allah'ın tüm insanlığa gönderdiği dinin adıdır.² Bu dinin peygamberi Hz. Muhammed,³ kitabı Kuran'dır. Hz. Muhammed'e vahyedilen kitabın amacı “Şüphesiz ki bu Kur'an, insanı en doğru yola iletir”⁴ ayetinde de bahsedildiği üzere; belli bir zaman, mekân ve insanlara yönelik olmayan ‘en doğru yol’a iletmektir. Ne vahiy dilinin Arapça olması dolayısıyla İslam Arapların dini, ne vahiy tebliğ eden Hz. Muhammed'dir diye İslam onun dini, ne de tarihin belli bir kesitinde nazil olduğu için İslam sınırlı bir insan grubuna hitap etmektedir.

Bu doğrultuda Kur'an'da ifade bulan şirk, nifak, zulüm, inkar gibi olumsuz nitelermeler de yalnızca vahyin ilk nazil olduğu topluma ya da Ehl-i Kitab'a değil; vahyin fitratı muhatap alması ve beşeri problemlerin din, dil, ırk, cinsiyet ayırımına dayanmaması dolayısıyla bu niteliklere sahip olan her bir insana işaret etmektedir; aksi türlü bir okuma, insanı motive etmeyecek, dolayısıyla da iyi eylemlere yönlendirip kötü eylemlerden uzaklaştırmayacaktır. Her fiilinde doğrudan yana olma gayreti gösteren Hz. Muhammed'e dahi “Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur...”⁵ ve “Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve onların arzu ve heveslerine uyarak, sana gelen haktan sapma...”⁶ tarzındaki ifadeler Müslümanların her fiilinin ‘farkında’ olması gerektiğine dair uyarıdır; çünkü bu ayetler Kur'an'a muhatap olan her bir insanadır. Dolayısıyla Müslüman olmak hayatın her alanına yayılan iradi bir eylemdir. Başka bir ifadeyle

---

² Âl-i İmran 3: 19.

³ Âl-i İmran 3:199; Ahzab 33:40.

⁴ İsrâ 17:9; Haşr 29:21.

⁵ Kasas 28:88; Zümer 39:65.

⁶ Maide 5:48.

Kuran, Allah'ın insanlara ilettiği bir dünya görüşüdür, motive eden bir araçtır ve insanlar için rehberdir; rehberi aktif kılacak ise vahyin muhatabı olan insandır.

İslam, 'iyi insan' projesidir.⁷ Bu projenin iki temel ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kişinin varlığa dönük sorgulaması sonucunda, tüm varlıkları mevcut kılan ve mevcudiyetlerinin devamlılığını sağlayacak tüm imkânları da varlığa yerleştiren bir Varedici'ye ulaşması ve farkındalık temelinde oluşan minnet/şükür şuurunun iman zeminini kurmasıdır. Bu; yok sayma, farkına varmama, gerçeği gizleme anlamında 'küfr'ün zıddıdır. İkinci temel ise, insanın yaratıcısına karşı aktif kıldığı ahlaki şuuru; kendine, hem cinslerine ve yaşadığı ortama/tabiiata yönelik olarak da işletmesidir. Bu da *salah* ve *sulhu* esas alan tavır ve davranışların; olması gereken yerde, olması gereken kişiye, olması gereken şekilde gösterilmesini yani *hakkın/doğrunun* yerine getirilmesini, *fasit/bozuk* olanın değil *ıslah* edici olanın tercih edilmesini kapsayan *salih ameldir*. Dolayısıyla projenin ilk istemi bireysel, ikinci istemi ise zeminini bireyin kurduğu fakat sonucu ötekine dönük eylemlerdir.

Dinin insan fitratıyla uyumlu olması ve beklentilerinin de insan yapısını aşmayan aksine insanın yaratılışsal anlamda nötr zeminden iyiye evrilmesi için motive edici beklentiler olması; 'tekfir' söyleminin insanın doğasından kaynaklanmadığını net bir şekilde ifade etmeyi gerektirir. Bu söylem, tez içerisinde irdelenecek pek çok neden sebebiyle, insanın yarattığı tarihi bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Müslümanlar arası ilk ayrışma Beni Saide olayı ile başlamıştır. Ayrışmanın ilk örneği bize ayrışmanın sebebi hakkında da bilgi vermektedir. Bu örnek olay;

---

⁷ Hüseyin Atay, *İslamı Yeniden Anlama*, Atay Yayinevi, b.4, Ankara, 2015, s. 47.

siyasetin yollarını, problemlerini, krizlerini, savaşlarını ve sonuçlarını ortaya koyması bakımından önemlidir; çünkü bu kırılma, Müslüman grupların ötekileştirme ve tekfir etme sonucu karşılıklı olarak birbirlerinin kanlarını akıttığı birçok başka olayla devam ettirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, "bilen ile bilmeyen, hak ile batıl, karanlık ile aydınlık, iman ile küfür" örneklerinde olduğu gibi doğru-yanlış ayrımını ilkesel anlamda yapmaktadır. Bu ayrımların herhangi bir tarafında bulunmak ise Kur'an'a göre dünyevi bir müeyyideyi gerektirmemektedir; çünkü "Her grup kendi tuttuğu yoldan memnundur"⁸ ve onlar hakkındaki nihai yargıyı Allah ahirette verecektir.⁹ Fakat İslam tarihinde yaşanan pek çok olay Kur'an vurgusunun aksi şekilde cereyan etmiş ve farklı bir grup, mezhep ya da görüşten olmak dolayısıyla siyaseten insan öldürmek, dini bir vecibe sayılmıştır; başka bir ifadeyle şer'i kılıfla korunan suç, dini bir göreve dönüşmüştür. Buna dayanak sağlamak amaçlı ise "Haksız yere bir cana kıymanın haram olduğunu"¹⁰ beyan eden ve "Bir insanı öldürmenin tüm insanlığı öldürmeye bedel olduğunu"¹¹ söyleyen vahye tezat olarak; ilki, kendi görüşlerine uymayan Kuran hükümlerini iptal etmek; ikincisi, Kuran'a aykırı uygulamaları gerçekleştirebilmek için hadis uydurmak şeklinde iki yol üretilmiştir. Geleneğimiz açısından bakılırsa bu uygulamalar Kur'ani vurguya üstün gelmiştir. Bu doğrultuda, siyasi çıkarlar devrede olduğu müddetçe tekfir olgusu isim ya da boyut değiştirse de

---

⁸ Mü'minun 23:53.

⁹ Şura 42:21.

¹⁰ İsra 17:33.

¹¹ Maide 5:32.

yaşamaya devam edecektir denebilir. Dolayısıyla araştırmanın ana hedeflerinden birisi, tekfir olgusuna dayanak olarak kullanılan nassların incelenmesi olacaktır.

Tarihimizde sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik ve ahlaki anlamda bireysel ve toplumsal zararlara sebebiyet veren tekfir olgusu; insanın ‘zaruriyat-ı hamse’ olarak kavramsallaştırılan ve can, akıl, din, mal ve neslin korunmasından oluşan temel hak ve özgürlüklerine sınırlama getirmek ve engel olmak suretiyle ‘insan’ mefhumunu yok etmiştir. Tezimizde birey vurgusunu temele alarak tüm boyutlarıyla tekfir konusu incelenecektir.

TEKFİR MESELESİNİN TARTIŞILDIĞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. İman Kavramı

Fîrûzâbâdî, *Kâmusu'l-muhit*'te imana; güvenme, bağlanma ve şeriatı kabul etme anlamı vermektedir.¹² *Tacu'l-arûs* imana, 'güvenmek, kötülük beklememek' anlamını vermektedir. Kelimenin kökünü ise; 'gönül rahatlığı ve korkunun kayboluşu' şeklinde belirtmekte ve imanı 'güvene dayalı tasdik'¹³ şeklinde tanımlamaktadır. Zebîdî, imandan beklenenin nefsin hakka itaat etmesini sağlamak olduğunu ve bu itaatin üç temel üzerine inşa edilebileceğini ifade etmektedir: Kalple inanmak, Lisanın ikrarı ve Bedenin eylemi. Bunlar sırasıyla itikat, doğruluk ve iyi amele karşılık gelmektedir.¹⁴

İbn Manzur'a göre ise iman; hem küfrün zıddıdır hem de yalanın zıttı olan doğru söylemektir; başka bir ifadeyle bir şeye inanmamak, onun yalan olduğunu; inanmak ise onun doğru olduğunu kabul etmektir.¹⁵ Ezheri de *Tehzibu'l-luğa* adlı eserinde mezkûr kelimeye; kökü itibariyle 'güvenmek, emin olmak' anlamı vermekte; güvenmek ve tasdik etmek/inanmak anlamlarının iç içe olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁶ Kelimenin bu anlamına, "Bedeviler, 'Biz iman ettik' dediler. De ki:

---

¹² Fîrûzâbâdî, *Kamusu'l-muhit*, thk. Muhammed Naim El-Arkus, b.1, 1426h/2005m, s. 1518.

¹³ Murtazâ ez-Zebîdî, *Tacu'l-arûs min cevahiri'l-kâmûs*, thk. Abdülhalim Et-Tahavi, Arap Kültür Dizisi, Kuveyt 1974, 9/135.

¹⁴ Zebîdî, *Tacu'l-arûs*, a.y.

¹⁵ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn, *Lisânu'l-'arab*, Dâru Lisâni'l-arab, Beyrut, tsz., "e-m-n" maddesi.

¹⁶ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed, *Tehzibu'l-luğa*, nşr. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1967, "e-m-n" maddesi.

Siz iman etmediniz, ‘Biz teslim olduk’ demeniz daha doğrudur; çünkü iman henüz kalplerinize yerleşmiş değil...”¹⁷ ayeti örnek olarak gösterilebilir. Ayette Bedevilerin iman etmemiş olmalarına gerekçe olarak kalbe tam olarak yerleşmemiş bir tasdikini gösterilmiş olması ve o anki durumlarının ifadesi olarak zahir olana işaret eden ‘teslim olma’ vurgusunun yapılmış olması; güvenmek, emin olmak, şüpheden arınmak, korkudan güvende olmak anlamlarının iman ile olan bağıntı göstermektedir.

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir.”¹⁸ ayetinde geçen, insanın akıl ve irade sahibi, özgür bir varlık olmasının anlam bulduğu sorumluluğu ifade eden ‘emanet’ de aynı kökten gelmekte ve kanaatimizce insanın düşünce, duygu ve davranışta emin olunan sağlam bir temelde hareket ederek bu sorumluluğu yerine getirmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Ragıp İsfehani’nin kavrama verdiği anlamda iki farklı yön dikkatimizi çekmektedir: Bunlardan ilki, “Biz doğru kimseler olsak da sen bize inanmazsın”¹⁹ ayetindeki inanmanın, tasdik etmek anlamında kullanıldığını ifade ederek Kur’an’da iman kelimesinin geçtiği her yere iman etmek²⁰ anlamının verilmesinin doğru olmadığını göstermiş olması; ikincisi ise “Kendilerine kitap’tan bir nasip verilmiş

---

¹⁷ Hucurat 49:14.

¹⁸ Ahzab 33:72.

¹⁹ Yusuf 12:17.

²⁰ İmanın, inanmak anlamına geldiğini dile getirenlere örnek olarak bkz: İbn Hâcer el-Askalânî, *Fethü’l-bari bi-şerh-i sahihi buhârî*, thk. Mahmud Cemil, es-Safa kitapevi, Kahire 1426h/2002m, c.1, s.6; Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *Hâşiyet-ü muhtasar şuabu’l-iman*, telif: Muhammed Münîr ed-Dımeşkî, thk. Muhammed Abdülkadir, Abdürrahman kitapevi, tsz., b.1, s.8.

olanları görmüyor musun? Onlar *cibte* (batıl olan herşeye) ve *tağuta* inanıyorlar. İnkâr edenler için de: ‘Bunlar iman edenlerden daha doğru yoldadır’ diyorlar”²¹ ayetindeki inanmanın yergi ifade ettiğini, hiçbir kalbin mühürlenmediği müddetçe batıla dayanıp huzur ve itminan bulamayacağını, buradaki kullanımın “kalbe sinisini açan”²² ayetinde olduğu gibi, küfrü de bir iman çeşidi olarak dile getirdiğini ifade etmektedir.²³

İman isminin neye delalet ettiği konusunda bilginler arasında farklı anlayışlar bulunmaktadır. Bu farklılıklara işaret ederek iman bahsine giriş yapan Ebu’l-Muîn en-Neseî, imanı; kalbin marifeti, dilin ikrarı ve organların eylemi olarak tanımlayan gruplar olarak; İmam Malik, Şafii, Evzaî, Medine Ehli, Zahiriler ile Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler ve Haris el-Muhasibi, Ebu’l-Abbas el-Kalanisî ve Ebu Abbas Ali es-Sekafî gibi mütekellimleri saymaktadır. İmanın kalp ve dil ile gerçekleştiğini, organların eylemine gerek bulunmadığını söyleyenleri ise Neccariye ve Gaylaniyye de dâhil olmak üzere Ebu Hanife’yi takip eden bazı âlimler olarak sıralamaktadır. Ona göre, bu bilginlerin iman konusunda aralarındaki ihtilaf ise kalbin eyleminin marifet mi yoksa tasdik mi olduğu yönündedir. İmanın kalp ile tasdikten ibaret olduğunu söyleyenleri ise Ebu Hanife ve takip ettiği İmam Matüridî

---

²¹ Nisa 4:51.

²² Nahl, 16: 106.

²³ Râgıp İsfahanî, Ebu Kasım El-Hüseyn bin Muhammed, *El-Müfredat fi garibi’l-Kur’ân*, thk: Safvan Adnan ed-Davudi, Kalem Kitapevi, Beyrut, b.1, 1412h, s. 30.

olarak anmaktadır. Neseffî, Ebu'l Hüseyin el-Becelî ve Eş'arî'nin de aynı kanaatte olduğunu aktarmaktadır.²⁴

Eş'ari mezhebi açısından Ebu'l Hasan el-Eş'ari'nin *el-Lum'a* adlı eserinde kullandığı, Maturidiye mezhebi açısından da Ebu Mansur el-Maturidi'nin *Kitabu't-tevhid*'inde kullandığı "iman tasdiktir"²⁵ tanımı, sonrasında pek çok âlim tarafından kullanılmış ve tanım oldukça yaygınlaşmıştır. Bu ortak tanıma İbn Teymiyye hem lafzi hem de teolojik anlamda ciddi eleştiriler getirmekte ve imanın, tasdik olarak tanımlanamayacağına; lafzi anlamda iman kavramının dilsel içerik olarak tasdik kelimesiyle hiçbir şekilde bağdaşmadığını, gramatik açıdan kelimelerin yapısal olarak farklılığını ve her iki kavramın kullanım mahiyetleri ve delaletlerinin farklı olduğunu detaylı bir şekilde izah ederek; teolojik anlamda ise güven inşa etme temeline dayanan imanın, Allah-insan ilişkisinin zeminini oluşturduğunu, bu zeminin salt tasdikten öte duygu ve değer içeriğinin bulunduğunu ve bu içeriğin de insanı benimsediği şeyi uygulamaya yönelttiğini vurgulayarak aslında imanın güven temelli varoluşsal bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.²⁶

---

²⁴ Ebu'l-Muîn en-Neseffî, *Tabsiratu'l-edille fî usulid'dîn*, thk. Hüseyin Atay (c. I) ve Şaban Ali Düzgün, (c. 2) Ankara: Diyanet İşleri Başk. Yayınları, Ankara 2003, s. 404 vd. Ayrıca bkz. Bkz Kemalüddin İbn Ebi Şerîf, *El-Müsamere şerhu'l-musayere fî'l-'akaidi'l-münciyye fî'l-âhire*, El-Hanefiyye Kitapevi, İstanbul, s. 270.

²⁵ Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *Kitabu'l-Lum'a*, neşr. Richard J. McCarthy, Beyrut, 1953, s.75; Maturidî, Ebu Mansur Muhammed, *Kitabu't-Tevhid*, thk. ve neşr. Fethullah Huleyf, Daru'l-Camiatu'l-Mısriyye, Kahire, tsz., s. 380- 381.

²⁶ İbn Teymiyye, Takiyyüddin Ebu'l-Abbas Ahmed, *Kitabu'l-İmanu'l-Evsat* (Mecmu'u Fetâvâ içinde, cilt VII), neşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asimî, Kahire, 1404, s. 525-533. Konuyla

Bilgi-iman-amel birlikteliğini savunan genel Mutezili ilkeye²⁷ dayalı olarak Kadı Abdülcabbar, “Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah’ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir”²⁸ ayetinin tefsirinde, imanın yalnızca kalbi bir inanç ve dil ile gerçekleşen bir söylemden ibaret olmadığını; aynı zamanda onun, imanın ayette de belirtildiği gibi kalp ve uzuvların da dâhil olduğu bir zorunluluk/vücubiyet ve itaati kapsadığını ifade etmiştir.²⁹ İbn Hazm da aynı doğrultuda imanı; kalbi itminan, dilin ikrarı ve amelden oluşan bir bütün olarak görmektedir. Buradan yola çıkarak da o, yapılan her pozitif amelin iman olduğu görüşünü savunmaktadır.³⁰ Bağdadi’ye göre de iman, tüm farzları yapmak ve kebairi terk etmektir.³¹

Maturidi ise *Kitabu’t-tevhid*’de ameli imana dâhil etmemekle birlikte yalnızca tasdikın yeterli olmadığını, imanın teslim ve dinin hakikatlerine gönülden

---

ilgili detaylı bir çalışma için bkz: Ferit Uslu, “İbn Teymiyye’nin Kelamcılarının Geleneksel İman Tanımlarına Eleştirisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, c.4, sayı:3, s. 17-31.

²⁷ Murtazâ, Ahmed bin Yahya, *Tabakâtu’l-mu’tezile*, thk. Susne Divilid, Katolik Matbaası, Beyrut, 1380h/1961m, s.8.

²⁸ Enfal 8:2.

²⁹ Hemadânî, Kâdı Abdülcabbâr bin Ahmed, *Müteşabihat’ül-kuran*, thk. Adnan Muhammed Zorzu, Kahire, Nasır yayınevi, tsz, b. 1, c. 1, s. 312.

³⁰ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali El-Endülüsî, *Kitabu’l-fasl fi’l milel ve’l ehva ve’n-nihal*, Cemal yayınevi, Beyrut, 1347h, c.3, s.1088.

³¹ Bağdâdî, Ebu Mansur Abdülkahir bin Tahir Et-Tanînî, *Usûlu’d-din*, İstanbul Matbaası, b.1, 1346h/1928m, s. 249.

bağlılıkla gerçekleşeceğini; imandan çıkmanın da bu hakikatlerin terki durumunda olacağını ifade etmektedir.³²

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere her bir âlim kendi sosyal ve siyasal durumu ve mezhebi doğrultusunda bir görüş beyan ederek iman tanımı yapmıştır.³³ Kelimenin kök analizinden ve Kur'an'daki kullanımlarından anladığımız; imanın Allah-insan ilişkisinin başlangıç noktasında, 'var edilmiş olmaklığa şükür' bilinciyle temellenen, sonrasında ise yaratıcının başıboş yaratmadığı³⁴ bu varlıkla; ister akıl vererek varoluşsal anlamda, ister lütfunun işaretleri olan vahiy/peygamber gönderme ve destek olma anlamında, ister de yaşıyor olmanın gereği olan imtihan anlamında; yaratıcıya duyulan güvenin muhkemleştiği bir içeriğe sahip olduğudur. Dolayısıyla iman; bilgi zeminine dayanmakla birlikte duygu ve değer içeriğine de sahip olan, sonuçları bakımından net ve anlaşılır olan, iman edip-etmeme konusunda yalnızca Allah'a verilecek bir hesap olan, *bireysel* bir olgudur.

---

³² Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 44.

³³ Yukarıda verilenlere ek olarak kendi itikadi tutumlarına referansla iman tanımı yapanlara örnek: İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail ed-Dımaşkî el-Kureyşî, *Tefsîru'l-Kur'an-i Azîm*, Müfid yayınevi, 1402h, b.1, c.1, s.40; Şevkani, Muhammed bin Ali bin Abdullah, *Fethu-l Kadir*, İbn Kesir yayınevi, Beyrut, 1414 H, b.1, c.12, s.34; İbn Sadi, Abdürrahman b. Nasır, *Teysiru'l-kerîmi'r-rahman fi tefsîr-i kelami'l-Mennan*, Risale yayınevi, 1420h/2000m, b.1, c.1, s.41.

³⁴ Kıyame, 75: 36.

2. Şirk Kavramı

Ş-r-k kökünden gelen *şirk*; tekliğin zıttı, ortaklık, karıştırma, bölüşme, bir şeyin tek başına değil de hemcinsleriyle beraber olması³⁵ anlamına gelmektedir. Cevheri *es-Sıhah*'da bu kelimeyi; tekil ya da çoğul anlamda ortakların olması, birini fiilde, sözde ortak etmek, satışta ve mirasta ortak etmek anlamlarında ele almıştır. Cevheri bu anlamlara ek olarak, şirkin Allah'ı inkâr anlamına geldiğini de belirtmiştir.³⁶ Ezheri de şirkin inkâr anlamına geldiği konusunda Cevheri ile aynı kanaattedir.³⁷

Abdurraman b. Nasır es-Sa'dî; 'gerçek anlamda şirk Allah'ın yarattığına Allah gibi ibadet etmek, O'nu yüceltir gibi yüceltmek ve O'na verilen tüm nitelikleri ona vermek'³⁸ tanımını yaparken Dehlevi'nin 'Şirk sadece bir şeyi Allah'a denk kabul etmek değil, şirk aslında, insanoğlunun; birine secde etmek, birinin adına kurban kesmek, birinin adına adak adamak, zor durumlarda Allah dışında başkasına sığınmak ve bu kişiye zaman ve mekân affetmemek ve tasarruf sahibi olduğunu düşünmek gibi Allah'ın zatına tahsis olmuş özellik ve amellerde O'na ortak koşmaktır' anlamını verdiği aktarılmaktadır.³⁹ Dolayısıyla terim olarak şirk, Allah'a

---

³⁵ İbn Faris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cem-u mekayisi'l-luğa*, c.3, s.265; Fîrûzâbâdî, *Kamusu'l-muhît*, c.2, s.1251.

³⁶ Cevheri, İsmail bin Hammad, *Sıhahu'l-luğa*, c. 4, s.1594 ve 1993-1994.

³⁷ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, s. 10-16.

³⁸ İbn Sadi, *et-Teyisir fi Tefsîr*, c. 2, s. 499.

³⁹ Muhammed Abde, *Risaletü't-Tevhid*, telif Muhammed Amara, Şuruk basımevi, 1414h/1994m, b.1, s. 32-33; ayrıca bkz: Zekeriyâ, Ebu Bekir Muhammed, *eş-Şirk fi'l-kadîm ve'l-hadîs*, Raşid yayınevi, b.1, 1423h/2001m, c.1, s. 120.

zatında, sıfatlarında, fiillerinde, ulûhiyetinde, rububiyetinde ve ubudiyette ortak koşmaktır.⁴⁰

Ragıp İsfehani, yukarıdaki tanımları özetler mahiyette, insanın dinde şirk koşmasının iki şekilde olabileceğini; bunlardan ilkinin ‘yüce Allah’ın bir şerikinin, ortağının olduğunu doğrulamak, onaylamak veya bunun doğru olduğunu kabul etmek’ şeklinde gerçekleşen ve “Muhakkak ki Allah, O’na şirk koşulmasını bağışlamaz”⁴¹ ve “...Ve her kim Allah'a ortak koşmakta (ısrar ederse), işte o apaçık bir sapkınlığa gömülüp gitmiştir”⁴² ayetleriyle de ifade edilen *büyük şirk*; ikincisinin ise ‘bazı işlerde yüce Allah’la birlikte O’ndan başkasını da gözetmek, dikkate almak’ şeklinde gerçekleşen ve “Ve onların çoğu başka varlıklara da tanrısal nitelikler yakıştırmaksızın Allah'a inanmazlar”⁴³ ayetiyle ifade edilen *küçük şirk* olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴

Kur’an’da müşrik olmanın niteliklerine ve nasıl ele alındığına bakacak olursak; Kur’an’a göre müşrikler *Allah’a inanmakta*: “Onlara sorsan ki: “Gökleri ve yeri yaratan, Güneş’e ve Ay’a boyun eğdiren kimdir?” Kesinlikle “Allah’tır” derler... Onlara sorsan ki; “Gökten su indirip ölü toprağı diriltten kimdir?” Şüphesiz “Allah’tır” diyeceklerdir...”,⁴⁵ ve *Allah’a ibadet etmektedir*: “Hac bilinen aylarda

---

⁴⁰ Zemahşeri, Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasü’l-belağa*, Beyrut, 1992, s. 328.

⁴¹ Nisa 4:48.

⁴² Nisa 4:116.

⁴³ Yusuf 12:106.

⁴⁴ İsfehanî, *Müfredat*, s.720.

⁴⁵ Ankebut 29:61-63.

olur.”⁴⁶ Ayetten anladığımız kadarıyla hac ibadetinin zamanında bir değişiklik yapılmamıştır; bu durumda müşriklerin İslam’dan önce de var olan Hac ibadetini Allah için yaptıkları sonucuna ulaşabiliriz. Müşrikler Allah’a inanıp O’na ibadet etmekle birlikte *başka araçılara da inanırlar*: “İnsanlar arasında Allah’tan başka O’na ortak edinenler vardır. Onları, Allah’ı sever gibi severler.”⁴⁷ Bu *inanışlarının sebebi*: “Allah’ı bırakıp da başka dostlar edinenler, “Biz onlara sadece, bizi Allah’a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyorlar”⁴⁸ ayetinde de belirtildiği üzere daha iyi bir inanır olmaktır. Müşriklere göre bu yaptıklarının karşılığı ahirette tapındıklarının *kendilerine şefaathçi olmasıdır*: “Allah’la beraber, kendilerine ne bir yarar ne de zarar verebilecek durumda olmayan şeylere veya varlıklara kulluk edip (kendi kendilerine), "Bunlar bizim Allah katındaki şefaathçilerimizdir" diyen (kimse)ler!..”⁴⁹ ayeti bu konuda müşriklerin zihin dünyasını yansıtmaktadır. Kur’an müşriklerin bu tutumlarının sağlam bir zeminden yoksun olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Onların hepsini bir araya toplayacağımız gün, ortak koşmuş olanlara şunu diyeceğiz: “Hani nerede o sizin kuruntusunu ettiğiniz şeyler?” Onların kaçamak cevabı şu olacaktır: “Rabbimiz Allah’a and olsun ki bizler müşrik değildik.” Bak işte, kendilerini nasıl da yalanladılar. Allah’a karşı eş koştukları şeyler kendilerinden nasıl da uzaklaştı.”⁵⁰

---

⁴⁶ Bakara 2: 167.

⁴⁷ Bakara 2:165.

⁴⁸ Zümer 49:3.

⁴⁹ Yunus 10:18.

⁵⁰ En’am 6:22-24.

Ayetlerden anladığımız kadarıyla bir iman çeşidi olan şirk; “Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı, (gökler ve yer) kaos içinde mahvolurdu...”⁵¹ ayetinde olduğu gibi ne insan aklının, ne de “Şunu bilin ki, göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi Allah’ındır. Allah’ın yakınından ortaklar çağırınlar neyin peşindeler? Onlar kendilerini sadece bir kuruntuya kaptırmışlardır. Onları sadece saçmalamadır”⁵² ayetinde olduğu gibi vahyin onaylamayacağı bir olgu olmasına rağmen dünya hayatında bir müeyyidesi olmayan ve tamamen kişilerin kendi tercihine bağlı olan *bireysel* bir tutumdur. Kur’an onları yalnızca düşünmeye çağırmaktadır: “Onlara, ‘Allah ne indirmişse ona ve o Elçi’ye gelin.’ denince; ‘atalarımızda ne bulmuşsak o bize yeter’ derler. Ya ataları bir şey bilmez, doğru yolu da tutmaz kimseler idiyse?...”⁵³

3. Bid’at Kavramı

B-d-a kökü sözlükte; daha önce olmadığı halde bir şeyi ortaya çıkarmak,⁵⁴ hiçbir şeyi örnek almadan ya da taklit etmeden bir eser inşa etme, vücuda getirme ve yaratma; Yüce Allah’la ilgili kullanıldığı zaman da bir nesneyi aletsiz, maddesiz, zamansız ve mekânsız var etmek anlamına gelmektedir.⁵⁵ Kelimenin geldiği anlamlardan biri de inkitaadır. İbn Manzûr ‘binek devesi yoruldu ya da öldü, onu

---

⁵¹ Enbiya 21:22.

⁵² Yunus 10:66.

⁵³ Maide 5:104.

⁵⁴ İbn Faris, *Mu’cem-u mekayisi’l-luğa*, c.1, s.209.

⁵⁵ İsfahanî, *Müfredat*, s. 36; Feyyumi, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *El-misbahu’l-münir fi ğaribi’ş-şerhi’l-kebir*, c.1, s.163.

olduğu yerde bıraktı' anlamını ifade edecek tarzda 'el-ibdâu bi'r-raculi' kullanımının olduğundan bahsederek bu kullanımda olduğu üzere bid'at kelimesinin devam eden bir eylemin kesilmesi, yani devamlılığın durması, alışılmışlığın dışında bir hale girmesi⁵⁶ anlamına; yani inkitaa anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Halîl b. Ahmed, *bid'at* kelimesini, daha önce yaratılmayan, adı anılmayan ve tanınmayan bir şeyin ortaya çıkarılması⁵⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Bid'at; olana muhalefet ederek yeni bir şey oluşturma⁵⁸ demektir; dolayısıyla bir şeyin bid'at olması için ihtira/yeni oluşturulmuş⁵⁹ olması gerekmektedir.

Burada, kelimeye yüklenen dini içerikten de bahsetmek yerinde olacaktır. Ragıp İsfehani, bid'at kelimesinin mezheple ilgili kullanıldığında, 'ne söyleyicisinin ne de failinin, şeriat sahibine, şeriattaki geçmiş örneklere ve şeriatın sağlam usulüne ya da esaslarına tabi olmadığı ya da bunları örnek olmadığı bir görüş irat etmek, söylemek' anlamına;⁶⁰ Fîrûzâbâdî de dinin tamamlanmasından sonra yenilenmeye çalışılması ya da Hz. Muhammed'den sonra yeni iş ve amellerin ortaya çıkması⁶¹ anlamına geldiğini belirtmektedir.

---

⁵⁶ İbn Manzur, *Lisânu'l-'arab*, c.8, s.9; İsfehani, *Müfredat*, s.36; Feyyumi, *a.g.e.*, c.1, s.163; İbn Faris, *Mu'cem-u mekayisi'l-luğa*, c.1, s.209.

⁵⁷ Halil b. Ahmed, Ebu Abdurrahman, *Kitabu'l-ayn*, thk. Mehdi Mahzumi, İbrahim Samarraî, Hilal kitapevi, 2003, c.2, s.54.

⁵⁸ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemherâtu'l-luğa*, c. 2, s. 298.

⁵⁹ Cevheri, *Sihah*, c.3, s.1183.

⁶⁰ İsfehani, *Müfredat*, s. 36.

⁶¹ Fîrûzâbâdî, *Kamusu'l-muhît*, "b-d-a" maddesi.

Bu içeriğin literatürümüzde ne şekilde ele alındığına bakacak olursak; Şâtıbî bid'atin sonradan ortaya konan iş anlamına geldiğinden hareket ederek şer'i açıdan delili/öncesi bulunmayan işe bid'at deneceğini⁶² ifade eden genel bir tanım yapmaktadır. İbn Hâcer el-Askalanî ve İbn Recep, bid'atin şeriatla kendisine delâlet edecek bir kaynak olmadan ortaya çıkarılan şey olduğunu, kelime anlamıyla bid'at olsa bile dinde bir kaynağı/dayanağı olana bid'at denilmeyeceğini ifade etmektedirler.⁶³ İbnu'l-Cevzi de *Telbis-u iblis* eserinde önce bid'atin tanımını 'daha önce yapılmamış bir iş' olarak yapmakta sonrasında ise bid'atlerin çoğunun şeriate aykırı olduğunu, bid'atlerin genel olarak şeriatın vaciplerinin azaltılması ya da aksine çoğaltılması şeklinde gerçekleştiği görüşünü dile getirmektedir. İbnu'l Cevzi, Selef ulemasının şeriate aykırı olmasa da bid'atleri doğru kabul etmediğine dayanarak bu tür bid'atlerin uygulanmasını benimsemediğini ve bid'atçilerden hoşnut olmadığını dile getirmiştir; çünkü ona göre asıl olan öncekilere ittibadır. Bu görüşlerine ek olarak o, şayet bid'atin tamamlayıcı özelliği var denirse, bu durumda şeriatin eksikliği kabul edilmiş olur, eğer bid'at zaten şeriate aykırı bir şekilde ortaya konuyorsa durum zaten vahim bir hal almaktadır, düşüncesini dile getirmektedir.⁶⁴

Geleneğimizdeki görüşleri bu anlamda iki grup altında toplayabiliriz: Bunlardan ilki bid'atin, Hz. Muhammed'den sonra ortaya çıkan iyi veya kötü tüm

---

⁶² Şatıbi, Ebu İshak İbrahim, *El-i'tisam*, thk. Salim b. Abdulhilali, Tevhid kitapevi, 1412h/1992m, c.1, s.36. Ayrıca bkz: İbn Hâcer el-Heysemî, *El-fethu'l-mübin bi-şerhi'l-erbain*, 1428h/2008m, s. 221.

⁶³ İbn Recep, Ebu'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, *Camiü'l-ulum ve'l-hikem*, Kesir yayınevi, 1429h/2008m, s. 160; İbn Hâcer el-Askalanî, *Fethü'l-bâri*, c. 52, s. 156.

⁶⁴ İbn Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *Telbis-u iblis*, Nedve yayınevi, Beyrut, s.16-17.

alanları kapsadığı şeklinde, ikincisi ise bid'atin sadece şer'i açıdan kötü olan olayları kapsadığı şeklindedir. Bu anlamda *bid'atı hasene* ve *seyyie* olarak ikiye ayıran âlimlerin ilki, İmam Şafii'dir. Harmele b. Yahya, İmam Şafii'den "Bid'at iyi ve kötü olmak üzere iki tür olup iyi bid'at sünnete uygun olan ameller, sünnete aykırı olanlar ise kötü bid'attir" ifadesini aktarmaktadır.⁶⁵ Buna karşın bid'atın iyi ve kötü olarak ayrılamayacağı "Her bid'at dalâlettir" rivayetine dayanarak bid'atın bir bütün olduğunu savunan Şatıbî, Zerkeşî, İbn Recep, İbn Hacer el-Askalanî, Suyûtî gibi âlimler çoğunluğu teşkil etmektedirler. "Böyle bir taksimatı gerektirecek hiç bir şer'i delil bulunmamaktadır. Zaten kendi içinde çelişki vardır. Çünkü bid'at nass veya genel kaide cinsinden şer'i bir delili olmayan şeye denir. Eğer o işin vacip, mendup veya mübah olduğuna delil olabilecek bir dayanak varsa, bid'attan söz edilemez. O iş, ya emirler manzumesine dâhildir ya da en azından yapılması serbest bırakılmıştır. Hem bid'at olsun, hem de vacip, mendup veya mübah olduğuna delil bulunsun; bu çelişkiden başka bir şey değildir. Haram veya mekruh sayılan bid'atlara gelince, bunların haram veya mekruh olduklarına şer'i bir delil varsa onlar da bid'at olmazlar; günah ve isyan hükmünü alırlar."⁶⁶

B-d-a kökü ve müştaklarının Kur'an'daki kullanımını incelediğimizde; "Allah göklerin ve yerin yoktan var edicisidir"⁶⁷ ayetinde de görüldüğü üzere; örneksiz

---

⁶⁵ İbn Hâcer el-Askalanî, *Fethü'l-bari*, XVII, 10; Beyhakî, *Menakibu's-şafii*, I, 468; Bu görüşü takip eden âlimler için bkz: Tahavî, *Keşşaf-u istılahatü'l- Funûn*, I, 133; İbn Esir, *En-Nihaye*, I, 107.

⁶⁶ İzzeddin B. Abdüsselâm, *Kavâidü'l-ahkâm fi mesâlihi'l-enâm*, Ezheriye Matbaası, Mısır, 1414h/1991h, c. 2, s. 104; Şatıbî, *el-İ'tisam*, c. 1, s. 191-192.

⁶⁷ Bakara 2:117; En'am 6:101.

yaratma, yok iken yaratma, benzeri olmaksızın yaratma⁶⁸ anlamına gelmektedir ve bu tür yaratma yalnızca yüce Allah'a özgüdür. Diğer bir ayette Hz. Muhammed'in; daha önce insanlara belli zaman dilimlerinde gönderilmiş peygamberler gibi olduğunu, peygamberlik silsilesinin bir parçası olduğunu, kendisinin tebliğ ettiği vahyin daha önceki peygamberlerin anlattıklarıyla ilkesel anlamda aynı olduğunu anlatmak için "De ki, Ben türedi/*bid'an* bir peygamber değilim"⁶⁹ ifadesi kullanılmıştır. Kur'an'daki son kullanım ise, ruhbanlığın sonradan ortaya çıkarılan bir durum olduğunu ifade etmek üzere; "Sonra onların peşinden (başka) elçilerimizi de getirdik; peşlerinden de Meryem oğlu İsa'yı getirdik ve ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik; fakat kendilerine emretmediğimiz halde onlar Allâh'ın rızâsını kazanmak için ruhbanlığı ihdas ettiler/ibdeteûha..."⁷⁰ ifadesi kullanılmaktadır.

Kur'an'daki kullanımlar dikkate alındığında tüm kullanımların pozitif ya da negatif değer atfetmeksizin bir vakıadan/olgudan bahsettiğini söyleyebiliriz; çünkü değer, bu durumlarla bizim girdiğimiz ilişki sonucu ortaya çıkmakta; başka bir deyişle değer, temelinde akli bir ilkelilik, ahlaki bir zemin içermektedir. Dolayısıyla Allah'ın yaratmasının da 'yok iken yaratma' olduğundan yola çıkarak, sonradan ortaya çıkan her duruma bid'at demenin ve onu değersizleştirmenin doğru olmadığını; bu kullanımın mezhepsel ve siyasi kaygılar taşıdığını söylememiz gerekmektedir.

---

⁶⁸ Begavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimü't-tenzîl*, Tiba yayınevi, thk. Muhammed Abdülaziz, c.1, s.152; Kurtubî, Muhammed bin Ahmed, *El-câmi li ahkâmi'l-kur'an ve'l mübeyyin*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin El-Turki, Risale yayınevi, 1427h, c. 1, s. 111.

⁶⁹ Ahkaf 46:9.

⁷⁰ Hadid 57:27.

4. Nifak Kavramı

N-f-k harflerinden türeyen nifakın kök anlamlarından ilki, tarla faresinin yer altında gizlendiği yuvalardan biri anlamındaki “nâfika”, diğeri ise çıkışı olan yol, yer altındaki geçit mânâsındaki “nefak” kelimesidir. Tarla faresinin yer altındaki yuvasına giden ‘kâsia’ ve ‘nâfika’ olmak üzere iki deliği vardır. Nâfika’nın üstü örtülüdür ve gizlidir. Avcı üstü açık deliğe geldiğinde, hayvan dışarıdan belli olmayan nâfika isimli delikten dışarı kaçma imkânına sahiptir.⁷¹

Nifak’ın geçit mânâsındaki “nefak”tan geldiğini belirten Râgıb el-İsfahânî, Kur’ân-ı Kerîm’de “Eğer yapabilirsen yerin içine (inebileceğin) bir delik/*nefak* ara...”⁷² ifadesini delil getirmektedir. Buna göre nâfika kelimesi de nefak’tan türemiştir. Bu temel mânâ ile uyum arz edecek tarzda *nifak* da “bir kapıdan İslâm’a girip diğerinden çıkmak”,⁷³ “kalbinde küfrünü gizlediği halde diliyle îmanını izhar etmek”,⁷⁴ “kâfirin küfrünü gizleyip, zâhirde mümin ve müslüman görünmesi”,⁷⁵ “için dışa muhâlefeti” ve “hilaf ve inkâr içeren amel”⁷⁶ şeklinde tanımlanmıştır. İbn Manzur ise İslam’a bir yolla girip diğer yolla çıkmak, kök anlamına ek olarak,

---

⁷¹ İbnü’l- Esîr, *en-Nihâye*, V, 98; Tehânevî, *Keşşâf*, “münâfık” md.; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, “nfk” md; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medâricu’s-sâlikîn beyne menâzili iyyâke na’budu ve iyyâke nestaîn*, Kuteybe yayınevi, Birleşik Arap Emirlikleri, b. 2, 1410h, c. 1, s. 345.

⁷² En’am 6:35.

⁷³ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nfk” md.

⁷⁴ Cürcânî, *et-Ta’rifât*, “münâfık” md.

⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *Kamusu’l-muhît*, “nifak” md.

⁷⁶ Halil b. Ahmed, *Kitabu’l-ayn*, c. 5, s. 178.

nifakın münafık olmanın işlevselleşmiş hali olduğunu belirtmektedir.⁷⁷ Nifak içinde olan kişinin durumu ile bu kök anlam arasında benzerlik kurulacak olursa münâfık da tarla faresi gibi her durumda kendini kurtaracak bir yol bulmaktadır.⁷⁸

İbn Recep, nifakı mahiyeti bakımından iki türe ayrılmakta; Allah'a, meleklerle, kitaplarına, peygamberlere ve ahiret gününe inanmadığı halde inanmış gibi gösterenleri kapsayacak şekilde itikadi temelle ilgili olanına *büyük nifak*; dış görünüş itibariyle iyi bir insan modeli çizmesine karşın; kişinin konuştuğunda yalan söyleme, vaadine riayet etmeme, emanete ihanet etme, husumet zamanında haktan ayrılma vb. niteliklerini kapsayacak şekilde ameli boyuta ilişkin olanına ise *küçük nifak* demektedir.⁷⁹

Kur'an'daki "İnsanlardan, inanmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" diyenler de vardır"⁸⁰ ve "Mü'minlerle karşılaştıkları zaman: "İman ettik" derler. Şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında ise, derler ki: Şüphesiz, sizinle beraberiz. Biz (onlarla) yalnızca alay ediyoruz"⁸¹ gibi ayetler münafıkların *kendilerini gizlemesine* örnek olarak verilebilir. Fakat bu tutumlarının yalnızca kendilerine zarar vereceğine "Onlar, Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece

---

⁷⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-'arab*, c. 10, s. 357; Râzî, Muhammed b. Ebu Bekir, *Muhtâru's-sihâh*, c. 1, s. 688; İsfehanî, *Müfredat*, s. 472.

⁷⁸ Alper, Hülya, "Nifak ya da İmanda Çatışma (Kur'an-ı Kerim Bağlamında Nifak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme)", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2002/1), s.5.

⁷⁹ İbn Recep, *Camiü'l-ulum ve'l-hikem*, c. 3, s. 48; Aynı görüş için bkz: Eserî, Abdullah bin Abdulhamid, *el-Vecîz fi Akîdeti's-Selefi's-Salih Ehl-i Sünne ve'l-Cemâa*, İslam Vakıf Bakanlığı yayınları, 1421h, c. 1, s. 103; Muhammed bin Abdulvehhab, *Kitabu't-tevhid*, c. 1, s. 24.

⁸⁰ Bakara 2:8.

⁸¹ Bakara 2:14.

kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir”⁸² ayetiyle işaret edilmektedir. Münafıkların nifak içerikli davranışlarının onlarda bir karakter haline geldiğine, bu durumun onların hem psikolojik hem de sosyal eylemlerini etkilediğine ve bunun sonucunda da sürekli gizlenmek ve insanları aldatmak üzerine kurulu bir hayat yaşadıklarına ve bunun insan fitratına uymayan bir anomali olduğuna da “Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır”⁸³ ayetiyle vurgu yapılmaktadır. Öyle ki “Münafıkların durumu tıpkı insana: ‘İnkâr et’ deyip, o inkâr edince de ‘Ben senden uzağım; âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım’ diyen şeytanın durumu gibidir”⁸⁴ ayetinde bu çift yönlü tavırları şeytani tavra benzetilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de kâfirlerle ilgili böyle bir benzetme yer almazken münafıklar için şeytan benzetmesinin yapılması, onların içlerinde bulunduğu durumun izahı açısından önemlidir. Buldukları hali sürdürmeleri durumunda ise “Şüphe yok ki münafıklar cehennemden en alt katındadırlar”⁸⁵ ifadesinin muhatabıdır.

Yukarıdaki ifadelerden de ortaya çıkacağı üzere münafıklık ve onun eylem hali nifak, bireyin içinde bulunduğu inanç ve fiil halinin göstergesidir. İnsanların inanç halleri tamamen şahsi bir alan olup herhangi bir müdahaleye kapalıdır; fakat bunun eyleme dökülen ve sosyal bir etki yaratan kısmı ise insan hakları kapsamında cezai müeyyideye açıktır. Burada önemli olan husus, cezanın din adına verilemeyeceğidir. Başka bir deyişle kişi münafık olduğu için değil, -ki bu durumun

---

⁸² Bakara 2:9.

⁸³ Bakara 2:10.

⁸⁴ Haşr 59:16.

⁸⁵ Nisa 4:145.

tespiti mümkün değildir- nifak türünden eylemlerinin ortaya çıkardığı toplumsal zarardan dolayı kendisine, ilgili hukuki müeyyidenin uygulanması gerekliliğidir.

5. Mürted Kavramı

R-d-d kökü sözlükte; bir nesneyi ya zatıyla ya da herhangi bir haliyle geri çevirmek, döndürmek demektir. Fiil olarak ise ‘onu ya zatıyla ya da herhangi bir haliyle geri çevirdi, döndürdü. Böylece o da ya zatıyla ya da herhangi bir haliyle geri çevrilmiş, dönmüş oldu’ anlamında ‘*radedtuhu ferted*’ şeklinde kullanılmaktadır.⁸⁶ İbn Manzur kelimeyi din ile irtibatlı olarak; İslam’dan irtida etmek, yani İslam’dan rücu etmek şeklinde ele almakta; ‘bir kişi dininden irtidat etmişse mü’minlikten sonra kâfir olmuştur’ demektedir.⁸⁷ Fîrûzâbâdî,⁸⁸ er-Râzî,⁸⁹ el-Feyyûmi⁹⁰ ve birçok âlim aynı görüşü paylaşmaktadır.

Hâtib el-Şirbini, mürted olmayı, İslam inancına devam etmeyi sonlandırmak şeklinde tanımlamaktadır.⁹¹ İbn Kudame,⁹² İbn Aşûr,⁹³ Şevkânî,⁹⁴ İmam Kâsânî,⁹⁵

---

⁸⁶ İsfahanî, *Müfredat*, “r-d-d” maddesi.

⁸⁷ İbn Manzur, *Lisânu’l-‘arab*, c. 3, s. 172.

⁸⁸ Fîrûzâbâdî, *Kamusu’l-muhît*, c. 1, s. 360.

⁸⁹ Râzî, *Muhtâru’s-sihâh*, c. 1, s. 267.

⁹⁰ Feyyumi, *el-Misbahu’l-münir*, c. 1, s. 124.

⁹¹ Şirbini, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed el-Kahiri, *Muğni’l-muhtac ila ma’rifeti meani elfazi’l-minhac*, c.4, s.133.

⁹² İbn Kudame, Muhammed Abdullah b. Ahmed, *El-muğni ve’ş-şerhu’l-kebir ala metni’l-mukni*, Beyrut, 1984, c. 10, s. 72.

el-Karâfi, el-Haraşî⁹⁶ bu tanıma ek olarak, bir insanın mürted sayılabilmesi için herhangi bir baskıya maruz kalmadan, inancından kendi istek ve iradesiyle vazgeçmiş olması gerektiğini ifade etmişlerdir; çünkü İmam Kâsânî'nin de belirttiği gibi inkâr etme sözünü kişi diliyle ikrar etse de irtidat etmek imandan rücu etmekle⁹⁷ ilgili olduğundan kalbi bir eylemdir. Dolayısıyla hem düşünce, hem söz, hem de davranış boyutlarının hepsiyle birden gerçekleştiğinde o fiil irtidat, o kişi de mürtettir.⁹⁸

Kur'an, "Her kim kendisine Allah'a kayıtsız şartsız teslimiyet yolundan/İslam'dan başka bir din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmeyecektir..."⁹⁹ ayetiyle mürtedlik konusunda net bir vurgu yapmaktadır. Aksi durumun gerçekleşmesi halinde ise "Sizden her kim dininden döner ve kâfir olduğu halde ölürse, onun bütün yapıp-ettiği ameller dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Onlar ateşe mahkûmdurlar, onlar orada kalıcıdırlar"¹⁰⁰ ayetiyle uyarıda bulunmaktadır. Bir insanın yanlışından dönme ve tövbe etme imkânı her zaman ve

---

⁹³ İbn Aşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed, *Et-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus yayınevi, Tunus, 1984, c.1, s.605.

⁹⁴ Şevkânî, *Fethu-l Kadir*, c. 1, s. 331.

⁹⁵ Kâsânî, Alauddin Ebu Bekr b. Mesud b. Ahmed, *Bedâi'u's-sanâi' fî Tertîbi's-şerâi'*, Beyrut, tsz, c.6, s. 117.

⁹⁶ Haraşî, Muhammed b. Abdullah, *Şerh-u muhtasar-ı halîl*, Fikir yayınevi, Beyrut, tsz.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, c.7, s. 134.

⁹⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, c.6, s. 144; Şirbini, *Muğni'l-muhtac*, c 4, s.133; Buhtî, Yusuf b. İdris, *Keşşafu'l-kına ala metni'l-ikna*, Kitap yayınevi, Beyrut, 1403h/1983m, c. 6, s. 136.

⁹⁹ Âl-i İmran 3:85.

¹⁰⁰ Bakara 2:217.

durumda bulunmakla birlikte eyleminde ısrarlı bir şekilde devam edenler içinse, “İman edip sonra inkâr eden, sonra imân edip tekrar inkâr eden, sonra da inkârlarında ileri gidenleri Allah ne bağışlayacak ne de doğru yola eriştirecektir”¹⁰¹ ifadesi kullanılmaktadır.

Tüm bu ifadeler, bu konuda karar verici merciin yüce Yarattıcı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, literatürümüzde mürtedin cezası için öngörülen başta öldürmek¹⁰² -ki bu konuda icmanın olduğunu söyleyen âlimlerimiz vardır¹⁰³ - olmak üzere birçok insani hakkın engellenmesi ya da kısıtlanması yaptırımlarının -nikahının bozulması,¹⁰⁴ malına el koyulması,¹⁰⁵ hapsedilmesi,¹⁰⁶ - Kur’ani zeminde yerinin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

---

¹⁰¹ Nisa 4: 137.

¹⁰² Mevdûdi, *Fetvalar*, trc. Mahmud Osmanoğlu, İstanbul, 1992, c. 3, s. 19; Dihlevi, Şah Veliyyullah, *Huccetullahi'l-baliğa*, Beyrut, 1992, c. 2, s. 441; Serahsi, *El-Mebsut*, Beyrut, 1989, X, 110; İbnü'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, *Feth'l-kadir*, Beyrut, tsz., c. 5, s. 311; İbnü'l-Kayyim, *I'lamu'l-muvakki'in*, c. 2, s. 74.

¹⁰³ İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 10, s. 79; Nevevi, Muhyiddin b. Şeref, *Kitabu'l-mecmu' şerhu'l mühezzeb*, Cidde, tsz., c. 21, s. 65.

¹⁰⁴ Serahsi, *Mebsut*, VI. 87; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'* c.2, s. 337; Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *El-ahkamu's-sultaniyye*, Beyrut, 1990, s. 117.

¹⁰⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, c. 8, s. 136; Şafi'i, *el-Ümm*, c. 8, s. 367; İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 10, s. 98. Maverdi, *El-ahkamu's-sultaniyye*, s. 117; Nevevi, *el-Mecmu'*, c. 21, s. 115.

¹⁰⁶ Merğınani, Ebu Bekir b. Abdülcelil, *El-hidaye şerhu bidayeti'l mübtedi*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, tsz., c. 2, s. 164; İbn Kudame, *El-Muğni*, c. 10, s. 79, 98; Serahsi, *Mebsut*, c. 10, s.1.

I. BÖLÜM

KÜFÜR KAVRAMI, HÜKÜMLERİ ve ŞARTLARI

A. TERİM ve KAVRAM OLARAK KÜFÜR/TEKFİR

K-f-r kökü sözlükte; kapatma, örtme ve karanlık anlamına gelmektedir.¹ İbn Manzur, bir şeyin başka bir şeyi örtmesine *k-f-r* kökünün karşılık geldiğine, bir kişinin kalkanını başka bir şeyle kapatmasına *keferahu* denmesini örnek göstermektedir.² Gece, birşeyleri örtmesi ve gizlemesinden dolayı, kişi de başka bir kişinin hakkını yediği için ‘kâfir’ isimlendirmesini alır.³ Mecaz anlamda ise denize içindekileri sakladığı için, güneşi örttüğü için kara bulutlara, bedeni örttüğü için kalkana, büyük vadi ve ırmağa kâfir denir.⁴ Çiftçiye de tohumları toprağa gömmesi ve üzerini kapatıp gizlemesi sebebiyle “kâfir” denmektedir.⁵ Bu kullanıma da Kur’an’da da yer verilmektedir: “Yağmurun yeşerttiği bitki, çiftçiye/*küffâr* sevinç verir.”⁶

---

¹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 653; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘arab*, c. 5, s. 144; İbn Fâris, *Mu’cemu Mekâyisi’l-luğa*, c. 5, s. 191; İbn Esir, *En-Nihâye*, s. 807; Ayrıca bkz: Feyyûmi, *el-Misbâhu’l-münîr*, s. 647-648.

² İbn Manzur, *Lisânu’l-‘arab*, c. 5, s. 144.

³ İsfehânî, *Müfredât*, s. 653.

⁴ Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu’l-muhît*, c. 2, s. 128; Ayrıca bkz: İbn Manzur, *Lisânu’l-‘arab*, c. 1, s. 217.

⁵ İbn Manzur, *Lisânu’l-‘arab*, c. 5, s. 144; İsfehânî, *Müfredat*, s. 653; Fîrûzâbâdî, *Kamusu’l-muhît*, c.2, s. 128; Ezherî, *TeHzîbu’l-luğa*, c. 4, s. 314; Ebu Hafs Kuteybe Bin Müslim (İbn Kuteybe), *Garîbü’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Safer, Beyrut, 1398H/1978M, s. 454.

⁶ Hadid 57: 20.

Şükrünü eda etmeyi bırakarak nimeti örtmek veya gizlemeye de 'küfrü'n-ni'meti' denmektedir.⁷ Bu kök anlam doğrultusunda iman etmenin zıttına inkâr ve inkâr edene de kâfir denmesi, zulümle veya başka bir yolla hakkın örtülmesi yani kalbin örtülmesi dolayısıyladır;⁸ çünkü küfrün en büyüğü 'vahdaniyeti, şeriatı veya peygamberliği, kalpte doğrulukları bilindiği halde (zahiren) inkâr etmektir (*cuhûd*).'⁹

Ragıb el-İsfehani, "Allah'ın vahdaniyetini, nübüvveti veya şeriatın bir kısmını veya tamamını inkâr eden kişiyi"¹⁰ kâfir olarak tanımlamaktadır.

İbn Hazm ise, şeriata göre bir kişiye küfürle itham edilmesi için o kişinin Allah'ı, Peygamberlerden birini, Kur'an-ı Kerimin doğruluğunu veya Hz. Muhammed'in getirdiğini inkâr etmesi ya da küfür olarak bilinen bir ameli yerin getirmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

İbn Kayyim; Hz. Muhammed'in getirdiği ilmî veya amelî herhangi bir şeyi bilerek inkâr etmeyi küfür saymaktadır.¹²

El-Sadi küfrün, kişinin Hz. Muhammed'in getirdiğinin hepsini ya da bir kısmını inkâr etmesiyle sınırlı olduğunu söylemiştir.¹³

---

⁷ İsfehanî, *Müfredat*, s. 653.

⁸ İbn Manzur, *Lisânu'l-'arab*, c. 5, s. 144.

⁹ İsfehanî, *Müfredat*, s. 653.

¹⁰ *Müfredat*, s. 714-715.

¹¹ İbn Hazm, *El-fasl fi'l milel ve'l-ahva' ve'n-nihal*, c. 3, s253

¹² Muhammed bin Ebu Bekir Şemsettin İbn Kayyim el-Cevziyye, *Es-savâik el-mursele fi'r-reddi ala'l-cehmiyyeti ve'l-muattila*, thk: Ali ibn Muhammed el-Dahilu'llah, daru'l-asima, Riyad, b.1, 1408h, s. 620.

Şeyh Muhammed el-Nevresanî küfrü, “Küfür, imanın zıddıdır. Bütün mezheplerde iman için yapılan tanım ne ise onun karşılığı küfür olarak kabul edilmektedir”¹⁴ şeklinde tanımlamaktadır.

En büyük küfür Allah’ı, vahdaniyetini, Peygamberleri veya şeriatı inkâr¹⁵ etmektir. Küfrün özü Allah’a karşı ihlallerde bulunmak olup, bu ihlalleri kasti veya gayr-ı kasti olarak yapmaktır. Kur’an-ı Kerimi değersiz görme, puta tapmak, Hıristiyanların bayramlarında onların kıyafetlerini giyerek kiliseye gitmek, onların yaşayışlarını taklit etmek veya ibadetleri inkâr etmek küfür örnekleridir.¹⁶ Bunların hepsini inkâr eden kişi de *kâfir* olarak isimlendirilmiştir.

İbn Teymiyye ise; Müslümanların küfrü ister iman edilen şeyin zıddına inanmış olsun, ister imanın aksine konuşsun veya isterse hiçbir şeye inanmasın, bu durumların iman yokluğunun bir göstergesi olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁷ İbn Teymiyye kitabının başka bir yerinde kişi Allah ve Resulüne imanı yalanlaması, şüphe duyması ya da kibir beslemesinden dolayı reddetmesi küfür anlamına gelir. Ayrıca

---

¹³ Abdürrahman bin Nasır El-Sadi, *El-irşâd ila ma’rifeti’l-ahkâm*, Zehair Yayınevi, 1999, s. 203-204.

¹⁴ Muhammed bin Cemil en-Nevrasani, *Berîku’l-hucmân şerh kitabu’l-îman*, Vakıflar Yayınevi, Kuveyt, 2007, b. 1, s. 225.

¹⁵ Muhammed İbn Yakub Firuzabadî, *Besair zevi’t-temyîz fi lataifi’l-kitabi’l-aziz*, thk: Abdülalim et-Tahavi ve Muhammed Ali en-Neccar, Kahire, 1412h/1992m c. 4, s. 362.

¹⁶ Şahabeddin bin İdris ibn Abdürrahman es-Sanâni el-Kurafî, *Envaru’l-buruk fi envari’l-furuk*, thk: Fıkıh çalışmaları merkezi, daru’s-selam, b1, 1421h/ 2001m, c. 4, s. 1277; Mustafa Sinanoğlu, Küfür Maddesi, *TDVİA*, Ankara, 2002, c. 26, s. 533-536.

¹⁷ Ahmed bin Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmau’l-Fetâvâ*, thk: Enver Al-Baaz, Amr el-Cezzar, b. 3, Vefa Yayınevi, 2005, c. 20, s. 86.

küfrün en büyüğü yalanlamaktır ve peygamberlerin doğru olduğunu bildiği halde inkâr etmektir.¹⁸

Es-Subki'ye göre bir kişi şeriata göre küfür kabul edilen amel ya da kavli inkâr etmeyip Allah'ın vahdaniyetini ve vahyini inkâr ederse kâfir sayılır.¹⁹

İbn Hazm, kendi eserinde daha kapsamlı bir ibare ile küfrü şöyle tanımlamıştır: Küfür Allah'a imanla ilgili bir şeyi inkâr etmektir ve bu inkârı kişi diliyle veya kalbiyle veya her ikisiyle birlikte yaparsa imandan çıkmış olur.²⁰

Küfür, bir kişinin hem dili hem de kalbi ile inkâr etmesi ve tevhidi reddederek tevhidin hiçbir şeyini kabul etmemesi anlamına gelmektedir. Kur'an'da küfürle ilgili "Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler"²¹ ayeti bu durum için bir örnektir.

Küfür kelimesinin iki türü bulunmaktadır. İlki ümmetten çıkartan ve cehennemde ebedi olarak kalmasına yol açan *büyük küfür*, diğeri ise cehenneme girmeye ancak ebedi kalmamaya sebep olan *küçük küfürdür*.²² Hz. Muhammed'in

---

¹⁸ İbn Teymiyye, *age*, c. 12, s. 335.

¹⁹ Takıyyiddin İbn Ali Bin Abdülkafi es-Supki, *Fetâvâ es-Subki*, Mearif Yayınevi, Beyrut, tsz. s. 586.

²⁰ Ebu Muhammed Ali bin Hazm el-Endülüsi, *El-ihkâm fi usuli'l-ahkâm*, thk: Muhammed Ahmed Abdülaziz, Atıf Kitapevi, b.1, Kahire, 1403h/1983m, c. 1, s. 49.

²¹ Bakara 2: 6.

²² İbn Kayyim el-Cevziyye, *TeHzîbu medaricü's-salikin*, Kuteybe Yayınevi, Arap Emirlikleri, 1410h, b.2. c.1, s. 337.

getirdiklerine tam manasıyla inanmayarak iç dünyasında kuşku duymak da küçük küfre girer ve bu aynı zamanda şek küfrü olarak da adlandırılır.²³

Küfür, Kur'an-ı Kerimde belirtilen ilk günahdır. Bunu biz daha Kur'an'ın ilk ayetlerinde görebiliriz. "Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler"²⁴ Küfür büyük günahların başında olup ondan daha büyük bir günah yoktur.²⁵

Ez-Zebidi, *Tâcul-arûs* adlı kitabında küfrü, dört tür olarak ele alır. Bunların birincisi *inkâr* küfrüdür ki Allah'ı tanımamak ve kabul etmemektir. İkincisi *Cuhûd* küfrü, üçüncüsü *inat* küfrü ve son olarak dördüncüsü *nifak* küfrüdür. Kıyamet gününde Allah karşısına bu küfürlerden herhangi biriyle çıkma durumunda olanlar affedilmeyecektir. Çünkü şirk dışında her şeyin affedileceği vaat edilmiştir.²⁶

Nasslarda geçen her küfür kavramı dinden, ümmetten çıkmaya delalet etmez. Çünkü bazen küfür kavramı inkâr anlamında gelir ki ibadetlerini eksik yapan ya da günahkâr olanları kapsar. Ancak Allah'ı inkâr etmek durumunda küfür kavramı dinden çıkmayı ifade etmek için kullanılır.²⁷ Dinde herkes tarafından küfrün aslının,

---

²³ İbrahim ibn Âmr er-Ruhayli, *Et-tekfîr ve zevâbituhu*, İmam Şafii Yayinevi, Doha/Katar, 1426h/2006m,2 b. 1, s. 117.

²⁴ Bakara 2: 6.

²⁵ Abdullah bin Muhammed bin Abdullah Et-Temîmi, *El-keîmetû'n-naîia fi'l-mukeffirâti'l-vâkia*, tsz, b. 4, 2000, s. 78.

²⁶ Ez-Zebidi, *Tâcu'l-arûs*, "kfr" maddesi, c. 14, s. 144.

²⁷ Abdürrahman el-Lüveyhik, *El-gulu fi'd-din fi hayâti'l-müslimîn el-muâsira*, el-Risale Basımevi, Beyrut, 1992, s.252.

Allah'ın indirdiği kitapları, Peygamberleri ve peygamberlerin getirdiği emirleri (vahiyler) kasten yalanlamak olduğu bilinir.²⁸

B. KÜFRÜN TÜRLERİ ve HÜKÜMLERİ

Küfür, Kur'an-ı Kerim'de; keferê, keferû; kâfir(ûn), küffâr, kefûr, küfrân, keffâre gibi farklı türevleriyle geçmektedir. Küfr kelimesi Kur'an'da nekre (küfr) ve marife (el-küfr) olarak zikredilmiş ve çoğunda toplumsal özellik olarak anılmış, bir kısmında ise fertlere referansla kullanılmıştır.²⁹ Bu bağlamda bazı ayetlerde, küfrün insan tabiatının meydebileceği bir özellik olduğuna;³⁰ bazılarında ise fert ve toplumların kendi eylemleri sonucunda meydana getirdikleri bir hâl olduğuna işaret edilmektedir. Genel olarak Kur'an'da *küfür*'ün kullanıldığı anlamları ve geçtiği yerleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İmanın zıttı; “İçlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti.”³¹
- Şükürün zıttı; “Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.”³²
- Nimeti inkâr etmek; “Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler.”³³
Nimetleri inkâr etme (mübalağa şeklinde); “Yoluna gücü yetenlerin o

---

²⁸ Muhammed bin Murtaza el-Yemâni, (İbn vezir olarak bilinmekte), *İsêru'l-hak alâ el-halk*, Edap Matbaası, Mısır, 1318h, s. 415; Lütfullah Hoca, *Haddu'l-kufur ve't-tekfîr*, s. 25.

²⁹ Tevbe, 9:32; Nahl, 16:106; Kefh, 18:80; Zümer, 39:80; Rum, 30: 44; Lokman, 31: 33; Fatır, 35: 39

³⁰ İsra 17: 67.

³¹ Bakara 2:253.

³² Lokman 31:12.

evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Gerçekten insan, çok nankördür.”³⁴ “Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?”³⁵ “...Küfrü, fıska ve isyanı da size çirkin göstermiştir.”³⁶ “Gerçekten insan apaçık bir nankördür.”³⁷

- Üstünlük sağlamak; “Kıyamet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız.”³⁸
- Şirk; “Siz beni, Allah'ı inkâr etmeye ve hiç tanımadığım nesnelere O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz.”³⁹
- Büyü; “Şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular.”⁴⁰

İbn Cevzî ise Kur'an-ı Kerim'de geçen küfür çeşitlerini beş grupta toplamıştır.⁴¹

1. Tevhide küfür; “Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler.”⁴²

---

³³ Nahl 16:112.

³⁴ Hac 22:66.

³⁵ Sebe 34:17.

³⁶ Hucurat 49:7.

³⁷ Zuhuf 43:15.

³⁸ Ankebut 29:25; Buraya kadar olan sıralamayı el-Avâci'nin eserinden bakılabilir. Bkz. Hasan Bin Ali bin Hasan el-Avâci, *Hakikatü'l-küfür ve't-tekfîr i'nde ulemâu's-selef*, 2011, s.909.

³⁹ Mümin 40:42.

⁴⁰ Bakara 2:102.

⁴¹ Abdürrahman ibnü'l-Cevzi, *Nuzhetu'l-a'yun ve'n-nevâzir fi ilmi'l-vucuhi ve'n-nezâir*, thk: Muhammed Abdülkerim Kazım, Risale Müessesesi, 1404h/1984m, b. 1, s. 36.

2. Nimete küfür; “Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!”⁴³
3. Beraat küfrü; “Sonra kıyamet günü (gelip çattığında ise) birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve birbirinize lânet okuyacaksınız”⁴⁴
4. İnkâr küfrü; “Allah katından ellerindeki (Tevrat’ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat’tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşlarına dikilince onu inkâr ettiler.”⁴⁵ İnkâr kişni kalbiyle inanması fakat diliyle ikrar etmemesidir ki bu da iblisin küfrü gibidir.
5. Örtme küfrü; toprağın altındakileri örtmesi gibi “...(Kuffâr) ekenlerin hoşuna gider.”⁴⁶ Bu ayette “kfr” kelimesine toprağın altındakileri örtmesi anlamı verilmektedir. Yani bu küfür çeşidiyle kastedilen şey, inkâr etme yoluyla gerçeklerin üstünün örtülmesidir.

Kâfir’in çoğulu *küffâr*’dır ve nimete küfür edenler için daha sık kullanılmaktadır. “İşte bunlar kâfirlerdir, günahkârlardır”⁴⁷ Konuyla ilgili diğer ayetler ise; “Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.”⁴⁸, “Ona iki yolu (doğru ve eğriyi) göstermedik mi?”⁴⁹, “...Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir.”⁵⁰

---

⁴² Bakara 2:6.

⁴³ Bakara 2: 152.

⁴⁴ Ankebut29:25.

⁴⁵ Bakara 2:89.

⁴⁶ Hadid 57:20.

⁴⁷ Abese 80:42; Ebu Abdullah el-Hatib, *Et-tekfîr: Ahtâuhu ve zavâbituhû*, Avrupa kitapevi, Fransa, 1424h/2003m, s. 9.

⁴⁸ İnsan 76:3.

⁴⁹ Beled 90:10.

İmam Şevkani, *Fethü'l-kâdir*'de Furkan Suresi'nin 48. ayetinin yorumunda hem Kur'an'da hem de diğer semavi kitaplarda insanların düşünmeleri ve ibret almaları için defalarca *bulut oluşturma ve yağmur yağdırma* durumlarının tekrar edildiğini söylemiştir. Yağmur yağdırma en çok anılan konudur ve yağış miktarının bölgelere göre dağılımı bazılarında fazla yağarken bazılarında ise az yağmaktadır. Ancak buna rağmen birçok kişi bu nimetlerin Allah'tan olduğunu inkâr edip küfretmiştir.⁵¹

Zemahşeri de yukarıda bahsedilen konularla ilgili, semavi kitaplarda ve Hz. Davud'un sahifelerinde anılan bulut oluşturma ve yağmur yağdırmanın insanların düşünmeleri, ibret almaları ve Allah'ın verdiği nimetleri tanıyarak şükür etmeleri için örnek verildiğini ifade eder.⁵²

“Öyle ise siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!”⁵³ ayetinin tefsirinde Taberi, müminlerin verilen ihsan ve lütufları inkâr etmemeleri gerektiğini söyler. Eğer inkâr ederlerse Allah tarafından verilen nimetler geri alınacak, şükür ettikleri zaman da Allah mükâfatını fazlasıyla verecektir. Allah kulları üzerinde nimetlerini tamamladığında, razı olduğu kulları

---

⁵⁰ Fetih 48:29.

⁵¹ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, c. 4, s. 117.

⁵² Ebu Kasım Mahmud bin Ömer ez-Zemahşeri, *El-keşşâf an hakâiki ve gavâmidi't-tenzîl ve uyûnu'l-akâvil fi vücûhi't-tevil*, daru'l-Kutubu'l-arabiyye, Beyrut, 1407h, b.3, c. 2, s. 872.

⁵³ Bakara 2:152.

hidayete ermiş olacak ve Allah'ın şükreden kullarına fazladan vereceği vaadi gerçekleşecektir. Ancak küfür edenlerden ise vaadini geri çekecektir.⁵⁴

El-Alusi tefsirinde “küfür etmeyiniz” ayetini nimetimi inkâr etmeyin ve emrime isyan etmeyin anlamında almıştır.⁵⁵

İmam Kurtubi, “hakkımı veya nimetimi inkâr ettiniz” ayetini kâfirlere şiddetli azabın ve şükredenlere ise fazladan mükâfatın vaat edildiği şekilde yorumlamıştır. Ayete baktığımızda şükür ve küfür kelimelerinde bir karşılaştırma olduğu görülür. Nimeti inkâr ve şükretmeme karşısında ceza, inkârın Allah'ı inkâr olduğu durumda ise küfür gösterilmiştir.⁵⁶ “Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur. İyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar.”⁵⁷ Bu ayetin tefsirine baktığımızda İbn Kesir, onlara ecrin on kattan yedi yüz katına kadar olduğunu söylemiştir. Çünkü Allah kâfiri sevmez ve adil olup kimseye zulmetmez.⁵⁸ Yine İbn Kesir faizin haram kılındığı ayetle⁵⁹ ilgili olarak tefsirinde Allah küfürde ısrar eden kişiyi sevmemekte şeklinde yorumlamıştır.⁶⁰

---

⁵⁴ Muhammed bin Cerir et-Taberi, *Camiu'l-beyân an te'vil ây el-Kur'ân*, thk: Beşşar Avvad Maruf, Risale Müessesesi, 1436h/2015m, c. 3, s. 213; Matüridi, *Et-te'vilât*, c. 1, s. 106.

⁵⁵ Şehabeddin bin Mahmud bin Abdullah el-Huseyni el-Âlûsi, *Ruhu'l-meâni fi tefsîri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-sebi'l-mesâni*, thk: Ali Abdülbari Atıyye, Bilimsel Kitap Yayınevi, Beyrut, b.1, 1415h, c. 1, s. 54.

⁵⁶ Muhammed ibn Ahmed el-Kurtubi, *Cami' liahkâmi'l-Kur'an*, thk: Abdülmuhsin et-Turki, Risale Müessesesi, 1427h/2006m, c. 1, s. 250.

⁵⁷ Rum 30:44.

⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsiru'l-kur'ani'l-azîm*, c. 1, s. 54.

⁵⁹ “Allah küfürde ve gûnahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez” Bakara 2:276.

⁶⁰ Taberi, *Tefsiru't-taberi*, c. 6, s. 21; Maturidi, *Te'vilât*, c. 1, s. 231.

Bu lügat anlamlarını ve Kur'an ayetlerini tefsir ile inceledikten sonra küfür, insanı delille ispat edilmiş gerçekleri inkâr etmeye iten, psikolojik ve akıl dışı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İman aklın çağrısına cevaptır, küfür ise bu çağrıyı önemsememektir. Eğer küfür imanın karşıtı ise bu durumda akıllı olmak ile aklını kullanamamak arasındaki farkı görürüz. Küfür düşünce krizi olması sebebiyle kâfir, âkil olamaz. Kur'an'da geçen “Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennem mahkûmları arasında olmazdık!”⁶¹ ve başka bir ayette “Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar”⁶² ayetlerinde küfür kavramı herhangi bir gerçeğin inkârı ile söylenen bir sözdür ve bu söz de sadece Kur'an ayetleriyle sınırlı değildir. Örneğin; Kur'an'dan ve İslam'dan haberdar olmayan kişiye, başka biri İslam'ı anlatır ve bu kişi de gerçeğin bilgisine vakıf olduktan sonra hakikati inkâr etmeye devam ederse, o zaman bu kişi de küfre düşmüş olur.

Küfür üzerine içtihat olamaz. Kur'an'ın çizdiği çerçeveyi sunduğumuzda “küfür edenler”in ortak özellikleri, mantıksız söylem veya mantıksız eylemdir. Küfre düşenlerin karşısında Kur'an'ın cevabı her zaman mantıklı ve akla uygundur. Kur'an' da “Onlar: "Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fişkırtmadıkça veya senin hurmalıkların, bağların olup aralarından ırmaklar fişkırtmadıkça yahut da sandığın gibi, göğü tepemize parça parça düşürmedikçe, ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmediğimiz veyahut da altından bir evin olmadıkça yahut göğe çıkmadıkça, sana inanmayacağız ve okuyacağımız bir kitabı bize indirmedikçe göğe çıkmaya da inanmayacağız.”⁶³ Bu ayetlerde kâfirlerin taleplerinin anlamsız ve boş

---

⁶¹ Mülk 67:10.

⁶² Araf 7:179.

⁶³ İsra 17: 90-93.

düşüncelerden ortaya atıldığı aşikârdır. Fakat Kur'an akıllı ve mantıklı bir şekilde talepleri cevaplıyor: “De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.”⁶⁴ Bir kişinin küfürle itham edilebilmesi için Kur'an'da geçen *zalimun* ifadesinin karşılığı olan özellikleri taşınmalıdır. Ayrıca aklındaki şüpheleri ortaya koyup açıkça inkârı göstermelidir. Kur'an ayetleri tebliğ olunmayan kişilere kâfir denmez. Bu birçok ulemanın “her Müslüman olmayan kişi kâfir olmayabilir”, sözünü desteklemektedir. Kur'an'da kâfir sıfatı her zaman ayetleri yalanlayan kişilere bağlanmıştır. Yani açık ayetler, Peygamber gönderilmeyen ve tebliğ olunmayan kişilere kâfir denilmemesi “Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.”⁶⁵ Kur'an'da bu durum açıkça belirtilmiştir. Burada ayetleri duymayan ve tebliğ edilmeyen kişilerin tekfir edilmesi yerine kurtuluşu söz konusudur.⁶⁶

Kur'an şüphesiz küfür tasnifi yapmamaktadır. Ama söz veya eylemlere karşılık öngörülen cezaların hafifliğinden yahut ağırlığından hareket ederek ulema küfrü iki ana başlık altında ele almayı uygun görmüştür. Bunlardan biri küçük küfürdür ki kişiyi ümmetten çıkarmaz. Diğeri ise büyük küfürdür ve kişiyi ümmetten çıkarır.

1. Küçük Küfür ve Hükümleri

Küçük küfür imanın usullerine ters düşmediği için imanı zayıflatmaz ve sahibini İslam sıfatından mahrum bırakmaz. Ulemanın “küfre düşmeden küfre

---

⁶⁴ İsra 17: 93.

⁶⁵ İsra 17:15.

⁶⁶ Maturidi, *Te'vîlât*, c. 1, s. 217.

düşmek” sözüne göre bu kişiler tövbe etmediği takdirde Allah’ın azabı ile karşı karşıya gelecektir. Bu nedenle şeri hüküm koyucular, bazı günahların küfür özelliği taşımalarından dolayı tehdit ve ‘zecer’ ile cezalandırmışlardır. Kişi büyük küfre düşmemekle birlikte büyük günah işlediğinden dolayı azap görecektir fakat cehennemde sonsuza kadar kalmayacaktır.⁶⁷ Bundan dolayı ulema bu küfür için küçük küfür veya küfre düşmeden küfre düşmek yani günahkâr olmak şeklinde adlandırmaktadır. Bunun birçok şekli vardır:

a) Nimete küfür: Allah’ın verdiği nimeti inkâr etmek en yaygın küfür çeşididir.

Kur’an’da nimetlerin inkâr edilmesiyle ilgili; “O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez. Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.”⁶⁸ Başka bir ayette “Onlar Allah’ın nimetini bilirler (itiraf ederler). Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.”⁶⁹ “Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye imtihan etmek için”⁷⁰, “Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin”⁷¹ ve

---

⁶⁷ Abdullah bin Abdülhamid el-Eseri, *El-İmân hakikatuhû ve havârimuhu ve nevâkibu*, b.1, 1424h/2003M, s. 249; bkz: Bâsim bin Faysal el-Cevâbira, *Et-tekfîr fî dav’is ’sunnetu ’n-nebeviyye*, b.1, Medine matbaası, 1427h/2006m, s. 42.

⁶⁸ Nahl 16: 111-112.

⁶⁹ Nahl 16: 83.

⁷⁰ Neml 27: 40.

⁷¹ Şuara 26: 19.

“Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın!”⁷² ayetleri örnek verilebilir. Bakara suresinde geçen ayetle ilgili Firuzabadî, şeriat kurallarını ihlal eden veya gerekenleri yerine getirmeyen kişiye kâfir denilebileceğini iddia etmiştir. Yine “Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhine olur, iyi işler yapanlara gelince, onlar da kendileri için iyi bir hazırlık yapmış olurlar”⁷³ ayetini Firuzabadî, Allah’ın nimetini inkâr eden kişinin aynı zamanda Hakk’ı inkâr ettiğine delil göstermiştir.⁷⁴ Buna göre de iyi ameller imandan kötü ameller ise küfürden sayılmaktadır.⁷⁵

- b) **“Aşır” ve ihsan küfrü;** *Fethu’l-bâri* kitabında “aşır” küfrünü Allah’ı inkârla küfre düşme kadar büyük görmez.⁷⁶ Hadislerde belirtilen şartlar aşılmadığı takdirde büyük küfre kadar ulaşmayıp küfür sözü içeren günahlara göre kıyas edilerek belirlenir.
- c) **Allah adı dışında yemin etmek;** Hz. Peygamber; “Allah adının dışında yemin eden küfre düşmüş veya müşrik olmuştur”⁷⁷ demiştir. Bu şirk küçük şirk olup yemin edenin, üzerine yemin ettiği yaratılmışı büyütmemesi şartıyla kişiyi ümmetten çıkartmaz.

---

⁷² Bakara 2: 41.

⁷³ Rum 30: 44.

⁷⁴ Firuzabadî, *Basair zevi’t-temyîz fi lataif el-kitap el-aziz*, c. 4, s. 368.

⁷⁵ İsfehani, *el-müfredat*, c. 2, s.305.

⁷⁶ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, c. 2, s. 542.

⁷⁷ Et-Tirmizi, *El-camiu’l-kebîr*, thk: Başer Avad Maaruf, Magrib Yayınevi, 1996 c. 4, s. 110.

d) Müslümanla savaşmak; Hz. Peygamber; “Müslüman’a küfür etme fısık olup onunla savaşmak küfürdür”⁷⁸ demiştir. Bu küfür türüyle ilgili, İbn Kayyim “Müslümanla savaşmanın amel küfrü sayılıp kişiyi itikat ve İslam çerçevesinden çıkartıp, küfre düşürmez. Bu tür küfür aynı zamanda zina, hırsızlık ve içki içeni ümmetten çıkartmayan günahlar gibidir.”⁷⁹ demektedir. Hz. Peygamber bir hadisinde “benden sonra küfre düşmeyin birbirinizi öldürmeyiniz”⁸⁰ buyurmaktadır. Bu tip küfür imamların ittifakıyla kişileri ümmetten çıkarmaz. Çünkü kişilerin, iman sıfatlarını kaybetmedikleri; “Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin”⁸¹ ayetiyle bize bildirilmiştir. Buhari ve diğer âlimler bu ayeti ele alarak işlenenin günah büyük olsa dahi imandan çıkılmadığını söylemektedirler. Çünkü ayet hala mümin sıfatını bildirmektedir.⁸² Ayrıca ayet savaşçıların mümin kardeşliğini ispat etmiştir, yani iki grup da küfre düşmemiştir.⁸³

e) Nesebe küfür etmek ve ölü için ağıt yakmak; Hz. Muhammed nesebe küfür etmenin ve ölüye ağıt yakmanın küfrün iki özelliğini içerdiğini söylemiştir.⁸⁴

Burada bahsedilen küfür küçük küfür olup bu iki amel kâfirlerin amellerinden

---

⁷⁸ Buhari, *age*, c.1, s.27.

⁷⁹ Şemseddin ibn Ebi Bekir Ed-Dimeşki, *Kitâbu's-salât ve hukmü târikiha*, thk: Muhammed Nizammiddin el-Feteyyeh, b.3, Şam, 1998, s. 53.

⁸⁰ Buhari, *age*, c. 1, s. 56.

⁸¹ Hucurat 49: 9.

⁸² Buhari, *age*, c. 1, s. 20.

⁸³ Ahmed bin Abdülhalim İbn Teymiyye, *Şerhu'l-akîde'l-vâsıtyye*, thk. Salih bin Fevzân, Mearif Yayınevi, Riyad, 1422h/2002m, b.7, s. 163.

⁸⁴ Müslim, *age*, c.1, s.82.

ve cahiliye ahlakından dolayı küfür ile nitelenmiştir.⁸⁵ Soya küfür ayıp ve aşağılayıcı olması bakımından Ebu Zer tarafından rivayet edilen hadiste; bir kişi Hz. Muhammed'in önünde bir başkasının annesini küçümsemesi üzerine peygamber "annesini mi küçümsedin" sen cahiliye döneminin özelliğine sahipsin demiştir.⁸⁶ Soya küfür cahiliye amellerinden olup hadise göre bir Müslüman cahiliye özelliğine sahip olabilir fakat küfre düşmemiştir.⁸⁷ Ölüye ağıt yakmak ve ölü üzerine ses tonunun yükseltilmesi amel küfürdür. Çünkü Allah'ın verdiği kadere karşı çıkmak ve bu vacip olan sabra karşı olan bir ameldir ve bu amel kebir günahlarından büyük cezalandırılmayı gerektirir.⁸⁸

f) Başka bir babaya intisap olmuş kişi; Hz. Muhammed bu durum karşısında "babalarınızdan başkasına evlat olmayın", diyerek babasından vaz geçenin kâfir olduğunu söylemiştir.⁸⁹ Bu hadiste ki küfür cehenneme girdiren küfür değil, babanın hakkını inkâr etmek demektir.⁹⁰

Burada küfür kelimesi içiren fakat sahibini İslam dairesinden çıkartmadığı kabul edilen bazı hadisler vereceğiz:

---

⁸⁵ *Şerhu'n-nevevi*, c. 2, s. 57.

⁸⁶ Buhari, *age*, c. 1, s. 20, Müslim, *age*, c. 3, s.1282.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, c.7, s. 540.

⁸⁸ Abdullah bin Hasan, *Fethü'l-mecîd şerhu kitâbi't-tevhid*, Kurtuba müessesesi, tsz, s.262.

⁸⁹ Müslim, *age*, c. 1, s. 88.

⁹⁰ İbn Hüseyin bin Ali bin Halef bin el-Battal, *Şerhu sahihu'l-buhari*, thk: Ebu Temim Yasir bin İbrahim, b.1, Reşit Kitapevi, 1420h, c. 8, s. 384.

- 1) Ebu Zer, Hz. Muhammed'den "Bir kişi başka bir kişiye fasık ve küfürle nitelerse o kişi öyle değilse ona döner" şeklinde rivayet etmiştir.⁹¹
- 2) Başka bir hadiste ise; "Herhangi bir kişi arkadaşına kâfir derse içlerinden biri kâfir olur."⁹²
- 3) Bir diğer hadis "Bir kişi başkasına karşı kâfir tabirini kullandıysa ve kullandığı kişi kâfir değilse bunu kullanan kişi tekfir etmesinden dolayı kâfir olur."⁹³
- 4) Sabit İbn Dehhak, Hz. Peygamberden rivayetle; "Mümine lanet okumak onu öldürmek gibi olup, bir Müslüman'ı küfürle nitelemek aralarından birini kâfir yapar."⁹⁴
- 5) Bir başka hadiste; "Allah'tan başka ilah yoktur diyenleri tekfir etmeyin, Allah'tan başka ilah yoktur ehlini tekfir eden küfre daha yakındır."⁹⁵
- 6) Hz. Aişe'nin naklettiği rivayette Hz. Muhammed, "Kible ehlini büyük günah işleseler dahi tekfir etmeyin, her Müslümanla namaz kılın ve emir ile cihat edin" buyurmuştur.⁹⁶

---

⁹¹ Buhari, *age*, kitabul-âdâb, c.10, s. 464, hadis no:6045; Müslim, *age*, Kitab'ul-îman, c. 1, s. 79, hadis no:12.

⁹² Malik bin Enes, *El-muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, nşr. Mustafa el-Halebi, 1406h/1985m, c. 2, s. 985.

⁹³ Muhammed İbn Hayyam ibn Muâd et-Temimi ed-Darimi, *Sahih ibn hayyam*, thk: Şuayb el-Arnaût, Risale müessesesi, Beyrut, b. 2, 1414h/1993m, c.1, s. 483, hadis no:248.

⁹⁴ Süleyman bin Ahmed Taberâni, *Mu'cemu't-taberâni*, thk: Hamdi Abdülmecit el-Selefi, İbn Teymiyye Kitabevi, b.2, tsz., 1415h, c. 2, s. 68, hadis no:1340.

⁹⁵ Taberâni, *age*, c. 2, s. 272, hadis no:13089.

⁹⁶ Taberâni, *age*, c. 3, s. 403, hadis no:2865.

- 7) Cabir İbn Abdullah, Peygamberimizden “Bir kişi, namazı terk ederse müşrik ya da kâfir olur” şeklinde duyduğunu söylemiştir.⁹⁷
- 8) Enes İbn Malik rivayetinde; “Bir kişi müşrik olması namaza bağlı, namazı bırakması durumunda kâfirdir.”⁹⁸
- 9) Abdullah İbn Mesut’un rivayetinde; “Bir medyuma, sihirbaza, kâhine gidip soru sorulması ve verilen cevaba inanırsa Hz. Muhammed’in getirdiğine küfretmiş olur.”⁹⁹
- 10) Bir başka hadis ise Ebu Hureyre’nin naklettiği üzere, muayyen gününde ki bir kadınla beraber olan, ters ilişkide bulunan veya bir kâhine giden kişi kâfir olur.¹⁰⁰

2. Büyük Küfür ve Hükümleri

İmanı tüm yönüyle inkâr etmek kişiyi büyük küfre düşürür. Bu durum kişinin ümmetten çıkarılmasını sağladığı gibi, yaptığı tüm amellerinin de boşa gitmesine sebep olur. Sonuçta söz konusu kişi ebedi olarak cehennemde kalır. Büyük küfür altı kısma ayrılmaktadır; bunlar:

---

⁹⁷ Müslim, *age*, Kitabu’l-îman, c. 1, s. 88, hadis no:82.

⁹⁸ Muhammed ibn Yezid bin Mâce İbni Mâce El-Kazvini, *Sünenü İbn Mâce*, thk: Şuayb rı-Arnaût, el-risale yayınevi, Beyrut, 1414h, c. 1, s. 342, hadis no: 1080.

⁹⁹ Taberâni, *Kebiru’t-taberâni*, c. 10, s. 93, hadis no: 10005.

¹⁰⁰ Ali bin Ebu Bekir Süleyman el-Heysemi, *Mecmau’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid*, thk: Muhammed bin Abdülkadir Ahmed Ata, Bilimsel Kitap Yayınevi, 1422h/2001m, c. 5, s. 118, bkz: Abdürrezzak Ebu Bekir bin Nâfik el-Humeyri el-Yemâni es-Senâni, thk: Habibu’r-Rahmân el-A’zami, Bilimsel Kurul, Hindistan /İslam kitapevi, Beyrut, b.2, 1403h, c. 11, s. 210, hadis no:20348.

1. Tekzip küfrü: Bazı insanlar kalbi ve kavlı ile Hz. Muhammed'in getirdiklerini kabul etmeyip, dünya ve ahiret hükümleri ile ilgili batını ve zahiri küfür içeren yalan inanışlarda bulunmaktadır. Kur'an'da bu konu ile ilgili "O gün, her ümmet içinden ayetlerimizi yalan sayanlardan bir cemaat toplarız da onlar toplu olarak (hesap yerine) sevk edilirler. Nihayet, (hesap yerine) geldikleri zaman Allah buyurur: Siz benim ayetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi? Değilse yaptığınız neydi?"¹⁰¹ ayetini buluruz. Tekzip küfrüyle ilgili ayetlerin sayısı azdır. Çünkü Allah peygamberlerini deliller ve ayetlerle destekleyerek, inanmayanlara karşı deliller sunup şüpheyi ortadan kaldırmıştır.¹⁰² Başka bir ayette ise; "Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar"¹⁰³ şeklinde geçmektedir.

2. İnkâr küfrü: Bazı insanlar kalben inanmalarına rağmen ikrar etmeyip lisanları ile yalanlamaktadır. Firavun ve Yahudilerin küfür örneklerinde olduğu gibi bazen de savaşarak inkâr küfürlerini beslemişlerdir. Allah firavun hakkında "Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler"¹⁰⁴ buyurmaktadır. Diğer ayetlerde ise; "Bilip öğrendikleri gerçekler karşlarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılardır"¹⁰⁵ ve "Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler"¹⁰⁶ şeklinde geçmektedir.

---

¹⁰¹ Neml 27: 83-84.

¹⁰² İbn Kayyim, *Medâricu's-sâlikin*, c. 1, s.338.

¹⁰³ Enam 6: 33.

¹⁰⁴ Neml 27: 14.

¹⁰⁵ Bakara 2: 89

- 3. Yüz çevirme küfrü (Küfrü'l-i'râd):** İbn Kayyım'ın tanımına göre yüz çevirme küfrü; kalp ve kulak ile yüz çevirmektir. Yani Hz. Muhammed'e inanmadığı gibi onu yalanlamaz, ona destek çıkmadığı gibi düşmanlık da yapmaz. Ayrıca Hz. Muhammed'in getirdiği hiçbir şeyi de kabul etmez.¹⁰⁷ Allah ayetinde “Bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır. Bu kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler”¹⁰⁸ buyurmuştur. Bu konuda Taberi, müşriklerin ukalalık ve büyüklüklerinden dolayı Hz. Muhammed'i dinlemeyip ve işitmedikleri için içindekilere vakıf olamadıklarını dile getirmiştir.¹⁰⁹
- 4. İnat küfrü:** Zahiri ve batını, kalp ve lisan ile bilmesine rağmen uymamaktır. Bu küfre sebep nefret, tekebbür, itiraz, hikmetini inkâr etme veya yüz çevirme olabilir. Allah'ın varlığını kalbiyle ve diliyle ikrar edip fakat istibdat ve haset ile kabul etmemektir. İblisin küfrü bu durumu en iyi anlatan örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü o Allah'ın emrini inkâr etmedi ve inkârla karşılık da vermedi. İçinde beslediği kibir ve ret duygularıyla durumu kabul etmemiştir. Allah “İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu”¹¹⁰, “Çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!”¹¹¹ ve diğer bir ayette “(İblis): Ben ondan daha

---

¹⁰⁶ Bakara 2: 146.

¹⁰⁷ İbn Kayyım, *Medâricu's-sâlikin*, c. 1, s. 338.

¹⁰⁸ Fussilet 41: 3-4.

¹⁰⁹ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, c. 11, s. 84.

¹¹⁰ Bakara 2:34.

¹¹¹ İsra 17:6.

üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi”¹¹² şeklinde bildirmiştir. Ayrıca Ebu Cehil veya Ebu Talib’in Allah’ın varlığını kalpleri ve dilleriyle ikrar etmelerine rağmen yine de kabul etmemeleri örnek verilebilir. Yani nifak küfrü, dili ile ikrar edip kalp ile inanmamaktır.¹¹³

5. Şirk küfrü: Doğru olduğunu teyit etmemekle birlikte yalanlamayıp, sadece şüphe içerisinde kalmaktır. Bu şüphe ancak kişiyi Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği ayetleri dinlemeye ve incelemeye devam etmesi durumunda ortadan kalkacaktır. Çünkü bu ayetler doğrudur ve intizamlıdır. Doğruluğun gösterilmesi güneşin gündüzü aydınlatması gibi açık ve net olmalıdır.

6. Nifak küfrü: Dili ile iman ettiğini söylerken kalp ile tekzip etmesi durumu, büyük nifak işaretidir.¹¹⁴ Nifak ikiye ayrılmaktadır:

a) Büyük Nifak: Zahirde kendini imanlı olarak gösterip batında ise olmayan kişidir, yani küfrü gizlemektir. Bu inanç nifak olarak nitelendirilir ve ümmetten çıkarak ebedi cehennemde kalır. Aslında Hz. Muhammed’in döneminde münafıkların izlediği yoldur. Allah ayetinde “Şüphe yok ki münafıklar cehennemden en alt katındadırlar”¹¹⁵ buyurmuştur.

b) Küçük Nifak: Amellerde nifak etmek ise; yalan söylemek, sözünü tutmamak ve hıyanet etmek gibi durumları kapsar. Ümmetten

---

¹¹² Araf 7:12.

¹¹³ Zebidi, *Tacu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmus*, “kfr” maddesi, s. 142; bkz: İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, “kfr” maddesi, c. 5, s. 144.

¹¹⁴ İbn Kayyim, *Medâricu’s-sâlikin*, c. 1, s. 338, bkz: El-Eseri, *El-îmân ve hakikatuhu*, s. 295; bkz: Bâsim bin Faysal el-Cevâbira, *Et-tekfîr fi dav’i’s-sunneti’n-nebeviyye*, s.44.

¹¹⁵ Nisa 4:145.

çıkarmamakla birlikte, sadece kebair günahları yapan ümmetlerde bu özelliğe rastlanmaktadır.¹¹⁶

3. Küfre Düşmede Etkenler

Her hangi bir kavli veya amelle iman etmeye karşı tavrı olanlardır. Bunları üç kısımda inceleyebiliriz:

- 1- Kalbin kavli ve amel küfrü: Kalbin kavli ile küfür, kalben tasdik ve ikrarın olmayışıdır. Onların yerine kalbinde yalanlama ve inkâr olur. Allah “Allah’a karşı yalan uyduran yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalimi kimdir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok!”¹¹⁷ Kalbin amel küfrü ise dine karşı kin ve nefretinin kalben duyulan bir insanın, Allah ve Resulünü bilmesine rağmen onlara kalbinin kin beslemesidir. Allah “Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenleri, şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermiştir. Bunun sebebi; onların, Allah’ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: Bazı hususlarda size itaat edeceğiz, demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor. Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak! Bunun sebebi, onların Allah’ı gazaplandıran şeylerin ardınca gitmeleri ve O’nu razı

---

¹¹⁶ İb Teymiyye, *El-fetâvâ*, c. 8, s. 435; bkz: İbn Recep El-Hanbeli, *Camiu’l-ulûm ve’l-hikem*, c. 2, s. 342; Meryem Tahir Talibi, *Et-tekfîr zevâabituhû ve ehtâruhû*, Es-Sadiye matbaası, 2001, s. 961, Muhammed Sadi Ahmed, “Et-tekfîr mâhiyetuhû ve ahkâmuhû “dirâsetun şer’iyye”, *Zahiratu’t-tekfîr: El-esbâb ve’l-eser ve’l-’ilâc Sempozyumu*, Cidde, 1432h/2011m, c. 1, s. 740.

¹¹⁷ Ankebut 29:68.

edecek şeylerden hoşlanmamalarıdır. Bu yüzden Allah onların işlerini boşa çıkarmıştır.”¹¹⁸

İbn Hazm, ayetle ilgili olarak doğru yol belli olduğu halde ikrar etmediler, ancak Allah içlerini biliyor, Kur’an’da inkâr ettiklerini söylemedi çünkü inkâr etmediler açık olan bir şeyi inkâr edilemez demiştir.¹¹⁹ İbn Teymiyye, kişi Hz. Muhammed’e inanır da kalbi ve bedeniyle kin besleyip düşmanlık ederse kati bir şekilde kâfirdir.¹²⁰ Başka bir ayette; “Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah’ın gazabı bunlardır; onlar için büyük bir azap vardır”¹²¹

Bu tanımlar tasdik ve tekzip ile ilimde cehil bâbında olup sevgi ve nefret bâbında değildir. Bilgi ve tasdikle birlikte küfür ahirette zarar verebilir ve ahirette bilgidен hiçbir kazanç olmayacaktır.¹²²

2- Lisan ile küfre düşmek: Alay ve küfürle Allah’ın vahdaniyetini inkâr etmektir. Ebu Sevr: “Kişi mesihin Allah olduğunu iddia edip, İslam’ı inkâr ederse ya da kalben İslam’a inanmıyor ve bu inanmadığını aşikâr ediyorsa o zaman bu kişinin kâfir olduğunu söylemiştir.”¹²³

---

¹¹⁸ Muhammed 47:25-28.

¹¹⁹ İbn Hazm, *El-fasil*, c. 2, s. 259.

¹²⁰ İbn Teymiyye, *El-Fetâvâ*, c. 7, s. 556.

¹²¹ Nahl 16:106.

¹²² İbn Teymiyye, *El-Fetâvâ*, c. 7, s. 559.

¹²³ Ebu Kasım Hibetullah bin el-Hasan Mansur et-Taberi el-Lalakâi, *Şerh Usulu’l-i’tikâd ehli’s-sünneti ve’l-cemaa*, thk: Ahmed Said Hamdan, El-tayyibe Yayınevi, Riyad, tsz, c. 4, s. 829.

Görüldüğü üzere küfür etmek kelamla, sözle gerçekleşir. “Böyle gurur ve kibirle” kendisine zulmederek başına girdi. Şöyle dedi: "Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum. Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben: "Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermden) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin?" demiştir.¹²⁴ Bu ayetin tefsirinde de İbn Hazm kişinin Allah'ı ikrar etmesine rağmen yeniden dirilme “baas” gününden şüphe etmesi sonucu şirk ve küfür gerçekleşmiş olur demiştir.¹²⁵

İbn Teymiyye, “Boşuna mazeret beyan etmeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz”¹²⁶ ayetini tefsir ederken ayette geçen kişilerin itikat etmeden önce küfür kelimelerini söylemelerine rağmen Allah iman ettikten sonra küfür ettiklerini bildirmiştir. Hatta kendi söylemlerinde “şaka yaptık, ciddi değildik” demişlerdir. Ancak Allah'ın ayetleriyle alay etmek küfürdür.¹²⁷

- 3- “Cevarih” el ve ayakla küfre düşmek: Dönüp gitme “ıraz”, uzaklaşma veya Allah dışında başka birine kurban kesme gibi eylemler el ve ayakla “Cevarih” küfre düşmeye yol açmaktadır.¹²⁸

---

¹²⁴ Kehf 18:35-37.

¹²⁵ İbn Hazm, *El-fasil*, c. 3, s. 235.

¹²⁶ Tevbe 9:66.

¹²⁷ İbn Teymiyye, *El-Fetâvâ*, c. 7, s. 220.

¹²⁸ Lutfullah Hoca, *Haddu'l-kufr ve't-tekfir*, Matabatu'l-İmam, Cidde, 2011, c. 2, s. 578.

El-Hamidi, “Bir kavim namaz, oruç, zekât ve hac gibi bütün ibadetleri ikrar edip, ölene kadar hiçbir ibadet yapmasa da Allah’ı inkâr etmediği sürece mü’mindir.¹²⁹

İshak bin Rahavey, icma edilen inkâra tekfir hükmü verildiğini söylemiştir. Bir kişi Allah’a iman eder, Allah tarafından getirilenlere de inanır ve mümin olur. Fakat daha sonra bir peygamberi öldürür veya öldürülmesine hükmederse o kişi kâfir sayılır. Çünkü peygamberlerin öldürülmesi haramdır.¹³⁰ İbn Teymiyye küfrü, peygamberin bildirdiğine inanmamak veya doğru olduğunu bilmesine rağmen uygulamasında imtina etmek olduğunu söyler. Misal olarak firavun ve Yahudilerin küfrünü vermiştir.¹³¹

Küfür aynı zamanda mutlak ve muayyen tekfir olarak ikiye ayrılmaktadır:

1. Mutlak Tekfir¹³² ve Hükümü

Bu tanım bir kişiye mahsus olmayıp, belirli bir eylemin, sözün veya inancın vasfına işaret etmektedir veya tekfir sözü, ameli veya inanç özelliğine sahip belirli bir zümreyi kâfir olarak tanımlamaktadır.¹³³ Mutlak tekfiri iki kısma ayırabiliriz:

---

¹²⁹ Ebubekir Ahmed bin Harun bin Yezid el-Hallal, *Es-Sünne*, , thk: Atiyye Bin Atik ez-Zehrâni, Dar’ur-rama, b.2, Mısır, 1416h-1994m, c. 3, s. 586.

¹³⁰ Muhammed bin Nasr el-Muruzdi, *Ta’zîm kadru’s-salâ*, thk: Abdürrahman ibn Abdülcebbar el-Firivâi, b.1, Medine, 1406h, c. 2, s. 930.

¹³¹ Ebu Abbas Takıyyu’d-din Ahmed bin Abdulhalim İbn Teymiyye, *Der’u teârruzi’l-Akl ve’n-Nakl*, thk: Muhammed Reşat Salim, b.1, Riyad, 1420h/1999m, c. 1, s. 242.

¹³² İbrahim ibn Âmr er-Ruheyli, *Et-tekfîr ve’z-zevâbituhû*, İmam Buhari Yayınevi, b.1, Katar, 1426h/2006m, s.115.

- a) Genel vasıf; ‘bir sözü söyleme’, ‘belli bir ameli yapma’ yahut ‘belli bir inancı benimseme’ için kullanılır.¹³⁴
- b) Daha özel vasıf; bir gruba, fırkaya veya gruba tahsis edilir: Yahudiler, Hıristiyanlar gibi dinî gruplara tahsisi: “Sonuçta İsrail oğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti. Nihayet düşmanlarına karşı biz de inananları destekledik. Böylece üstün geldiler.”¹³⁵ Başka bir ayette “Biliniz ki, Semûd kavmi gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilirsiniz ki, Semûd kavmi (Allah’ın rahmetinden) uzak kılındı.”¹³⁶ “Andolsun "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır.”¹³⁷ Bu tekfir kavil ile yapılan bir tekfirdir; zira sözel olarak ifade edilmektedir. Benzer bir durumu şu ayette görmekteyiz: “Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok

---

¹³³ Bkz. İsmail bin Atiye bin Süleyman el-Adavi, “Et-tekfîru’l-mutlak ve’l-muayyen ve ahkâmehuma”, *Zahiratu’t-tekfîr el-esbâb ve’l-eser ve’l-ilac Sempozyumu*, İmam Matbaası, Suudi Arabistan, 2011; Ayrıca bkz: İbn Kayyım, *Medâricu’s-sâlikin*, c. 1, s. 238.

¹³⁴ Selva bint Battîh bint Sêbit el-Mesûdi, “Envau’t-tekfîr ve Ahkâmuhû “et-tekfîru’l-mutlak ve’l-muayyen ve’l-farku beynehuma”, *Zahiratu’t-tekfîr el-esbâb v’el-eser ve’l-ilac Sempozyumu*, İmam Matbaası, Suudi Arabistan, 2011, c. 1, s. 140. (Bkz: Abdullah Bin Abdülaziz el-Ceberîn, *El-küfriu’l-ekber*, s. 3)

¹³⁵ Sâf 61: 14.

¹³⁶ Hûd 11: 68.

¹³⁷ Maide 5: 73.

mu! İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır”¹³⁸

Bazı Kur’an ayetlerinde bir takım sözlerin sarfedilmesi küfür kabul edilmiştir. Örneğin, Hz. İsa’nın ulûhiyetine ilişkin sözler sarfedenler küfür kapsamına alınmıştır. “Şüphesiz Allah, Meryemoğlu İsa Mesîh’tir” diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih’i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah’a kim bir şey yapabilecektir?”¹³⁹ Kur’an, din ile alay edenlerin kâfir olduklarına hükmetmektedir: “Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah ile O’nun ayetleriyle ve O’nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz? (Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir gurubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.”¹⁴⁰

Peygamberleri inkâr edenler de kâfir sayılmaktadır. Bununla ilgili olarak Kur’an’da; “Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. Biliniz ki, Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzak kılındı”¹⁴¹ buyrulmaktadır.

Allah’ın rububiyetini inkâr eden de kâfirdir. “Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile

---

¹³⁸ Nisa 4: 149.

¹³⁹ Maide 5: 17.

¹⁴⁰ Tevbe 9:65-66.

¹⁴¹ Hûd 11:60.

tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir şaşırıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.”¹⁴²

Yeniden dirilme “Bass” gününü inkâr eden de “(Resûlüm!) Ayetlerimizi inkâr eden ve "Muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek" diyen adamı gördün mü?” kâfirdir.¹⁴³ Bu ayetlerde belirtilen kavil muayyen küfür değil mutlak küfür olarak saymıştır.¹⁴⁴

Şer'i metnin kabul edilmemesi veya ona iman edilmemesi durumunda şeriati red anlamına gelir. Şeriati reddeden Allah'ın emrini reddetmiş ve kâfir olur. Aynı bağlamda şer'i metne şüphe ile bakılması durumunda da imanında yine şek olduğundan dolayı kâfir sayılmaktadır. Çünkü imanın temeli inanmak, yakın olmak, kabul etmek ve tabi olmak anlamına gelir. Muhammed Bin Vehhâb; “Müşrikleri tekfir etmeyen, küfürlerinden şüphe etmeyen veya mezhebini düzeltmeyen kişi icmaa ile kâfirdir” demiştir.¹⁴⁵ İbn Teymiyye; “Hz. Ali'nin Allah, Peygamber olduğunu veya Cebrail'in risaleyi yanlış gönderdiğine inanan kişi şüphesiz kâfir olur. Hatta bunu tekfir etmeyen de kâfir olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶ Şeri metinlerde ve sabit

---

¹⁴² Bakara 2:258.

¹⁴³ Meryem 19:72.

¹⁴⁴ Selva bint Battîh, *Envau't-tekfîr ve Ahkâmuhû*, age, c.1, s. 140-141.

¹⁴⁵ Muhammed bin Abdülvehhab, *Faslu'l-hitâb fi beyâni'l-akide*, Sahabe Kütüphanesi, b.2, Kahire, 1415h/1995m, s. 13.

¹⁴⁶ Ahmed bin Abdülhalim İbn Teymiyye, *Es-sârimu'l-meslûl fi şetimi'r-resul*, thk: Ali Bin Muhammed el-Harran, Dar'ul-alimu'l-fevaid, b.1, 1422h, s. 108.

delillerde mutlak tekfir inancı bilinse dahi bir kişinin tekfir edilmesi gerekmemektedir. Çünkü tekfir cehalet, hata veya başka bir nedenle olabilir, ulema mutlak küfür ve muayyen küfürün arasını ayırmışlardır.¹⁴⁷

2. Muayyen Tekfir ve Hükümü

Muayyen tekfir, bir kişiye kesin küfür hükmünü vermektir.¹⁴⁸ Bu konu ile ilgili Kur'an'da "Hani biz meleklerle (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu"¹⁴⁹, başka bir ayette "Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi"¹⁵⁰ ayetleri yer almaktadır. Muayyen tekfir belirli şartların sabit olması ve tekfîre engel durumların bulunmamasında ortaya çıkmaktadır. Bu şartlardan biri ihlal edilirse veya birkaç engel bulunması durumunda tekfir şartı ihlal olur ve tekfîre engel hale gelir. Bu şartlar;

1. Şart; Buluğa ermiş ve akıllı olmalı: Yani akli melekelerle sahip olmayanlara ve çocuklara uygulanmaz. Hz. Peygamber hadisinde " üç kişiden sorumluluk kalkar küçük büyüyene kadar, uyuyan uyanana kadar, hasta iyileşene kadar" buyurmuştur.¹⁵¹

---

¹⁴⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, c. 7, s. 619.

¹⁴⁸ İbrahim bin Amr, *Et-tekfîr ve'z-zevâbituhû*, s. 116.

¹⁴⁹ Bakara 2: 34.

¹⁵⁰ Tahrîm 66: 10.

¹⁵¹ Ahmed İbn Hanbel, *El-müsned*, c. 1, s. 116. Hadis no: 940.

2. Şart; bilgi sahibi olmalı: Kişi yaptığı amel, söylediği sözün haram olduğunun bilgisine sahip olmalıdır. Bu durum Kur'an'daki "Şimdi (Ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysaki onlardan bir zümre, Allah'ın kelâmını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi"¹⁵² ayetiyle sabittir. İbn Teymiyye; "Ben bir kişiye muayyen küfür, fısık veya günah isnat edilmesine en fazla karşı çıkan kişiyim, fakat bu kişi nassla da bildirilen risale delilleri ihlal ettiğini bilirse o kişi kâfir, fasık veya asi olabilir."¹⁵³ İbn Teymiyye, *Fetava* eserinin başka bir yerinde kişinin duyduğu kelâmı inkâr etmesi onun ne Kur'an'da ne de hadislerde olduğuna inanmaması onu kâfir yapmaz ancak delillerin ortaya çıktıktan sonra hala inanmazsa kâfir sayılacağını ifade etmiştir.¹⁵⁴

Bir kişinin başka bir kişi hakkında şeri deliller olmadığı halde küfre düşmüş demesi ve bunu ifade edip Allah'ın ayetleri ve dini hakkında bilgisi olmadan bir başkası için yanlış bilgi vermesi caiz değildir. Allah bu konuda insanları uyarılmış ve bu durumu haram kılmıştır. Dahası bunları 'fevâhiş/fahşâ' olarak anmıştır. Kur'an'da "De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır"¹⁵⁵ geçmektedir.

---

¹⁵² Bakara 2: 75.

¹⁵³ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, c. 3, s. 229.

¹⁵⁴ İbn Teymiyye, *age*, c. 3, s. 231.

¹⁵⁵ Araf 7: 33.

C. BAZI ÂLİMLERİN TEKFİR İÇİN ÖNGÖRDÜĞÜ ŞARTLAR

1. Tekfir şartları

a. Kişi Akıl ve İradeye Sahip Olmalı

Şer'i delillerde, bir kişinin küfür ithamına maruz kalabilmesi için, buluş çağına ermiş, akli melekeleri yerinde ve iradeye sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Hz. Peygamber bir hadisinde “Kalem şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyuyan kişi uyanana, mecnun idrak edene ve çocuk baliğ olana kadar”¹⁵⁶ demiştir. Bu hadis mükellefiyetin iki şeri şartı ve kaidesi olan, akıl bâliğ olmaya ve akli melekeleri kullanmaya işaret etmektedir.¹⁵⁷

Çocuğa veya mecnuna (deli olmasa da akli melekelerini kaybeden kişi dâhil) İslam'dan çıkartma hükmü verilmez. Bu kişileri küfre düşüren amel işleseler dahi mürted hükmü verilmez, Müslüman olarak kalırlar. İbn Kudâme'ye göre irtidat sadece akıllı kişiye atfedilebilir. Akli melekelerine sahip olmayan ve akıl bâliğ olmayan çocuk ile bayılma, uyku, hastalık veya mubah bir ilaç kullanma etkisinde akli melekeleri giden kişilere mürted hükmü verilmez.¹⁵⁸ En-Nevevî de bir çocuğun veya delinin irtidadının söz konusu olmadığını bildirmiştir.¹⁵⁹ İbn Munzir konuyla

---

¹⁵⁶ Ahmed bin Hanbel, *age*, c. 6, s. 100-101, hadis no: 1143.

¹⁵⁷ Ali bin Abbas el-Ba'li (İbn Lahham), *El-kavâid ve'l-fevâidu'l-usûliyye ve mâ yetea'llaku bihâ mine'l-ahkâmî'r-raıyye*, thk: Muhammed Şahin, Bilimsel Kitap Yayınevi, Beyrut, 1416h-1995m, b.1, s. 19.

¹⁵⁸ Ebu Muhammed Muvaffak ed-Dîn İbnü'l-Kudame el-Makdisî, *El-mugnî*, Mektebetu'l-Kahire, Kahire, 1388h/1968m, c. 1, s. 266.

¹⁵⁹ Yahya ibn Şerefeddin en-Nevevî, *Ravzu'talibîn*, thk: Adel Abdülmavcut, El-Mektebet Yayınevi, Kahire, tsz, c. 7, s. 290.

ilgili, bir kişinin şifa bulmadan önceki delilik dönemi esnasında irtidatı kabul olunmayıp delilik öncesi dönemdeki Müslümanlığının devam ettiğini iddia etmiştir.¹⁶⁰ Zerkeşi ise, mükellefiyette esas olanın hitabın anlaşılması olduğunu, delinin akli ve mantığı olmadığından dolayı hitap edilmeye elverişli olmaması sebebiyle, o kişi hakkında icmaa ile mükellef olmadığına hükmedildiğini söylemiştir.¹⁶¹

Sonuç olarak, hitabı anlayan akıl melekelerine sahip bir kişi şer'an mükelleftir. Birçok âlime göre sarhoş kişilerin de irtidatı söz konusu edilmemektedir. Çünkü irtidat, itikad ve kasıt ile gerçekleşir. Oysaki sarhoşun ne itikadından ne de kastından söz edebiliriz. Dolayısıyla sarhoşluk anında kişinin akli melekeleri yerinde olmadığından uyuyana kıyaslayarak sarhoşun irtidatı kabul edilmemektedir.¹⁶² Müslim *Sahih*'inde "Allah kulu tövbe ettiğinde çok mutlu olur. Allah, sen benim kulumsun Ben'de senin yaratıcınım" hadisini nakletmiştir.¹⁶³ Bu hadiste kasıt, fiili ve kavli delaletiyle birlikte kişi şeri kaideyi ikrar etmekte ve hüküm ona göre düzenlenmektedir.¹⁶⁴ İradesiz ağızdan çıkan herhangi bir söz, anlamını bilmediği

---

¹⁶⁰ Ebu Bekir ibnü'l-Munzir en-Neysâbüri İbn Munzer, *El-icma'*, thk: Fuad Abdülmunim Ahmed, Müslim Yayınevi, b.1, 1425h/2004m, s.122.

¹⁶¹ Muhammed bin Ahmed el-Fütûhi (İbn Neccâr), *Şerhu'l-kevâkibi'l-munîra fi usûli'l-fıkah*, thk: Muhammed ez-Zuheyli ve Nezih Hammad, b.2, el-ablikân Kütüphanesi, 1418h/1997m, c. 1, s. 499.

¹⁶² İbn Kudame, *El-muğni*, c. 1, s. 295, İbn Teymiyye, *el-fetâvâ*, c. 21, s. 42.

¹⁶³ Müslim, *age*, hadis no: 2747.

¹⁶⁴ İbn Kayyım, *E'lâmu'l-muvakkîn*, c. 4, s. 515.

küfür, kasıt olmadan dil alışkanlığı, ikrah ile veya zorla söylenen sözler küfre girmemektedir.¹⁶⁵

b. Kişi Küfrü Kasten Yapmalı

Tekfir, kişinin küfür içeren bir kavli söylediğinde kastının ne olduğu bilinmeli, kişi de kendi kavlinin küfre düşmeye sebep olduğunun farkında olmalıdır. Kişi bu kavli kastetmiyorsa veya bilmeden küfre düşüren sözler sarfettiye tekfir edilemez yani kâfir olmaz. Müslümanlar imamların icmasında bir kişi, Allah veya Resulullah hakkında hayırlı olmayan sözler sarf ettiği halde, bu sözlerin küfre düşüren anlamını kastetmezse kişi tekfirle itham olunmaz: Bu kişiyi tekfir eden şahıs ise büyük bir günaha girmiştir. Kur'an'a, sünnete ve icmaaya karşı çıkmıştır.¹⁶⁶ Allah "Ey iman edenler! "Râinâ" demeyin, "unzurnâ" deyin. (Söylenenleri) dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azap vardır"¹⁶⁷ buyurmaktadır. 'Raina' ifadesi Yahudi kültüründe küstahlık anlamına gelmektedir. Bu ifadenin ne anlama geldiğini konusunda Müslümanlar uyarılmakta ve onun yerine 'unzurna' ifadesini tercih etmeleri istenmektedir.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ Muhammed bin el-Murtaza İbn Vezir el-Yemâni, (İbn vezir), *İsâru'l-hak ale'l-halk*, Bilimsel Kitap Yayınevi, Beyrut, 1407h/1987m, s. 415.

¹⁶⁶ Velid bin Muhammed Bin Abdullah el-Ali, *Zevâbitü'tekfir ve's-şurûtuhu*, ilim yayınevi, Kuveyt, 1431h/2010m, s.108.

¹⁶⁷ Bakara 2:104.

¹⁶⁸ El-Begavi, *Mealimu't-tenzîl*, c. 1, s. 132; İbn Teymiyye, *El-istiğâse bi'r-reddi ale'l-bekri*, thk: Muhammed bin Ali Bin Kemal Ebu Abdürrahman, el-guraba el-esariyye Kitapevi, 1417h, c. 2, s. 659.

c. Kişinin Delili Dinledikten Sonra Kavraması

Şeri metinler, kişi üzerinde delil beyanı ve oluşması temeli üzerine esas alınmışlardır. Tekfir edilmeden önce kişinin hitabı kavradığı ve anladığı teyit edilmelidir. Allah “Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir”,¹⁶⁹ ve “Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz”,¹⁷⁰ bir diğer ayette “Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: Size, (bu azap ile) korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi? diye sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: Evet, doğrusu bize, (bu azap ile) korkutan bir peygamber gelmişti; fakat biz (onu) yalan saymış ve Allah’ın bir şey gönderdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz! demiştik.”¹⁷¹

Şer’î bir metinle muhatap olmayan kişinin de irtidatından bahsedilemez. Çünkü tebliği almayan kişi ceza da almaz. Allah, Kur’an’da tebliğ olunmayan kişiyi cezalandırmayacağını bildirmiştir. İslam tebliğini alamayan ya da ulaşmayan kişiyi cezalandırılmayarak, dini vecibeleri tebliğ olunmayan mazeretli biri olarak kabul edilmektedir. Şafii, Allah isim ve sıfatlara sahip olduğunu, delil ortaya konulduğu halde bunları kimsenin reddetme yetkisine sahip olmadığını, delil ispat edildikten

---

¹⁶⁹ Enam 6:131.

¹⁷⁰ İsra 17:15.

¹⁷¹ Mülk 67:8-9.

sonra karşı çıkanın da açıkça kâfir olduğunu söylemiştir. Ancak delil olmadan önce inanca sahip olmayan kişi ise cehaletinden dolayı mazeretli sayılmaktadır.¹⁷²

Bu kısımda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Allah, delil olmadan önce kimseyi cezalandırmaz
2. Cezalandırma iki nedenle olur:
  - 2.a. Delile yüz çevirmek, irade göstermemek ve delillere göre amelleri yapmamak.
  - 2.b. Deliller ortaya konduktan sonra inat etmek ve inada bağlı olarak iradeyi terk etmek.

Birincisi yüz çevirme “iraz”, ikincisi “inad” küfrüdür. Ancak Allah’ın belirttiğine göre kişi cehalet içinde olursa veya delilin ortaya çıkmaması durumunda ya da delilin bilinmesine olanak olmadığı takdirde azaptan muaf edilecektir.

3. Delil zamana, yere ve kişilere göre değişiklik göstermektedir.¹⁷³

D. TEKFİRİN HÜKMÜ VE FAKİHLERİN GÖRÜŞLERİ

Kur’an-ı Kerim ve hadis metinlerinde dünyada hükmün zahir üzerine kurulu olduğu belirtilir. Biz insanların kalplerinde olanı bilmekle sorumlu değiliz; bu nedenle küfrü açık bir şekilde söz veya amelle gösterirse kalbine bakılmadan küfür

---

¹⁷² Muhammed bin Ahmed ez-Zehebî, *El-arş*, thk: Muhammed Halife Et-Temimi, Advau’s-Selef Yayınevi, 1420h/1999m, c. 1, s. 229; İbn Hacer el-Askalâni, *Fethu’l-bâri*, , thk: Mahmud el-Cemil, Safa kitapevi, Kahire, 1424h/2002m, c.13, s.484.

¹⁷³ İbn Hazm, *El-milel ve’n-nihal*, c. 4, s. 60, İbn Kayyım, *Tarîku’l-hicreteyn ve bâbu’s-seâdeteyn*, thk. Yusuf Ali Bedevi, İbn Kesir yayınevi, Şam, b.1, 1414h/1993m, s. 728-729.

ile itham edilir. Hz. Muhammed insanların kalplerini Allah'a bırakmış, kişi hakkında hüküm vermek için açık delil veya ikrarın olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁴

Kur'an'da ve hadislerde apaçık bir biçimde tekfir ilan edilmeyi gerektiren bir hüküm bulunmadıkça hiçbir kimse tekfir edilemez. Söz gelimi bir kimse Hz. Peygamber'in Risaletinin eksik ve hatalı olduğunu iddia ediyorsa, ona ancak bu konudaki delili sorulur, fakat her halükarda küfür hükmü verilemez. Bu hükmü vermek ancak Allah'a ve Resulüne aittir.¹⁷⁵

Kâfir, Allah ve Resulüne inanmadığından dolayı kâfirdir. Müslüman hakkında ise güneş gibi apaçık bir delil bulunmadığı takdirde kâfir hükmü verilemez. İbn Teymiyye'ye göre küfür şeri bir konudur ve hükmü şeriatın sahibine (Allah'a) aittir. Elbette akıl doğruyu ve yanlış ayırt edebilme kabiliyetine sahiptir. Fakat insanın akli olarak hata ettiği her şey küfür değildir. Aynı şekilde insanın aklen doğru bildiği şeyi şer'an bilmesi de gerekmez.¹⁷⁶ Bu nedenle ilim alanındaki ihtilaf konularından hareketle Ehl-i Sünnet bir başkasını tekfir etmez, zira küfürle itham şer'i bir hükümdür ve insanın vereceği bir karar değildir. Tekfir hakkı sadece Allah'a ait olup Allah ve Resulünün küfürle itham ettiği kimseler tekfir edilebilir.¹⁷⁷ Sadece Allah'a ait şer'i bir hüküm olan tekfir hakkı hiçbir kurum, kuruluş, cemaat veya ferde

---

¹⁷⁴ El-Heyetî, Abdussettar İbrahim, *İlâcu zâhireti't-tekfir*, c. 9, s. 5536.

¹⁷⁵ Zekeriya, Ebu Bekir Muhammed, *El-cüzûru'l-fikriyye li'z-zahirati't-tekfir inde'l-müslimin*, s. 48.

¹⁷⁶ İbn Teymiyye, *Der'u te'âruzi'l-'akl ve'n-nakl*, thk. Muhammed Reşat Salim, 1. Baskı, 1401H, c. 1, s. 341-342.

¹⁷⁷ İbn Teymiyye, *El-istigâse fi'r-red ala'l-bekrê*, thk. Muhammed Ali Accâl, Guraba Kitabevi, b.1, Medine 1417h, c. 2, s. 492.

verilemez.¹⁷⁸ Gazzâli, “tekfir tıpkı kölelik ve özgürlük gibi şeri bir konudur, eğer manası kanının mubah olması ve cehennemde ebedi kalması ise bu konuda verilecek hükmün ya nassa ya da nasdan çıkarılmış hükme dayanıyor olması lazım” der.¹⁷⁹ Şeyh Sâ’dî de küfrün Allah ve Resulüne ait bir hak olduğunu, onların küfür hükmü vermediği kimsenin tekfir edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁸⁰

İslam’da tekfirin iki türü bulunmaktadır:

1. Haklı Gerekçeye Dayanan Tekfir

Bir Müslüman dinde var olanı açıkça ve kasıtlı bir biçimde inkâr etmekte ise tekfir edilme şartlarını taşımaktadır. Buna örnek olarak liderlerinin ulûhiyetine inanan Dürzîler, Bahauullah’ın peygamberliğine inanan Bahaîler, Seyyid Ali Muhammed’in mehdiliğine inanan Bâbîler, Mirza Gulam Ahmed’in mehdiliğine inanan Kadiyânîler ve ilahın bulunmadığına inanan ateistler vs. sıralanabilir.¹⁸¹ Bunların her biri dinde açık olan emri inkâr etmiştir; Dürzîler Allah’ı; sosyalistler, Bâbîyye, Bahaiyye ve Kadiyâniyye ise Hz. Muhammed peygamberliğini, bunlardan bazısı da İslam’ın çeşitli hükümlerini, şariatlarını inkâr etmişlerdir.¹⁸²

Tekfir birçok konuda gerçekleşebilir:

---

¹⁷⁸ Cevabire, *Et-tekfir fid’ dav es-sunne ve’n-nebeviyye*, s. 58.

¹⁷⁹ Gazzâli, Ebû Hamid, *Faysalu’t-tefrîka beyne’l-islami ve’z-zenadîka*, thk: Mahmut Beco, b.1, 1413h/1993, s. 128.

¹⁸⁰ Bkz. Es-Sâ’dî, *İrşadu uli’l-ebzar ve’l-elbab liney’l el-fikhi bi’eğrabi’t-turuki ve eyseri’l-esbab*, thk. Eşref Abdulsakud, b.1., 2000.

¹⁸¹ Ali, İsmail b. Muhammed, “el-Meratibu’l-Şer’iyye li’ilâci’z-Zahiratu’t-Tekfiriyye”, “*Tekfir Problemi*” *Araştırmaları Konferansı*, c. 9, s. 6065.

¹⁸² Karadavî, Yusuf, *Zahiratu’l-ğuluv fi’t-tekfir*, s. 24-25.

a) **İtikadi konularda tekfir.** Fakihlerin ittifakıyla akaid konularının inkâr edilmesi küfür sebebidir. Fakat kişi açık bir dille bu inkârını belirtmediği sürece mürted hükmü uygulanmaz. Gelecekte kâfir olacağına karar veren fakat şu anda tereddüt içerisinde bulunan kimse kâfir sayılır. Çünkü geleceğe yönelik bu kararı vermesi, şimdi inancının bulunmadığını gösterir. Yine de bu düşüncesini açık bir şekilde ikrar etmedikçe kendisine mürted hükmü uygulanmaz.¹⁸³

b) **Söz sebebiyle yapılan tekfir.** Ulema, alay, inat vb. amaçlarla söylenen sözlerin kişinin tekfir ilan edilmesi için yeterli olduğu konusunda ittifak etmiştir. Bu konuda şu ayetler delil gösterilir: “Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz? (Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir gurubu bağışlasak bile, bir guruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.”¹⁸⁴ Allah’a ortak olduğunu veya Onu inkâr ettiğini söylemek gibi açık olan sözler veya İsa’nın Allah’ın oğlu olduğunu söyleme, namazı inkâr etme veya zinanın helalliğini iddia etme vb. açık olmayan sözler bu başlık altında değerlendirilir. Mutluluktan, şaşkınlıktan veya bir başka nedenle istemeyerek veya yanlışlıkla “Ey Allah’ım, Sen benim Rabbimsin, ben de Senin kulunum” yerine “Ey Allah’ım sen benim kulum, ben de Senin Rabbinim” demek küfür sayılmamaktadır.¹⁸⁵

---

¹⁸³ İbn Âbidîn, *Haşiyât (Reddu'l-muhtar ale'd-duru'l-muhtar)*, Dâru'l-Fikr Yayınevi, Beyrut 1368h, c.2, s. 283; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, c. 4, s. 6.

¹⁸⁴ Tevbe 9: 65-66.

¹⁸⁵ Müslim, Hadis No: 7129.

c) **Amel sebebiyle yapılan tekfir.** Fakihler mükellef tarafından yapılan bazı amellerin tekfir ile sonuçlandığını belirtmiştir. Dinle alenen alay etme, put, güneş, ay veya başka şeylere taparak ilahî inkâr etme vb. davranışlar bu kapsama girer. Kur'an'ı çöplüğe atan kimse sadık da olsa kâfir sayılır, çünkü Allah kelamını açık bir şekilde aşağılamış olduğundan sadakatini yalanlamış olur. Ayrıca bir kelamı hafife almak, o kelamı söyleyeni hafife almak demektir.¹⁸⁶

2. Haklılığı Bulunmayan Tekfir

İslam, bir Müslüman'ın başka bir Müslüman'ı hiçbir küfür gerekçesi bulunmadan tekfir etmesini haram kılmıştır. Allah “Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek «Sen mümin değilsin» demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır¹⁸⁷ demektedir. Kurtubî ayetteki **فَتَّبِعُوا** ifadesini “sorunu iyice tespit edin ve bu konuda acele etmeyin” şeklinde yorumlamıştır. Her iki anlamda dâhil olmak üzere bir insanın öldürülme eylemi nehy edilmiştir.¹⁸⁸ Ebu Zerr kanalıyla bize ulaşan bir rivayette Hz. Peygamber'in “bir kişi bir başkasını fık veya küfürle nitelemesin, eğer karşı taraf böyle değilse bu söz söyleyene döner” dediğinden bahsedilir.¹⁸⁹ Bir başka

¹⁸⁶ İbn Âbidîn, *Haşiyât (Reddu'l-Muhtar Ale'd-Duru'l-Muhtar)*, c. 3, s. 289; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, c. 4, s.136.

¹⁸⁷ Nisa 4: 94.

¹⁸⁸ Kurtubi, *El-câmi' li'l-ahkâmi'l-Kur'an*, c. 5, s. 339.

¹⁸⁹ Buhari, “Kitab-ı Edeb”, Hadis No: 5698, c. 5, s. 2247.

rivayette ise Hz. Peygamber'in "bir müminin tekfir edilmesi onun öldürülmesiyle eş değerdir" dediği aktarılır.¹⁹⁰ Bir Müslüman'ın tekfir edilmesi, Allah'a şirk koştuktan sonra gelen en büyük küfürdür. Çünkü bir müminin öldürülme fiili istenerek yapılmış olur. Haklı bir gerekçeye dayanmaksızın yapılan tekfir, Allah'ın haram kıldıklarının helal ve mübah görülmesidir. Müslümanların kanlarının birbirine haram oluşu hakkında Hz. Muhammed veda hutbesinde şöyle demiştir: "Kanlarınız, mallarınız ve ırzınız bu günümüzün, bu ayınızın ve bu ülkenin haramlığı gibi birbirinize haram kılınmıştır".¹⁹¹ Buna göre bir Müslümanın tekfir edilmesi ise, açıkça haram kılınan bir fiili işlemek anlamına gelir.

Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslüman, açık bir delile sahip olmaksızın bir başka Müslüman'ı tekfir etmemelidir. Pek çok raviden aktarılan ve sahih olduğu açık olan bir hadiste şöyle denmektedir: "Kardeşine 'Ey kâfir' diyen biri kâfir olmuştur."¹⁹² Ayrıca çok sayıda hadiste, tekfirden acele etmenin büyük bir günah olduğundan bahsedilir. İbn Hazm'a göre bir Müslüman'ın tekfir edilmesinin delili oldukça açık olmalıdır. İftira ile tekfir olunamaz. Tekfir edilen kişiyi İslam'dan çıkartmak için ancak şer'i bir nass ve icmaa gereklidir. Ya da Hz. Muhammed'den bizlere tevatüren ulaşmış veya ahad haberlere dayanılmalıdır.¹⁹³

---

¹⁹⁰ A.g.e., Hadis No: 5700.

¹⁹¹ Buhari, "Kitab-ı Hac", c. 2, Hadis No: 1652, s. 619; Müslim, "Kitab-ı İtikat", c. 5, Hadis No: 4478 s.108.

¹⁹² Şevkâni, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Es-seylü'l-cerrâru'l-mütedeffik alâ hadâi'ki'l-ezhar*, İbn Hazm Yayınevi, b.1, Beyrut, 2004, c. 4, s. 578.

¹⁹³ İbn Hazm, *Kitabu'l-faslu fi'l-milel ve'n-nihal*, c. 3, s. 392.

Konuya dair farklı ekollere mensup âlimlerin kanaatlerinin aynı olması önemlidir. Hanefî âlimlerden İbn Hümam (ö.861), bir Müslümanın öldürülmesini helâl kılanı kâfir olarak görür. Bu ifadesiyle aslında Hz. Peygamber'in bir Müslümanı haksız yere kâfir saymanın bir Müslümanın öldürülmesi anlamına geleceği sözüne işaret etmektedir. Ona göre bir kimseyi tekfir ilan etme hükmünü müçtehit mezhep imamları değil, onları taklit eden fakihler vermektedir. İbn Nuceym (ö.970) de bir kişinin açıkça inkârda bulunmadığı müddetçe dinden çıkmayacağını söylemiştir. İrtidatına dair kesin ve açık deliller bulunduğu takdirde hüküm verilir, çünkü sabit olan hüküm şüphe ile ortadan kalkmaz. Bir kimse hakkında tekfir kararını verecek fetva sahibi, hüsn-ü zannı dikkate alarak tekfir tarafına meyletmemelidir. Bir Müslüman kesin deliller olmadan şüpheye dayanılarak İslam'dan çıkartılmaz.¹⁹⁴ İbn Abidin (ö.1252) ise ulemanın Ehl-i İslam hakkında hemen tekfir kararı vermemesi gerektiğini, tekfirden bulunmadan önce ta'zir ile cezalandırmanın daha uygun olacağı kanaatindedir.¹⁹⁵

Maliki fakihlerine baktığımızda onların da aynı kanaatleri paylaştığını görürüz. İbn Abdülber (ö.463), Kur'an ve Sünnetten açık bir delile dayanmaksızın bir Müslüman'a kâfir veya fasık denemeyeceğini söylemiştir.¹⁹⁶ Ona göre bir kimseyi küfür ile itham en büyük günahlardandır, bu nedenle kible ehlinde birine kâfir denmesi çok tehlikelidir ve nehy edilmiştir.¹⁹⁷ Hz. Peygamber'in bir

---

¹⁹⁴ İbn Nuceym, Zeynelabidin, *El-bahr-ür-raik fî şerhi kenzi'd-dekaik*, İslam Kitabevi, b.2, c. 5, s. 134.

¹⁹⁵ İbn Âbidîn, *Haşiyât*, c. 4, s. 330.

¹⁹⁶ İbn Abdülber, *et-Temhid*, s. 17-21.

¹⁹⁷ İbn Abdülber, *et-Temhid*, c. 17, s. 22.

Müslümanın kardeşi hakkında küfür ithamında bulunmasının çok tehlikeli olduğu, eğer itham ettiği kişi öyle değilse bu sözün kendisine döneceği şeklindeki hadisinin şerhinden hareketle bir Müslümanın bir başka Müslüman hakkında tekfirde bulunmasının yasaklanmış olduğundan bahseder. Bu hadisin emr formatında değil nehy formatında gelmesi kesinlik ifade etmesi ve vurgu taşıması bakımından son derece önemlidir.¹⁹⁸ Bir diğer Malîkî âlim İbn Cüzey de şer’i metinlerde yer alan k-f-r- kökünden türeyen tüm kelimelerin dinden çıkma anlamına gelmediğini, bilakis ifadenin geçtiği yerdeki amacın ve durumun dikkate alınması gerektiğini belirtir.¹⁹⁹ Şâtîbî de *el-İ’tisam*’da büyük bidat sahipleri olan fırka ve grupların tekfirinde imamların ihtilafa düştüğünü, imamların eserlerine baktığımızda bu gruplara yönelik mutlak bir tekfirde bulunmadıklarını belirtmiştir.²⁰⁰

Şafii âlim Nevevî (ö:676), büyük mezhep imamlarından hiç birinin kible ehlinden kimseyi günahları sebebiyle tekfir etmediklerini belirtmiştir. Onların bid’at ehli gördükleri kimseyi dahi tekfir etmeyip yalnızca İslam dininin temel unsurlarını alenen reddeden kimseyi mürted ve kâfir olarak gördüklerini söylemiştir.²⁰¹ İbn Dakîk el-İd (ö:702) ise, Müslümanlardan birini tekfir edenin büyük bir ceza konusunda uyarıldığını belirtmiştir. Oysa özellikle akaid meselelerinde yaşanan ihtilaflar sebebiyle pek çok mütekellim, muhaddis, müfessir ve fakih bu hataya

---

¹⁹⁸ İbn Abdulber, et-Temhid, c. 17, s. 14.

¹⁹⁹ İbn Cüzey, Muhammed el-Kelbî el-Gırnâfî, *el-Kavaninu’l-Fıkhiyye*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, Beyrut, 1998, s. 240

²⁰⁰ Şâtîbî, *el-İ’tisam*, c. 3, s. 33.

²⁰¹ Nevevî, *Şerh’ul-Nevevî ala Müslim*, c. 1, s. 150.

düşmüş ve bir diğeri tekfirle itham edebilmiştir.²⁰² Şirbînî de, *İkna* isimli eserinde, Allah inancı bulunmayan veya bir peygamberi inkâr eden yahut yalanlayan veya Kur'an'ın tamamını veya bir kısmını inkâr eden ya da ekleme yapan kimsenin tekfir edileceğinden bahsetmiştir.²⁰³ Mellîbarî, *Fethu'l-Muin* adlı kitabında fetva sahibinin tekfir hususunda son derece dikkatli ve tedbirli davranması gerektiğini, zira bu konunun son derece tehlikeli olduğunu, nitekim eski ve yeni tüm imamların bu hususta hem fikir olduğunu anlatır.²⁰⁴

Hanbelî fakihlerinin konuya yaklaşımına baktığımızda İbn Müflih, İbn Cevzi'den rivayetle tekfirden bulunmanın en kötüsünün kible ehlini, özellikle İslam akidesine tam anlamıyla hâkim olamamış avam Müslümanları tekfir etmek olduğunu belirtmiştir. Cahiliyye Araplarına dahi fırsat verilmişken bu konuda acele etmenin şeriata aykırı olduğunu iddia etmiştir.²⁰⁵ İbn Teymiyye *Mecmuu'l-Fetava*'da Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ten bir kimsenin imanını terk etmeden yaptığı zina, hırsızlık ve içki içmek gibi amelleri sebebiyle tekfir edilemeyeceğini anlatır. Ancak, Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve ölümden sonra dirilmeye inanmayan, bu iman

---

²⁰² İbn Dakik el-İyd, *İhkam'ul-ahkâm şerhu umdeti'l-ahkâm*, thk. Mustafa Şeyh Mustafa, er-Risale Basımevi, 2005, c. 4, s. 76.

²⁰³ Şirbînî, Muhammed Hatib, el-İkna', Fikir Yayınevi, Beyrut 1415H, c. 2, s. 551.

²⁰⁴ Zeynüddin B. Abdülazîz B. Zeynüddin Ma'beri El-Mellîbârî, *Fethu'l-muin*, Fikir Yayınevi, Beyrut, c. 4, s. 128.

²⁰⁵ İbn Müflih, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah El-Makdisi, *Kitabu'l-fürû*, thk. Ebu Zehra Hazm el-Kadi, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, b.1, Beyrut 1418h, c. 6, s. 488.

esaslarını veya tevatüren gelen vacibâtı veya günahları inkâr eden kimse kâfir olarak addedilebilir.²⁰⁶

İbn Teymiyye'ye göre Müslümanların kanlarını ve mallarını helal kılıp onlarla savaşmak en başta Allah ve Resulüne savaş açmak demektir. Aslında Müslümanların katlini helal saymakla şeriatın dışına çıkmış olan bu kimseler fasıklardan daha aşağıdadır. Çünkü onlar bu gibi eylemleri, Yahudi ve Hristiyanların da yaptığı gibi Allah'a yakınlaşmak için yapmaktadırlar. Oysa bu tür bidatlar günahların en ağırıdır, zira bu kimseler tekfirden bulunurken yaptıklarının günah olmadığını inanmaktadırlar.²⁰⁷ O, hiç kimsenin açık bir delili olmadıkça bir Müslüman'ı tekfir etme hakkına sahip olmadığını, delil sunulana ve iddia ispatlanana dek tekfirle itham olunan kimsenin Müslüman olarak kabul edileceğini belirtir. Bir Müslümanı işlediği bir günah ve yaptığı bir hata sebebiyle tekfir etmek caiz değildir. Küfürle itham için Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir delil ve tam anlamıyla bir icmaa gerekmektedir.²⁰⁸

Gazzâlî de tekfir ithamı konusunda dikkat edilmesi gerektiği kanaatindedir. Ona göre açıkça Kelime-i Tevhid'i ikrar eden ve kible ehli olan kimsenin kanı ve malı helal görülemez. Bir kâfirin hata ile hayatta kalması bir Müslüman'ın öldürülmesinden daha iyidir.²⁰⁹

---

²⁰⁶ İbn Teymiyye, *Fetava*, c. 20, s. 90.

²⁰⁷ *Fetava*, c. 28, s. 470.

²⁰⁸ İbn Abdulber, *et-Temhid*, c.17, s. 21-22.

²⁰⁹ Gazzâlî, Ebu Hamid, *El-iktisad fi'l-itikad*, Menahic Yayınevi, b.1, 2003, s. 223-224.

Zeydî âlim İbn Vezir de, bir mü'minin tekfir edilmesinin çok büyük bir günah olduğunu, böyle bir ithamda bulunan kimsenin tevhid üzere yaşasa, İslam dininin tüm rükunlarını yerine getirirse, büyük günahlardan tamamen uzak dursa bile kâfir ilan etmesi sebebiyle kendisinin dinden çıkmış olacağını söylemiştir. Ona göre tekfirden bulunan, bu eylemiyle büyük zarar yaşayacağından son derece dikkatli olmalıdır.²¹⁰

Fakih ve mütekellimlerin çoğu, dinin apaçık hükümlerini alenen inkâr etmeyen kible ehli hiç kimsenin tekfir edilmemesi gerektiği kanaatindedir. Kible ehli arasında yaşanan ihtilafta karar verecek olan Allah'tır. El-İcî, *Mevâkıf* kitabında Allah'ın küllileri bilip cüz'ileri bilmeyeceği veya önceden ilminin olup olmadığı gibi meseleler hakkında tartışan kimseler için ne Hz. Peygamber'in ne de Sahabenin tekfir hükmünde bulunduğu bahseder.²¹¹ Er-Razi ise "Kelami konularda farklılıkları olsa dahi ehli kible tekfir edilemez" görüşünü savunmuştur.²¹² Ulemanın bu yaklaşımını dikkate aldığımızda tüm mezheplerin gerekçeye dayanmayan tekfiri haram kıldığını söylemek mümkündür.

---

²¹⁰ İbn Vezir, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Murtaza el-Yemeni, *İsârü'l-hak 'ale'l-halk fi reddi'l hilâfât 'alâ mezâhibi'l-hak min usûli't-tevhîd*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, b.2, Beyrut 1987, s. 385.

²¹¹ El-İcî, Abdurrahman b. Ahmed, *El-mevâkıf fi ilmi'l-kelam*, Kitap Âlemi Yayınevi, Beyrut, 1997, s. 292.

²¹² Er-Razi, Muhamed bin Ömer Fahreddin, *Kitâbu'l-muhassal efkâru'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhırîn mine'l-hukemâi ve'l-mütekellimîn*, thk. Hüseyin Atay, Mektebe Dârü't-tüvas, b.1, Kahire, 1411h/1991m, s.50.

E. İSLAM TARİHİNDE TEKFİR İTHAMINA SEBEBİYET VEREN KONULAR

İlimle uğraşmak, öğrenmek ve öğretmek insan hayatına anlam katan ve insanlığa katkı sağlayan en önemli eylemdir. Bütün ilimler arasında Allah'ı konu edinen ve onu tanıtan, ona davet eden ilimlerle meşgul olmak ise en yüce yere sahiptir. Allah'ın isimleri, fiilleri, kulların görevleri, ibadetlerin nasıl olacağı vb. konuları araştırmak bir kulun yapabileceği en iyi şeydir.

İnananların inancını tahkiki seviyeye çıkarmak, sağlamlaştırmak ve onu bozan şeylerden uzak durmak her mümine vacip olduğundan, ulema “Küfür Sözleri” başlığı altında bir bab düzenlemiş ve burada yer alan sözleri söyleyenin İslam'dan çıkacağını iddia etmiştir. Kimi zaman cehalet, kimi zaman inat vb. sebeplerle insanlar bu sözleri söyleyebilmektedir. Bu nedenle uyarılmaları gerekmektedir.

1. Allah'ın Zâtı Hakkında Söylenen Sözler

Bir insanın Allah'ı layık olmadığı bir vasıfla nitelemesi, isimlerinden birini veya emirlerini inkâr etmesi ya da bu isimlerle ve emirlerle alay etmesi küfür ithamına sebebiyet vermektedir.²¹³

Kişinin, Allah'ın yapmasını emrettiği şeylere “yapmayacağım” diye karşılık vermesi küfürdür.²¹⁴ İsteyerek ve alenen din ile alay etmek, güneşe veya puta secde

---

²¹³ Abdülaziz, Taceddin Ebu'l-Meali Mesud b. Ahmed, *Risale fi elfâzı'l-küfür*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ'laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m, s. 435.

etmek gibi fiiller mutlak küfürdür.²¹⁵ Ebeveynlere veya şeyhlere yüceltme amacı ile secde etme katiyen haramdır.²¹⁶ Ebu Hanife (150 h.), “Kim Allah’ın yerde mi gökte mi olduğunu bilmiyorum derse, kâfir olur. Çünkü bu söz, Allah’ın bir mekânı olduğu düşüncesini akla getirir. Allah’ın mekânı olduğunu düşünen kimse ise Onu yaratıklara benzeten kişidir” demiştir.²¹⁷ Allah’ı beşeri özelliklerle vasıflandıran da kâfir sayılmıştır.²¹⁸

Ebu’l-Muin en-Nesefî (508 h.), Allah’ın Kur’an’da açıkça diğer varlıklarla benzerliğinin reddedildiğini dikkat çeker ve buna karşı çıkanın kâfir olduğunu söyler.²¹⁹ Abdusselam el-Makdisî (660 h.) *Hall’ur-Rumuz* adlı eserinde “Allah’ın bir mekânı olduğunu zanneden Müşebbihe’ dendir” demiştir.²²⁰ İbn Nuceym ise *el-Bahrü’r-Râik* adlı kitabının “Mürted” babında şöyle demiştir: “Cehalet ve acizlik gibi Allah’ı layık olmadığı vasıflarla niteleyen veya Ona bir mekân isnat eden kişi kâfirdir. Gene Onun hikmete dayanmadan bir iş yapabileceğini söylemek de

---

²¹⁴ Halebi, Kasım b. Selahaddin el-Hani, *Risale fi elfâzı’l-küfür*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ’laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m, s. 379.

²¹⁵ Heysemi, Muhammed b. Ali B. Hacer el-Maliki, *El-i’lam fi kavati’l-islam*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ’laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m, s. 194.

²¹⁶ A.g.e., s. 196.

²¹⁷ Ebu Hanife, Nu’mân İbn Sabit, “el-Fikhül-Ebsât”, *Mecmuatu’r-resâil*, thk. Muhammed Zahid el-Kevseri, 1368, s. 21.

²¹⁸ Tahavî, Ebu Ca’fer Ahmed b. Seleme, *el-Akidetu’t-Tahaviyye*, b.1, Dâr’ul-İbn Hazm Yayınevi, Beyrut, 1416h/1995m, s. 113.

²¹⁹ Ebu’l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratu’l-edille fi usulid’dîn*, c. 1, s. 209.

²²⁰ Makdisî, Abdusselam, *Hallu’r-rumûz ve mefâtihu’l-kunûz*, Mısır 1317h/1899m, Cerîdetu’l-İslam Yayınevi, s. 44.

küfürdür.”²²¹ İbn Hacer de Allah’ı cisme benzetenlerin ve ona mekân isnad edenlerin kâfir olduğunu söylemiş, bu konuda İmam Şafii, İmam Malik ve Ebu Hanife’nin haklılığını belirtmiştir.²²² Hanefî âlimlerinden Ali el-Kârî de, Allah adına yalan söyleyen veya Ona mekân, cisim, şekil isnadında bulunandan daha zalim kimsenin olmadığını belirtmiş, Allah için mesafe isnadında bulunmanın küfür sebebi olduğunu söylemiştir. Ayrıca o, “bir olay gerçekleşmeden Allah onun gerçekleşeceğini bilmiyor muydu” diyen kimsenin de küfre düştüğünü ileri sürmüştür.²²³ Küfrü; teşbih, tâ’til ve tekzip olmak üzere üçe ayıran Şeyh Abdülğani en-Nablusi, teşbih ile kastedilenin Allah’ı yarattığı şeylere benzetmek, Onu arşın üstündeki bir cisim olarak görmek olduğunu ileri sürmüştür.²²⁴ Şeyh Aliş el-Maliki de Allah’ın cisim olduğuna ve bir yer kapladığına inanmanın küfür olduğunu ileri sürmüştür.²²⁵ Allah yer sahibi olduğunu iddia eden de kâfirdir.²²⁶

Buna karşın bir kimse küfür eylemini işlemeye zorlansa, kalben bunu kabul etmediği için kâfir olarak görülemez.²²⁷ Bir kişi bir başkasına aşağılamak amacıyla

---

²²¹ İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri, *El-bahrü’r-râik: şerhu’l-kenzü’l-dekâik*, El-Arabiye Yayınevi, b.1, 1418h/1997m, c. 5, s. 29.

²²² Heytemi, Ahmed İbn Hacer, *El-minhâcu’l-kavîm: şerhu’l-mukaddimeti’l-hadramiyye*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, b.1, 1420h/2000m, s. 224.

²²³ *A.g.e.*, s.215.

²²⁴ Nablusi, Abdülğani, *El-fethu’r-rabbanive’l-feyzu’r-rahmani*, s. 124.

²²⁵ El-Maliki, Muhammed b. Ahmed Ali, *Fethu-l-celil: şerh muhtasaru’l-halil*, Fikir Yayınevi, Beyrut, 1409h/1989m, c. 9, s. 206.

²²⁶ Fetâvâ-i Hindiyeye, Komisyon: Nizameddin el-Belhi vd., Fikir Yayınevi, b.2, 1310h, c. 2, s. 259.

²²⁷ Er-Reşîd, İsmail b. Mahmut b. Muhammed Bedr, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, ed. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ’laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m, s. 24.

“Sen benim ve Allah’ın nezdinde Yahudi gibi kâfirsın derse” o kişi kâfir olarak addedilemez.²²⁸ İnsanın eline benzetilmesine Allah’ın elinin uzun olduğunu söylemek küfürdür, fakat aynı nitelemeyi kudret anlamında kullanmak küfür değildir.²²⁹ Allah’ın gökyüzünde olduğunu gerçek anlamda söyleyen kâfir olur fakat kıssa veya hikâye anlatımında mecazen söyleyen kâfir sayılmaz.²³⁰

2. Melekler ve Peygamberler Hakkında Söylenen Sözler

İslam tarihinde, Allah hakkında söylenen ve savunulan bazı sözlerin ve fikirlerin küfre düşürdüğü kanaati yanında peygamber ve melekler hakkında da birtakım görüş ve ifadelerin tekfir edilme sebebi sayıldığı görülmektedir. Söz gelimi bazı peygamberlerin risaletini kabul etmemek, peygamberleri kötülemek veya bir kimse hakkında “Peygamber olsa ona iman etmezdim” demek küfür sebebi sayılmıştır.²³¹ Bir kişi melekler ve peygamberler ona şahit olsa bile ben inanmam derse kâfir olmaktadır.²³² Yine “Hz. Muhammed, insan mı yoksa cin mi” gibi tereddüte düşmek küfür sebebi görülmüştür.²³³ Bir kimse, adı Muhammed veya Ahmed yahut künyesi Ebû'l-Kâsım olan birine sövüp, ona: "Ey zâniyenin oğlu" dese; bunu söylerken Hz. Peygamber’i kast etmediği için kâfir sayılmaz. Benzer

---

²²⁸ el-Meâli, Mes’ud İbn Ahmed Hanefî , “Risale fî elfâzı’l-küfür”, *El-câmi’ fi elfâzı’l-küfür*, s. 389.

²²⁹ *A.g.e.*, s. 435.

²³⁰ *A.g.e.*, s. 388.

²³¹ *A.g.e.*, s. 447

²³² *A.g.e.*, s. 379; Heysemi, *El-i’lam bi’l-kavati’l-islam*, s. 208.

²³³ El-Meali, “Risale fî Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmi’ fi elfâzı’l-küfür*, s. 447; el-Halebi, s. 382; Heysemi, *El-i’lam bi’l-kavati’l-islam*, s. 226.

şekilde ölüm tehdidi altında Hz. Muhammed'in risaletini reddetmek küfür sebebi değildir.²³⁴ Fakat bilinçli bir şekilde bir Peygambere küfür etmek, adına yalan söylemek, onunla savaşmak ve onu aşağılamak küfürdür.²³⁵ Bir kimseye “bıyıklarımı kes, bu sünnettir” dendiği halde karşı taraf “kesmeyeceğim” diyorsa kâfir sayılmaz, zira sünneti icra eden sevap alır, yerine getirmeyene ise ceza yoktur.²³⁶ Nevevi'ye göre alay niyeti yoksa kâfir olmaz.²³⁷ “Bir kimse Hz. Peygamber'in “Kabrim ile minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir.” hadisini rivayet eder de diğeri “ben kabir ile minberi görüyorum, başka bir şey görmüyorum” derse burada alay söz konusu olmadığı için kâfir olmaz.²³⁸

Hz. Muhammed'in sıfatlarından birini inkâr etmek ya da “hayatında hiç sakal bırakmadı” gibi iddialarda bulunmak tekzip kastına girdiğinden küfür sayılmıştır.²³⁹ Ayrıca Hz. Muhammed veya Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin varlığına inanmamak küfür sebebi olarak görülmekte iken Hızır'ı inkâr etmek küfür sebebi değildir, zira o peygamber değildir.²⁴⁰

---

²³⁴ el-Meali, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfür”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 447; er-Reşîd, “Elfâz'ıl-Kufr”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 24.

²³⁵ Heysemi, *El-i'lam bi'l-kavati'l-islam*, s. 205.

²³⁶ el-Meali, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfür”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 448.

²³⁷ el-Hâni, Kasım İbn Selahaddin, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfür”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s.380; er-Reşîd, “Elfâz'ıl-Kufr”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 43.

²³⁸ el-Meali, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfür”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 448; er-Reşîd, “Elfâz'ıl-Kufr”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s. 24.

²³⁹ el-Hâni, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfr”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s.388.

²⁴⁰ el-Hâni, “Risale fi Elfâz'ıl-Küfür”, *El-câmiî' fi elfâz'ıl-küfür*, s.388.

3. Ahiret Hakkında Söylenen Sözler

Bir kimsenin bir başkasına “Allah’ın bana vereceği cennete sensiz girmem” veya “cennete bile seninle girmek istemem” ya da “ben cennete girmek istemiyorum sadece Allah’ı görmek istiyorum” demesi ve ayrıca kıyameti, cenneti, cehennemi, mizan, sırat ve saffi inkâr etmesi kâfir olarak görülmesine sebep olur. Benzer şekilde “ben gaybı; ne olduğunu ve ne olacağını bilirim” demek küfür sebebi sayılmıştır.²⁴¹ Fakat Allah’ın affına sığınarak “kıyamet gününden korkmuyorum” demek küfür sebebi değildir.²⁴²

4. Kur’an Hakkında Söylenen Sözler

Kur’an’ın bir ayetini inkâr etmek veya bir ayetiyle alay etmek ya da ona eklemeye bulunmak²⁴³, musiki perdelerine uydurarak okumak²⁴⁴, aşağılamak veya tahkir etmek²⁴⁵, Allah tarafından vahyedildiğini inkâr etmek²⁴⁶ küfür sebebi sayılmıştır. Bir kişi ilim ve Kur’an meclisinden döndükten sonra “kiliseden

---

²⁴¹ el-Meali, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 477; el-Hâni, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s.381; Heysemî, *El-i’lam bi’l-kavati’l-islam*, s. 204; er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 27; Ali el-Kâri, *Şerhu’l-fikhu’l-ekber*, s. 149.

²⁴² el-Hâni, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 383.

²⁴³ el-Hâni, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 389.

²⁴⁴ el-Hâni, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 381; el-Meali, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 444; er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 27.

²⁴⁵ er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 29.

²⁴⁶ er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ıl-küfür*, s. 30

geliyorum” gibi bir ifade kullansa veya “ekmek parçası bu ilimden daha iyidir”²⁴⁷ yahut “umudum olmadığı için namaz kılmıyorum” dese ya da namaz, oruç ve zekât gibi farzlardan birini inkâr etse²⁴⁸, “Allah beni on vakit namazla mükellef etseydi ve kible şu yönde olsaydı kılmazdım” gibi sözler sarf etse, bu ifadeler onun kâfir olarak görülmesine sebep olur.²⁴⁹

İçki içmeye veya zinaya besmeleyle başlamak, Allah’ın adını hafife almak olduğundan ittifakla küfür sayılmıştır.²⁵⁰ Namaz kılmanın faydasız olduğunu iddia etmek veya alay etmek amacıyla “Ramazan ayı gelsin tümünü toplu kılarım” gibi sözler söylemek, ya da “namaz kılmama karşılık hayatımda bir değişiklik olmadı, namaz bana bir şey kazandırmadı” demek küfür sebebidir.²⁵¹ Bir grubu bir yerde toplayarak alaycı bir üslupla “hepinizi haşrettik” demek ya da Kur’an için” Cebrail’in risaleleri” ifadesini kullanmak kâfir ilan edilmeye yeter sebep görülmüştür.²⁵²

---

²⁴⁷ er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 43.

²⁴⁸ Ali el-Kâri, *Şerhu’l-fikhu’l-ekber*, s. 256.

²⁴⁹ er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 35; Heysemî, *El-i’lam bi’l-kavati’l-islam*, s. 204; el-Hâni, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 397.

²⁵⁰ er-Reşîd, “Elfâz’ıl-Kufr”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 42.

²⁵¹ el-Meali, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 455.

²⁵² el-Meali, “Risale fi Elfâz’ıl-Küfür”, *El-câmiî’ fi elfâz’ül-küfür*, s. 444.

F. TEKFİR SÖYLEMİNİ ORTAYA ÇIKARAN SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK SEBEPLER

Tekfir söyleminin ortaya çıkışında sadece dinî saikler rol oynamamıştır. En az dini problemler kadar siyasi gelişmelerin de etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Unutmamak gerekir ki tekfir söylemini başlatan Hâricîleri harekete geçiren asıl unsur imamet meselesidir. Hatta kimi zaman tekfir, politik düzlemde iktidarın veya muhalefetin meşruiyetini geçersiz kılmak için de kullanılmıştır.²⁵³

İslam toplumlarında mevcut siyasi iktidarların bazı uygulamalarının tekfir olgusunun ortaya çıkmasında etkili olduğu görülür. Bu iktidarlar tarafından İslam şeriatının uygulanması terk edilmekte ve alternatif kanunlar konmaktadır. Buna tepki gösteren ve İslam şeriatının uygulanmasını talep edenlere yönelik siyasi baskı ve zulümlerin yapılması iktidara yönelik nefretin artmasına vesile olmaktadır. Bunun sonucunda ise tekfir olgusunun ortaya çıktığı görülür.²⁵⁴

Yusuf el-Karadavi, yaşanan bu durumun farkına varan ve problemi tespit eden önemli âlimlerdendir. O, insanların din ve düşüncede radikalliğe varan yaklaşımları sonucu tekfirden bulunmalarına dikkat çekmiştir. Bu kimselerin “Yolumuz İslam, Anayasamız Kur’an” diyerek ve kendilerini hata yapmaz kabul ederek Allah’ın hükmü ile hükmetmeye çağırdıklarını ve Müslüman bir ülkede İslam için çalışmanın bir cinayete uygun görülen ceza ile eşdeğer bir cezaya tâbi tutulmasını anlamlandıramadıklarını belirtmektedir. Bu kimseler, kendilerine bu

---

²⁵³ Esen, Muammer, “Tekfir Söyleminin Dinî ve İdeolojik Boyutları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2 (2011) s. 102-104.

²⁵⁴ Castiniye, Hanan bt. Muhammed b. Huseyin, *El-esbabu'l-fikriyye*, c. 4, s.1869.

cezaları veren hâkimlerin Müslüman olmadığı, âdil bir biçimde hükmetmeleri gerekirken bunu gerçekleştirmedikleri sebebiyle kâfir, hatta mürtedden daha fazla mürted olduğuna inanmaktadırlar. Onlara göre bu hâkimler, Allah'ın vahyettiği ile hükmetmemekte ve O'nun hükmüne davet edenlerle savaşmaktadırlar. Hâkimlerin bu tutumuna karşı çıkmayan diğer toplum üyelerini de küfre razı olmalarından dolayı tekfir etmişlerdir.²⁵⁵

Kardavi, aşırılık taraftarlarının, Müslüman ülkelerin siyasi yönetimlerini, Müslüman olmayan ülkeler ile ilişki kurmalarından dolayı, tekfirle itham ettiklerine dikkat çeker. Küfür ithamının arkasından mevcut siyasi iktidara karşı cihadı da vacip görmektedirler.²⁵⁶

Başlangıcı iki asır öncesine dayanan İslâmî uyanış son zamanlarda farklı şekillerde kendini göstermeye başlamıştır. Genç nesil arasında gittikçe artan bir ilgiyle İslâmî hükümlere uyma ve İslam'a davette bulunma çabaları artmaktadır. Ümmetin neden geri kaldığı sorusuna cevap arayan pek çok düşünür, yazar ve âlim bu konuyla ilgili eserler kaleme almaktadır. Bu durum yeni te'liflerin artmasına, meseleye dair literatürün zenginleşmesine sebep olmaktadır. Bu ilginin paralelinde İslami eğitim veren kurumlar yaygınlaşmakta ve hafızlık yaptıran kurumlar açılmaktadır. Bunlara ek olarak üniversitelerde İslami ilimlerin yüksek lisans ve doktora seviyesinde verilmesi uzmanlaşmanın önünü açmaktadır. Bu gelişmelere karşın, özellikle lise ve dengi dinî eğitim veren kurumlardan, hafızlık müesseselerinden mezun olan öğrencilerin üniversite hayatına başlaması yeni

---

²⁵⁵ Kardavi, Yusuf, *Es-sahvatu'l-islamiyye beyne'l-cumud ve't-tatarruf*, Sahva Yayınevi, 1415h/1994, s. 127-128.

²⁵⁶ A.g.e., s. 118.

sorunlara sebep olmaktadır. Bu sorunların başında mezun olan öğrencilerin üniversitelerde, daha önce alışkın ve aşına olmadıkları “Mimar ve Güzel Sanatlar Fakültesi” gibi farklı bölümlerde okuyan ve eğitim veren öğretim üyelerini eleştirmeleri ve dinsizlikle suçlamaları durumu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde birlikte yaşama tecrübesini hayata geçirememenin bir örneği olarak Hıristiyan öğrencileri İslam’a dönmeye çağırılmaları ciddi problemlere yol açmaktadır. Yalnızca kendilerini Hak Ehli gibi gören ve diğerlerini dinsizlikle suçlayan ve dalalette gören bu anlayış toplumsal kutuplaşmanın önünü açmaktadır. Karşı grupları tekfir edip mürted ilan edince kendilerinin Allah’a yakınlaştıkları zannına kapılırlar.

Bütün bunlara ek olarak toplum içerisinde İslam karşıtı konuşmaların yapılması, din âlimlerine yönelik hakarete varan söylemlerin ortaya çıkması fakat bu eylemlere yönelik hiçbir yaptırımın uygulanmaması, halk arasında tepki çekmektedir. Bu zemin, tekfir olgusunun ortaya çıkmasına fırsat vermektedir. Özellikle gençler üzerinde önemli etkiler yapmakta ve radikalliğe varan yolları kolaylaştırmaktadır.²⁵⁷

Kökeninde heyecanın yer aldığı fakat bilginin bulunmadığı bu zemin, tekfirden bulunmanın Allah’a yakınlaştırdığı zannına sebep olmaktadır. Kendisi gibi olmayanları ümmetin dışına çıkartmayı Allah’a ibadet etmek gibi gören bu zihniyet tehlikeli bir ortam yaratmaktadır. Neticede İslam’ın imajının zedelenmesine, saygınlığını kaybetmesine yol açmaktadır. Bu ortam içerisinde, nefret ve kinin gölgesi altında, sevgi, rahmet ve aile sıcaklığından mahrum bir şekilde yetişen çocukların topluma karşı negatif duygular beslediği görülür. Güvenliğin yok olduğu

---

²⁵⁷ Bedir, Bedir Abdülnasır, *Zahirat’ul-irhab ve’t-tatarruf ve esbabuha*, 1425h/ 2004m, s. 33.

bu ortamda ahlaki bozulma, kanun ve kurallara karşı çıkmaya, şiddet ve suç işleme oranlarında artış kolaylıkla varlık bulmaktadır. Bu durum sayesinde gençlerin kolaylıkla radikal düşünceye meyil ettiği görülür. Yıkıcı bir güce dönüşen bu bireylerin gelecekte topluma büyük zarar verecek hale gelmesi şaşırtıcı değildir.²⁵⁸

Ekonomik krizler servet ve zenginlik kaynaklarının azalmasına, işsizlik ve enflasyonun artmasına ve hayat pahalılığına yol açmaktadır. Bu durum gelir, eğitim, sağlık, iskân ve elektrik gibi temel kamu hizmetlerinin dağıtımında farklılığa neden olmaktadır. Tüm bunlar birey ve topluma etki etmekte, kendilerini tehlike altında hissetmelerine sebep olmakta ve özellikle gençler üzerinde geleceğe yönelik umutsuzluğa kapılma ve güven kaybına yol açmaktadır.

Ekonomik koşullar sebebiyle son otuz yılda Arap ülkelerindeki nüfus dağılımında hareketlilik ortaya çıkmıştır. Şehirlere doğru bir nüfus akımının gözlemlendiği bu hareketlilik sayesinde şehirlerde yoksul gecekonduların bölgeyi kapladığı görülmüştür. Bu durumun sadece ekonomik değil, siyasi, sosyal ve fikri etkileri de söz konusudur. Bu bölgelerde yaşayan insanların şehir ortamına, kültürüne ve değerlerine adaptasyon sağlayamaması, gitgide daha izole bir hayat sürmelerine, kapalı bir toplum haline almalarına sebep vermektedir. Bu ortam ise tekkere yol açan radikalliğin yeşermesi için oldukça verimli bir toprak vazifesi görmektedir. Zira toplumla bütünleşemeyen, şehir hayatının taleplerini yerine getiremeyen bu kişiler -özellikle genç nesil- radikal gruplara kolayca dâhil olabilmektedir.²⁵⁹

---

²⁵⁸ Şevket, Muhammed'ul-Eyyam, *El-irhab'ul-mefrud ve'l-marfûd: hakikatuhu, esbabuhu ve ilacuhu*, b.1, Riyad 1429h/2008m, Kuleyyan Yayınevi, s. 191.

²⁵⁹ Havvari, Muhammed, *El-irhab: mefhum, esbab ve subulu'l-ilac*, S. Arabistan 1425h/2004m, s. 21.

G. TEKFİRE GÖTÜREN NEDENLER

Tekfir olgusunun nedenleri tartışmasız değişkenlik göstermektedir. Bu olgunun arkasında fikri, psikolojik, politik, sosyal, ekonomik gibi nedenler bulunabilmektedir. Genel olarak bu nedenler karmaşıktır, birbirine geçmiş durumdadır ve hangisinin bu süreçte en başat rolü oynadığını tespit etmek çok da kolay görünmemektedir. Bunların başlıcaları:

G.1. Cehalet

Sözlüklerde bilginin çelişği olarak gösterilen *cehalet* kelimesini,²⁶⁰ Ragıb el-İsfehânî *Müfredât*'ta üçe ayırmaktadır:

1. Nefsin/akılın bilgiden yoksun olması,
2. Bir şeyin gerçekte olduğundan farklı olduğuna inanma,
3. Yaptığı bu şeye inancı ister doğru olsun isterse yanlış olsun, kişinin bir şeyi yapılması gerektiğinin aksi bir şekilde yapması.²⁶¹

Zebîdi, Harakî'den cehalet konusunda şu aktarımda bulunmaktadır: “Cehalet müphem konulara bilgisizce dalmaktır.”²⁶²

Cehalet genel olarak basit ve mürekkep olmak üzere iki kısımda irdelenmektedir: Basit cehalet: bilinmesi gereken şeylerin bilinmemesi, gerçeğe

---

²⁶⁰ Bkz. Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanü'l- Arab*, (3. bs., Beyrut: Daru's-sadı, 1414/1994), XI, 129.

²⁶¹ Hüseyin bin Muhammed Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan el-Davudi, b.1, Beyrut, Daru'l-kalem, 1412h, s. 102.

²⁶² Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kamûs*, thk. Abdülhalim El-Tahavi, Kuveyt, Silsiletu't-turasi'l-arabi, 1974, XIV, 129.

uygun olmayana inanılmasıdır. Mürekkep cehalet ise; kişinin cahil olduğunu bilmemesidir. İlki ulemanın yanında bulunularak tedavi edilebilir. Böylece bilgi eksikliğinden kaynaklanan cehalet giderilebilir.²⁶³

Tekfire götüren cehaleti şu başlıklar altında irdelemek mümkündür:

1. Şer'i İlimlerde Cehalet

Cehalet içindeki tekfirci söylem, önce ulemayı itibarsızlaştırmakta, onların bilgilerini küçümseyerek iş birlikçi olduklarını iddia etmektedirler. Bununla da yetinmeyerek onları dinlerini satmakla suçlayıp, halka bu âlimlerin sözlerini dinlememeleri yönünde çağrıda bulunmaktadırlar.²⁶⁴ Halkın bu cahilleri bilgi kaynağı olarak görüp bu çağrıda bulunanlara sarılmaları, durumu daha da kötüleştirmiştir. Kur'an'da Yüce Allah'ın "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi (verilen bilgiden) sorumludur"²⁶⁵ buyruğu insanları bu cahil kesimden uzaklaştırmaya yetmemiş görünmektedir. Bu ayet-i kerimeye göre insanların zanni bilgiyle yetinmeyip doğru/hak olanın peşine düşmeleri gerekir. Bunun için de ilme sarılmaları beklenmektedir. Allah Kur'an-ı Kerim'de ilmin önemine binaen ilim sahibi kişilerin savaşa dahi gitmelerinin doğru olmadığına vurgu yapmıştır.²⁶⁶

---

²⁶³ Eyyüb b. Musa El-Kefevî Ebu'l-Bekâ, *Külliyât*, thk. Adnan Derviş ve Muhammed el-Mısri, Beyrut, Müessesetü'r-risale, 1992, s. 350.

²⁶⁴ Zebidî, *Tâcu'l-'arûs*, XIV, 129.

²⁶⁵ İsra 17:36.

²⁶⁶ Tevbe 9:122.

Ayette ilimden kastedilene İbn Hacer el-Askalanî “kişiyeye yararlı olan şer’i ilim” olarak yorumlamıştır. Yani Mükellef olan kişinin din, ibadet ve muamelat konularını öğrenip neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğini bilmesidir.²⁶⁷ Buna göre ilim, kulun dalalete ve bid’ata düşmesini engelleyen bir bekçi durumundadır. Kulun ilimden, ulemadan uzak durması veya onlardan bilgi almaya çabalamaması durumunda, cehalet çemberine düşmesi kaçınılmazdır. Bu tutumu takınan kişi, ikinci tür olan mürekkep cehalet grubuna girer ve böylece kendinden olmayanları tekfir etmeye başlar.

Tekfire yönelenler, geçmişte de günümüzde de, bütün cehalet özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadırlar. Müslüman toplum içinde tefrikanın öncülüğünü yapan Haricileri inceleyen araştırmacıların üzerinde mutabakata vardıkları temel sıfat onların ‘cehaletleri’ olmuştur: Zerkeşi Haricileri, Kur’an lafızlarının doğru bir şekilde telaffuz etmeye önem verip anlamını geride bıraktıkları konusunda eleştirmiştir;²⁶⁸ İbn Hazm’a göre de Haricilerin kendilerinden olmayanları tekfir etmeleri onların cehaletinden kaynaklanmaktadır. Bu yönleriyle Hariciler, Arap olmalarına rağmen, o dönemde sünnet-i nebevî’yi kavramanın çok uzağına düşmüşlerdir.²⁶⁹

---

²⁶⁷ Ebu'l Fazl Şihabuddin İbn Hacer el-Askalani, *Fethü-l bâr-i şerh-u sahih el-Buhari*, thk. Mahmud Cemil, Kahire, Daru's-safa, 1424h/2002m, I, 141.

²⁶⁸ Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, b.1, Beyrut, Daru'l-ihyai'l-kütübu'l-arabiyye, 1376h/1957m, I, 455.

²⁶⁹ Ebu Muhammed Ali İbn Hazm, *el-Fasl fî'l-milel ve'l-ahvâ ve'n-nihal*, Beyrut, Daru'l-ceyl, 1348, IV, 121.

Yeni Haricileri incelediğimizde Müslümanlara kin beslediklerini ve cehaletle zulmü birleştirerek Müslümanlara karşı cephe aldıklarını görürüz. Onlar batıl tekfir²⁷⁰ yoluna gitmiş ve çoğu da bir âlimin rahle-i tedrisinden geçmemiş, düşük eğitim seviyesine sahip kişilerden oluşmaktadırlar. Sistematik bir eğitimden geçmemiş olmalarına rağmen, çok önemli konularda fetva vermeye başlayıp, kendilerine karşı çıkan olduğunda da onu tekfir etmişlerdir. Ümmiliğe davet çıkarıp “Biz ümmi bir ümmetiz”²⁷¹ hadisini yanlış yorumlayarak gençlerin üniversitelere girmelerini yasaklamışlardır. Çünkü onlara göre bunlar tağut kurumları oldukları için mescitlere zarar vermektedirler.²⁷²

Bu yıkıcı fikirleri alan gençler hem toplumdan hem de ulemadan nefret etmektedirler. Babaları ve akrabalarından uzak bir yaşam sürmekte, mescitleri terk etmekte ve insanlardan kendilerini tecrit ederek kendi kapalı toplum yapıları içinde hükmeden bir söyleme tutulmaktadırlar. Bu söylemlerin etkisine uzun süre maruz kalan gençler, gittikleri yerlerde arkadaşlarının ve liderlerinin yönlendirmelerine ve emirlerine maruz kalmaktadırlar. Ulemadan kaçtıkları için bu gençlere ulaşma imkânı olmamaktadır.

---

²⁷⁰ Tekfirin hak yahut batıl olarak tasnifinin açıklanmaya ihtiyacı vardır. Kimin inkâr ederek din dairesinin dışına çıktığına hükmetme yetkisi sadece Allah’tadır ve biz buna hak tekfir adını verdik. Bunun dışında kalan bütün tekfirci söylemleri ise batıl olarak adlandırdık.

²⁷¹ Buhari, *Kitabu’s-savm*, s. 307, hadis no: 1814; Müslim, *Kitâbu’s-savm*, s. 259, hadis no: 1980.

²⁷² Hammad el-Cüheni, *el-Mevsuatu’l-muyessere fi’l-adyân ve’l-mezâhib-i ve’l-aHzâb-i ve’l-muâsıra* Riyad, Daru’n-nedveti’l-alimiyye, 1418, I, 329.

2. Nassların Delaleti Konusunda Cehalet

Kişileri cehalet üzerinden batıl tekfire götüren sebeplerden biri de metinlerin delalet dilinin iyi okunmamasıdır. İbn Abbas şunları ifade etmektedir:

“Kur’an-ı Kerim indiğinde okuduk ve ne ile ilgili indiğini öğrendik. Bizden sonraki kavimler Kur’an-ı Kerim’i okuyup ona vâkıf olamayacaklar ve o zaman birbirleriyle ihtilafa düşerek, çatışacaklar.”²⁷³

Kişilerin tekfirine hükmedenler, kâfirlerle ilgili olarak inen ayetleri müminler için yorumlayarak hataya düşmüşlerdir. Kur’an’daki “Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir”²⁷⁴ ayetini, En’am Suresi’nin 1. Ayetinde geçen “... Küfürde direnenler putları Rablerine denk tutuyorlar” kısmıyla birlikte okumakta ve şöyle bir sonuç çıkarmaktadırlar: “Haksız yönetim sergileyen bir önder/imam anında kâfir olur ve Rablerinden yüz çevirenler olarak adlandırılan gruba dâhil olur.”

Metnin delaleti konusunda usulsüzlüğün, tekfirin en önemli nedenlerinden biri olarak tezahür ettiğini görmekteyiz. Radikal düşüncelere sahip olanların bu usulsüzlük üzerinden kendilerine Kur’an’dan argüman devşirdiklerini söylemek mümkündür. Kur’an’a yönelmelerinde temel amaç bir hakikatin ortaya çıkarılmasından ziyade, kendi pozisyonlarını destekleyecek bir delil bulmaktır. Bu da Kur’an’ı kendi perspektifleri gereği parçalamaktan öteye geçmemektedir. Şatıbî

---

²⁷³ Afaf Hasan el-Muhtar, “el-Esbabu’l mueddiye li zahirati’t-tekfir,” *Zahirat et-tekfir el-esbâb ve’l-eser ve’l-ilac Sempozyumu, Cidde, Şevval 22-24 1432*, haz. Merkezu’t-tafsîl li’d-dirâsâti ve’l-buhûs Daru’l İmam, Cidde 1432h/2011m, IV, 1791.

²⁷⁴ Maide 5:44.

delillerin vaz' edildikleri anlamın dışına taşıyıp kullanmayı bir tür sapma olarak isimlendirmekte ve buna tahrif-i kelam adını vermektedir.²⁷⁵

3. Rabbanî Yargılar/Ontolojik Hükümler Konusunda Cehalet

Allah hükmünü (*kazâ*), kevnî (yaratılışın doğasında var olan) ve şer'i olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kevnî yargıya örnek olarak; İslam ümmetinin ayrılarak ihtilafa düşmesi ve birçok millet ve mezhep haline dönüşmesi örneği verilebilir. Kur'an'da konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “Rabbin dileyseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, “And olsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım” sözü yerini buldu.”²⁷⁶ Hz. Peygamber ise; “Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki günah işlemezsiz Allah sizi alır, günah yapıp mağfiret dileyen kavimle değiştirir ve onlara mağfiret eder” buyurmaktadır.²⁷⁷

Şer'i yargıya örnekler ise; içki içmek,²⁷⁸ zina etmek, kamu malını yemek, vb. suçlardır.²⁷⁹ Ancak Hz. Peygamber sahabîlerden içki içenlerin küfürle itham edilmelerini yasaklamıştır. Bu kişiler ümmetten uzaklaştırılmamıştır. Kur'an'da

---

²⁷⁵ Ebu İshak İbrahim Şatibi, *el-İtisam*, thk. Salim b. Abdulhilali, Suûdi Arabistan, Dâru İbn Affan, 1412h/1992m, II, 182.

²⁷⁶ Hûd 11:118-119.

²⁷⁷ Müslim, *Kitabu't-tevbe*, IV, s. 2106, hadis no: 2749.

²⁷⁸ Buhari, *Kitabu'l-hudûd*, VI, s. 6398, hadis no: 6391.

²⁷⁹ Müslim, *Kitabu'l-iman*, I, s. 74, hadis no: 320.

“Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil (peygamber) kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler”²⁸⁰ ve “Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam’a) sınıksız yapışın, parçalanmayın”²⁸¹ gibi daha birçok ayetle inananlara uyarılarda bulunmaktadır. Allah müminlerin birliğini emretmiş, ihtilafa düşmeyi ve ayrılmayı ise yasaklamıştır.

Farklı düşüncelerin ve toplulukların varlığı bize insanlar arasında kesinlikle ihtilafın vuku bulacağını, hidayetini ve dalaletini; günahların ve masiyetin olacağını göstermektedir. Yani Müslüman toplumu ister istemez *ebrâr* ve *fuccâr* gruplara ayrılacaktır. Tarihsel tecrübe de bunu göstermektedir. Bu durumda yapılması gereken şey, Allah’ın kevnî kanunlarına teslim olmak, batıla hikmetle ve güzel mev’izayla karşı çıkmak ve Allah’ın rızasının bulunduğu şer’i kanunları dikkate alarak toplumun ıslahına çalışmaktır.²⁸²

Öte yandan şeriatta *küfür* kelimesi imanın karşıtını göstermek için kullanılmıştır. Küfür vasfı, genel bir hüküm olup “fısk, zulüm ve kötülük”ü de kapsamaktadır. Kur’an’da bu durumla ilgili “Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır”²⁸³ ayetine dayanarak kişilerin küfrüne hükmedilmiştir. Ancak bunların üçünün bir arada olması gerekir ki, Kur’an’a göre bir insanın küfrü gerçekleşsin; aksi takdirde kişinin küfrüne hükmetmek bâtıl tekfir girmektedir. Böyle bir şeyin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit mercii de ne özel ne de tüzel kişiliklerdir. Sadece Allah’tır.

---

²⁸⁰ Beyyine 98:4.

²⁸¹ Âl-i İmran 3:103.

²⁸² El-Muhtar, “el-Esbabu’l-müeddiye li zahirati’t-tekfir”, IV, 1794.

²⁸³ Hucurât 49:7.

G.2. Nefse Uyma

1. Haklılığa Duyulan Aşırı Güvenin Yarattığı Radikalleşme

Aşırılığın en önemli nedeni olarak lider olan kişinin gerçekte cahil olmasına rağmen âlim olduğu zannının hâkim olması görülebilir. Bu durum ümmet arasında fitne, ihtilaf ve görüş ayrılığı yaratır. Hz. Ömer'in "İnsanlar ilimlerini büyüklerinden aldıkları müddetçe hayır içerisinde kalırlar, küçüklerinden ve kötülerinden aldıkları vakit ise helâk olurlar" sözü²⁸⁴ konuya dair dikkate değerdir. Burada bahsi geçen küçükler, Kur'an, Sünnet ve Fıkhı hakkıyla bilmeden görüşlerini söyleyen cahillerdir. Bu kimselerin cahilliği, yalnızca kendilerinin helâkına değil diğer insanların da yok olmasına sebebiyet vermektedir. Din ve düşüncede radikalliğe kayanlar çoğu zaman *küçükler* diye tabir edilmekte ve emaneti yitirmiş sayılmaktadırlar. Konuyla ilgili bir hadis açıklayıcı olacaktır. Hz. Peygamber'in "Emanet kaybolursa Kıyamet gününü bekleyin" sözü üzerine Sahabe "Emanet nasıl kaybedilir?" diye sormuş ve Hz. Peygamber "Ehil olmayanların başa gelmesiyle" şeklinde cevap vermiştir.²⁸⁵ O halde aşırılığa sahip kimselerin ehil kimseler olmadıklarını söyleyebiliriz.

Şâtıbî, *mübtedi*'yi "o seviyeye ulaşmamış olmasına rağmen başka kimsenin değil yalnızca kendisinin ilim ve içtihad hakkına sahip olduğuna inanan ve buna göre davranan, yalnızca kendi görüşünü doğru sayan ve bu görüşte olmayanı dışlayan, şerif'atın bir kısmını alarak tümünü yok etmiş olan, anlamını bilmeden ve derin bir

---

²⁸⁴ İbn Abdulber, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah, *Camiu beyani'l-ilmî ve fadlihi*, c.1, s.615; Ahmed b. Hanbel, *Şerhu'l-usuli itikadi ehl-i sunne*, c. 1, s. 84.

²⁸⁵ Buhari, "Kitabu'l-İlim", c. 1, s. 141.

bilgeye sahip olmadan kendi görüşünü ilke olarak kabul eden kimse” şeklinde tanımlamıştır.²⁸⁶

İlk dönem Haricîlerinin durumunu incelediğimizde, bu kişilerin yalnızca kendilerinin doğruluk üzerinde olduğuna inandıklarını görürüz. Günümüzdeki aşırı düşünce sahipleri de, daha önce yer verdiğimiz hadislerde bulunan “düşünceleri aşağılayıcı, konuşmaları cehalete yakın, uzun soluklu görüşe sahip olmayıp düşünmeden davranan, karar vermede acele eden, vizyon sahibi olmaktan uzak, sapkın ve aşırı fikir sahibi olma” vb. nitelikleri taşımaktadırlar. Bu kimseleri aşırılığa vardırın en önemli husus, yalnızca kendilerinin haklılığına inanmalarıdır. Bir kimsenin kâfir olup olmadığı hakkında karar verme yetkisinin yalnızca Allah’a ait olmasına rağmen bahsi geçen kimseler, kendilerinin haklılığına duydukları sarsılmaz güven dolayısıyla tekfir etme hakkını da kendilerinde görürler. Bu nedenle başlı başına bir aşırılık olan kâfir ilan etmekle yetinmeyerek, tekfirda bulunduğu kimselerin mülklerini kundaklama ve yağmalama, pazar yerlerine saldırma, uçak kaçırmaya, acımasız bir biçimde kitlesel sivil ölümlerine sebep olmaktadır.

2. Müteşabihâtı Yanlış Yorumlama

Müteşabihler konusu, doğru sonuçlara ulaştıracak sağlam bir yöntemden uzaklaşmanın unsurları olarak iş görebilmektedir. Kur’an’ın aşağıda anacağımız ayette ‘râsihûn/ilmde derinlik sahipleri’ vurgusu bu sonucu çıkarmamızı mümkün kılmaktadır.

---

²⁸⁶ Şatîbî, *el-İ'tisam*, s. 445.

“Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.”²⁸⁷

İslam kültüründe müteşâbih tartışmasına kaynaklık eden bu ayette kalplerinde eğrilik bulunanlar ile müteşâbihlere uyanlar arasında bir bağ kurulmuştur. Bir başka ifadeyle kalplerinde eğrilik bulunan ve mübtedi kimseler, fitne çıkarmak amacıyla müteşâbihâtın peşine düşenlerdir. Es-Sa'dî ayetin tefsirinde, kalplerinde eğrilik bulunan kimselerin doğru yoldan sapma eğiliminde olduklarını ve niyetleri kötüleştikçe hidayet yolundan saptıklarını söyler.²⁸⁸

Müteşâbihler meselesinde uyarıda bulunan Hz. Peygamber, söz konusu ayeti okuyunca şöyle demiştir: “Onun müteşâbih olanına uyanları gördüğünüz vakit, işte onlar yüce Allah'ın isimlerini koyduğu kimselerdir, onlardan sakınınız”.²⁸⁹ Müteşâbihlere uymanın tehlikeli olduğunu düşünen Selef, caydırıcı yaptırımlarda bulunmuştur. Bu konuda meşhur bir olay anlatılmaktadır. Rivayete göre Hz. Ömer, İbn Sebe adında birinin müteşâbih konuların peşinde olduğunu öğrenince bu kişiye başı kanayana dek palmiye dalıyla vurmuştur.²⁹⁰ Bu ağır uygulamanın sebebi

---

²⁸⁷ Âl-i İmran 3: 7.

²⁸⁸ Es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsir b. Abdullah, *Teyşîru'l-kerim'ur-rahman fi't-tefsiri kelami'l-menân*, thk. Abdurrahman Mualla, Dâru's-Selam Kitabevi, b.2, Riyad 1422h/2003m, s. 122.

²⁸⁹ Buhari, *A.g.e.*, c. 8, s. 157.

²⁹⁰ Dârimî, *es-Sünen*, c. 1, s. 152.

müteşabihlerin peşine düşmenin doğru yoldan uzaklaştıracağı inancıdır. Haricîlerin sapmaları da müteşabihlere uymalarından dolayıdır. “Hüküm sadece Allah’a aittir.” ayetini²⁹¹ zahiri anlamında alarak insanoğlunun hükümde bulunamayacağı/karar verme yetkisine sahip olmadığı yargısına varmakla Hz. Ali’ye kin tutarak karşı çıkmışlardır. Onlar bahsi geçen ayeti, Kur’an’da geçtiği bağlamı dikkate almadan ve diğer muhkem ayetler ışığında anlamadan yalnızca zahiri bir biçimde yorumlamışlardır.

Haricîlerin müteşabihlere uymalarının yarattığı durumun bir örneğini bir başka ayeti yorumlamaları üzerinden görmek mümkündür. “Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: «Ne işte idiniz!» dediler. Bunlar: «Biz yeryüzünde çaresizdik» diye cevap verdiler. Melekler de: «Allah’ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!» dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir»²⁹² ayetinden hareketle Hâricîler, muhacirler dışındaki kimseleri kâfir ilan etmiştir. Oysa “Büyük günah işlese dahi Tevhid Ehli tekfir edilemez” ilkesi dikkate alındığında, Haricilerin yaklaşımının hatalı olduğu açığa çıkar. Ayrıca küfür diyarında yaşamak ve ikamet etmek küfür değildir. Bu konuyla ilgili, “İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yapacaklarınızı

---

²⁹¹ Yusuf 12: 40; En’am 6: 57.

²⁹² Nisa 4: 97.

hakkıyla görmektedir”²⁹³ ayetine bakıldığında burada hicret etmeyen kimselerin iman vasfından soyutlanmadığı açıkça görülür.

Konuyla ilgili olarak İbn Teymiyye muhkem ayetleri bırakıp müteşabihlerin peşine düşenleri, bilmeden te’vil yapmakla ve derin bir ilime sahip olmadan Kur’an ve Sünnet’i anlamaya çalışmakla ve bu hâl üzere harekete geçmekle suçlamıştır.²⁹⁴

3. Ehil Olmayanların İctihatları

Aşırılığın nedenlerinden bir diğeri, ehil olmayan kimselerin kendilerini ilim ve marifet ehli sayarak içtihatla bulunmalarıdır. Şâtıbî’ye göre her muhalif kendi yolunu doğru, muhalefette bulunduğu tarafın ise batıl olduğunu iddia etmektedir.²⁹⁵ Her daim yalnızca kendisinin haklı olduğuna inanan bu kimseler, kendilerini Ehl-i Hakk, Ehl-i İslam, Ehl-i İstikamet vb. sıfatlar ile nitelemektedirler.

İbn Kayyım el-Cevziyye, “Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü’min erkek ve hiçbir mü’min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır”²⁹⁶ ayetini yorumlarken her mü’minin Allah ve Resulü tarafından verilen hükme uymak zorunda olduğunu ve bu hükmün dışına çıkamayacağını belirtmiştir. Çünkü bu hüküm Hz. Peygamber’in kendisinden değil İlahi Kudretten gelmektedir. Dahası Allah ve Resulünün bir konu hakkında verdikleri

---

²⁹³ Enfal 8: 72.

²⁹⁴ İbn Teymiyye, *El-fetava’l-kubra*, c. 13, s. 208.

²⁹⁵ Şâtıbî, *El-i’tisam*, c. 1, s. 350.

²⁹⁶ Ahzab 33: 36.

bir hüküm mevcut ise bu hükmün dışında bir başkası kabul edilemez ve bu hükme uymak zorunludur. Onların hükmü dışındaki sözlere uyulup uyulmamasında ise insanlar özgür bırakılmıştır.²⁹⁷

Allah ve Resulünün koyduğu hükmün dışına çıkılmayacağı bu denli açık olmasına karşın İslam düşüncesinde bu hükümlerin dışına çıkan pek çok içtihat ortaya konmuştur. Allah tarafından konulan şer'i hükümlerin dışına çıkma dinde tahrifat yarattığı gibi toplumun ve hatta ailenin de parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Bunun temel nedeni ise içtihat ehliyetinin şartlarını bilmeksizin ve bu şartları yerine getirmeksizin içtihatla bulunmak ve kendi içtihadını tek hakikat olarak kabul etmektir.

Günümüzde yaşanan terör eylemlerinin arkasında da İslam'ın ilkelerine dair yetkinliği bulunmayan kimseler tarafından yapılan içtihatların bulunduğunu söylemek mümkündür. Problemlere dair yüzeysel yaklaşımlar, karşı tarafın düşüncelerine önem vermemek, taassup, şerî'at'ın anlamını bilmemek, fıkha dair bilgi eksikliği ve tefsirde yaşanan sapma vb. hususlar tekfirin önünü açmaktadır.²⁹⁸

4. Hatalı Te'vil

Te'vil kelimesinin sözlükte pek çok anlamı bulunmaktadır. Kur'an ve Sünnet'te tefsir, kaynak / referans, kader ve akıbet anlamlarında kullanılmıştır.²⁹⁹

---

²⁹⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Er-risaletu'l nebeviyye*, thk. Selim b. Abdullah es-Selefi, Hazânder Kitabevi, Cidde, s. 108.

²⁹⁸ eş-Şeyh, Abdullah, *El-irhab ve't-teşhis ve'l-hulûl*, er-Reyyan Yayıncılık, 2. Baskı, 2005, s. 41.

²⁹⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-'arab*, c. 11, s. 40.

Hatalı te'vil, yalnızca İslam dini için değil tüm dinler açısından zarar vericidir. Müslümanların kanının akması yanlış tevil sonucunda gerçekleşmiş, İslam dini içerisinde türeyen Karamita, Batıniyye, İsmailiyye ve Nasiriyye gibi sapkın fırkalar tevil kapısından girmişlerdir.³⁰⁰ Bir başka deyişle te'vil, şirk ve bid'at ehline İslam dinini bozmanın kapısını aralamıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre Allah ve Resulünün kelimalarında istenilen veya işaret edilen şeyin dışında yapılan te'vil din ve dünya işlerinin bozulmasına sebebiyet verir.³⁰¹

Allah'ın muradına aykırı olan hatalı te'vil, ümmetin ihtilafa düşerek değişik fırkalara bölünmesine neden olmuştur. Hz. Osman'ın katli, Cemel ve Sıffin savaşları, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi ve Haricîlerin ortaya çıkışı vb. olaylar, şer'i metinlere anlam verirken yaşanan yanlış te'villerin sonucudur. Günümüzde tekfirden bulunan kimseler de geçmişte yaşanan pratiğin bir benzerini sergilemekle hatalı te'villerde bulunmuşlar ve bu te'villeri, yaptıkları eylemler için şer'î bir dayanak olarak göstermişlerdir. Bu kimseler, Kur'an ve hadis metinlerinin hatalı te'villerine dayanarak insanları ve hatta ulemayı tekfir etmişlerdir.³⁰² Söz konusu aşırı düşünce sahipleri, Kur'an ve hadislerde adı geçen kavram ve sözlerin anlamlarının özel veya genel, zahir veya batın, kapsamlı veya muayyen olup olmadığına bakmadan hatalı te'villerde bulunmuşlardır. Bu konuda Hz. Ömer'in "İnsanların en kötüsünün kâfirler

---

³⁰⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lamu'l-muvakkiin*, c. 4, s. 251.

³⁰¹ A.g.e., c. 4, s. 250.

³⁰² Salim, Menal bt., "el-Esbab'ul-Muaddiye li'z-Zâhirâti't-Tekfir", "*Tekfir Problemi*" Araştırmaları Konferansı, 2011, c. 4, s. 1741.

ile ilgili ayetleri müminlere yönelikmiş gibi te'vil edenler olduğu”³⁰³ sözü kayda değerdir.

İbn Teymiyye'ye göre Hâricîlerin ortaya çıkışında, büyük günah sahiplerinin tekfir edilebileceği zannına götüren Kur'an'ı yanlış anlamaları ve hatalı te'vil etmeleri önemli bir faktördür.³⁰⁴ Buna bir örnek vermek gerekirse Hâricî zihin, tek bir günah işleyeni dahi asi kabul etmekte, en ufak bir ma'siyete dahi müsamaha göstermemektedir. Bu nedenle herhangi bir günah sahibi yönetici kimseye itaati reddederler. Anlayışlarında aşırılığa varan bu kimseler, günahkâr yöneticilere karşı savaş açılması gerektiğine inanmakta ve bu savaşı Allah yolunda cihatla bir tutmaktadırlar. Bu yaklaşımlarıyla “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan Ulu'l-Emr'e de itaat edin”³⁰⁵ ayetinin önerisine tamamen ters hareket etmektedirler. Oysa yöneticilere, bir konuda söz sahibi olan uzman kimselere kulak vermek ve onları dikkate almak dinin asıllarındandır. Buna karşın dinde ve düşüncede aşırılığa varanlar bu ilkeyi göz ardı ederek İslam toplumunu ayırmaya ve itaate karşı çıkmaya çalışmaktadır. Onları bu düşünceye sevk eden, cihad ile ilgili Kur'an ve hadislerde yer alan ifadelerin hatalı te'vil edilmesidir. Günümüzde de aşırılığa varan kimseler yönetici ve uzmanlara karşı çıkmakta ve bu nedenle şiddet kullanmaktan çekinmemektedirler. İntihar saldırıları, bombalı eylemler gibi şiddet faaliyetleri ile masum insanların kanlarını akıtmaktadırlar.

Günümüzdeki aşırı düşünce sahipleri tehdit ayetlerini dikkate alarak yalnızca bir kez işlenen büyük günahın dahi cehennemde sonsuza dek kalmak için yeterli

---

³⁰³ İbn Hâcer, *Fethu'l-bâri*, c. 1, s. 283.

³⁰⁴ İbn Teymiyye, *El-fetava'l-kubra*, c. 1, s. 20.

³⁰⁵ Nisa 4: 59.

olduğu kanaatine varmışlardır. Daha da ileri giderek cennete girmek için tüm itaatleri yerine getirmesi gerektiğini söylemişlerdir. Allah bu konu ile ilgili “Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar”³⁰⁶ buyurmuştur. Başka bir ayette ise “Kim Allah’a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır”³⁰⁷ demiştir. Fakat bu ayetler bağlamı çerçevesinde okunduğunda buradaki kastın büyük-küçük tek bir günah işleyen kimse olmadığı görülür. Oysa radikal düşünce sahipleri, tek bir günahın dâhi “asi” sayılmak için yeterli olduğu görüşündedir. Üstelik onlara göre asi kelimesi kâfirlerin isimlerinden biri olup kâfir ile eş değerdir.³⁰⁸ Bu ayetlere geçtikleri bağlamları dikkate alarak Bakara 81’de, Yahudilerin Allah tarafından gönderilen vahyi reddetmeleri ve cehennemde yalnızca birkaç gün kalacaklarına yönelik inançları sebebiyle eleştirildiklerini görürüz. Ayet, vahyi inkâr etmenin yaratacağı duruma işaret etmektedir. Ayrıca ayeti tek başına okuduğumuzda da, “tek bir günah işleyip hiçbir sevabı olmayan kimse”den bahsedildiğini görürüz. Nisa 14’te ise bahsi geçen konunun mirasla ilgili olduğu görülür. Burada Allah’ın sınırını aşmaktan kasıt, hukuki bir kuralı çiğnemektir.

---

³⁰⁶ Bakara 2: 81.

³⁰⁷ Nisa 4: 14.

³⁰⁸ Naif, Muhammed Surûr, *El-hukmu biğayri ma enzele’l-Allahu ve ehl-i’l-ğulûv*, el-Erkâm Yayınevi, İngiltere, s. 161.

5. Dinde Aşırılık

Kur'an, aşırılığa karşı inananları uyarmıştır: “Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, hakikatten başkasını söylemeyin”³⁰⁹. Başka bir ayette ise “De ki: Ey Ehl-i Kitap! Dininizde haksız yere haddi aşmayın”³¹⁰ denmektedir. “غلو / غلى” sözlükte belli olan sınırı aşmak, ifrat derecesine ulaşmak gibi anlamlara gelir.³¹¹ Din tarafından belli olan kurallar ve önerilerin çizdiği çerçevenin aşılması dinde aşırılık durumunu ortaya çıkarır. İbn Teymiyye, غلو kelimesine “bir konuda haddi aşmak” anlamını vermiştir.³¹² Allah, Ehl-i Kitabı, tevhid sınırına riayet etmemeleri sebebiyle eleştirmiştir, zira onlar Allah'ın tek olduğu sınırını aşarak O'na oğul isnadında bulunmuşlardır. Onların aşırılığa varmakla eleştirildikleri diğer bir husus ise Allah tarafından sınırları belirlenen helal ve haram dairesine riayet etmeyerek haramı helal, helali haram kılmalarıdır. Yine ibadetler konusunda da ma'kul olan sınırı geçerek dinde bulunmayan ruhbanlığı ortaya çıkarmakla aşırı yorumda bulunmuşlardır.³¹³

İbn Kayyim el-Cevziyye, aşırılığın insanlar için zorluk yarattığını belirtmiştir.³¹⁴ Konuya dair aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber'in yaptığı

---

³⁰⁹ Nisa 4: 171.

³¹⁰ Maide 5: 77.

³¹¹ İbn Manzur, *Lisânu'l-'arab*, c. 15, s. 132.

³¹² İbn Teymiyye, *İktidâu's-sırâti'l-müstekîm limuhalefeti ahab'il-cahîm*, Nebevî Sünnet Yayıncılık, b.2, Kahire 1369h, c.1, s. 328.

³¹³ İbn Arabi, Ebu Bekir b. Muhammed b. Abdullah, *Ahkâm'ul-Kur'an*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l- Kutubu'l İlmiyye, Ali el-Bicavi, Beyrut 1424h/ 2003m, c. 2, s. 141.

³¹⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğasetu'l-lahfan min mesâ'id eş-şeytan*, Marife Yayınevi, b.2, 1395h/1975m, c. 1, s. 132.

ibadetleri öğrenmek üzere sahabeden üç kişi Peygamber'in eşlerinin evine gelir. Onlardan duydukları karşısında Hz. Peygamber'in yaptığı ibadetleri az bulurlar ve birisi "ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım", der. Bir diğeri, "ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim" der. Üçüncü sahâbî de "ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim", diye söz verir. Bunları duyan Hz. Peygamber, "Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir." diyerek bu kimselerin yaptıklarının bir aşırılık olduğuna dikkat çekmiştir.³¹⁵ Bir başka rivayete göre sahabeden Havle bt. Tuveyt, gecelerini namaz kılmak suretiyle geçirir ve uyumamak için bir ipe sarılırdı. Bunu haber alan Hz. Peygamber ona "gücün yettiği kadar namaz kıl, gücün bittiğinde yat" demiştir.³¹⁶ O, ümmetini dinde yaşanacak aşırılığa karşı uyarılmış ve daha önceki din mensuplarının aşırılığa varmaları sebebiyle helâk olduğunu söylemiştir.³¹⁷ Hatta Abdullah b. Mesud'dan aktarılan bir rivayete göre "aşırılığa kaçanlar helak olurlar" cümlesini üç defa tekrar etmiştir.³¹⁸

Ayet ve hadislerde yer alan bu ifadeler bize gösteriyor ki Allah'ın insandan istediği ve Hz. Peygamber'in de ilk Müslümanlar nezdinde sergilediği örneklik

---

³¹⁵ Buhari, c. 5, Hadis No: 4776, s. 1949.

³¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. 6, s. 268.

³¹⁷ *A.g.e.*, c. 1, s. 215.

³¹⁸ Müslim, c. 4, Hadis No: 2670, s. 2055.

insanın bedenini, zihnini, günlük yaşantısını zora sokacak aşırılığa varan uygulamalardan uzak durmak ve ma'kul bir düzlem içerisinde dini yaşamaktır.

G.3. Bilgi Temelli Anlayıştan Uzaklaşma

Gerek din gerek düşünce alanında ma'kul sınırların dışına çıkan ve aşırılığa varan kimseler, ilmi ehil kimselerden almayıp yalnızca kendilerini öncü kabul etmekte ve gerçek ilim sahiplerini kötülemekte ve alay etmektedirler.³¹⁹ İلمي derinliğe sahip olmayan kendilerinin ortaya koyduğu usulleri temel saymakta, bu usuller ışığında Kur'an ve hadis metinlerini anlamaya çalışmakta ve akademi dünyasından bilim almayı yasaklamaktadırlar.

Çağdaş radikal söylem sahipleri, kendilerini “Dünyada ortaya çıkan en iyi ikinci ümmet” olarak görmekte ve bu iddialarını ise ümmi olmakla temellendirmeye çalışmaktadırlar. Buna esas olarak ise Hz. Peygamber'den rivayet edildiği farz edilen “Biz ümmî bir ümmetiz, ne yazı ne de hesap biliriz” hadisini göstermektedirler.³²⁰

Kendilerini ulema olarak gören bu kimseler İslami ilimler dışında eğitim veren tıp, mühendislik ve yabancı diller vb. fakülteleri yasaklamakta ve dine aykırı kabul etmektedirler. Çünkü onlara göre söz konusu eğitim kurumları *tağuta* ait kurumlar olup zarara neden olmaktadır. Dahası bu kurumlarda eğitim veren akademisyenler ise kâfir ve mürted ilan edilmektedir. İslami ilimlerin ise ancak lider

---

³¹⁹ El-Akıl, Nasır, *El-ehvâ ve'l-furak ve'l-bidaa ve'l-mekfi's-selef*, Riyad, Kunûz eş-Bilya Yayınevi, b.1, 1997, s. 104.

³²⁰ Buhari, c. 2, s. 759.

ve şeyhlerinin belirlediği müfredatı uygulayan kendilerine bağlı kurumlar tarafından öğretilbileceği savunulmaktadır.³²¹

Bilgi temelli anlayıştan uzaklaşıldığını gösteren önemli hususlardan biri, din ve düşüncede aşırılığa varan bu kimselerin ilim kaynağı olarak büyük âlimlerin fikirlerinden yararlanmamalarıdır. Kendi usülleri dışında fikir üreten kimselere itibar etmemekle kalmayıp bu gruplara yönelik eleştiri ve alaylarda bulunmakta, onları bâtıla saplanmakla suçlamaktadırlar. Bu durum onları dalaletin çukurlarına düşürmüştür. Bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadis önemlidir. Rivayete göre Hz. Peygamber “İnsanlar üzerine öyle hayırsız yıllar gelir ki, o zamanda yalancı doğrulanır, doğru yalanlanır, haine güvenilir, emin kimseye güvenilmez! O zamanda Rüveybida konuşur” demiştir. Rüveybida'nın kim olduğu sorulduğunda “Kamunun (amme) işleri hakkında (söz sahibi olan) aşağılık (alçak) adamdır!” cevabını vermiştir.³²²

Tarihe bakıldığında Selef-i Salihin'in fetva vermekten kaçındığına dair pek çok örnek vardır. Konuya dair Kasım b. Muhammed'in şu sözü önemlidir: “Vallahi dilimin kesilmesi bilmediğim bir konu hakkında konuşmaktan iyidir”³²³. Dinde aşırılığa varanlar ise tam aksi davranarak ilime dayanmadan fetva vermede beis görmemektedirler. Oysa ilme dayanmaksızın verilen fetvalar pek çok kötülüğün ve fitnenin kapısını açmaktadır. Cehalet sıfatı bir insanın sahip olabileceği en kötü nitelik olup insana, düşmanlarının vereceği zarardan daha fazlasını vermektedir. İbn

---

³²¹ Hasan, Afaf bt., *El-esbabu'l-muaddiye li'z-zâhirâti't-tekfir*, c. 4, s. 1819.

³²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Hadis No: 7912.

³²³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lamu'l-muvakkiin*, c. 4, s. 219.

Teymiyye, “Şerr, cehalet ve zulümdür” demiştir.³²⁴ Kişiyi Hz. Peygamber’e inanmaktan alıkoyan da cehalet ve kötü niyettir.³²⁵

Ahmed b. Hanbel, imamın görüş belirtmediği konu hakkında konuşmanın yanlış olduğuna değinmiştir.³²⁶ Bu uyarının ulemaya yönelik olduğu dikkate alınırca, ulema olmayan halkın bundan çıkaracağı derslerin büyüklüğü daha kolay ortaya çıkar. Hz. Ömer ise “Müslüman’ın en kötüsünün, bilmediği bir amel hakkında konuşan” olduğunu söylemekle buna dikkat çekmiştir.³²⁷ Abdurrahman b. Mehdi, ulemanın kendisinden üstün bir başka âlim ile karşılaştığı zamanı ganimet günü saydığını ve ondan öğrenmeye çalıştığını; kendisinden daha düşük seviyede bir ulema ile karşılaştığında ise tevazu içinde ona öğrettiğini; eş değer bir ulema ile karşılaştığı vakit ise ilim konularını münakaşa ederek incelemeler yaptığını söylemiş ve bâtil ilimden bilgi alanın ve herkesten rivayette bulunanın imam olmayacağını iddia etmiştir³²⁸ demiştir. İbn Kayyım el Cevziyye de ilmi talep edenler arasında en kötü kimsenin “vahyedilmemiş, bâtil ve gerçek dışı konuların peşinde olan ve tek amacının anlaşmazlıkları öğrenmek, insanların söylediklerini taklit edip sözdeki doğrulukla ilgilenmeyen” olduğunu söylemiştir. Ona göre bu kişilerin ilimlerinden yararlanacak kişi sayısı oldukça azdır.³²⁹

---

³²⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-kubra*, c. 3, s. 348.

³²⁵ A.g.e., c. 15, s. 93.

³²⁶ *İlamu'l-Muvakkiin*, c. 1, s. 32.

³²⁷ Kadı İyaz, *Tertibü'l-medarik ve takribu'l-mesâlik*, s. 81.

³²⁸ Ramehurmuzî, *Muhaddisu'l-fasl*, s. 206.

³²⁹ İbn Kayyım el-Cevziyye, *El-Fevâid*, thk. İsamiddin el-Sabayiti, Hadis Yayınevi, b.1, Kahire 1415h/1994m, s. 61.

II. BÖLÜM

TEKFİR DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE

GEÇİRDİĞİ SÜREÇ

A. HARİCİ ZİHNİN ve EKOLLERİN TARİHÇESİ

1. Haricî Zihniyetin Doğuşu

Haricî zihniyetin ve bunu temsil eden ekolün ortaya çıkışının arkasında sosyal, düşünsel, siyasî ve teolojik pek çok etken bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatı ardından ortaya çıkan otorite boşluğu sebebiyle yaşanan siyasi ayrışma, sonrasında fikri ve sosyal ayrışmaya giden yolu kolaylaştırmıştır. İmamet tartışması olarak bilinen siyasi ayrışma, Hz. Ebu Bekir döneminde yaşanan Ridde olayları ve Hz. Ömer zamanında gerçekleştirilen ülke fetihleri sürecinde saklı bir biçimde devam etmiştir. Hz. Osman zamanında ise yönetimde belli bir kabilenin öne çıkartılması kuluçkada bekleyen ayrışmanın gitgide gün yüzüne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Hz. Osman'ın öldürülmesi akabinde halife olan Hz. Ali döneminde ise birikmiş sorunlar patlak vermiştir. Siyasi ayrışmalar sosyal ve fikirsel ayrışmaların da önünü açmıştır. Bütün bu durum, İslam toplumunun sahip olması gereken adalet, güven ve emniyet vb. özelliklerin aksi yapıda bir toplum oluşmasına sebebiyet vermiştir.

İslam tarihinde Haricîliğin ilk defa ne zaman ve hangi olaydan sonra ortaya çıktığına dair pek çok rivayete yer verilir. Bu rivayetlerden bazılarında göre Haricî zihin Hz. Peygamber döneminde dahi var olmuştur. Konuya dair Buhari'nin Sahih'inde aktarılan rivayetlerden birine göre bir ganimet dağıtımı esnasında Hz. Peygamber'in yaptığı dağıtımı adil bulmayan Temim kabilesinden Zi'l-Huveysira

ona hitaben “Ey Allah'ın elçisi! Adil ol!” der. Bu üsluptan son derece rahatsız olan Hz. Peygamber “Yazıklar olsun sana! Ben adil olmazsam, kim adil olabilir.” şeklinde cevap verir. Yaşanan olaya şahit olan Hz. Ömer, Hz. Peygamber’e dönerek “müsaade et Ya Rasülullah, boynunu vurayım” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Bırak gitsin Ey Ömer, onun öyle arkadaşları vardır ki, sizden biriniz onların namazlarını gördüğünde kendi namazının, oruçlarına baktığında kendi orucunun basit kaldığını hisseder... Onlar okun yaydan fırlaması gibi dinin dışına fırlarlar.”³³⁰ Aynı olayla ilgili benzer bir rivayette ise Hz. Peygamber’in bu tutum sahipleri hakkında “Öyle bir kavim gelecek ki bunlar Kur’an’ı okur ama okudukları boğazlarından öteye geçmez, putperestleri bırakır Müslümanları öldürürler, okun yaydan çıkması gibi İslam’dan çıkarlar, onlara yetişirsem Ad kavmi gibi öldüreceğim” demiştir. ³³¹ İbn Kayyim el-Cevziye’ye göre, bu kimseler “Hz. Muhammed’in görüşünden başka bir görüş yoktur” demek yerine kendi görüşlerini öne çıkarmayı tercih etmişler ve Hz. Peygamber’in görüşünden *hurûc etmişlerdir*.³³² Bu yoruma göre tarihte vuku bulan ilk haricî tavır budur.

Haricîliğin ortaya çıkışı ile ilgili iddialardan bir diğeri ise Hz. Muhammed’in ölümüne yakın ortaya çıkan yalancı peygamberler (Esvedü’l-Ansi, Tuleyha B. Huveylid, Müseylimetu’l-Kezzab ve Secah) meselesi ile gündeme gelen ve zekât vermeme ile başlayan Ridde hareketleridir. Hz. Peygamber’in vefatının ardından bir grup, gerçek bir peygamberin ölmeyeceği iddiasıyla zekât toplamaya gelen

---

³³⁰ Buhari, *Kitabu’l-murteğin*, c.1, s. 290; *Fetava*, c. 19, s. 71-72.

³³¹ Müslim, *Zikru’l-hâvaric*, c. 2, Hadis No:1064, s. 741.

³³² İbn Cevzi, *Telbîsu iblis*, s. 90

memurları kovmuş ve Hz. Ebu Bekir'in hilafetini tanımamışlardır.³³³ Bir başka grup ise zekâtı Hz. Peygamber'in şahsı ile aralarında yaptıkları bir sözleşme olarak görmüş ve bu nedenle yeni halifeye zekât vermeyi reddetmişlerdir. Fakat İslam'ın diğer rükunlarını yerine getirmelerinden dolayı İslam dairesi içerisinde kabul edilmişlerdir.³³⁴ Diğer bir grup ise nebiden sonra kimseye itaatin vacip olmadığı kanaatinde olmuş, bir anlamda merkezi otoriteyi tanımayarak zekâtı kendi kabilesi içerisinde dağıtmak istemiştir.³³⁵ Zekât vermeyi reddedenlerle ilgili ne yapılması gerektiği konusunda Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ile istişarede bulunmuştur. Hz. Ebu Bekir "İnsanlar Allah'ın birliğine ve Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna inanana dek onlarla savaşmakla emrolundum" şeklinde Hz. Peygamber'in sözünü naklettiğinde Hz. Ömer, "*La ilahe illallah* diyenle nasıl savaşırız?" şeklinde tereddüdünü belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir "Vallahi namazı ve zekâtı birbirinden ayıran herkesle savaşırım" şeklinde cevap vermiştir.³³⁶ Yaşanan bu tartışmada zekât vermeyenlerin kâfir olup olmadıklarına dair her hangi bir yorumun yapılmadığı görülür. Bilakis her ikisi de bu kimselerin kâfir olmadıkları noktasında aynı kanaattedir. Kaldı ki Hz. Ömer, onların dinden çıktıklarına dair en ufak bir şüpheye sahip olsaydı savaşma konusunda hiç tereddüt yaşamazdı. Hatta Hz. Ömer, daha sonra "Vallahi Allah Ebu Bekir'in kalbini açtıktan sonra haklı olduğuna

---

³³³ Belâzurî, Ebu Abbas b. Yahya, *Futûhu'l-buldân*, Lin Matbaası, Beyrut, 1968, s. 86.

³³⁴ Akka, Muhammed, *Tatbikatu'l-tarihiyye ve'l-muasıra li-tanzimi'l-zekât*, I. Zekât Araştırmaları Konferansı, Beytu'l-Zeka, Kuveyt 1404h, s. 208-209.

³³⁵ Et-Tirmizî, Hâkim, *Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'an*, thk. Hasan Nasır Zeydan, Kahire, Suada Matbaası, 1969, s. 98.

³³⁶ İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 1, s. 429.

inandım” demiştir.³³⁷ Konuyla ilgili İbn Hacer, bu kimselere mürted denmesinin hatalı bir te’vil olacağı, bu kişilerin kâfir olmadıkları yorumunda bulunmuştur.³³⁸

Zekâtı reddedenlerin gerekçesinin her grupta aynı olmadığı görülür. Özellikle zekâtı kendi kabilesi içerisinde dağıtmayı isteyen grup, bu talepleriyle dinin bir emrini reddetmemekte yalnızca Hz. Ebu Bekir’in hükümetine karşı tavır almış durumdalardı. Merkezî hükümeti tanımadıklarından zekât vermeyi reddetmeleri de doğaldı. Söz gelimi Halid b. Velid ile mürted olarak nitelenenlerden Malik b. Nüveyre arasında yaşanan durum bunun bir örneği olarak gösterilebilir. İddialara göre Malik b. Nüveyre, Hz. Ebu Bekir Kureyş kabilesinden olduğu için onun halifeliğini tanımamış ve bu nedenle zekât vermeyi reddetmiştir. Bu durum anlaşmazlığın dinin asılları vs. sebebiyle değil iktidar tartışmaları sebebiyle olduğunun bir işareti olarak görülebilir.³³⁹

Bu noktada bir parantez açmak gerekirse, ister İslam isterse bir başka dinden ayrılmış olsun, hiç kimse bir dine mensup olmayı terk etti diye öldürülemez. Özellikle bir kimseyi dinden çıktığı için öldürme anlayışı Kur’an’ın ruhu ile bağdaşmaz. Kur’an’da böyle bir durumda ölüm kararı verileceğinden bahseden hiçbir ayet yoktur. Bilakis, pek çok ayet inanmanın da inkâr etmenin de tamamen insanın hür iradesine bırakıldığından bahseder. Ayrıca, Kur’an’a baktığımızda inanç meseleleri hakkında cezanın ancak Allah tarafından verileceğini ve bu dünyevi değil

---

³³⁷ A.g.e., s. 429.

³³⁸ İbn Hâcer, *Feth’ul-bâri*, c. 12, s. 277.

³³⁹ Abdurrezzak, Ali, *El-İslam ve usulü’l-hüküm*, thk: Ammar Ali Hasan, Mısır Kitabevi, Kahire 1433h/2012m, s. 131.

uhrevi bir cezanın taalluk edeceğini görürüz: “Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider.”³⁴⁰

Hariciliğin ortaya çıkışını daha ileri bir zaman dilimine erteleyen bir diğer görüş ise Hz. Osman döneminde yaşanan fitne olaylarıyla başlayan ve onun ölümüyle sonuçlanan sürece yoğunlaşmaktadır. Emevi devletiyle birlikte yeni bir siyasi sistemin kurulmasına dek yaşanan bu zaman dilimi içerisinde Hâricîler olarak adlandırılan grup, öncesinde bir zihin hâli iken bu dönemde bir yapı olarak gün yüzüne çıkmıştır.³⁴¹ Hareketin başlangıcı olarak özellikle Hz. Osman’ın hilafetinin son altı yılında yaşanan olayların etkisi olduğu iddia edilir.³⁴² Her ne kadar fitne olaylarının başlatıcısı olarak pek çok kaynakta Halife zamanında İslam’a giren Abdullah b. Sebe’nin faaliyetleri ve kışkırtmaları gösterilmekteyse de³⁴³ bu iddia bütün yaşananları açıklamaya yetecek mahiyette değildir. Hz. Osman’ın kendi kabilesi olan Ümeyyeoğullarına yönetimin hemen her noktasında kilit görevler vermesi, akraba kayırcılığı yapması ve bir süre sonra onların etkisi altında kalması ve getirdiği bazı vali ve yetkililerin, halkın hoşnut olmayacağı tasarruflarda bulunması fitne olayları denilen sıkıntılı günlerin başlamasının temel nedeni olarak

---

³⁴⁰ Bakara 2:217.

³⁴¹ El-Hariri, Muhammed İsa, “el-Cüzûru’t-Tarihiyye li Zahirati’t-Tekfir inde’l-Havaric: En-Neş’e, et-Tasavvur, el-Asar”, Riyad, “*Tekfir Problemi*” Araştırmaları Konferansı, 2011, c. 3, s. 1308.

³⁴² Lök, Adem, “İlk Dönem Haricî Kaynaklarına Göre Hz. Osman”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1) 2014, s.139-140.

³⁴³ İbn Kesir, *El-bidaye ve’n-nihaye*, c. 2, s. 197. Ayrıca Abdullah b. Sebe’nin tarihi bir kişilik olmadığıyla ilgili iddialara dair bkz. Korkmaz, Sıddık, *Tarihin Tahrihi: İbn Sebe Meselesi*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 197-203.

görülebilir.³⁴⁴ Mısır, Kufe ve Basra sakinlerinden oluşan halk, Medine’de Hz. Ali ve ileri gelen Sahabe önderliğinde şikâyetlerini iletme üzere Halife’nin yanına gelmiştir.³⁴⁵ Taleplerinin yerine getirileceği sözüyle bölgelerine dönmek üzere olan halk, yolda durumundan şüphelendikleri bir kölenin taşıdığı altında Hz. Osman’ın mühürünün bulunduğu ve kendilerinin isyancı tavırları sebebiyle katledileceklerini bildiren yazıyı buldular.³⁴⁶ Bunun üzerine Halife tarafından kandırıldıkları düşüncesiyle tekrar Medine’ye dönen isyancılar Hz. Osman’ı katletmek amacıyla evini muhasara altına almışlardır. Sahabenin çoğu yaşanan bu kuşatmanın Hz. Osman’ın katedilmesine dek varacağını tahmin etmemiştir. Halife de Müslümanların kanını akıtmış olmamak için isyancılarla çatışmasını istememiştir.³⁴⁷ İsyân esnasında Hz. Osman’ı tekfir eden bu kimseler daha sonra tekfir çemberini genişleterek tüm halifeleri³⁴⁸ ve ardından kendileri gibi düşünmeyenleri ve nihayetinde büyük günah işleyen herkesi tekfir etmeye başlamışlardır.³⁴⁹

Hz. Osman’ın katli, İslam toplumuna fitne kapılarını açmıştır. Ardından halife olan Hz. Ali, aslında Hz. Osman’ın öldürülmesinde esas rolü oynayan Ümeyyeoğulları tarafından halifenin ölümüyle sorumlu tutuldu. Bunun gerçek sebebi

---

³⁴⁴ Hodgson, Marshall, *İslam’ın Serüveni*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.155-157.

³⁴⁵ El-Celi, Ahmed Muhammed, *Dirase fi’l-fırak ve’t-tarihu’l-müslimin*, Faysal İslami Araştırma Baskısı, Riyad 1408h/1988m, s. 44.

³⁴⁶ İbn Esir, Ebu’l-Fida, *el-Kamil fi’t-tarih*, thk. Abdullah el-Kadı, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, 1407h/1987m, c.3, s.160; Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Otto Yayınları, Ankara 2015, s.154-156.

³⁴⁷ El-Halife, Mecid Muhammed, *El-insaf fima vagaa fi tarihi’l-asr’ı raşidi fi’l-hilafe*, s. 372.

³⁴⁸ Eş’arî, *Makalâtu’l-islamiyyin*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1985, s. 50-51.

³⁴⁹ Eş-Şia’bi, Abdulmecid, *Menhecu ibn teymiyye fi mes’eleti’t-tekfir*, s. 488.

H.z. Ali'ye bırakılması istenmeyen makama kendilerinin sahip olmak istemeleri idi.³⁵⁰ Pek çok sorunla yüz yüze kalarak göreve başlayan H.z. Ali, ilk olarak H.z. Osman tarafından atanan fakat halk tarafından istenmeyen valileri azletmiştir. Şam vilayetinden azledilen Muaviye, H.z. Ali'ye biati reddetmiş ve merkezi yönetimden ayrı bir şekilde Şam'ı bağımsız olarak yönetmeye başlamıştır. Ayrıca H.z. Ali'yi, H.z. Osman'ın öldürülmesi planını hazırlamakla veya en azından buna iştirak etmekle suçlamıştır.³⁵¹ Bununla da yetinmeyen Muaviye, halifeye karşı Şam bölgesinde bir isyan hazırlamış ve halkı galeyana getirmek için H.z. Osman'ın kanlı gömleğini kullanmıştır.³⁵² Bir yandan olaylar bu şekilde devam ederken H.z. Talha ve H.z. Zübeyir liderliğinde başka bir hareket ortaya çıkmış, H.z. Osman'ın öcünü almak ve H.z. Ali'nin gerçekleştirmeyi istediği idari reformları ret talebinde bulunmuşlardır. H.z. Aişe, Talha ve Zübeyir'e katılarak H.z. Ali'ye karşı tarafta yer almıştır. Basra bölgesinin Cemel dolaylarında karşı karşıya gelen bu iki grup arasında yaşanan çatışma sonucunda Talha ve Zübeyir öldürülmüştür. Müslümanlar arasında yaşanan ilk iç savaş olan Cemel'de bazı rivayetlere göre on üç bin kişi hayatını kaybetmiştir.³⁵³

Cemel Harbinde Talha, Zübeyir ve H.z. Aişe saf dışı edilince, Şam'da Muaviye H.z. Ali'ye karşı yıkıcı bir savaş hazırlığı içerisine girmişti. Her iki grup

---

³⁵⁰ Akbulut, *A.g.e.*, s.164.

³⁵¹ Taberî, *Tarihu taberi*, c. 5, s. 6.

³⁵² Ahmed, Muhammed Hilmi, *El-hilafe ve'd-devle ve'l-asru'l-emevi*, Şi'ban Kitabevi, b.1, 1977, s. 86.

³⁵³ El-Hayyât, Ez-Zabıt Halife, *Tarihu'l-hilafe*, thk. Mustafa Necip Feyyaz, Hikmet Mahşeri, Dar'ul-İlmi, Beyrut, 1995, s. 12.

hazırlıklarını tamamlayınca Sıffin bölgesinde karşı karşıya gelmiştir.³⁵⁴ Savaş, Hz. Ali ve taraftarlarının lehine sonuçlanacak bir durumda iken halifeyi savaşıarak yenemeyeceğini fark eden Muaviye hileye başvurmuş ve mızrakların ucuna Mushafları takarak “sizinle bizim aramızda Allah’ın Kitabı var, onu hakem tayin edelim” diyerek hakeme başvurma önerisini getirmiştir. Hz. Ali ve yanındaki bir grup bunun hile olduğunun farkına varmış ve savaşmaya devam etmek istemişlerse de bir başka grup Hz. Ali’ye hakeme başvurma konusunda ısrar etmiştir. İstemeyerek de olsa onların ısrarına boyun eğen Hz. Ali hakeme razı olmuştur. Fakat hakemlerin vardığı sonuç kendi lehine olmamıştır. Görevinden azline karar verilmesiyle sonuçlanan hakem kararı yüzünden Hz. Ali ve çevresindekiler büyük hüznü yaşamıştır. Onu hakeme zorlayan kesim ise, bu yaptıklarının hata olduğunu fark etmiş ve hatalarından dolayı tevbe etmişler, Halife’yi de tevbe etmeye çağırılmışlardır. Onların bu tavrına iyice sinirlenen Hz. Ali bu öneriyi reddetmiştir. Bunun üzerine onlar da Hz. Ali’yi hakeme razı olduğu için küfürle itham etmişlerdir.³⁵⁵

Yaşanan bu olay bir kimseyi yaptığı bir eylemden ötürü küfürle itham etmenin en açık örneğidir. Bu grubun “Hükümün yalnızca Allah’a ait olduğu” söylemi ile hareket ettiğini görürüz. Bu noktada hüküm kavramı ile neyi kast ettiklerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

---

³⁵⁴ El-Hemevi, Şihabuddin Ebu Abdullah Yakut b. Abdullah, *Mu’cemu’l-buldan*, Es-Sadr Yayınevi, b.2, Beyrut, 1995, c. 3, s. 444.

³⁵⁵ Akbulut, *A.g.e.*, s. 192-203.

2. Hâkimiyet Kavramı

İbn Faris'e göre "ha-ke-me" kelimesinin lügatteki asıl anlamı "engelleme"dir.³⁵⁶ İsfahani ise "ha-ke-me"yi islah için engelleme anlamında kullanmıştır. Hayvanın maskesi "heketmet-ul dabbe" misal olarak verilir. "Hekemtu el-dabbe" yani kontrol altına alarak engelledim, "ahkamtuha" ona bir hikmet koydum ve yine aynı şekilde gemi için "hakamtu el-sefina" kullanılmaktadır. İnsanlar arasında hüküm verene de hâkim denir.³⁵⁷ Tahakküm ve tahkim Arapçada biri hakkında hüküm vermek anlamında kullanılır. "Hakime" başvurma, "ihtakama" "hakamet, ahkamet, hakamna" engelledi anlamına gelmektedir.³⁵⁸

Kur'an'daki "hakame" ifadesi fıkıh, hikmet, ayırma, yargı, anlama, nübüvvet ve iyi tevil gibi birçok anlam taşımaktadır.³⁵⁹ İbn Manzur'a göre *esma-ül hüsnâ*'da el-hakem ve'l-hâkim yani hâkim olan kadı ve hâkim ise hikmetli olan kişi başka bir ibareyle en iyi ilim gibi birçok şeyi bilen anlamındadır. Hüküm ise ilim, fıkıh, adaletle yargı yani hükmün kaynağı, hâkim ise hükmü uygulayan kişi çoğulu "hükkam" "hakamehu ila hâkim" çağrıda bulundu anlamındadır.³⁶⁰ Muhtar es-sihah

---

³⁵⁶ İbn Faris, *Mucemu makayis el-lüğa*, c.2, s.91.

³⁵⁷ İsfahani, *Müfredat*, "hakeme" md., s.248.

³⁵⁸ Ezherî, *TeHzibü'l-lüğa*, c.4, s114.

³⁵⁹ Kamil, Abdülaziz Mustafa, *El-hüküm ve't-tahakküm fi hitabi'l--vahiy*, et-Taybe yayınevi, Medine, b1, 1995, s.76.

³⁶⁰ İbn Manzur, *Lisanü'l-arab*, c.1, s.688.

kitabında hüküm tanımını yargının çoğulu ahkâm “hakamehu ila hâkim” çağrıda bulundu anlamındadır. Hükümet ve hâkim hükümleri yerine getiren kişidir.³⁶¹

“H-k-m” fiili birçok yerde geçmiştir:

Anlaşmazlık ve yargıda bulunma konusunda Allah “Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi”³⁶² şeklinde buyurmuştur. Yani yargı fazlından cennet ehlini cennete, cehennem ehlini cehenneme girdirmiştir.³⁶³

- 1- Muhkem ve sağlam olan konusunda Allah şöyle buyurmuştur: “Elif. Lâm. Râ. Bu sana indirilen, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”³⁶⁴
- 2- Anlamı fıkıh, akıl ve ilim Allah: “yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik.”³⁶⁵ Buyurmuştur. Dini anlamak yani marifet başka bir deyişle ilmi anlamaktır.³⁶⁶
- 3- Açıklık ve beyan konusunda Allah şöyle buyurmuştur: “Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi”³⁶⁷

---

³⁶¹ Trablusi, Ahmed Tahrır Er-Ravi, *Muhtar es-sıhah*, İsa el-Babi Matbaası, b.1, 1383h/1984m, s.148-149.

³⁶² Mu'min 40:48.

³⁶³ Taberi, *age*, c.16, s.257, bkz: Muhammed Amara, *Devle islamiyye beyne-l ilmaniye ve's-sulta ed-diniye*, b.1, Şuruk yay, 1409h/1988m, s.35.

³⁶⁴ Hud 11:1.

³⁶⁵ Kasas 28:14.

³⁶⁶ Damğani, Hüseyin Bin Muhammed, *Kamus El-Ku'ran ıslah el-vucuh ve'n-nazair fi-l Kur'an*, thk: Abdülaziz Seyyid el-Ahil, Milyonlar yay, 1983, s.142.

- 4- Nübüvvet ve risalet konusunda Allah şöyle buyurmuştur: “Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.³⁶⁸ Bu “Allah’ım bana nübüvvet ihsan eyle ve beni resul yap ki halkına ilhak olayım”³⁶⁹ şeklinde yorumlanmıştır. Beydavi tefsirindeki amel ve ilim de hüküm etmek insanları başkanlık ve liderlik yapmak anlamındadır.³⁷⁰
- 5- Siyasi anlamda hüküm Kur’an’da birçok yerde geçmiştir. “Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğüt’a inanmamaları kendilerine emir olduğu halde, Tâğüt’un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor”³⁷¹ Bu ayette tağuta inanmamak gerektiğini ve ona muhakeme yapılmaması konusuna işaret etmiştir. Tağut lügatta itaat ve uyma dâhil olmak üzere Allah dışında tapılan her şey anlamına gelmektedir.³⁷² Allah “Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat’ı indirdik. Kendilerini (Allah’a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah’ın Kitab’ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan

---

³⁶⁷Mumin 40:48.

³⁶⁸Şuara 26:83.

³⁶⁹Taberi, *Tefsirü’t-taberi*, c.11, s.86.

³⁷⁰ Beydavi, Taciddin Muhammed eş-Şirazi, *Envar et-tenzil ve esraru’t-te’vil*, thk: Muhammed Abdülrahman Markaşlı, Kültür İhya yay., Beyrut, b.1, 1418h, c.2 s.142.

³⁷¹Nisa 4:60.

³⁷²Nahhas, Ebu Cafer Ahmed bin, *Meani Kur’an-ı Kerim*, thk: Muhammed Ali es-Sabuni, İslam-i Raşid Haber Merkezi, Ummu’l-Kura Üniversitesi, b.1, 1409h, c.1, s.111.

korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah`ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir. Tevrat`ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o keffâret olur. Kim Allah`ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir”³⁷³

6- Mülk: Allah şöyle buyurmuştur: “Ant olsun ki biz, İsrail oğullarına Kitap, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel rızıklarla besledik ve onları dünyalara üstün kıldık.”³⁷⁴

7- Ulu`l-Emr: Allah “Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin”³⁷⁵ buyurmuştur.

8- Allah “İçinde Allah`ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir”³⁷⁶ şeklinde buyurmuştur.

Arapça sözlüklerde “hüküm veya hükümet” kelimeleri siyasi, yürütme, yasama ve yargı güçleri anlamına gelmemektedir. Allah "Ey Yahya! Kitab`a

---

³⁷³ Maide 5:44-45.

³⁷⁴ Casiye 45:16.

³⁷⁵ Bakara 2:188.

³⁷⁶ Maide 5:43.

(Tevrat'a) var gücünle sarıl!" (dedik) ve henüz sabi iken ona (ilim ve) hikmet verdik"³⁷⁷ buyurmuştur. Hz. Yahya küçük yaşlarda siyasi otoriteyi üstlenmeyi yani hüküm ve hükümet işlerini yapması mümkün müdür? Aslında Kur'an'da ki hüküm kelimesinin temel anlamı hikmet hak ve batıl arasındaki temyizdir. Başka bir ayette ise "Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine Kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir"³⁷⁸ şeklinde geçmektedir. Ayete göre Hz. İsa duası siyasi değil yine Allah'ın verdiği bu hükmü her iki ayette de temyiz ve hikmet anlamına gelmektedir. Hüküm peygamberlikten önce gelmiş vahiy siyasi değil yargısal çerçevede direk olarak gelmekte Allah bu konuda şöyle demiştir: "Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir."³⁷⁹ Yani yargısal bir hüküm olup birkaç hâkimin katılması mümkün olup "içinizden adalet sahibi iki kişi hükmede"³⁸⁰ anlamındadır.

Devlet siyaseti ile ilgili bilinen siyasi kavram "mülk"tür. Allah "Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümlerlik bahsettik."³⁸¹ Bu ayette "ateynahum" kelimesini kullanarak mülk ve hikmet ve kitap verilmesinin arasını ayırmak için kullanılmıştır. Kur'an'da kullanılan "hüküm" kavramı dinen, yargısal ve marifet olarak muasır İslam hitabında belirtilen siyasi anlamdan çok daha derindir.

---

³⁷⁷ Meryem 19:12.

³⁷⁸ Âl-i İmran 3:79.

³⁷⁹ Maide 5:42.

³⁸⁰ Maide 5:95.

³⁸¹ Nisa 4:54.

Kur'an'daki siyasi otoritenin kavramı “emr” anlamında “hüküm” değildir. Ayette gösterildiği gibi “Onların işleri, aralarında danışma iledir”³⁸² şura yapılmasına işaret ederek onların hükmü dememiş. Çünkü danışma Müslümanların genel dünya işleri ile ilgili ancak hüküm hakikat, hak ve adaletle ilgili olup yani bu konular şura işine girmemektedir. Allah “Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam”³⁸³ buyurmuştur. Burada yine hüküm yok emr kullanmış çünkü kavmin büyüklerine siyasi konumu nedeniyle “emr” kullanmış ve kendileri müdavele ettikten sonra kararlarını getirmiş. Allah şöyle buyurmuştur: “Artık ne buyuracağını sen düşün”³⁸⁴

Başka bir ayette “Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder”³⁸⁵ buyurulmuştur. Burada ki emanet sözcüğü Müslümanların ulü-l’ emre gelmektedir. Hz. Ömer kendi görevi hakkında konuştuğunda şöyle “vallahi ben sizi köle etmek için mülk sahibi değilim, bana emanet verilen sadece Allah’ın bir kuluyum” demiştir.³⁸⁶ Ulu’l-emr’e hitap ederken iki emir verilmiştir:

Birincisi: Emanetleri ehli olanlara verilmesi, başka bir deyişle emanetin ulu’l-emr seçtikleri kişiye veya otoriteye verilmesi,

İkinci: Ulu’l-emr’in hükmü insanlar arasında adaletli olmalı.

---

³⁸² Şura 42:38.

³⁸³ Neml 27:32.

³⁸⁴ Neml 27:33.

³⁸⁵ Nisa 4:58.

³⁸⁶ Taberi, *Taberi Tarihi*, c.3, s.584.

Bunların dışında insanlar arasında içtihat, danışma ve şura olacak, insanlarla ilgili ise Allah “Ey iman edenler! Allah`a itaat edin. Peygamber`e ve sizden olan ülüemre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz - Allah`a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah`a ve Resûl`e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”³⁸⁷Bu ayetin gereksinimlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Allah`a itaat

2- Peygambere itaat

3- Ulu`l-emre itaat

Fakat Allah ve resulüne itaat ayrı tutulmalıdır. Ulu`l-emre itaat ise dünyevi hayatla ilgili bir gereksinimdir.<sup>388</sup> İlaveten dünyadaki Allah`ın hâkimiyeti de mevcuttur. Küresel hâkimiyeti olan Allah`ın kâinatın yaratılması nesnelere hareketi ve insanın yaratılması görevsel hâkimiyeti bulunmakta onun özü bireyi ve toplumun hareketlerini düzenleyen şeri kaidelerdir. Bununla ilgili olarak “Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah`a mahsustur. İşte, bu Allah, benim Rabbimdir. O`na dayandım ve O`na yönelirim.”³⁸⁹ Ahiretteki Allah`ın hâkimiyeti ise tek olacak: “Şüphe yok ki Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi.”³⁹⁰

Hüküm, felsefi sözlüklerde birçok anlam taşımakta bunlar:

---

³⁸⁷ Nisa 4:59.

³⁸⁸ Muhammed Amara, *El-islam ve felsefet ale`l-hüküm*, Şuruk yay., Kahire, b1, 1409h/1989m, s.44.

³⁸⁹ Şura 42:10.

³⁹⁰ Mu`min 40:48.

Hikmet: Hakkı zatı için ve diğerlerini onun için tanımak ve uygulamaktır. Başka bir deyişle şeri mükellefiyettir.

Hikmet bir konuyu tüm yönleriyle inceleyerek gerekene bakmaktır. Başka bir deyişle kişinin doğru yola götüren doğru görüş olup hikmet geniş bilgidir, akıllı tecrübe, üstün zekâ, ileri görüş, hükümet, devletteki rejim sistemi veya iktidar kurumları tarafından ortaya atılabilir. Aristo'ya göre hükümet³⁹¹ kral hükmüne bağlı bir kraliyet, ayan hükmüne bağlı aristokrat ve büyük toplulukların hükmüne ortak olan cumhuriyettir. Günümüzdeki hükümetler egemenliğin temeli olan kanuna bağlıdır. Bu sınıflandırmaya göre mutlak hâkimiyet sahibi olan iktidar olan diktatörlüktür. Kanuna göre iktidar sadece kanuna göre hareket etmesi gerekir ve kanuna bağlı hükümetler tüm yetkilerin bir kişinin elinde olan mutlak hükümet olarak nitelenmektedir.³⁹²

Bu tanım hüküm kavramı ile ilgili taraflar arasında anlaşmazlık ve yargı, hikmet tanımında ise bilgilendirme ve fihki anlamına gelmektedir. Allah “And olsun biz Lokman’a: Allah’a şükret! diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.”³⁹³ Yani ilim, anlama, adalet, hakka uygun kelam, emrin doğruluğu ve bir şeyi bir şeyin konumuna sokmak, cehaletin ve illetin tersi olup

---

³⁹¹ Aristoteles, *El-muallimu'l-evvel*, trc. Macit Fahri, Katolik baskısı, Beyrut, b.1, 1985, s.129.

³⁹² Hanefi, *El-mu'cemu'l-felsefi*, s.170-171.

³⁹³ Lokman 31:12.

söylediği gibi yasama hikmeti ya bu işin hikmeti nedir? Veya felsefedeki hikmeti nedir? Yani en iyi ilimle en iyi şeyleri bilmektir.³⁹⁴

Mezhepcilik iç savaşlara kaymanın başlangıcıdır. Siyaset ve din birleştirme ve tevhit unsuru yerine ayırma faktörüne dönüşmesine dikkat etmemiz konulardan biri olup dinin siyasette kullanılmasından doğan yanlış anlaşmaları engellemek, tek olguyu değişik seviyelere ayırmak gerekmektedir. Dini devletten ayıran laikliktir. Çoğu Müslüman olan toplumun arka planında ve İslam şeriatının varlığının arasını ayırmalıyız. Dini devletten ayırma sloganı olan laiklik dini temsil eden bir kuruluş olmadığı takdirde görevini pozitif bir hale getiremez. Aynı zamanda devletin otoritesinden feragat edilmesi durumunda devlet, devlete karşı veya devlet, iç devlete karşı tek bir toplumda çatışma yaşanmaktadır. Buradaki çözümün her biri belirli yetkiler dâhilinde ayırarak başka bir deyişle her biri kendi görevlerine karşı çatışmadan ve iç içe girmeden yapılması gerekmektedir.³⁹⁵

Günümüzdeki İslam toplumlarında gençlerin siyasi tekfir düşüncesi taşıdıklarını görmekteyiz. Binaları, araçları, mescitleri ve kiliseleri Allah'ın adını kullanarak patlatıp ve yine Allah'ın adıyla Müslümanları öldürmektedir. Dini siyasetten ayırmaya yani dinin siyasi amaçlar için kullanılmasını engellemek gerekmektedir. Çünkü din sabit ve mutlak değer temsil ederken siyaset değişken ve

---

³⁹⁴ Saliba, Cemil, *Mu'cemu'l-felsefi*, Lübnan Kitap Yayınevi, b.1, 1970, s.493.

³⁹⁵ Cabiri, Muhammed Abid, *Ed-din ve-l devle ve tatbiku'ş-şeria*, Sur el-laziki formu, Arap Birliği Çalışmalar Merkezi, Beyrut, b.1, 1996, s.15-16.

mutlak olmayanı temsil etmektedir. Siyaset kişisel ve zümre çıkarlarına göre hareket etmekte dinin haşa böyle bir çıkar söz konusu değildir.³⁹⁶

İbn Kayyım'a göre siyaset iki tür olup şeriat tarafından haram kılınan zalim siyaset ve şeriatta olan zulümden hakkı çıkartan adil siyasettir. Bilgi olursa âlim bilgisiz olursa cahil olur. En önemli ve en yararlı usul budur.³⁹⁷ Dr. Muhammed İmara dünyevi siyasetin referansı akıl olduğunu belirtmiştir. Fakat İslam'ı siyaset şeriatından Müslüman aklını hareketine kontrol edici bir çerçeve yaparak sonucunda dünya ve ahiret saadetiyle ilgilenen bir siyasete ulaşacaktır.³⁹⁸

Dinin özü ve cevheri ayırıcı değil birleştirici ancak siyasetin özü ve cevheri ayırıcıdır. Siyaset ihtilafın bulunduğu ortamda ortaya çıkar aslında diğer adı ihtilaf araç sanatı olup çünkü dine mikrop sokmayla sonuçlanmaktadır. Dindeki ihtilafın temeli siyasete dayanmaktadır. Bu, mezhepçiliğe sürükleyecek, akabinde iç savaş kaçınılmaz olacaktır. Geçmiş ve günümüzdeki tarih buna şahittir. Halife Hz. Osman zamanından yani din İslam toplumunda siyasi araç olarak kullanılmasından itibaren ihtilaf günümüze kadar gelmiştir.³⁹⁹

Din hükümete dönüşünce bu dini hükümet dayanılmaz bir yük haline gelerek yüzde doksan dokuz için hayatı cehenneme çevirir. Aslında bu tarihi oluşum amaçlarını tüketmiş, modern tarihte yeri bulunmamaktadır.⁴⁰⁰

---

³⁹⁶ Cabiri, *age*, s.117.

³⁹⁷ İbn Kayyım, *A'laamu'l-muvakkiin*, c.4, s.372.

³⁹⁸ Amara, Muhammed, *El-islâmu ve's-siyase*, Eş-Şuruk Kitapevi, Mısır, b.1, 1429h/2008m, s.37.

³⁹⁹ Amara, *age*, s118

⁴⁰⁰ Halid, Halid Muhammed, *Ed-devle fi'l-islam*, Kahire, Sabit yayınevi, b.1, 1981, s.9.

Dini hükümet mutlak belirsizlik özelliğine sahip insan zekâsına güvenmemekle birlikte sevmemektedir. Hayır, özgürlük, düşünce ve reform yanlısını düşman kabul edip dini toplumdan uzaklaştırdıkları nedeniyle Allah ve Resulünün düşmanları olarak sıfatlanmıştır. Bu hükümet nasihatı ve yönlendirmeyi kabul etmeyen kutsal ukalalıkla sonuçlanır. Doğru düşünce olmasına rağmen karşı duran tüm görüşlerle savaşılan mutlak vahdaniyete düşmekte, katı bir hükümet olup yeniliği dışlamaktadır.⁴⁰¹

3. “Hâkimiyet Allah’ındır” Sözü ve İslam Siyaset Düşüncesindeki Yeri

Birçok fırka tarihçisi, tahkim hadisesinin Hariciliğin ortaya çıkmasının ana nedeni olduğunu belirtmektedir. Siyasi tahkim hikâyesinin özeti şöyledir: Hicri 36 yılında Fırat nehri sahili yakınlarında Sıffin savaşında halife Hz. Ali’nin ile Muaviye ordusu savaşa tutuşmuştur. Şam ehli Kur’an’ları yukarı kaldırarak Hz. Ali’yi sulha davet etmiştir. Her gruptan bir kişiyi temsilci olarak seçme kararı verilir. Hz. Ali Ebu Musa Eş’arî’yi, Muaviye ise Amr b. As’ı seçmiştir. İki hakem kendileri ve aileleri için her iki taraftan güven alarak^{402*} işe koyuldular. İki hakem ramazan ayında her

---

⁴⁰¹ Ali Abdürrazzak, *İslam ve usulü’l-hüküm*, sunum, Ammar Ali Hasan, Mısır Kitapevi, Kahire, 1433h/2012m, s.60-61.

⁴⁰² İbn Arabi, Kadı Ebubekir, *El-avasım mine’l-kavasım fi tahkiki mevki’u’s-sahâbeti ba’de vefâtü’n-nebi sallallahu aleyhi ve sellem*, Kral Fahd Milli Kitapevi, Riyad, 1419h, s.140-141, bkz: İbn Kesir *El-bidaye ve-l nihaye*, c7, s.307, bkz: İbn Kesir *El-kâmil fi-l Tarih*, c.3, s.163.

* Halife Hz. Osman öldürüldükten sonra Medine şehri beş gün halifesiz kalmıştır. Muaviye Şam’da Hz. Osman’ın öldürülme olayına karşı öç almak için harekete geçmiş Şam ehli biatı red ettikleri gibi

biri dört yüz sahabe ve tabiin ile geldiler.⁴⁰³ İbn Kesir'e göre iki hakem en iyi sahabilardan olup insanlar arasında sulh etmeye Müslümanların iyiliğini ve insanların kanını korumaya en arzulu olanlardı. Sadece Harici grup tahkime karşı çıkarak her iki hakemi tekfir etmişlerdir.⁴⁰⁴

Her iki ordu silahlarla karşı karşıya gelmiş, iki taraftan birçok kayıplar verilmiş hatta İslam'ın yok olacağından endişe edilmesine kadar sürmüştür. Her iki taraf savaştan sıkılarak sulh etmeye yöneltmiş iki ordu içinde savaş durdurma talepleri ile sesler yükselmeye başlamıştır.⁴⁰⁵ Daha sonra iki taraf Sefer ayının birinde çatışmaya başlamış bireysel muharebe ve şiddetli çatışmalar içeren devamlı olarak on gün sürmüştür. Onuncu günde halife Hz Ali'nin ordusu yenmek üzereyken⁴⁰⁶ Şam ehli Kur'an-ı Kerimi mızrak uçlarına takıp yükseltmesi üzerine Kufe halkı Kur'an'la tahkim talep etmiştir. Ve seslerini yükselterek "Kur'an her ikimizin arasındadır" diyerek "(Resulüm!) Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitabına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir gurup cayararak geri dönüyor."⁴⁰⁷ ayetini okumuşlardır. Ve her iki tarafın tahkim belgesini kabul ettikten sonra Eş'as b. Kays belgeyi alarak kimseye danışmadan insanlara okumaya başlamıştır. Temim

---

katili de istiyorlardı, Irak ehli ise Hz. Ali'ye biat etmişlerdir. Bkz: Arabi, Kadı Abubekir, *El-avasım fi'l-kavasım*, thk: Ammar El-Talibi, Kahire, 1997, s.305.

⁴⁰³ Taberi, *Taberi tarihi*, c.5, s.58.

⁴⁰⁴ İbn Kesir, *El-bidaye ve-l nihaye*, c.6, s.241.

⁴⁰⁵ İbn Arabi, Kadı Ebubekir *El-avasım mine-l kavasım*, s.305.

⁴⁰⁶ Taberi, *Taberi tarihi*, c.5, s.48.

⁴⁰⁷ Âl-i İmran 3:23.

kabilesinden bir gruba geldiğinde okurken Urve b. Üdeyye Allah'ın dininde siz nasıl hüküm verirsiniz? Allah'tan başka hüküm sahibi yoktur⁴⁰⁸ demiştir.

Şehristani'ye göre hakemlerin kararını duyunca Allah'ın dininde hüküm veriliyor, "Allah'ın hükmünden başka hüküm yoktur" sözünü ilk telaffuz eden Temim kabilesinden bu zattır. Halife Hz. Ali bu lafı duyduktan sonra şöyle demiştir: "Bu batılla istenilen hak kelimesidir."⁴⁰⁹ İbn Abbas'a göre insanlarla görüşmeye geldiğinde Hz. Ali'yi tahkime adamları zorlamıştır. Öyle bir durum ortaya çıktı ki savaş neticesinde ne ganimet alabildiler ne de başka bir netice. Yani boşuna savaşıldı. Savaşıkları kâfir olsaydılar mallarına el koyabilirdiler. Hz. Ali'nin emiru'l-müminin sıfatını silerek emiru'l-küffar sıfatını aldı diyerek kendini eleştirmişlerdir.

Bunun üzerine İbn Abbas sizlere Kur'an okuyayım mı? Buna karşılık evet diye cevap vermeleri üzerine "Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder "öldürülen avın dengini takdir eder" ve "erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin". Bu ayetleri hakem kabul ettiği için Hz. Ali'yi eleştirenlere cevaben okumuştur. Adamların hükmü çeyrek dirhem değerinde ki tavşan kadarda mı yok ki insanların kanı konusunda hükmedilmesin? Hangisi daha iyi? Hz. Ali'nin isminin halifelikten silinmesi eleştirisine karşılık da Hudeybiye'de Hz. Peygamberin de ismi

---

⁴⁰⁸ İbn Esir, *El-kâmil fi-l tarih*, c.3, s.321, bkz: İbn Hazm, *Camharat ensab el-arab*, s.632, bkz: İbn Kutaybe ed-Dinuri, Muhammed bin Abdullah bin Abdülmecid bin Muslim, *El-mearif*, thk: Sarvat Ukaşa, b.4, Mearfi yay., Kahire, s.410.

⁴⁰⁹ Şehristani, *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s.117.

silinmişti, cevabını verdi. Hz. Ali'ye kendi ordusundan karşı çıkan yirmi bin kişi ikna edilerek döndürüldü. Kalan dört bin kişi Hz. Ali Nahravan mevkiinde savaştı ve orada öldürüldüler.⁴¹⁰

İki taraf arasında yaşanan savaşın nedeni davaların benzerliği ve içtihat farklılıklarıdır. Bir kısım için haklı tarafın Hz. Ali, diğer kısım için ise Muaviye olduğunu düşünülmüştür. Bir taraf susmayı tercih ederek bu kargaşaya karışmamıştır.⁴¹¹ Hatta Hz. Ali tarafından biri karşı taraf hakkında ağır konuşmalar yapmış bunun üzerine halife: “Karşı taraf hakkında sadece hayırlı söz söyle çünkü karşı taraf bizim onlara zulüm ettiğimizi düşünüyorlar, biz de aynı şeyi düşünüyoruz” demiştir.⁴¹²

Halife Hz. Ali kendi oğluna üzülenek şöyle demiştir: “Ey Hasan, baban olayların buraya kadar geleceğini düşünmüyordu, baban bu olaydan yirmi yıl önce ölmek isterdi.”⁴¹³

Halifenin şehadet haberini Muaviye'ye verdiğiinde ağlamaya başlamış; bunun üzerine karısı: “Onunla savaştın; şimdi de ağlıyorsun” deyince: “Sen kaç fıkıh ve kaç ilmin onunla öldüğünü bilmiyorsun”⁴¹⁴ demiştir. Bazı tarihçiler iki taraf gündüz

---

⁴¹⁰ Safani, Abdülrazzak, *El-musannif*, c.10, s.157, hadis no: 18678, thk: Habib El-Rahman El-Azami, ilmi konseyi, Güney Afrika, b.1, 1970m.

⁴¹¹ Safarini, *Levami El-anvar*, El-hanikin müessesesi, Şam, 1402h/1988m, c.2, s.387.

⁴¹² *Mihacu's-sunnetu'n-nebeviyye*, c.5, s.245.

⁴¹³ İbn Kesir, *El-bidaye ve'n-nihaye*, c.11, s.427.

⁴¹⁴ Muhammed Şanik, *Makam-ı Sahabe ve ilmi-l tarih*, s.114-115.

birbirlerine karşı savaşırken, gece ise ölülerinin kefenlerini beraber hazırladıklarını bildirmiştir.⁴¹⁵

4. Tekfirin Harici Fırkalar Üzerinden Gelişimi

Haricilerin tekfir konusundaki aşırılıkları ilk etkisini kendi üzerlerinde göstermiştir. Birbirlerini tekfire de başlayan Hariciler başlangıçtan itibaren farklı fırkalara bölünmüşlerdir. Bunların en önemlilerine şöylece işaret edebiliriz.

4.1. İlk Tahkimciler (Muhakkime-i Ūlâ)

Bunlar tahkim sırasında Hz. Ali'ye ilk karşı çıkan ve Allah'tan başkasının hüküm veremeyeceğini söyleyenlerdir.⁴¹⁶ İmametın Kureyş kabilesine ait olduğu iddiasını ilk reddedenlerdir. Adil olarak seçilen imama isyan edenlerle savaşılır. İmam zulmetmeye başlarsa azledilir ya da öldürölür. Bunlar Hariciliğin alt kolları olarak da anılmaktadır. Kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Nafi bin el-Ezrak el-Hanefi'ye tabi olup ona emirü'l müminin lakabı veren gruptur. El-Ezarika olarak bilinmektedirler.⁴¹⁷ Bu grup Hariciler arasında sayı ve güç

---

⁴¹⁵ İbn Kesir, *El-bidaye ve-l nihaye*, c.11, s.587.

⁴¹⁶ Şehristani, *El-milel ve'n-nihal*, c1, s.116-117.

⁴¹⁷ Bağdadi, *El-fark beyne'l-fırak*, s.85.

bakımından en güçlü grup olup liderlerinde biri Kutrani bin Al-Facae'dir.⁴¹⁸ Bunların en önemli kabullerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Hz. Ali, Hz Osman, Talha, Zubeyr, Hz. Aişe, Abdullah İbn Abbas, Ebu Musa el-Eşari, Amr b. As ve diğer Müslümanları tekfir etmiş hatta cehennemde sonsuza kadar kalacaklarını iddia etmişlerdir.⁴¹⁹
- 2- Ümmetten onlara karşı çıkanın kâfir olduğunu iddia etmiş ve onlara küffar ehli demişlerdir. Onların diyarında kalan ve hicret etmeyenlerin kâfir olduğunu söylemişlerdir. Daha sonra karşılarına çıkanların kadınlarını ve çocuklarını öldürmeyi helal kılmış ve ayrıca onlara karşı çıkanların çocuklarının cehennemde sonsuza kadar kalacaklarını söylemişlerdir.⁴²⁰
- 3- El-Ezarika Kur'an'da belirtilmediği için zinanın recim haddini ve kadınlara iftira eden erkeklerin haddini düşürmüştü fakat kadının kadına attığı iftira haddini düşürmemişlerdir.
- 4- Takiye ehlinde bulunmuşlardır. Yani onlardan uzak olduklarını söylemişlerdir. Zira onlara göre, takiyye amel ve kavle caiz değildir.⁴²¹
- 5- Kebair günahlarından birini işleyen kişinin kâfir olduğunu icma ile kabul etmiştir. Yani bu kebir ile İslam'dan çıktığını ve diğer kâfirlerle birlikte

---

⁴¹⁸ Bağdadi, *age*, s.86, bkz: Muhammed Abu Zahra, *Tarih El-mazahibu'l-islamiyye*, Fikir yay, Kahire, tsz, s.66.

⁴¹⁹ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s120-121, bkz: *Makalatu'l-islamiyyin*, s.87.

⁴²⁰ Bağdadi, *age*, s.82, bkz: Eşari, Muhammed Bin Ahmed et-Temimi, *Makalatu'l-islamiyyin*, kitab-ı mihen, thk: Yahya vahib el-Cuburi, c.2, s.127.

⁴²¹ Bağdadi, *age*, s.122, bkz: Eşari, *Makalatu'l- İslamiyyin*, s.89

sonsuzu kadar kalacağını söylemişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak sundukları delil iblis'in küfrü, iblis Allah'ın vahdaniyetini kabul etmesine rağmen yaptığı kebar günahı Hz. Adem'e secde etmemesi onu sonsuzu kadar cehenneme sürüklemiştir.⁴²²

6- El-Ezarika Allah'ın "emaneti sahiplerine verin" ayetini kendilerine göre uyarlamış ve bu konuda bize karşı olanlar müşrik oldukları için eman vermememiz lazım demişlerdir.⁴²³ Hırsızlık nisabı uygulamayarak az veya çok olsun el kesmişlerdir.⁴²⁴

Diğer grup ise Necedat'tır. Necde Bin Amir el-Hanefi'ye bağlı grup olup, Ezarika'ya katılmak için askerleri ile birlikte Yemameden yola çıkmıştır.

Diğeri Acaride'dir. Abdülkerim bin Acrat'a bağlı grup olup el-Eş'ari bunların Necde'dan ayrıldıklarını söylemiştir.⁴²⁵

Başka bir grup Saalibe'dir. Saleb bin Şakkan'a bağlı bir gruptur. Salebe, çocuklarla ilgili hükümde Abdülkerim bin Acrat'la ihtilafa düşmüş, Acarita ondan beraat edip daha sonra Saleb grubun imamı olmuştur.⁴²⁶

Bir diğer grup Saffariyye'dir. Ziyad bin el-Asfara bağlı olan bir gruptur. Bu grup ona karşı muhalif olanlara karşı aşırılığı hafifletmişler misal olarak, muhalif Müslümanların kanlarının helal olmadığını, onların diyarının savaş yeri olmadığını,

---

⁴²² Şehrestani, age, c1, s.122

⁴²³ Bağdadi, age, s.84, bkz: Eşari, age, s.89

⁴²⁴ Bağdadi, age, s.84

⁴²⁵ Şehrestani age, c4, s.125

⁴²⁶ Bağdadi, age, s.100.

onların kadınlarının cariye olmadığını, sadece sultan askerlerine karşı savaş yapılabileceğini kabul etmişlerdir.⁴²⁷

Sonraki grup İbadiyye'dir. Abdullah bin Abad el-Meri et-Temimi'ye bağlı bir gruptur. Harici liderlerinin büyüklerinden biri olup Harici mezhebinde ki tekfir kaidelerini büyük tadil yapma konusunda büyük katkısı bulunmuştur. Bu grup en ılımlı Harici grubu olup Harici mezheplerinden Ehli Sünne'ye en yakın gruptur.⁴²⁸

B. TEKFİR KONUSUNDA KELAM EKOLLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Hz. Muhammed 610 yılında ilâhi mesajları insanlığa ulaştırmak için Allah tarafından elçi olarak görevlendirildi. Yaşamış oldukları sıkıntılı dönemler onları 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret etmeye zorladı. Medineliler, gelen bu misafirlerini büyük coşkuyla karşıladılar.⁴²⁹ Başlangıçta Müslümanlar kendi aralarında bir vahdet kurdu. Bu birlik “hiçbir şekilde Müslümanların siyasi bir vahdeti değildi.”⁴³⁰ Özellikle Medine Site Devleti'nin Medine Vesikası etrafında örgütlenen dini ve etnik kimlikleri düşündüğümüzde bu birliğin bir Müslüman Ümmet birliği olmadığı görülür.

Hz. Peygamberin hem peygamberlik hem de idareci olma gibi yönleri vardı. Mekke'deki cemaatin genişlemesi ile onun idareci olması gerektiğini diyebiliriz. Hz. Peygamberin yaptığı ilk siyasi faaliyet, tüm Medinelileri bir “anayasa” etrafında

---

⁴²⁷ Ebu Zehra, Muhammed, *Tarihu'l-mezâhibi'l-İslamiyye*, s.76-77.

⁴²⁸ Şehristani, *age*, c.1, s.134

⁴²⁹ Buhari, *age*, c.14, s.260, İbn Sa'd, c. 1, s.236.

⁴³⁰ Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, 2001, s.22.

toplamasıdır.⁴³¹ Burada çok önemli bulduğumuz nokta şudur ki antlaşmada geçen Medineliler arasında Yahudilerin de bulunmasıdır. Hz. Muhammed'in vefatı ile beraber, siyasi, ekonomik ve toplumsal değişiklikler vuku bulmuştur. Maalesef cahiliyede aktif olan kabilecilik unsuru tekrar öne çıkmaya başlamıştı. Özellikle, Hz. Osman'ın ikinci altı yılında Emevi – Haşimi çekişmesi toplumun öncelikli sorunu haline geldi. Bunun sonucu olarak Hz. Osman'ın siyasi politikalarına karşı çıkmış ve öldürülmüştür.

Hz. Osman'ın öldürülmesinin ardından Hz. Ali işbaşına gelir. Hz. Ali'nin halifeliğini kabul etmeyen ile onu halife olarak kabul edenler arasında Cemal ve Sıffin adıyla bilinen savaşlar yaşandı.

Bu savaşlar beraberinde imamet, iman, büyük günah, amel-iman arasındaki ilişkiler gibi konuları da beraberinde getirdi. Daha önce böyle bir hadise ile karşılaşmayan Müslümanlar, zira meydana gelen iç savaşlarda öldürülenlerin de öldürenlerinde Müslüman olmalarından dolayı, bu hadiselerle itikadı cevaplar aramaya başladılar.

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, günahların büyük ve küçük olmak üzere tartışılması Kur'an-ı Kerim'in ifadelerinden kaynaklanmaktadır. Şura suresinde, “Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanlar, öfkelenedikleri zaman bağışlayanlardır” buyrulmaktadır. Bir başka ayette ise, “Onlar ufak tefek kusurların dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir” şeklinde günahın büyükleri ve ufak tefek kusurlardan bahsedilmiştir. İslâm kelâmcıları işte bu ayetlerden yola çıkarak günahın büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayırmışlar.

---

⁴³¹ Akbulut, Ahmet, *age*, s.24, İbn Hişam, *Siret*, c.2, s.147-50.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Cemel ve Sıffin iç savaşının iki tarafında da Müslümanlar mevcuttu. İki Müslüman cemaatin karşı karşıya gelmesi, öldüren ile öldürülenin durumunun ne olacağı konusunu ortaya çıkarmıştır. Zira bir çatışmada bir öldüren birde öldürülen bulunmaktadır. Şayet öldüren maktul, öldürülen de katil ise, peygamberin “Müslümanların birbirine sövmesi fesk, birbirlerini öldürmeleri küfürdür.” hadisi çerçevesinde her iki cemaatin mensuplarının gideceği yer cehennem olması gerekmez mi?

Yaşanan bütün bu olaylarda ortak nokta iman kavramı etrafında döndüğü anlaşılmaktadır. Öyle ki “iman nedir?” sorusuna verilen cevaba göre hüküm değişmektedir.

Şia, Hariciler ve Mutezile amelin, imanın bir parçası olduğunu, bu sebeple, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyenlerin ve yasaklarını yapanların imandan çıkacağını ileri sürdüler. Murcie ise ameli, iman'ın bir parçası görmeyerek, büyük günah işleyeni tövbe etmeden öldüğünde, “o Allah'ın meziyetindedir, dilerse onu ateşe sokmakta azaplandırır, dilerse onu ateşle azaplandırmaz.”⁴³²

Bütün bu görüşlerde ortak olan okta şudur ki Müslüman'ın öldürülmesi büyük günah sayılmıştır.

Kanaatimize göre iman-amel münasebeti ve büyük günah meselesi hakkında tartışmalar büyük bir ihtimalle siyasi kutuplaşmanın sonucudur. Taraflar siyasi görüşlerinin meşruluğunu göstermek için, görüşlerini Kur'an ve Hadis ile temellendirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu görüşler vahyin gölgesine sığınmakla

---

⁴³² İbn Sa'd, *Tabakat*, c.1, s.220.

yıllarca ayakta durdu hatta daha sonra dini kisve bile kazanmıştır. Bize düşen ise bütün bu olayları Kur'an endeksli yeniden değerlendirmektir diye düşünmekteyiz.

1. Haricilerde Tekfir

Lisanu'l-Arab'da "ha-ra-ce" giriş dışında çıkış anlamına da gelir. Hariciler cemaatten çıktıkları için Harici ismini almışlardır.⁴³³Şehristani'ye göre, "haric" çoğulu Harici, harici ise huruçtan türetilmiştir. Dine ve Hz. Ali'ye çıkan gruba da Haricî denilmiştir.⁴³⁴

Harici sıfatının bu gruba atfedilmesinde farklı görüşler öne çıkmaktadır. Bazıları tam bir siyasi tanım yaparken bazıları ise şeri kabul edilen imama karşı çıkma anlamına gelmektedir. Şehristani, "cemaatin kabul ettiği imama karşı çıkmak harici denilmektedir" demiştir. Bu çıkış sahabe, tabiin ya da bundan sonra ki herhangi bir zamanı ve yeri kapsamakta şeklinde ifade etmiştir.⁴³⁵ Bazılarına göre sadece Hz. Ali'ye karşı çıktıklarından ötürü bu niteleme yapılmıştır. Eşari ve Şehristani *Milel ve'n-Nihal* adlı eserde "Haricilerin Hz. Ali'ye karşı çıkmalarından dolayı Harici denilmiş" şeklinde ifade etmişlerdir.⁴³⁶ İbn Hazm bunlara ilaveten

---

⁴³³ İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*, c.2, s.249-250, Bkz: *El-mucemu'l-vasit*, c.1, s.224-225.

⁴³⁴ Şehristani, *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s.114, bkz: *Tehzîbu'l-luğa*, c.7, s. 50, bkz: *Tacu'l-arûs*, c.2, s.30.

⁴³⁵ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c. 1, s. 114.

⁴³⁶ Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, *Makaletu'l-islamiyyin ve ihtilaf el-musallin*, s.207.

“Harici ismi Hz Ali’ye karşı çıkanlar ve her zaman ve her yerde aynı görüşü paylaşan kişilerdir”⁴³⁷ demiştir.

Tekfir olgusunun temelinde Hariciler vardır. Bunlar Hz. Ali’ye karşı çıkan gruptur. Başlarda onunla savaşmış ancak daha sonra ona karşı çıkmışlardır. Bunların davranışta infial ve aşırılığın yanı sıra dinde katı fikir özelliğine sahiptirler. Sıffin savaşındaki tahkim olayını beğenmediklerinden dolayı çıkmayı tercih etmiş ve kuruluşları hicri birinci yüzyıla dayanmaktadır.

Haricilerdeki tekfir düşüncesinin ortaya çıkışının nirengi noktası, iman kavramıdır. Onlara göre “iman tektir bölünemez, bir kişinin imanın bir rüknünü terk etmesi imandan çıkmış olarak kabul edilir.” Bu görüşe devam ederek büyük şeri günah işlenmesi durumunda imandan çıkmış olunur. Müslüman ya Müslim ya da Kâfir olur. İkisi arasında bir yer yoktur.⁴³⁸

Haricilerin herkesi tekfir etmeleri -sadece Bahisiyye dışındakiler- tek anlaştıkları konudur. Bu grubun başı olarak bilinen Abu Bahis “iman hak ve batılı bilmek, iman kavli ve amel hariç gönülden bağlanmak hatta başka bir yerde iman ikrar ve ilimden ibaret olduğunu beyan etmiştir. Bunların hiç birinin tek başına olamayacağı söylenmiştir.”⁴³⁹ Bahisiyye grubunun çoğu ilim, ikrar ve amel imandan olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴⁰

---

⁴³⁷ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c. 2, s. 112.

⁴³⁸ Abdüttevab Muhammed Osman, *Eseru'l-havâric fi'l-fikri'l-islâmî*, Kahire, s. 139.

⁴³⁹ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s.116.

⁴⁴⁰ Şehristani, *age*, c.1, s.126.

Şabibiye'den bir grup bu fikre uymuşlardır: Bir kişi “eşhedu anla ilaha illallah ve eşhedu enne Muhammed Abduhu ve resuluhu” dediği zaman Müslüman, Allah'ın evliyalarından, Allah'ın düşmanlarından beraat ve Allah'tan gelenleri kabul ettiğinin ikrarını yapar, dinin diğer farizalarını bilmesede dahi yinede kabul edilir ve Müslüman sayılarak amelinden ibtila edilir.⁴⁴¹

Buradan yola çıkarak Haricilerin fikirlerinin çoğu sert kurallardan oluşmaktadır. Büyük günahları işleyen kişinin kâfir olduğunu düşünerek halife Hz. Osman, Hz. Ali ve Muaviye Cemel ashabını tekfir ederek hatta bazıları Allah'ın vaciplerini bilmeden terk edenlerde kâfir olduklarını söylemişlerdir. İslam kurallarıyla hüküm etmeyen diyarları kâfir kabul ettikleri için oradan hicret edilerek çıkılmasını vacip kılmış hatta birbirlerini tekfir etmiş bu nedenle mezhep ve gruplara ayrılmışlardır.⁴⁴² Tarihçiler bazı grupların fikirlerini ve kavillerini şöyle sıralamışlardır.

Ebu Hasan El-Eşari'ye göre (324h), Hz. Ali'nin, Necedat hariç, tahkimi kabul etmesi sebebiyle kâfir olduğunda müttelik olduklarını söyler. Hatta Hz. Ali'ye küfür isnat etmenin şirk olup olmadığını tartışmışlardır. Yine Necedat hariç kebair işleyen kişinin sonsuz azap göreceğini kabul etmişlerdir.⁴⁴³ Bağdadi'ye göre (429h) Hz. Ali,

---

⁴⁴¹ Eşari, *Makâlâtü'l-islâmiyyîn*, s. 115.

⁴⁴² Ali, Reşit bin Hasan bin Muhammed, *El-cuzur el-tarihiyye li zahirat et-tekfir inde el-müslimin*, İmam kitapevi, Riyad, 2011, s.23

⁴⁴³ Eşari, *Makâlâtü'l-islâmiyyin*, s.86, bkz, Bebek, Adil, *Ussü'l-akide el-islamiyye*, İstanbul, b.1, 2011, s.61.

Hiz. Osman ve Muaviye Cemel ve el-hakameyn ahabını, tahkimi kabul edenleri ve büyük günah işleyenler tekfir edilmiştir.⁴⁴⁴

Ezarika kebair işleyen kişinin kâfir olup İslam'dan tamamen çıktığını kabul etmektedir. Hatta cehennemde sonsuz kalacağını kabul etmektedir. Buna delil olarak ise İblis'in sadece Hz. Âdem'e secde etmeyi red etmesi gösterilmiştir. Bir tane büyük günah işlemiş ancak Allah'ın vahdaniyetine inanmaktaydı.⁴⁴⁵ Eş'arî (324h) "her kebair küfür olup onlara karşı olan kişilerin diyarı ise küfür diyarı olup büyük günah işleyen herkes sonsuza kadar cehennemde kalacaktır. Tahkim olayında Hz. Ali, hakameyn ve Amr bin As tekfir ettikleri hatta bazıları bunların çocuklarının öldürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar."⁴⁴⁶ Şahristani, Ezarika daha da ileri giderek halife Hz. Osman, Talha, Zübeyr, Hz. Aişe, Abdullah bin Abbas ve onlara karşı duran herkesi tekfir etmiştir. Cehennemde sonsuza kadar kalacağını söylemişlerdir.⁴⁴⁷

Şeri metinlerin işaret ettikleri konulara cahil olmaları, metinler üzerinde sağlam bir şekilde vakıf olmamaları, şeri metinlerin dindeki yerini bilmemeleri, ulûm ve usûl kaideleri ve Kur'an-ı okuyup anlamadan şeriat hükümlerini tam anlamıyla bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. İbn Hazm'a göre aralarında İbn Mesud, Ömer, Muaz, Ebu Derda, Süleyman, Zeyd, İbn Abbas ve İbn Ömer sahabelerinden kimse yoktur. Bu nedenle küçük olaylarda birbirlerini tekfir etmeye başlamış ve küçük

---

⁴⁴⁴ Bağdadi, *El-fark beyne'l-firak*, s.86.

⁴⁴⁵ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s.122.

⁴⁴⁶ *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, s.102, bkz: Şehristani, *age*, c1, s.120.

⁴⁴⁷ Şehristani, *age*, c1, s.103.

olaylardan birbirlerine karşı çıkmaktadırlar.⁴⁴⁸ Nafi İbn Ezrak engeli dolayısıyla savaşa katılmayı tekfir etmiştir.⁴⁴⁹

Nafi İbn Ezrak'a karşı olanlar kâfir diyarıdır. Kurbanlarından yeme, evlenme, miras alıp verme ve yatalak olsa da kalmaları caiz değildir. Onları bırakıp bize gelen kişiyi sınavdan geçirmemiz gerekir çünkü onlar Arap kâfirler gibi sadece ya İslam ya da savaş kabul ederler.⁴⁵⁰

Özetle;

- 1- Hariciler kendilerini ümmetin gerçek temsilcileri olduklarını kabul etmektedir. İslam kaideleri ve ilkelerini uygulamasında Hz. Muhammed halefeleri olduklarını kabul etmektedirler.⁴⁵¹
- 2- Sadece Kur'an'a inanmaktadırlar; Sünneti terk etmektedirler ve Kur'an'ı da kendi nefis ve akıllarına göre anlamaktadırlar.⁴⁵²
- 3- Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi tekfir etmeleri oy birliği iledir. Kebair günahları yapanın da kâfir olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁵³
- 4- Kebair günahları işleyenler sonsuza kadar azap göreceklerdir.⁴⁵⁴

---

⁴⁴⁸ Şehristani, *age*, c.4, s.121.

⁴⁴⁹ Şehristani, *age*, c.1, s.121.

⁴⁵⁰ Muberrred Ebu Abbas, *El-kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, b.3, c. 3, s.207, 1417h/1997m, Kahire, tsz.

⁴⁵¹ Faruk Ömer, *Et-tarihu'l-islami ve fikru'l-karni'l-ısrîyn*, Nahda kitapevi, Bağdat, s.148.

⁴⁵² İbn Teymiye, *Fetava*, c.19, s.73.

⁴⁵³ Şehristani *El-milel ve'n-nihal*, c. 1, s. 125.

- 5- Akaid ilminde kıyasın yapılabileceğini kabul ederler. Örneğin İblis Allah'ı bilmekteydi. Allah'a karşı günah işledikten sonra kâfir olmuştur. Kıyasla insan Allah'a karşı günah işlemesi durumunda kâfir olur. Ehl-i Sünnetin dediği gibi mümin günah işleyebilir ancak onlar buna karşı çıkmaktalar.⁴⁵⁵
- 6- Müslümanların kanlarını, mallarını ve kadınlarını helal kılmış kendi görüşlerine karşı olanları tekfir ettikleri gibi kanlarını da helal etmiş ve kâfir muamelesi yapmışlardır.⁴⁵⁶
- 7- Zina, içki içme ve riba faiz gibi günahlarda ısrar eden kişi kâfir, mürted ve dinden tamamen çıkmaktadır. Bu inansalar, Hz. Muhammed tebliğine inanmaları ve namaz kılmaları, oruç tutmaları, zekât vermeleri ve hac farızasını yerine getirseler bile öldükleri zaman namazları kılınmaz ve Müslüman kabirlerinde defin edilmez. İblis, askerleri, Firavun, Haman ve Karun ile birlikte sonsuza kadar cehennemde kalacaklardır.⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁴ Bağdadi, Ebu Mansur Abdullah Bin Tahir, *Usulu'd-din*, 1346h, İstanbul, Uluslararası Matbaası, s. 322.

⁴⁵⁵ Sakka, Ahmed Hicazi, *Havaricu'l-hariciyyun*, Ezher Yay., tsz., s. 48.

⁴⁵⁶ İbn Teymiyye, *Fetava*, c.3, s.325.

⁴⁵⁷ Hakami, *Me'âricu'l-kubul bi şerhi süllemlî'l-vusul ile ila ilmi'l-ehil fi't-tevhîd*, Fetva Yay, tsz, c.2, s. 20.

1.5. Kebair/Büyük Günah İşleyen Kişiler Hakkında Haricilerin Görüşleri

İbn Teymiyye'ye göre "Hariciler gibi İslamda çıkan ilk bidatlar Kur'an'ın yanlış anlaşılması nedeniyle ortaya çıkmışlardır. Kur'an'a karşı çıkma niyetleri yoktu. Fakat Kur'an'ın işaret ettiği şeyleri yanlış algıladılar. Günah sahiplerini tekfir etmenin vacip olacağı kanaatine varmışlardır. Bu düşünceden yola çıkarak temiz olmayan kişi kâfir ve Allah'ın hükmü dışında hareket edenlerin kâfir olacakları"sonucuna varmışlardır. Kendi bidatlarını ortaya çıkartmışlardır. Olanları şöyle sıralayabiliriz.

Birinci: Kur'an'a karşı amel yahut düşünce olarak karşı bir şey işleyen kişi kâfirdir.

İkinci: Hz. Osman ve Hz. Ali ve onlara bağlı olanlar kâfirdir.⁴⁵⁸

Tekfir problemi başlangıçta Hz. Ali ve Muaviye arasındaki savaşta ortaya çıkmıştır. Daha sonra farklı düşünce sahipleri Kur'an ve sünnetten kendi pozisyonlarını teyit edecek delil getirme yoluna gitmiştir. Kur'an ve sünnette günah işleyenler kâfir olduklarına dair birçok ayet ve delil bulunduğunu ortaya sürmüş ve bununla ilgili birçok örnek ileri sürülmüştür.⁴⁵⁹ Bunlar;

Birinci sınıf: Günah işleyenlerin sonsuz veya geçici olarak cehenneme girmeleri. Kur'an ayetleri kebir günahları işleyenlerin cehenneme gireceklerini

---

⁴⁵⁸ İbn Teymiyye *Fetava*, c.13, s.30-31.

⁴⁵⁹ Haricilerin tüm delilleri bu eserlerde belirtilmiştir: İbn Hazm, *El-Fasl*, c.3, s.128-130, bkz: İbn Huzeyme, *Tevhid*, c.2 s.836-847, bkz: Kadi Abdülcabbar, *Şerhü'l-usuu'l-hamse*, s. 720-727, bkz: Taftazanî, *Şerhü'l-makasid*, c.2, s258-260, bkz: El-Maruzi, *Tazim kudret es-Salah*, c. 2, s.624-646.

söylemektedir. Kişi kebir günahlarından dolayı bunu hak etmiştir. Allah “Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar”⁴⁶⁰ buyurmuştur. Kur’an’daki “kötülük” kelimesi tüm günahları kapsamaktadır. Kebair sahipleri günahları işlemelerinden dolayı şüphesiz cehennemde sonsuz kalacaktır. Başka bir ayette “Kim Allah’a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır”⁴⁶¹ buyurulmuştur. Ayette, Allah’ın hadlerine riayet etmeyen ve günah işleyen cehennemde sonsuza dek kalacağı bildirilmektedir. Ancak burada kalacaklar kâfirlerdir. Başka bir ayette “Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah’a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.”⁴⁶² Ve “Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır”⁴⁶³ Hz. Muhammed intihar etme konusunda “kendisini bir demirle öldüren kimse kıyamet günü demiri alıp kendi karnına sokacak ve cehennemde sonsuz bir şekilde kalacağı...” rivayet edilmiştir.⁴⁶⁴

İkinci sınıf: Günah işleyen kişiler cennete giremeyeceklerine dair birkaç hadisi şöyle sıralayabiliriz: “Akrabalık bağlarını koparan kişi cennete giremez”⁴⁶⁵ ve “Laf

---

⁴⁶⁰ Bakara 2: 81.

⁴⁶¹ Nisa 4: 14.

⁴⁶² Bakara 2:275.

⁴⁶³ Nisa 4:93.

⁴⁶⁴ Sahîh-i Müslim, c.1, s.103.

⁴⁶⁵ Sahîh-i Müslim, c.4, s.1981.

getirip götüren (nemime günahı) cennete giremez”⁴⁶⁶ başka bir hadiste ise “içinde zerre kadar kibir varsa cennete giremez”⁴⁶⁷

Üçüncü sınıf: Kebair sahiplerinin kâfir olduklarını dair mevcut deliller: “Kim Allah’ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”⁴⁶⁸ Bir diğer ayette “Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir”⁴⁶⁹ buyrulmuştur. Başka bir ayette “Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir.”⁴⁷⁰ buyrulmuştur.

Dördüncü sınıf: Hz. Muhammed’den “Mümin, müminken zina yapmaz, mümin, müminken hırsızlık yapmaz, mümin, müminken içki içmez” dediği rivayet edilmiştir.⁴⁷¹

Beşinci sınıf: Bu deliller bizlere insanların mümin veya kâfir olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz Allah “Sizi yaratan O’dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mümindir”⁴⁷² buyurmuştur. Bir diğer ayete baktığımızda: “Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.) İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan

---

⁴⁶⁶ *Sahîh-i Müslim*, c.1, s.101.

⁴⁶⁷ *Sahîh-i Müslim*, c.1, s.68.

⁴⁶⁸ Maide 5:44.

⁴⁶⁹ Âl-i İmran 3:97.

⁴⁷⁰ Neml 27:40.

⁴⁷¹ *Sahîh-i Buharî*, c.6, hadis no: 3485, bkz: *Sahîh-i müslim*, c.1, s.80.

⁴⁷² Tegabün 64:2.

sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir).”⁴⁷³

Bu delillere dayanarak Harici nakli hükümlerinde kebair günahlarını işleyen tekfir edilmesini üsteki beş sınıf çemberinde özetlenebilir. Fakat biz Kur’an-ı Kerim’de hırsızın elini kesme emri, zina yapanın celd edilmesini ve temiz kadınlara iftira etmeye seksen celde belirtilmiştir. Hiç biri kâfir veya tekfir edilmemiştir. Eğer kâfir olsalardı Kur’an’da öldürülme emri olurdu.

İbn Teymiyye “bunların mezhebi batıl olup Kur’an ve sünnette birçok delil bulunmakta, hırsızlık yapan kişinin öldürülmeden elinin kesilmesi emri verilmiştir”⁴⁷⁴ demiştir.

İmam Tahavi’ye göre kible ehli helalleştirmediği bir günah yüzünden tekfir edilemez.⁴⁷⁵ Hz. Muhammed hadisinde “bizim namazımızı kılan, kiblemize yön veren ve kurbanlarımızdan yiyen Müslümandır. Bizim aleyhimize olan ise onun aleyhinedir”⁴⁷⁶ buyurmuştur. İbn Teymiyye’ye göre küfrün özelliklerinden birine sahip olan kişi kâfir olmaz, küfrün gerçeği ortaya çıkana kadar mutlak kâfir olmaz, imanın özelliklerinden sadece birine inananda gerçek iman olmadığı sürece mümin sayılmamaktadır.⁴⁷⁷

---

⁴⁷³ Âl-i İmran 3:106.

⁴⁷⁴ İbn Teymiyye, *El-fetava*, c.3, s.482.

⁴⁷⁵ Tahavi, *Metin Akidetü't-tahavi*, s.40.

⁴⁷⁶ *Sahih-i Buharî*, c.1, s.153.

⁴⁷⁷ İbn Teymiyye, *İktidau sıratı'l-müstakim*, s.70.

Allah “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur”⁴⁷⁸ buyurmuştur. Bu ayette günahları ancak tövbe etme ile affedileceğini belirtmiştir. Onun dışında ise affedilmeyecek olan şirk ve kebir günahlardır. Bu ayetteki şirk kelimesi küfre işaret edilmekte çünkü Allah’tan başka bir ilaha inanmayıp ancak Hz. Muhammed’in peygamberliğini inkâr eden kişi kâfirdir.⁴⁷⁹ Hariciler bu ayeti kebir günah işleyenlerin kâfir olacaklarını delil olarak kullanmışlardır.⁴⁸⁰ Bu ayet itikatlarına karşı olmasına rağmen delil olarak göstermektedirler⁴⁸¹ Bu Kur’an ve sünnetin metinleri aykırı olması son derece aşikâr bir durumdur. Allah “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah’ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever.” “Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun ki esirgenesiniz.”⁴⁸² Bu ayette iman ve kardeşlik savaşla ve kötülükle olabileceğini teyit etmiştir.⁴⁸³ Başka bir ayete baktığımızda “kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti)

---

⁴⁷⁸ Nisa 4:48.

⁴⁷⁹ İbn Hacer Askalani, *Fethu’l-bârî*, c. 1, s. 85.

⁴⁸⁰ Kadı Abdülcabbar, *Şerhü’l-usulî’l-hamse*, c. 2, s.721.

⁴⁸¹ Kadı Abdülcabbar, *Şerhü’l-usulî’l-hamse* c. 2, s.721.

⁴⁸² Hucurat 49:9-10.

⁴⁸³ *Minhacü’s-sünnetü’n-nebeviyye*, c. 2, s. 296.

güzellikle ödemelidir.”⁴⁸⁴ Ayette katil olmasına rağmen kardeş ile isimlendirmiştir.⁴⁸⁵

Ebu Zer peygamberden naklettiği üzere “her kim la ilaha illallah söyleyerek ve bu düşünce üzerinde ölürse cennete girer, üç defa soruyu tekrarlayarak “zina veya hırsızlık yaparsa” diye sordum. Dördüncü defa sorduğumda “Ebu Zer’e rağmen girecektir. Demek Ebu Zer’e rağmen girecek” diye tekrar etmiştir.⁴⁸⁶

2. Şia’da Tekfir

Şia; bir kişinin yanlıları ve ona bağlılar anlamındadır. Aynı konuda anlaşmaya varan kişilere “Şia” denir.⁴⁸⁷ Şia kaynaklarında Şia’nın şeyhi Saad Bin Abdullah el-Kami (301h) yaptığı Şia tanımında: “Şia, Ali fırkası olarak isimlendirilenlerdir. Hz. Muhammed döneminde ve sonrasında ona bağlı olduklarını ve imametini kabul etmektedirler.”⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁴ Bakara 2: 178.

⁴⁸⁵ İbn Teymiyye, *Fetava*, c. 20, s. 92.

⁴⁸⁶ *Sahih-i Buhari*, c. 5, s. 2195; Bkz. *Sahih-i Müslim*, c. 1, s. 94.

⁴⁸⁷ Cevheri, İsmail, *Sihah*, Ahmed Abdülğafur Attar, Melain Yayınevi, Beyrut, b.2, 1399h/1979m, c.2, s.124.

⁴⁸⁸ El-Kummi, Saad bin Abdullah, *El-makalat ve'l-firak*, tashih ve yorum: Muhammed Cevat, El-Haydari Matbaası, Tahran, 1963, s.3.

Şeyh Müfid'e (413h) göre şia lafzı "elif, lam" takısı aldıysa özel bir anlam kazanır ve Hz. Muhammed'den sonra emir-ül müminin imametine itikat ve biat anlamına gelir.⁴⁸⁹

Şia kaynakları dışında ise Eşari'ye göre "onlara Şia denme nedeni; Hz. Ali'ye "şiyak" etmelerinden olup, başka bir deyişle Hz. Muhammed sahabelerinin arasında onu ön plana çıkartmalarındandır."⁴⁹⁰ İbn Hazm'a göre (456h) Hz. Ali, Hz. Muhammed'den sonra en iyi insan olduğunu, imamlığı en hak eden kişi ve çocukları ondan sonra aynı özelliklere sahip olduğunu kabul eden kişi Şia'dır. Bu konularda ihtilaf eden kişi Şia değildir.⁴⁹¹ Şehristani (548h) Şia Hz. Ali'yi mahsus olarak öne alan ve imametini hilafetini açıkça veya gizlice desteklemiş diye tanımlamıştır.⁴⁹² Şia İslam'a intisap edilen en büyük gruplardan biridir. İçinde birçok dini grupları barındırmıştır. Misal olarak el-Nasriyye, el-Fatımiyye, el-İbadiyye, el-Yezidiyye, Dürziler, Rafiziler ve on iki imamdır.⁴⁹³

---

⁴⁸⁹ Akbari, Muhammed bin Muhammed, *Availu'l-makalat fi mezahib el-muhtarat*, Ed-Devari Kitapevi, İran, Kum, s.4

⁴⁹⁰ Eşari, *Makalatu'l-islamiyyin*, s.5.

⁴⁹¹ Şehristani, *El-milel ve'n-nihal*, c.2, s.89.

⁴⁹² Şehristani, *El-milel ve'n-nihal*, c.1, s.146.

⁴⁹³ Zekariya, Ebubekir Muhammed, *El-Cüzûr el-fikriyye li zahirati't-ekfir inde'l-mesâkîn*, İmam yay, Riyad c.3, s1076, Tekfir olgusu konferans araştırmaları, 2011.

2.1. Sahabilerin Tekfir Edilmesi

Şia bilgini olan Nimetullah el-Cezairi: “Ebu Bekir, Hz. Muhammed arkasında namaz kılariken boynundaki putla secde ediyordu”⁴⁹⁴ demiştir. El-Meclisi’ye göre Ebu Bekir ve Ömer’in kâfir olduklarının birçok delilin bulunması ümmetten çıkartılmaları, lanetlenmeleri ve onlardan beraat edilmesi sevap olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁵ Bir diğer bilgin olan Muhammed Bakır kendi kitabında El-Meclisi’ye bir bölüm ayırmıştır. Burada üç kişinin tekfiri, nifakları, yaptıkları amellerin rezaleti, kabahatleri ve onlardan teberrî edilmesi (uzak durulması) ve onlara lanet okunması fazilettir.⁴⁹⁶ Allah “İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir”⁴⁹⁷ buyurmuştur. El-Kuleyni (329h) bu ayet için “Ebu Bekir, Ömer ve Osman hakkında inmiştir” şeklinde yorum yapmıştır.⁴⁹⁸ Şia’nın onaylı kaynak ve kitaplarını incelediğimizde sahabeler, muhacirler, ensar, bedir ve biatü’r-rıdvan ve diğer sahabeleri lanet ve tekfir edilmeleri ile ilgili birçok metin görmekteyiz. Bu konuda İbn Teymiyye “dalaletlerinden ve cehaletlerinden dolayı kendileri ve onların

---

⁴⁹⁴ Cezairi, Nimetullah, *El-envâru’n-nu’maniyye*, c. 1, s.53, Hatta *Le-nanhadık hakikatü’ş-şia* kitaptan naklen edilmiştir, Abdullah el-Musuli, Mısır, Buhari İmam Kitapevi, b20, s.108.

⁴⁹⁵ Meclisi, *Biharu’l-envâr*, Zavi El-Kurba Baskısı, c.30, s.230.

⁴⁹⁶ Age, c.30, s79, bkz: el-Hayyat, Ebu Huseyin, *El-İntisar ve’r-red ‘alâ İbn er-Ravendi el-mülhid*, Mısır, thk: H.S. Nyberg 1925, s.37.

⁴⁹⁷ Nisa 4:137.

⁴⁹⁸ Abdullah el-Musuli, *Nanhadık hakikatü’ş-şia*, s.104.

yandaşları kâfir ve mürtedlerdir.⁴⁹⁹ Yahudiler ve Hıristiyanlar onlardan daha iyidir. Çünkü öz kâfir mürtedten daha iyidir.” demiştir.

Tekfir ve kâfir ayetlerin sahabeler ile ilgili olduğunu ve el-Kuleyni kitabının *Tenzil Nükat* bölümünde açıklamıştır. İmamlığı inkâr eden, tekfir ve küfür etmeyi açıklayan doksan iki rivayet belirtmiştir.⁵⁰⁰

Küfür illetinin nedeni bazı metinlerin saklandığı, değiştirildiği, başka ifade kullanıldığı, zulüm etmeleri ve itida etmelerinden bunu İbn Teymiyye: “Rafizi söylemlerinin aslı Hz. Muhammed, Hz. Ali’yi ismen belirttiği, masum imam olduğunu ve ona karşı çıkan kâfir olduğunu belirtmiş fakat muhacir ve ensariler bu metni sakladıklarını ve masum imama inanmadıklarını öne sürmüşlerdir. Aslında kendi nefislerine uymuş ve akabinde şeriatı değiştirerek zulüm ve ittida ettiler. Hatta az sayıda kişiler hariç hepsi kâfir olmuşlardır.”⁵⁰¹ Kuleyni’nin kitabında Allah’ın kıyamet gününde üç kişiyle konuşmayacağı, tezkiye etmeyecektir. Büyük bir azapla cezalandıracağı kişiler; hakkı olmadığı halde imamlığını iddia eden, imamlığı inkâr eden ve İslam’da hak sahipleri olduklarını söyleyenlerdir.”⁵⁰² Aslında Ebu Bekir ve diğerlerini kast etmektedirler.⁵⁰³ Allah “Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli

---

⁴⁹⁹ İbn Teymiyye, *Minhacu Süneni’n-nebeviyye*, c.7, s.475.

⁵⁰⁰ Kuleyni, Muhammed bin Yakup, *Usulu’l-kâfi*, thk: Ali Akber Gaffari, İslam yay, Tahran, 1388h, c.1, s.112.

⁵⁰¹ İbn Teymiyye, *Mecmuu’l-fetava*, c.3, s.356.

⁵⁰² Muhammed bin Yakup bin İshak *Usulu’l-Kâfi*, c.1, s.374.

⁵⁰³ Hayyat, Ebu Huseyin Abdülrahim bin Muhammed bin Osman el-Mutezili, *age*, s. 138, bkz: Amara, Muhammed, *age*, s.22.

olduktan sonra, arkalarına dönenleri”⁵⁰⁴ Bu ayetin yorumunda Ebu Bekir ve Ömer emir-ul mümine biat etmedikleri için mürted olmaktadır. Bu ayet hem onlara hem de tabilerine inmiştir.⁵⁰⁵

2.2. On İki İmam veya Onlardan Birini İnkâr Edenin Tekfir Edilmesi

On iki imam “İsna aşeriyye” mezhebinde imamet dinin usullerinden biridir. Bu aslı inkâr eden kâfir olup cehennemde sonsuza kadar kalacaktır.

El-Kûmî (381h) şunları dile getirmektedir: “Emiru’l-müminin imamlığını inkâr etmek, peygamberliği inkâr edenle eşittir. Emirülmümini inkâr edip daha sonra da imamlardan birini inkâr den kişiyi tüm peygamberlere inanan ve daha sonra Hz. Muhammed’in peygamberliğini inkâr edenle eş tutmaktayız.”⁵⁰⁶

Tusi’ye göre: “İmamlığı reddetmek, peygamberliği ret etme gibi olup her ikisi de cahil olmaya eş değerdir.”⁵⁰⁷ Şeyh Müfid: “İmamlardan birini inkâr eden veya Allah’ın farzlarından birini inkâr eden kâfir ve cehennemde sonsuza dek kalacaktır.”⁵⁰⁸

---

⁵⁰⁴ Muhammed 47: 25.

⁵⁰⁵ Muhammed b.Yakup b. İshak *Usulu’l Kâfi*, c1, s.421.

⁵⁰⁶ Ali İbn Babaviye, *El-İ’tikâdât (akaid Es-Saduk veya Din-ul imamiye)*, İran baskısı, Kum, 1320h, s.111.

⁵⁰⁷ Tusi, Muhammed bin el-Hasan, *Telhisu’ş-şafi*, yorum: Hasan, *Bahru’l-ulum*, İslam kitapevi, b2, Kum, 1394h, s.131

⁵⁰⁸ Meclisi Muhammed Baker, *Biharu’l-envâr el-câmia li düreri’l-ahbâr el-eimme el-ethâr*, b1, 1408h/1988m, s.366

2.3. Ehl-i Beyti Tekfir

Metinleri incelediğimizde Resullulah ehlibeytinin ilk neslinin tekfir edildiklerini görmekteyiz. Sadace bazı rivayetlerde Hz. Ali gibi istisnalar bulunmaktadır. El-Ayaşi tefsirinde (320h) El-Fadil İbn Yesar Ebu Cafer'den naklen yapılan rivayette: “İnsanlar sadece dört kişi hariç cahiliye dönemine dönmüşlerdir. Bunlar; Ali, El-Miktad, Süleyman ve Abuzer'dir. Bunun üzerine Ammar'ı sordum. Eğer hiç etkilenmeyi soracaksan üç kişi sadece”⁵⁰⁹ Buna göre tekfir tüm ehli beyti kapsamaktadır. Misal olarak Abbas oğlu Abdullah, Hz. Muhammed kızlarından sadece Hz. Fatıma'yı istisna etmişlerdir. Kuleyni'ye göre (329h) Alevi veya Fatimi olsa da on iki imama inanmayan kâfirdir.⁵¹⁰ Tekfir Hz. Muhammed eşlerini de kapsamaktadır. Kendi metinlerinde bir tanesi bile istisna edilmemiştir. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa daha fazla küfre ve lanete maruz kalmışlardır. Şeyh Meclisi, Aişe ve Hafsa ahvalleri diye bir bölüm ayırmış bu bölümde on rivayete yer verilmiş ve diğer rivayetler ise diğer bölümlere dağıtılmıştır. Bu rivayetlerde Ehl-i beyti asılsız bir şekilde kötülenmiştir.⁵¹¹

2.5. Milletın Tamamen Tekfir Edilmesi

Rafiziler, tüm ümmete lanet etmektedir. Sadece onlara uyanlar kurtulmuştur. Çünkü onlara göre bu ümmet ihanet etmiş, sırtlarından hançerlemiş ve inkâr etmiştir.

---

⁵⁰⁹ Ayyaşi, Muhammed Bin Mesud, *Tefsiru ayyaşi*, tatkik, Haşim er-Rasuli, Bilimsel Kitapevi, Tahran, c.1, s.199.

⁵¹⁰ Muhammed b. Yakup b. İshak *Usulu kâfi*, c. 1, s.372.

⁵¹¹ Meclisi, Muhammed Bekir, *Biharu'l-envar*, c. 2, s. 227.

Bunlar menkus halk olup beşer olmayıp maymun, köpek ve domuzlardır. El-Meclisi: “Ebu Basir’den naklen Ebu Cafer’e ben seni destekliyorum ve “seninle aynı yoldayım, cenneti bana garantile” demesi üzerine buna cevaben; “imametlerin alametlerini vereyim mi?” diye sordu. “Nasıl istemem?” diye cevapladım. Benim gözüme dokunmasıyla birlikte, mecliste oturanları köpek, domuz ve maymun şeklinde gördüğünü söylemiştir.⁵¹²

Rafiziler kendilerine karşı çıkanlara kin ve nefret duymakta aşırılık göstermiş ve Hz. Ali ziyaret etmeyi ibadet, menasik haline getirmişlerdir. Misal olarak Hz. Ali ile ilgili “Allah sana karşı çıkana, sana iftira ve zulmedene, sana karşı çıkıp inkâr eden ümmete, senin imamlığını inkâr edene, seni aldatana lanet etsin. Allah’a hamd olsun ki onların yeri cehennemdir. Ey Allah’ım tağutları, Firavunları, Lat ve Uzza’ya lanet olsun. Allah’ı yar edinmeyene lanet olsun, Allah’ım her iftira eden, onlara bağlı, onları destekleyen ve onlara sahip çıkana lanet olsun. Ey Allah’ım onlara çok çok lanet olsun.”⁵¹³

Gittikçe aşırılığa kaçıp birbirlerini ve diğer muhalifleri tekfire kadar gitmişlerdir. Şia “İslâm dinine girme hususunda” öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur⁵¹⁴ ayetini ihlal ederek bu sahabilere töhmette bulunmuştur. “İman edip de Allah yolunda hicret ve cihat edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek

⁵¹²Meclisi, Muhammed Bekir *Biharu’l-envar*, s. 27-28.

⁵¹³ Kummi, İbn Babaviye, *Men la yucehhizuhu’l-fakîh*, dâru’l-maarif yay., Beyrut, 1401h, c. 2, s. 254.

⁵¹⁴ Tevbe 9: 100.

müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.”⁵¹⁵ ayetinde de Allah’ın onlardan razı olunduğu bildirilmiştir. “Ant olsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.”⁵¹⁶ Başka bir ayette ise “Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber’e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir”⁵¹⁷ buyurulmuştur. Bu ayete göre müminlerin yolundan başka bir yola sapan cehenneme sokulacağı bildirilmiştir.⁵¹⁸ Bu ayetlerin büyük paye verdiği sahabileri Şia kolayca tekfir edebilmiştir.

3. Mutezile’de Tekfir

Mutezile’nin büyük günah ile ilgili görüşleri Haricilerin görüşü ile ortaktır. Buna göre büyük günah işleyen kişiler cehennemde sonsuza kadar kalacaklardır. Ancak Mutezile, Haricilerin büyük günah işleyen kimselerin dünyadaki kan ve mallarını istihkak etmeleri anlayışını benimsememiştir. Onların Haricilerle tek ortak noktaları büyük günah işleyenlerin imandan çıkmış olmaları savıdır. Ancak açıkça tekfir etme konusunda iki görüş arasında bir tutum farklılığı vardır. Mutezile’ye göre onlar imandan çıkıp küfre girmemiş iki yerin arasında bir yeredirler (*el-menzile*

---

⁵¹⁵ Enfal 8: 74.

⁵¹⁶ Fetih 48: 18.

⁵¹⁷ Nisa 4: 115.

⁵¹⁸ İbn Teymiyye, *Fetava*, c. 1, s.4.

beyne'l-menzileteyn).⁵¹⁹ Büyük günah işleyenler tövbe etmediği takdirde cehennemde sonsuza kadar kalacaklardır.⁵²⁰ Mutezile, büyük günah işleyen kişinin mümin olmadığını “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir”⁵²¹ ayetini ve “Zina yaparken mümin değildir.” hadisini delil olarak göstermiştir.⁵²² Yanısıra “İmanı olmayana güvenilmez.” hadisini⁵²³ ve “Cennet ehli, cennete ve cehennem ehli, cehenneme girer, daha sonra aralarından biri seslenir: Ey cennet ehli ölümsüzsünüz, ey cehennem ehli ölümsüzsünüz, herkes bulunduğu yerde sonsuza kadar kalacaktır”⁵²⁴ hadisini de öne sürmüşlerdir. Mutezile için onları imanla nitelemek şeref olur oysaki onlar yüz çevirme ve isyan nedeniyle bu şerefe ehil değildirler. Ancak onlara kâfir ya da münafık hükümleri uymadığından bu isimleri kullanmalarını doğru bulmamışlardır.⁵²⁵

Büyük günahları işleyen kişi iki isim arasında bir isme sahip olduğu gibi iki hüküm arasında bir hükme sahiptir. Yani kâfir olmadığı gibi mümin de değildir. Mutezile bu durumda bir hüküm vererek iki yerin arasında bir yer tayin etmiştir.⁵²⁶ Başka bir deyişle büyük günah işleyen kişi ne mümin ne kâfir ne de münafıktır. Fasık

---

⁵¹⁹ El-Cuteyli, Abdurrahman bin Hamad, *El-acviba el-mufida 'ala es'iletil akida*, el-Harameyn Kitapevi, Riyad, s.59. Bkz: *Şerh Akida et-Tahavi*, s.356.

⁵²⁰ Ebu Lübabe, Hüseyin, *Mevkif el-mutezile min essünne en-nebeviyye*, el-Liva Yayınevi, b. 2, s.140.

⁵²¹ Tevbe 9:128.

⁵²² Sahih-i Müslim, hadis no: 57.

⁵²³ İmam Ahmed Senedi, c. 3, s. 125, hadis no: 7056.

⁵²⁴ Sahih-i Buhari, hadis no: 4730. Bkz: Sahih-i Müslim, hadis no: 2849.

⁵²⁵ Et-Tuveyni, *Arâu'l-mutezile el-usuliyye*, s.123.

⁵²⁶ Kadı Abdalcabbar, s.697. Bkz: *Haşiye es-seyalkutî*, c. 2, s. 317.

olup iki hüküm arasında bir hükme sahiptir.⁵²⁷ Büyük günah sahibi kimse şayet tövbe etmeden öldü ise yaşadığı sürece iman üzere olsa bile cehenneme girecektir. Mutezile'ye göre büyük günahların sayısı önemli değildir.⁵²⁸

Mutezile, imanın amel ve itikattan oluştuğuna inanmaktadır. Onlara göre iman, sadece kalp ile itikad etmek ve dil ile ikrardan ibaret değildir. İmanın amelle desteklenmesi gerekir. Bu açıdan büyük günah işleyen imanını kaybetmiştir çünkü iman salih amelle beraber olmalıdır. Yani itaatin yanı sıra hayır amelleri ile beraber olmalıdır.⁵²⁹ Mutezile'de büyük günah işleyen bir insanın imanını kaybederse cehennemde sonsuz kalmayı hak etmiştir.⁵³⁰

4. Mürcie'de Tekfir

Mürcie kelimesi ertelemek anlamına gelen *ircaa* kelimesinden türetilmiştir. Şehristani'ye göre *irca* nın iki anlamı vardır. Birincisi 'erteleme' anlamıdır ki "Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle"⁵³¹ yani mühlet tanı ayetinde geçtiği şekliyledir. Yani burada kastedilen ameli niyet ettikten sonra erteleyerek yapmaktır. İkinci

---

⁵²⁷ Kadı Abdulcebbar, a.g.e. , s. 139

⁵²⁸ Taftazani, *Şerhü'l-makâsıd*, c5, s155; Maturidi, *Te'vilât*, c.1, s.216.

⁵²⁹ El-Eş'ari, *Makaletü'l-islamiyyin*, c. 1, s. 304-305.

⁵³⁰ Zerkeşi, Emel Fethullah, *İlmul-kemal ve tarih el-mezahib el-islamiyye ve kadaye el-kelamiyye*, Selam Yayınevi, 2006, s. 186.

⁵³¹ Şuara 26: 36.

anlamına göre ise büyük günah işleyen kişinin cezası kıyamet gününe kadar ertelenir ve kişinin cennet veya cehennem ehli olduğu hükmü dünyada verilmez.⁵³²

Ulemaya göre “ircaa” Medinede Hasan bin Muhamed bin el-Hanefiye tarafından ilk olarak Hz. Ali, Hz. Osman, Talha ve Zübeyr ile ilgili olarak özellikle Sıffin ve tahkim olaylarının sonrasında müslümanların akibetlerinin ne olduğu ile ilgili sorulara bir cevap niteliğinde kullanılmıştır.⁵³³ Mürchie fırkası amellerin imanın kapsamına girmediğini düşünmektedir yani ameller imandan ayrıdır. İbn Hacer’a göre; Mürchie, mu “ötre” ci”kesra”e “fetha” üzerine mebni olup hemze ile teşdid edilebilir çünkü amelleri imandan tehir etmişlerdir. İnanmanın sadece kalple olduğunu iddia etmiş, kavl şartını koymamışlardır. Günah işleyenin imandan çıkmadığını günahların imana zarar vermediğini söylemişlerdir.⁵³⁴

Mürchie fırkası kelami olarak Haricilere ve büyük günah işleyenler konusunda Ehl-i Sünnet’e karşı çıkmış hatta başka konularda da ihtilafa düşmüştür. Örneğin, Allah’ın vahdaniyetine iman eden bir kişiye tekfir hükmü verilmez. Bunu da “(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah’ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tövbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir”⁵³⁵ ayetiyle desteklemişlerdir.

Mürchie fırkasının temel itikadı hiçbir insanın tekfir edilmemesidir. Kişinin Müslüman olması ve şahadeti söylemiş olması, işlediği günahlara bakılmaksızın tüm

---

⁵³² *El-milel ve’n-nihal*, c. 1, s.139.

⁵³³ Havali, Sefer bin Abdülrahman, *Zahiratu’l-irca fi’l-fikri’l-İslamî*, el-Vakfiye Kitapevi, 1420h/1099m, s. 244.

⁵³⁴ *Fethu’l-bâri*, c.1, s.110.

⁵³⁵ Tevbe 9:106.

günahların cezasının Allah'a bırakılması, temel nosyonlarıdır. Buna göre günahlar, imana zarar vermediği gibi itaatler de küfür ile birlikte yer almaz. Bu fırka Hz. Osman ve Hz. Ali öldürüldükten sonra ortaya çıkan siyasi anlaşmazlıkların akabinde zuhur etmiştir. Söz konusu anlaşmazlıklardan sonra büyük günah işleyenlerin akıbeti konusu ortaya atılmıştır. Hariciler onların tekfir edilmesi gerektiğini düşünmüş Murcie ise konuyu Allah'a havale etmiştir. Buna göre onların hükmü Allah'a bağlı olup herkes işlediği günah kadar cehenneme girer ancak sonsuza kadar kalmaz.⁵³⁶

“Allah'a küfür cehaletten kaynaklanır.” Bu söz Cehm İbn Safvan'a ait olup ona göre eğer bir insan marifeti elde etmişse, dili ile inkâr etse de tekfir edilmez; iman ve küfür sadece kalpte olup başka bir yerde değildir.⁵³⁷ Bu bağlamda Allah'ın vahdaniyetine inanan kulların cennete girecekleri ve cehenneme girmeyecekleri ile ilgili olarak, “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir”⁵³⁸ ayeti ile “Bir hasenatla gelene, Allah on mislini verir. Allah'a şirk koşmadan geleni Allah mağfiretle karşılar”⁵³⁹ hadisi de delil olarak ele alınmıştır.

Mürcie yeryüzünde hiçbir kâfir olmadığını ileri sürmektedir buna göre Allah'ı kalbi ile tanıyan kâfir ve mürted sayılmamakta, Harici mezhebinin aksine İslam'ın ibadet esasları gibi dini gereksinimlerini inkâr etse dahi kâfir veya mürted

---

⁵³⁶ *Makalatu'l-İslâmiyyîn*, c. 1, s. 312; Bkz: *El-Fetava*, c. 7, s. 296. Bkz: Havalı, Saffar b. Abdürrahman, *age*, 1420h/1990m, s. 243.

⁵³⁷ El-Eşari, *Makalatu'l-İslâmiyyîn*, c. 1, s.132.

⁵³⁸ Zümer 39:53.

⁵³⁹ *Sahîh-i Müslim*, c. 4, s. 2068, hadis no: 2687.

sayılmamaktadır. Tarihte ilk ircaa edenlerden İbrahim en-Nakhai, Said bin Cübeyr, Kays bin Amr ve Hammad bin Süleyman, Ebu Hanife ve İbrahim'in öğrencileri olan Hasan bin Ali, Said bin Cübeyr ve Talak bin Habib büyük günah işleyen kişileri tekfir etmeyip cehennemde sonsuza kadar kalmayacaklarını söylemişlerdir. Murcie'nin önde gelenleri Cehm bin Safvan, Ebu Hüseyin eds-Salihi, Yunus el-Samari, Ebu Sevban, el-Hüseyin bin Muhammed en-Naccar ve Muhammed bin Şebib'tir.⁵⁴⁰

5. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'te Tekfir

Ehl-i Sünnet kendilerine karşı olanı tekfir etmeme yönünde hareket etmiş, konuyu hikmet ve ihsan ile ele alıp, her hükmü kendi yerine koyma, kible ehlini tekfir etmeme anlayışına sahip olmuşlardır. Ehl-i Sünnet din adıyla Müslümanları ve kible ehlini öldüren dâhil kible ehlini tekfir etmemişlerdir. Bu konuda Hz. Ali'ye hitaben 'Cemel ehli müşrik midir?' sorusuna Hz. Ali'nin verdiği cevap örnek teşkil edebilir. Hz. Ali 'şirkten kaçtılar' dedikten sonra 'peki münafıklar mı?' denilince de 'münafık Allah'ı az zikredendir' demiştir. "Peki, onlar nedir?" sorusuna ise 'Bizi kötüleyen kardeşlerimizdir' diye cevap vermiştir.⁵⁴¹

Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat, küfre düşme delili açık olan kişiler hariç inananları tekfir etmemektedirler, yani kendi nefislerine göre Hariciler gibi kible ehlini tekfir etmemişlerdir ve kible ehlinin cehennemde sonsuza kadar kalmayacaklarını savunmaktadırlar. Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat büyük günahları işleyeninin imanıyla

---

⁵⁴⁰ El-Fetava, c. 7, s. 297; Bkz: *Makalatü'l-islamiyyin*, c. 1, s. 213.

⁵⁴¹ *Minhacu's-sunne en-nebeviyye*, c. 4, s. 497

mümin olup büyük günahları ile fasık olduğunu, aslında eksik iman sahibi olduğu için mutlak mümin denilemeyeceğini savunur. Bu kimselerin ahiretteki durumları Allah'a bağlı olup ister rahmetiyle affeder isterse adaletiyle cezalandırır.⁵⁴²

Tahavi'ye göre kible ehli, bir günahı meşru görmedikleri sürece tekfir edilemez. Ancak günah işleyen kişinin imanına zarar gelmez de denilemez. O kişinin Allah'ın rahmetiyle affedilip cennete girmeleri ümit edilir. Bu aynı zamanda Allah'a tevekkül edip hiçbir şey yapmamaları sonucunu da doğurmamalıdır. Zira Allah'ın rahmetinden umutsuzluğa kapılmaları doğru değildir.⁵⁴³ Tahavi için Kible ehl-i, Hz. Muhammed'in getirdiği, söylediği ve haber verdiği her şeye inandıkları takdirde Müslüman ve mümin olarak kabul edilmelidir.⁵⁴⁴ Hz. Muhammed bir hadisinde "Bizim namazımızı kılan, kiblemize yönelen ve kurbanlarımızdan yiyen Müslüman olup bize olan ona olur bizim aleyhimize olan şey onunda aleyhine olur" demiştir.⁵⁴⁵

Ehl-i sünnet'in icma ettikleri konu Haricilerin aksine büyük günah işleyen kişinin tekfir edilmemesi ve ümmetten çıkarılmaması yönünde olmuştur. Kişilere zina, hırsızlık ve içki içme hadleri uygulanmadığı gibi bu konuda Ehl-i Sünnet'te icma ile kabul edilmiş, iman ve İslam'dan çıkmadığı gibi küfre düşmez benzer şekilde Mutezile'nin dediği gibi cehennemde sonsuza kadar kalmaz.⁵⁴⁶

---

⁵⁴² El-Kummi, Ali bin Saad, *Huturat ve eser et-tekfir ala el-ferd ve'l müctemaa*, İmam Malik Kitapevi, Riyad, 2010, s. 371.

⁵⁴³ *Şerhu'l-akîde et-tahaviyye*, s. 40-41; Bkz: *Haşiyat es-siyalkuti ala'l-hayâlî*, c. 2, s. 343.

⁵⁴⁴ *Şerhu'l-akîde et-Tahaviyye*, s. 38.

⁵⁴⁵ *Sahih-i Buharî*, "Kitab-ı Salah", c.1, s. 153.

⁵⁴⁶ *Şerhu'l-akîde et-Tahaviyye*, c. 1, s. 360-361.

İslam'da bir Müslüman'ı tekfir etmenin bizzat büyük günahlar arasında yer aldığı söyleyen İbn Hacer'e göre; bir Müslüman'ın diğer bir insanı tekfir için sarfettiği söz sadece o kişiye hakaret amaçlıdır yoksa o kişinin dinden çıktığı anlamına gelmez.⁵⁴⁷ İbn Kayyim'a göre Allah'ı ve Resulünü tekfir etmeyen kişinin tekfir edilmesi büyük günahlardandır.⁵⁴⁸ Öyle ki bir kişinin tekfir edilmesi bir insanın öldürülmesi ile aynı değerdedir. Hz. Muhammed'den rivayet edildiğine göre: "Bir müminin bir mümine lanet okuması öldürme fiili ile bir müminin başka bir mümini tekfir etmesi onu öldürme ile eş değerdir."⁵⁴⁹ Bir mü'mine herhangi bir konuda hakaret etmek nasıl yakışıksız bir tutum ise o kimseyi itikadi yönden küfürle itham etmek daha büyük bir hatadır. Bir Müslüman'ın dinden çıkarılması sadece ulemanın belirlediği şartlar ve koşullar ile gerçekleştirilebilir.

İbn Teymiyye'ye göre tekfir ve tefsik; ahiret gününde vaad ve vaid ile ilgili el-esmâ ve'l-ahkâm meselesidir. Yani insanların hangi günahı işlediklerinde hangi ismi alacakları ve bunun karşısında ahirette nasıl bir karşılık görecekları hususudur. Allah cenneti müminlere vacip ederken kâfirlere haram kılmış bu hükümler tam hüküm olup her zaman ve her yerde geçerlidir.⁵⁵⁰ İlaveten halife Hz. Ali ve diğer sahabeler savaştıkları Haricileri tekfir etmemişler, kâfir olmalarından değil zalim ve zulümden dolayı onlara savaş açmışlardır. Bu savaşta ne kadınlarını ne de malları ganimet olarak alınmamış hiçbir mezhep başka bir mezhebi tekfir etme hakkına sahip

---

⁵⁴⁷ El-Heyseni, İbn Hacer, *Ez-Zevâcir an iktirâfi'l-kebair*, El-Asriye Kitapevi, Lübnan, b.1, 1999, c.2, s.757.

⁵⁴⁸ *A'lam el-muvakkîn*, c. 4, s. 405.

⁵⁴⁹ *Sahih-i Buharî*, c. 5, s. 2264.

⁵⁵⁰ *El-Fetava*, c. 12, s. 468.

değil aynı zamanda canlarını ve mallarını helal kılmaz.⁵⁵¹ İbn Vezir'e göre karşıt fikirde olanları tekfir etmek aramızda fesada yol açar.⁵⁵² İbn Hazm, "İslam'ı ispat edilmiş bir kişi ancak şeri metin veya icma ile İslam'dan çıkartılır dava ve iftira ile çıkartılamaz"⁵⁵³ ifadesini kullanmıştır.

İbn Teymiyye'ye göre: "Hiç kimse bir Müslüman'ı tekfir etme hakkına sahip değildir. Tekfir eden kişi iddiasında açık delil ve burhan sunmadığı takdirde büyük bir hata içindedir. Öyleki imanın varlığı kesin olarak kabul edilen bir kişinin imanı şüphe ile kaldırılamaz ancak delil sunarak bu yapılabilir" demiştir.⁵⁵⁴

6. İbn Teymiyye'de Tekfir

6.1. Şer'i Delil ve Bilgi Olmadan Tekfirden Uyarmak

Tekfir ve tefsik şer'i hükümlerden olup heva, akli kıyas veya ona benzer bir şekilde hüküm verilmez. Her ikisi de Allah'ın ve Resulü'nün hakkı olup bunların dışında başkasına verilmemelidir. Bu konuda İbn Teymiyye: "Tahrim, sevap ve ceza, tekfir ve tefsik Allah'ın ve Resulüne ait olup başkasına verilemez. Vacip kıldıkları vacip günah kıldıkları ise günahdır" demiştir.⁵⁵⁵

İbn Teymiyye'ye göre aklen, farklı bakış açılarına sahip kişilere yönelik tekfir yapılamaz. Ancak şeriatta küfür kavli belirtilen veya Hz. Muhammed'in getirdiğine

---

⁵⁵¹ *A.g.e*, c. 3, s. 282-283.

⁵⁵² İbn Vezir, *İsâru'l-hak 'ale'l-halk*, s. 405.

⁵⁵³ İbn Hazm, *El-fasl fi-l milel ve'n-nihal*, c. 2, s. 138.

⁵⁵⁴ *El-Fetâvâ*, c. 12, s. 500.

⁵⁵⁵ *El-Fetâvâ*, c.5, s. 545.

karşı çıkan şüphesiz kâfirdir.⁵⁵⁶ İbn Teymiyye delil olmadan/burhansız tekfir etmeye en baştan karşı çıkanlardan biridir. Ona göre başkasını delilsiz/burhansız tekfir etmek ibret teşkil etsin diye caydırıcı bir cezayı hak eder. Bunu şu sözleri ile teyit etmiştir. “Dört büyük mezhep kurucusu olan İmam Malikî, Şafiî, Ahmed b. Hanbel ve Ebu Hanife gibi kimseleri tekfir edenler büyük günah sahibi olmuşlardır. Diğer âlimler ya da müslümanların tümü içinde bu geçerlidir.”⁵⁵⁷ İçtihatlarında hata olması durumunda bir ecir alırken doğru yaptıkları takdirde iki ecir alacaklardır.⁵⁵⁸

6.2. Kişi ve Allah arasına aracı koyanların tekfir edilmesi

İbn Teymiyye’ye göre İslam dininin aslı Allah’a ibadet edip başkasını şirk koşturmadır. Allah’ın zatı ile ibadet edilmeye müstahak olup zor durumlarda Allah’a sığınmaktır. Allah dışında birine ibadet edilmemesi gerekmektedir.⁵⁵⁹“ Artık bunu bile bile Allah’a şirk koşturmayın”⁵⁶⁰ ayeti buna örnektir. Hz. Muhammed ve önceki peygamberlerin hepsi Allah’a şirk koşturmadık ve sadece ona ibadet etmek hususlarında ortak söylemde bulunmuşlardır. Peygamber, kral, veli, put, mezar, güneş, ay veya herhangi bir şeye ibadet edilmez ancak tüm ibadetler sadece Allah’a aittir.⁵⁶¹ Allah’a şirk koşturmuş kişi ümmetin icmasıyla kâfirdir. “Allah’ın yolundan

---

⁵⁵⁶ A.g.e. , c.12, s. 525.

⁵⁵⁷ A.g e. , c. 35, s. 101-102.

⁵⁵⁸ El-Maşaabi, Dr. Abdülmecit Bin Salem, *Menhecü İbn Teymiyye fî mesaili’t-tekfîr*, Advau’s-selef Yayınevi, Riyad, b. 1, 1418h/1997m, c. 1, s. 5.

⁵⁵⁹ *El-Fetâvâ*, c. 1, s. 88.

⁵⁶⁰ Bakara 2:22.

⁵⁶¹ *El-Fetâvâ*, c.1, s. 357.

saptırmak için O'na eşler koşar. (Ey Muhammed) De ki: Küfrünle biraz eğlenedur; çünkü sen, muhakkak cehennem ehline sin!)⁵⁶² ayeti buna örnek gösterilebilir.⁵⁶³ Peygamberlere aşırılığa kaçarak ibadetin bir kısmını onlara doğru çevirmek bir küfürdür. Çünkü peygamberlere ve meleklerle ibadet etmek yarar da zarar da sağlamayacaktır. “Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edin, diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?”⁵⁶⁴ Şeyh ve velilere aşırılık gösterilmesi bu çerçeveye girmektedir. İbn Teymiyye bu konuda “Beşeri aşırılığa kaçmak ve insana ulûhiyet verilmesi ve Ondandır rızık, yardım talep etmek veya secde etmek gibi Allah’a has olan Rububiyet verilmesi Allah ve Resulünün haram kıldığı şirklerden olup bunu yapan tövbeye çağrılır eğer bunu reddederse öldürülür”⁵⁶⁵

6.3. İslam’ın İbadet Esaslarını Terk Edenlerin Tekfiri

Ulema şahadet etmeyen kişilerin hem zahir hem de batını kâfir olduğunu ve diğer dört esastadır kabul etmeyen de kâfir olduğu hususunda icma ile ittifak

---

⁵⁶² Zümer 39:8.

⁵⁶³ Bakara 2:22. Bkz: *El-Fetâvâ*, c.1, s.88.

⁵⁶⁴ Âl-i İmran 3:80.

⁵⁶⁵ *El-Fetâvâ*, c. 3, c. 1, s. 359; c. 1, s. 359; Bize göre mürted olmadığı için öldürülemez, bu konuda herhangi bir ayet veya hadis bildirilmemiştir. İbn Teymiyye, *İktisa es-sırat el-mustakim* (s 672) eserinde o kimselere yönelik neyh ve lanetin müstehak olduğunu ancak öldürülmelerinin gerekmediğini belirtmiştir.

halindedirler.⁵⁶⁶ İslam'ın dört esasından bir kısmını ikrarla tamamen terk edenin durumunda ulema üç görüşe ayrılmışlardır:

Birinci görüş: İbadet esaslarının tamamını inkâr etmemesine rağmen ittifakla tekfir edilir çünkü esasların bir kısmını inkâr etmek esasların gereksinimlerini yerine getirmek için engel teşkil etmektedir. İnkâr sebebi kibir, haset, Allah'tan ve Hz. Muhammed'den nefret etmek veya ırkçılık vb her ne sebepten olursa olsun daha öncede belirttiğimiz gibi onların durumu ittifakla kâfir olduklarıdır. Bazı fakihlere göre gerekleri yerine getirmese de ibadet esaslarının vacip olduğunu inkâr etmeyen tekfir edilemez. Bunun delili şu ayette belirtilmiştir. “Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.”⁵⁶⁷

İkinci görüş: Bir gruba göre eğer namazı inkâr ederse yani Allah'ın emir olduğunu inkâr ederse bu kişi kâfir olur. Bu görüş âlimler tarafından daha çok rağbet görmüştür. Diğer grubun görüşü ise kişi namaz kılmıyor ama onu inkâr da etmiyor ise İbn Teymiyye'te göre sadece dil ile ikrar yeterli değildir, amel de gereklidir.⁵⁶⁸

Üçüncü görüş: Kişi ibadet esaslarını dil ile tasdik eder ve vacip olarak Kabul ederse ancak tembellikten dolayı onu hafife alma ve dünya işleri ile uğraşmaktan terk etme eğiliminde ise bu kendi üzerine düşen borç olarak düşünülmelidir.⁵⁶⁹

İbn Teymiyye bu konu da dört görüş bildirmiştir. *İlki*; Hac dâhil olmak üzere İslam'ın şartlarından birini terk ettiği için tekfir edilir, tehir edilmesi konusunda

---

⁵⁶⁶ *El-Fetava*, c. 2, s. 40; c. 10, s. 434.

⁵⁶⁷ En'am 6:31.

⁵⁶⁸ *A.g.e.*, c. 7, s. 302.

⁵⁶⁹ *A.g.e.*, c. 20, s. 98.

ulema arasında anlaşmazlık bulunmakta olup ancak tamamen terk etmeye azim eden kişi kâfir olur. Selef imamları bu kavli destekleyerek Ahmet bin Hanbel'in rivayetlerine değinmişlerdir.⁵⁷⁰ *İkincisi*; Vacipliği ikrar ettiği için tekfir edilmez, Ebu Hanife dâhil olmak üzere birçok ulema bu yönde düşünmektedirler.⁵⁷¹ *Üçüncüsü*; Ahmet b. Hanbel'in rivayetinde namazın terk edilmesi tekfir gerektirmez.⁵⁷² *Dördüncü* ise; Namazı ve zekâtı terk eden tekfir edilir, oruç ve hac konusu belirtilmemiştir.⁵⁷³ Sahabe ve Tabiin'in çoğu namazı terk edenin tekfir edilmesi üzerinde birleşmiş⁵⁷⁴ buna delil olarak ise "Bir insanın İslam, küfür ve şirk arasında namazı bulunmaktadır. Dolayısıyla namaz kılmayan kâfir olur"⁵⁷⁵ hadisini göstermişlerdir.

6.4. Allah' a Küfretme ve Ayetlerine Yönelik İstihzanın Tekfiri

Allah'a küfür eden kâfir ve mürted olur. Allah'ı inkâr eden kişiden hükmü daha ağırdır. Zira kâfir inandığı batıl dinde Allah'a küfür ya da alay etme içermemekte aksine Rabbini yüceltmektedir.⁵⁷⁶ Bu konuda Allah şöyle demiştir:

---

⁵⁷⁰ Taberî, Hibetullah Ebu Hasan bin Manzur, *Şerhu akaidi ehl-i sünne*, thk: Ahmed Bin Hamdan, el-Vakiye Kitapevi, b.2, 1411h, c.3, s. 887.

⁵⁷¹ *El-Fıkhu'l-ekber*, s. 258.

⁵⁷² *Şerh Akaid Ehl-i Sünne*, c. 1, s. 159.

⁵⁷³ *El-Fetâvâ*, c. 7, s. 610.

⁵⁷⁴ A.g.e. , c. 20, s. 97.

⁵⁷⁵ Müslim, c. 1, s. 62.

⁵⁷⁶ *Es-sârimü'l-meslûl*, s. 546.

“Allah`tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah`a söverler.”⁵⁷⁷

Bu konu bağlamında İbn Teymiyye, “Ant olsun "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır”⁵⁷⁸ ve “De ki: Allah ile O`nun âyetleriyle ve O`nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz? (Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz”⁵⁷⁹ ayetlerini delil olarak göstermiştir.

6.5 Büyük Günahları İşleyen Hükümü

İbn Teymiyye günah işleyenlerin tekfir edilmemeleri yönünde görüş bildirmiştir. Ona göre iman insanlarda olduktan sonra düzeyi farklı da olsa imanın aslı kalır. Yani iman artabilir ya da azalabilir ancak özü zedelenmez, imanın aslı varlığı ile devam eder. Dolayısıyla kişinin büyük günah işlemesi imanının özünü zedelemeyen sadece imanında artma veya azalma olur. Büyük günah, sahibini mutlak imandan çıkartmaz, küfre düşürmez böylelikle cehennemde sonsuza kadar kalmaz.⁵⁸⁰

Bu konu ile ilgili “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah`a ortak koşan kimse büyük

---

⁵⁷⁷ En`am 6:108.

⁵⁷⁸ Maide 5:73.

⁵⁷⁹ Tevbe 9:65-66.

⁵⁸⁰ *Menhecu İbn Teymiyye fi meseleti` t-tekfir*, s. 171.

bir günah (ile) iftira etmiş olur)⁵⁸¹” ayetini İbn Teymiyye örnek göstermiştir. Ayrıca İbn Teymiyye’ye göre; ümmetin selefi ve imamları, diğer sünnet ve cemaat ehli büyük günahlar konusunda cehenneme işaret etmedikleri gibi Allah onu affedebilir şeklinde bildirmişlerdir.⁵⁸² Bu doğrultuda “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin”⁵⁸³ ayetini delil getirmişlerdir. İbn Teymiyye, bu ayet kardeşlerin birbirlerini kötüler ve hatta birbirlerini öldürmelerine rağmen aralarında iman ve kardeşliğin devam ettiğini göstermektedir.⁵⁸⁴ Bir başka ayette şöyle ifade edilmiştir: “Her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.”⁵⁸⁵

Buna istinaden İbn Teymiyye zina ve iftira edenler öldürülmez sadece üzerlerine had cezası uygulanır demektedir.⁵⁸⁶ Ona göre, büyük günahlarını işleyen kişilere mağfiret dilenip ve öldüğünde cenaze namazı kılınılabılır. Bunun için şu ayeti delil olarak getirmiştir: “Hem kendinin hem de mümin erkeklerin ve mümin kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!”⁵⁸⁷

---

⁵⁸¹ Nisa 4:48.

⁵⁸² *El-Fetâvâ*, c. 4, s. 475.

⁵⁸³ Hucurat 49:9.

⁵⁸⁴ *El-Fetâvâ*, c. 20, s. 92. Bkz: *Minhacü’s-sünne*, c. 3, s. 396.

⁵⁸⁵ Bakara 2:178.

⁵⁸⁶ *El-Fetâvâ*, c. 4, s. 307. Bkz: *Minhacü’s-sünne*, c.3, s.396.

⁵⁸⁷ Muhammed 47:19.

7. Toplum ve Bireyler Arasındaki Tekfir Tehlikesi

7.1. Birey Üzerinde Tekfir Probleminin Açık Etkileri

Allah'ın bize nimeti ve rahmetinin göstergesi Hz. Muhammed'i bize peygamber olarak göndermesidir. İslam dini Medine'ye hicretten sonra Muhacir ve Ensar arasında kardeşlik bağı kurmuş bu şekilde Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki düşmanlığı sonlandırmıştır. Bu konu Kur'an'da şöyle beyan edilmektedir: "Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."⁵⁸⁸

İslam dini iman kardeşliğini güçlü, sağlam ve sıkı bir doku ile örmüştür. Bu açıdan İslam, ayrılmaya ve çatışmaya yol açan tüm kapıları kapatmış, her Müslümanın hakkını vermeye özendirmiş ve birbirlerinin dinine, nefesine, ırzına ve malına saldırmasını hatta bir Müslümanın bir Müslüman'ı tekfir etmesini zulüm ve kötülük olarak kabul etmiştir.⁵⁸⁹ Geleneksel fıkıh anlayışımıza göre bir Müslüman başka bir Müslüman'ı tekfir ettiğinde bu durum, Allah'ın onu affetmeyeceği, ahirette cehennem azabında sonsuza kadar kalacağı, dünya hayatında ise Müslüman bir hanımla evlendirilmemesi eğer evli ise feshedilmesi, çocukları varsa vasis olmayacağı, kurban kesemeyeceği, miras alamayıp ve bırakamayacağı, cenaze

---

⁵⁸⁸ Âl-i İmran 3:103.

⁵⁸⁹ Es-Suveylim, Esmâ Bint Süleyman, *Asaar zahiratu't-tekfir*, Kral Fehd Matbaası, Cidde, S.Arabistan, 2011, s. 26.

namazının kılınamayacağı ve Müslüman kabristanına defnedilemeyeceği gibi sonuçlar doğuracaktır.⁵⁹⁰

Yukarıda belirttiğimiz tekfir sonuçlarını incelediğimizde tekfirin ne kadar zararlı etkilere sahip olduğu ve bu olgunun Müslümanlar arasında yayılması durumunda zarar ve tehlikesi sadece tekfir edilen kişiyle kalmayıp delilsiz ve burhansız tekfir edene de ulaştığı söylenebilir. Tekfir eden kişinin zararlı etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Helak edilmesi: Kişiye yönelik tekfir şartları tamamlanmadan kişinin hemen tekfir edilmesi dinde aşırılığa götürecektir. Hz. Muhammed “Aşırılığa kaçanlar helak olmuşlardır.” sözünü üç defa tekrarlamıştır.⁵⁹¹ El-Nevevi bu hadiste geçen aşırı olan kimseleri, kavl ve amellerinde had ve sınırlarını aşanlar şeklinde açıklamıştır.⁵⁹²

Dinden Çıkma Nedeni: Tekfir konusunda Haricileri tutumlarından dolayı tekfir edemeyiz. Çünkü onların yaptıkları, tekfir edilme şartlarını tam olarak sağlamamaktadır. Ancak bunlar tutumlarında elbette büyük hata içinde

---

⁵⁹⁰ Et-Tahavi, Ali bin Ebu el-İz el-Dimeşki el-Hanafi, *Şerhu'l-akidu't-tahaviye*, thk: Abdullah el-Turki ve Şuayb el-Anavut, Risale Müessesesi, Beyrut, 1412h/1991m, b. 3, c. 2, s. 736; Abdürrahme bin Kasım, Haşiyat er-Ravd el-Murabbaa bi Şerh Zeed el-Mustanfık, Risale Müessesesi, 1405h/1985m, b. 3, c. 7, s. 399; Medhali, Meryem Tahir Talibi, *El-Tekfir Zavabıthu ve Akhtauhu*, İmam Yayınevi, Cidde, 2011, s. 40.

⁵⁹¹Müslim, hadis no: 2670.

⁵⁹²*Şerhu'n-nevevi ala*, c. 16, s. 220.

olmuşlardır.⁵⁹³ Zira Hariciler Müslümanları tekfir edip, malları ve kanlarını helal eden bidatı çıkartan ilk grup olmuşlardır.

Allah'tan Şiddetli Ceza: Müslümanların haksız bir şekilde tekfir edilmesi birbirleri arasında kardeşliğin ve barışçıl yaklaşımın zedelenmesine sebebiyet vermiştir. Konu ile ilgili olarak;“ Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygambere karşı çıkar ve Mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir”⁵⁹⁴ ayetini ele aldığımızda diyebiliriz ki böyle kişiler kendi nefislerinin seçtikleri yola terk edilir ve cezası Allah'a havale edilir.⁵⁹⁵

Tekfir Edenin Yüklendiği Vebal: Kendi çıkardığı bidatının günahını ve ona uyanların kıyamet gününe kadar günahlarının boyunlarına olduğu şu ayetle gösterilmiştir: “Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür”⁵⁹⁶

7.2. Aile Üzerinde Tekfir Probleminin Açık Etkileri

Aile, eşler ve çocuklardan oluşan en küçük sosyolojik toplumdur. Aile bireylerinin duyguları birbirleriyle etkileşir, mizaçları birleşir ve görüşleri

---

⁵⁹³Es-Suveylim, Esmâ Bint Süleyman, *Mavkıfu'-sahabe mine'l-fırka ve'l-fırak*, Daar el-Fadile Yayınevi, Riyad, b. 1, 2005, s. 457.

⁵⁹⁴ Nisa 4:115.

⁵⁹⁵ El-Sadi, *Teyisir El-Kerim El-Rahman*, c. 2, s. 165.

⁵⁹⁶ Nahl 16:25.

birbirlerine akar. Hayatın her alanında aile üyeleri arasında dayanışma ve birleşme gerçekleştiği takdirde aile birlikteliği mükemmeliyete doğru gider.⁵⁹⁷ Çocuğun direkt olarak etkileşimde bulunduğu ilk sosyolojik yapı ailedir. Çocuk, ailesinde temel eğitim, terbiye ve sosyolojik bilgileri doğduğu andan itibaren almaktadır. Toplumun adet ve geleneklerini aileden alarak, kişiliğini yapılandırmaya başlar.⁵⁹⁸

Aile, birey ile toplum arasında en önemli halka olup, çocuğuna kötü terbiye verdiği takdirde topluma kötülük yapmış olur.⁵⁹⁹ Aile ortamının güven temelinde olması salih bir birey olma üzerinde açık bir etkiye sahiptir. Bu aile güvenliği ancak merhametli ve anlayışlı ebeveyn gölgesinde gerçekleşir. Tekfir bidatına sahip olan aile fertleri arasında huzur ve güven kalmayarak aile bağları giderek zayıflar. Tekfir olgusunun aile bireyleri üzerinde ki etkisini şöyle sıralayabiliriz:

Aile Güvenliğinin Sarsılması: Ailen fertlerinden birini tekfir eden kişi düşmanlık ve kin ortaya atarak, tekfir gölgesi altında sevgi ve bağlılığı yok etmeye teşebbüs eder. Böylelikle sukûnet ve ülfet yerine aile problemleri ve gerilim açığa çıkar. Tekfir eden ile aile arasında bir gerilim bulunması ilk önce günahlarla tekfir etme şeklinde başlar daha sonra artarak şiddetli bir hal alır. Aslında kişi kendince maruf olarak bildiğini emr-i bi-l maruf yaptığını düşünmektedir ancak takındığı tutum ile aile fertleri üzerinde negatif bir etki bırakır.

---

⁵⁹⁷ El-Haşşab, Mustafa, *El-ictimaa el-aile*, Ulusal Yayınevi, Kahire, 1966, s. 227.

⁵⁹⁸ Es-Suvaylim, Dr. Esmâ Bint Süleyman, *Asaar zahirat et-tekfir*, s.16.

⁵⁹⁹ Talib, İhsan Mubarak, *El-usra ve dawruha fi wikayet ebnauha min el-inhiraf el-fikri*, Naif bilimsel Arap Üniversitesi Yayınları, Riyad, b. 1, 1426h/2005h, s. 47.

Ebeveynlere İtaatsizlik: Tekfir problemine düşmenin sonuçlarından biri de tekfir eden bireyin, ebeveynine itaatsiz ve isyankâr olmasıdır. Çünkü o ailesini günahkâr gördüğü için onlara karşı asiliği giderek artar.

Akrabalık Bağlarını Koparmak: İslam insanlara akrabalık ilişkilerini güçlendirmeyi tavsiye eden bir dindir. Haksız tekfir aileye girdiği anda kardeşler, amcalar ve dayılar arasında düşmanlık ve akrabalık ilişkileri kopmaya başlar başka bir deyişle aile fertlerinin arasına artık düşmanlık ve kin girmektedir.⁶⁰⁰ Tekfir eden birey ailesinden uzak, içine kapanık, akrabaları ile bağını koparan bir tutum içerisinde olur.

Aile Reisinin Geçimini Sağlamayı Bırakması: Tekfir bidatine sahip aile bireyi cihat, *emr-i bi-l maruf ve nahy an-il münker* bahanesi ile işini terk edebilir veya ‘hükümet kâfirdir dolayısıyla çatısı altında çalışmak caiz değildir’ anlayışına sahip olabilir. Müslüman coğrafya da bunun örneklerini görmekteyiz. Söz konusu durumda aile fertleri zillet ve muhtaç halde kalabilir. Dolayısıyla tekfir bidatının şerri yine ortaya çıkmış olur.

Ailenin Yıkılışı: Eşler arasında ayrılma veya boşanma özellikle eğer taraflardan biri ‘eşim kâfir oldu’ diye düşünmüşse gerçekleşmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi tekfir bidatı sevgi ve sükûnet yerine düşmanlık ve kini tesis eder.

Aile ve dolayısıyla topluma yönelik en tehlikeli olgu akrabalık ilişkilerini koparmaktır. Bu şekilde aile, dış etkilerden değil de kendi içinde yıkılma ve bozulma yaşayarak adeta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu konuda, “Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye

---

⁶⁰⁰ Muhammed Abdullah, *El-Hukuk Fi-l İslam*, El-Warrak Müessesesi, Ürdün, b. 1, 2004.

dönmüş olmaz mısınız?”⁶⁰¹ ayeti örnek verilebilir. Tekfir cemaatleri ilk aşamada “El Mufasala El Şuuriyye” yani duygusal ayrılma, bireylerin toplumdaki ve ailelerinden ayrılma durumunu yaşamaktadır.⁶⁰² Bu aşamada tekfir anlayışında olan kişi, üye toplamak için tam bir gizlilik içerisinde hareket ederek içinden diğerleri için kâfir olduğunu düşünerek normal davranmakta hatta aileleri kâfir oldukları için emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker yapılmamakta çünkü onlar için küfürden daha büyük günah yoktur.⁶⁰³ Bu aşama da eşlerinin kâfir olduklarını düşünmelerine rağmen onlardan ayrılmamakta çünkü bu aşamanın “Mekki” aşaması olduğunu düşünmektedirler. Çünkü İslam'ın ilk dönemlerinde Mekke'de bazı küfür olan şeyler haram kılınmamıştır.⁶⁰⁴ Örneğin Müslümanın eşi müşrik olanlar bu dönemde mevcuttu ve henüz bunların durumları ile ilgili ayet nazil olmamıştı.

Daha sonra ikinci aşama olan “İstid'af” zayıflık aşaması olup bu aşamada toplumdaki tamamen uzaklaşıp içlerine kapanarak “ummi bir ümmetiz” iddiasını gerçekleştirmek için üniversite, okul ve Enstitülere gitmemektedirler. Bu konuda “Biz ümmiyiz yazmaz ve hesap etmeyiz” hadisini delil olarak göstermektedirler.⁶⁰⁵ Ayrıca bu aşama da devlet işlerini yapmamaktadırlar. Çünkü cahiliye toplumunda çalışmak, tağuta ibadet etmek anlamına gelmektedir. Yine bu aşamada mescitlere gitmeyip ve Cuma namazı kılmamaktadırlar. En son aşama olan “Temkin”

---

⁶⁰¹ Muhammed 47:22.

⁶⁰² Zarman, Muhammed, *Devr el-avamil el-tekfiriyye fi teşkil el-akliyye el-tekfiriyye*, İmam Yayınevi, Cidde, 2011, Tekfir Olgusu Konferans Araştırmaları, c. 4, s.1945.

⁶⁰³ El-Bahnasavi, Salim, *El-hüküm ve kadıyya tekfir el-müslim*, Bilimsel Araştırma Yayınevi, Kuveyt, b. 3, 1405h, s. 90.

⁶⁰⁴ A.g.e. , s. 61.

⁶⁰⁵ Buhari, *Oruç Bölümü*, Hadis no:1780.

aşamasıdır. Bu aşama artık kendi güçlerinin hâkim bir aşamadır. Bu aşamada cihat ilan edilerek kâfir toplumun ve kâfir rejimin düşürülmesi hedeflenir. Böylelikle cihattan ve zaferden sonra Allah'ın şeriatı yerine getirilecektir.⁶⁰⁶

7.3. Toplum Üzerinde Tekfir Probleminin Etkileri

İslam'a göre güvenli toplum, İslam yolunda insani medeniyetin amaçlarını temsil eden beş temel ilke olan din, nefis, akıl, ırz ve malları koruma altına alan toplumdur.⁶⁰⁷ Bu nedenle İslam, iman bağına temel olarak Müslümanlar arasında kardeşlik bağlarını ve bu kardeşliğin gereksinimleri ve sorumluluklarını da teşvik etmiş Allah bu konuda "Mümin erkeklerle Mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir."⁶⁰⁸ Demiştir. İbn Kesir bu ayetin yanısıra konuyla ilgili olarak "Hz. Muhammed bir mümin bir mümine sağlam bina gibi birbirlerini desteklemeli dedikten sonra el parmaklarını birbirine bağladığı" hadisini göstermiştir.⁶⁰⁹ Başka bir hadiste "Müminlerin birbirleriyle sevgi ve rahmeti tek vücut gibi olup bir organ rahatsızlanınca vücudun diğer uzuvları ateş ve uyanık kalmakla karşılık vermelidirler."⁶¹⁰ Bu bağlamda Eş-Şevkani şöyle demiştir:

---

⁶⁰⁶ El-Bahnasavi, *El-hüküm ve kadıyya tekfir el-müslim*, s. 16.

⁶⁰⁷ Et-Turk, Abdullah, *El-emin el-fikri*, s. 39.

⁶⁰⁸ Tevbe 9:71.

⁶⁰⁹ Sahih-i Buhari, "Namaz Bölümü", c. 1, s. 565.

⁶¹⁰ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an*, c. 2, s. 353; *Sahih-i Buhari*, "Adap Bölümü", c.10, s. 437.

“Birbirlerinin velisi demek, kalpleri birbirini sever ve merhamet eder bunu nedeni ise imanın verdiği hisle birleşmiş olmalarıdır.”⁶¹¹

Toplum birleşir ve birbirini destekler, ilahi ve iman dolu bir bağ ile Allah’ın emrettiği gibi iyilik ve takva üzerine birbirlerine yardım eder ve bu şekilde ümmet ve topluma liderlik ederler.⁶¹² Fakat tekfir olayı toplumu kemirmeye başlar ve zayıflık olarak kendini gösterir. Bu durumun toplum üzerindeki etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Toplumun Bireyleri Arasında ki Sevgi ve Ülfetin Kaybolması: Toplum arasında nefret ve düşmanlığın ortaya çıkması durumunda eğer bir Müslüman diğer Müslümanı seviyor ve destekliyorsa o kişi kâfir olduğunda sevgi ve şefkati düşmanlığı yerine geçecektir. Toplum içerisinde öldürme ve parçalama yaşandığı takdirde bu durum İslam şariatının amaçlarına ters düşmekle birlikte toplumu zayıflatmakta ve bireylerin yok olmasına yol açmaktadır.

Müslümanların Haklarının İhlal Edilmesi: Aslında İslam temel insan haklarını korumak için gelmiştir. Hz. Muhammed veda hutbesinde bunu teyit etmek için Müslümanların kanları, malları ve ırzlarını korumanın ne denli önemli olduğunu “Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız bu günün, bu ayın ve bu yerin hürmeti kadar haramdır” diyerek vurgulamıştır.⁶¹³ Din ve Cihat ‘Emr-i bi’l ma’rûf ve nehy-i anil münker’ adı altında ulemanın, ulu’l-emr ve vatandaşların haklarını ihlal etmekte

---

⁶¹¹ Eş-Şevkani, *Fethu’l-kadir*, c.2, s. 381. Bkz: *Mevkif el-sahabe minel fırka ve-l firak*, s.139.

⁶¹² Es-Salih Muhammed, *El-kafil el-ictimaii*, s.103.

⁶¹³ *Sahih-i Buharî*, c. 1, s. 157.

aslında İslam, cihat ve emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker bu tekfircilerden beri edilmiştir.⁶¹⁴

Toplumun Beşeri Güçlerinin Tükenmesi: Toplumun beşeri gücünü tekfir fitnesine yönlendirmesi durumunda yararlı ve faydalı şeylerin yerini bunlardan uzaklaştıracak eğitim ve medya faaliyetlerini tekfir ve terör tehlikesine karşı bilinçlendirmek için birçok çaba sarf edilmekte bu şekilde toplumun bir tarafına yoğunlaşarak diğer tarafı boş bırakılmaktadır.

Göç: Toplumun bazı bireyleri Müslüman toplumlarının İslam dininin imajını kötüleştiren bu yaklaşımlara karşılık olarak vatanlarını terketme eğilimi göstermişlerdir.⁶¹⁵

Güven kaybı: Tekfir edenler yaptıkları komplodan dolayı toplumda güvenli istikrarlı bir dönemin kaybolmasının akabinde çeşitli suikastlar ve terör saldırıları artış göstermekte böylelikle dolaylı olarak İslam düşmanlarına hizmet verilmektedir.⁶¹⁶

7.4. Ulema ve Mezhepler Arasındaki Tekfir Tehlikesi

İslam dininde aşırılık fikri İslam tarihinin erken dönemde ortaya çıkması şaşırtıcı bir durum olup zaman geçtikçe bu aşırılık artış göstererek tekfire doğru

---

⁶¹⁴ El-Akil, Naser, *Aşırılık*, İmam Muhammed Bin Suud Üniversitesi, *İslam'ın Terör Karşısındaki Duruşu Uluslararası Konferansı Araştırmaları*, 1432h/2011m, s. 4.

⁶¹⁵ Talibi, Meryem Tahir, *El-tekfir ve zawabituhi ve akhtaruhu*, s. 41.

⁶¹⁶ A.g.e. , s.42.

yönelmiş burada Şia sahabeleri tekfir etmiş⁶¹⁷ bunun sonucunda birçok ehl-i sünnet cemaatleri Şia'yı tekfir etmişlerdir. İbn Teymiyye'ye göre Rafiziler- yani Şia-Haricilerden daha şerlidir çünkü sahabeleri ve birçok Müslüman'ı ve ilaveten İmam Malik Bin Enes (ö. h179), İmam Şafii (ö h204) ve İmam Ahmed Bin Hanbel (ö.h241) 'i tekfir etme yönüne kaymışlardır.⁶¹⁸ Tekfir gittikçe sünni gruplar arasında yayılmıştır. Örneğin, İbn Cevzi (ö. h597) Ebu Zer El-Haravi Eş'ari'den yaptığı rivayetine göre (ö. H.5yy) İbn Batta El-Ekberi El-Hanbeli'nin kâfir olduğuna inandığını söylemiştir.⁶¹⁹ İbn Hazm Al-Zahiri, El-Eş'ari'nin kalamullah hakkındaki görüşlerini kabul edenlere kâfir demiştir.⁶²⁰

Mağrip ve Endülüs'te Murabitun devleti (h 451-541) fakihleri kelam ilmiyle uğraşan herkesi tekfir etmiştir.⁶²¹ Bağdat'ta ise Nizamiye okulundan Eş'ari, fakih Hanbelileri tekfir (ö. H 470) etmiş sonucunda taraflar arasında kanlı bir fitne yaşanmıştır.⁶²² El-Vaiz Ebubekir El-Bakri El-Mağribi, hicri 470 yılında Bağdat'taki El-Mansur Camii'nde vaaz verirken Ahmed Bin Hanbel'i methetmiş ve şu ayeti okumuştur: “ Hâlbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir

---

⁶¹⁷ Kuleyni, Ebu Cafer Muhammed Bin Yakup Bin İshak, *El-kâfi fi-usul*, Bilimsel Kitapevi, Tahran

⁶¹⁸ *El-Fetava*, c. 3, s. 356-357.

⁶¹⁹ İbn Cevzi, Abdülrahmen Bin Ali Bin Muhammed, *El-muntazım fi tarih el-müluk*, thk: Muhammed Abdülkadir Ataa ve Diğerleri, Bilimsel Kitapevi, Beyrut, b.1, 1993, c.7, s.114.

⁶²⁰ İbn Hazm, *El-Fasil*, c. 3, s. 5.

⁶²¹ El-Marrakişi, Abdülvahid, *El-mucep fi talhis ve akhbar el-mağrip*, thk: Said el-Uryan, İstikana Matbaası, Kahire, b.1, 1368h, c.1, s.172.

⁶²² İbn el-Cevzi, *El-Muntazam*, c.8, s.312. Bkz: İbn Kesir, *El-bidaye ve'n-nihaye*, c.12, s.117.

oldular.”⁶²³ Bu ayetten hareketle Ahmed İbn Hanbel’in küfre düşmediğini onun takipçilerinin düştüğünü söylemiştir.⁶²⁴

Kadı Maliki İbn Mahluf, İbn Teymiyye’yi hapsedmiş ve tekfir etmiştir. Fakih müfessir Burhan Bin Amr El-Bikai El-Şafi (ö. 880H) sufileri tekfir etmiştir. Ömer Bin El-Ferid (ö. 633H) ve Muhyiddin İbn Arabi (ö. 638H) hakkında ‘Tembih El-Ğabi bi Tekfir Ömer Bin Al-Ferid ve İbn Arabi’ adı altında bir kitap yazması üzerine birçok âlim kendisini eleştirmiştir. Eleştirenler arasında Celaleddin Suyuti (ö. 911H) “Tenbih El-Ğabi Bi Tebrieti İbn Arabi” ve İbrahim Bin Muhammed El-Halebi “Tesfih El-Ğabi Fi Tekfir İbn Arabi” adlı eserleriyle yer almaktadır.⁶²⁵

Tekfir ve delalet sadece Şia ile Sünni, Sünni ile Sünni arasında sınırlı kalmayıp ayrıca Mutezile ile Sünni ve Harici ile Sünni arasında da yayılmıştır. Mutezile onlara karşı çıkanları tekfir etmiştir. Örneğin sıfat ve kelamullah ile ilgili olarak ehl-i sünnetin görüşlerini, şeriattan saptıkları gerekçesiyle eleştirmişlerdir.⁶²⁶ Hariciler ise aşırılık ve taassup içerisinde olarak erken dönemlerde halife Hz. Osman ve Halife Hz. Ali’yi hakem oldukları için Amr Bin As ve Abu Musa Al-Eşari’yi, Cemel ashabını, Tahkim kararını kabul edenleri ve büyük günah işleyenleri tekfir etmişlerdir.⁶²⁷

---

⁶²³ Bakara 2:102.

⁶²⁴ El-Bağdadi, Hafız Ahmed bin Ali El-Hatip, *Tarihü'l-bağdad*, thk: Mustafa Abdülkadir Ata, Bilimsel Kitapevi, Beyrut, 1417h, c. 2, s. 185.

⁶²⁵ El-Hanbeli Ebu Falah bin İmad bin Abdülhamid, *Şedaratü'l-zehap fi ahbar min zehap*, Fikir Yayınevi, Beyrut, b. 1, 1979, c. 9, s. 510.

⁶²⁶ El-Bağdadi, Abdülkadir, *El-Fark Beynel Firak*, s.114.

⁶²⁷ A.g.e, s. 12.

İbn Teymiyye'ye göre ulema hiçbir âlimin tekfir edilmemesi konusunda icma etmiştir, onları tekfir eden ağır cezayı hak etmiştir.⁶²⁸ Bilindiği gibi ulema masum değillerdir ve hata yapabilirler. İbn Kayyim'a göre:” İlmi bilgiye sahip, salih ve iyi eserleri olan her Müslümanın. Yanlış ve hata yapma mazereti vardır üstelik içtihadından dolayı sevap almaktadır. Onun arkasını araştırmak yeri sarsmak ve Müslümanların kalplerinde ki ilmını tartışmak caiz değildir”⁶²⁹

Tekfir cemaatlerini inceleyen kişi, onların tekfirden hızlı karar verdiklerini ve tekfir engellerini daralttıklarını görecektir. Aslında bir Müslümanın tekfir edilmesi çok tehlikeli bir hükümdür. Bu nedenle sadece içtihat edebilecek donanıma sahip ve derin ilme sahibi ulema bu konuda söz sahibi olmalıdır. Tekfir cemaatine göre Müslüman cemaatlerin çoğalması caiz değildir, tek bir cemaat olmalıdır.

---

⁶²⁸ *El-Fetava*, c. 2, s. 101.

⁶²⁹ *Alam el-muvakkiin*, c. 3, s. 283.

III. BÖLÜM

A. MODERN DÖNEM HARİCİLERİ ve SİYASİ ETKİLERİ

İslam âleminde tekfir fikrini benimseyen birçok cemaat ve örgüt ortaya çıkmıştır. Liderlik sevgisinden dolayı bu cemaat ve örgütlerin amacı iktidara ulaşmak olmuştur. Bu cemaatler hedeflerini gerçekleştirmek için adaleti uygulama, işgal edilmiş toprakları kurtuluşa erdirme, zulme karşı çıkma ve işgalcileri def etme ve zahiri hedefler arkasında saklanmışlardır. Bunu şeri kavillerle yaptıklarına kılıf uydurdular. “Allah’ın hükmünden başka hüküm yoktur.” Bu sloganla birçok sorumluluktan kaçacaklarını düşündüler. Fakat Hz. Ali daha önce bunlara şöyle cevap vermiş: “Batılla istenilen hak kelimesi olduğunu söylemiştir.”⁶³⁰ Kur’an-ı kerimi yanlış anlamalarına bir başka örnekte ise “Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.) İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir)”⁶³¹ ayetidir. Hariciler bu ayet için; fasıklar ağarmış yüz sahibi olamazlar, kararmış olmalı, bunlar kâfirdirler demişlerdir.⁶³²

Onlara karşı çıkanlara en çirkin terör araçlarını kullanmışlardır. Küfre mahkûm etmişlerdir. Harici tekfir etmenin zayıf kişilik için çok etkili ürkütücü bir yöntem olduğunu fark etmişlerdir. Bu nedenle zayıf olanlar hızlı bir şekilde onlara katılıyor. Çünkü bu kişiler kâfir olurlarsa bu cemaatlerin azabıyla karşı karşıya kalacaklardı. Çünkü küfre mahkûm olunca kanlarını ve kadınlarını helal hale getirmelerinden

---

⁶³⁰ Celi, Ahmed Muhammed Ahmed, *Diraset fi-l firak fi tarihi’l-Müslimin, Havaric ve’ş-Şia*, Faysal İslami Araştırmalar Merkezi, b.1, 1406h/1986m, s.61-62.

⁶³¹ Âl-i İmran 3:106.

⁶³² Celi, Ahmed Muhammed Ahmed, *age*, s.64.

korkmaktadırlar. Bu olaylar Mısır'da yaşanmış bazıları kuyumcu dükkânlara saldırıp onları ele geçirmişlerdir.

Bu cemaat ve örgütler İslam ülkelerinde değişik isimlerle yayılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Kaide örgütü

Kaide örgütü lideri Usame Bin Ladin, Birleşmiş Milletlere üye olan tüm Müslüman ülkelerinin kâfir olduğunu ilan etmiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiş: “Birleşmiş Milletlere üye olan Müslümanların Hz Muhammed vahiy edilene inanmadığını gösteriyor ki buda küfürdür.” Aslında Birleşmiş Milletler örgütü Cenevre anlaşmasına dayanarak dünya hükümetler arasında haklarını koruma ve çıkar sağlama amacıyla kurulan bir örgüt olup İslam'da bu noktada buna karşı çıkmasına bir delil yoktur. Usame Bin Ladin, S. Arabistan krallığındaki Müslüman liderlere karşı çıkmıştır.⁶³³

Bundan Müslümanların nasıl zarar gördüğünü şöylece sıralayabiliriz:

- 1- Teröre karşı savaş bahanesiyle Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi
- 2- İslam âleminin Müslüman azınlıkların davalarına zarar verilmesi
- 3- İsrail'in istek ve amaçlarına olanak sağlamak

---

⁶³³ Fuhayd, Fahid bin Süleyman, *Tesir el-havaric el-muasirin bi usul el-havaric el-mutekaddimin*, İmam Muhammed Bin Suud, İslam üniversitesi, Riyad, 1432h, imam matbaası, tekfir olgusu konferanslarından, 2011, s.54.

- 4- Dünya güvenliğini sağlamak için el-kaide örgütü ve tüm İslam'ı hareketler takip altına alınması
- 5- Avrupa ve Amerika'da yaşayan Müslüman azınlıkların taciz edilmesi ve ırkçılık hareketlerine maruz kalma, hicret ve siyasi iltica kanunlarının zorlaştırılması
- 6- Uluslararası İslam imajını negatif etki haline gelmesi, İslam bir terör ve şiddet dini olarak imaj verilmesi
- 7- Dünya çapında batıdan doğuya kadar İslam'ın imajının kötülenmesi⁶³⁴

2. Hicret ve Tekfir Cemaati

Bu cemaat Asiyout Üniversitesi Ziraat fakültesinde okuyan Şükri Mustafa tarafından Mısır'da kurulup yönetilmiştir. 1965 yılında İhvan-ı Müslüman örgütüne üyelik suçundan tutuklanarak hapiste altı yıl kaldı. 1971 yılına kadar Harici tekfiri fikirlerini benimsemiştir. Kendini büyük bir reformcu olarak beklenen mehdi ilan etmesi üzerine yandaşları emiru'l müminin ve Müslümanların lideri olarak biat etmişlerdir. Kendi ve cemaatine karşı olanları tekfir etme fikri sonucunda o dönemde Mısır vakıflar bakanı Dr. Muhammed Hussein Al-Zehebi'yi kaçırmaya ve suikast girişiminde bulunmuşlardır. Sonucunda Şükri ve örgüt arkadaşları idam edilmişlerdir.⁶³⁵

---

⁶³⁴ Abdullah Naci İbrahim, *Tefcirat er-riyad*, İslam kültür kitapevi, b1, 1425h/2004m, s.11.

⁶³⁵ Halebi, *Diraset el-firak ve tarih el-müslimin, al-havaric ve 'ş-şia*, s.110-111.

Tekfir ve hicret cemaatindeki tekfir düşüncesi, kebair günahları işleyen kişinin ümmetten çıkması ve cehennemde sonsuza kadar kalacağına dayanağı kaide ve usullere yoğunlaşmıştır. Onlara karşı olan ulema veya avam ve kendi cemaatlerinden de çıkan kâfir sayılmaktadır. Allah'ın vahyettiği hükümler dışında hüküm veren mutlak kâfir olup ve onu tekfir etmeyen de kâfirdir.⁶³⁶ Müslüman mescitlerine gidilmemesi içinde namaz ve Cuma namazının kılınmaması, Müslüman topluluklarını terk etme, eğitim ve öğretimin yapılmaması, muasır üniversitelerine girilmesini haram kılınması, kamu görevlerini terk etme, toplum kurum ve kuruluşlarının terk edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü bu toplum cahiliye toplumdur.⁶³⁷

3. Cihat cemaati

Bu cemaat Filistinli Salih Abdullah tarafından 1974 yılının başlarında kurulmuştur. Tüm şiddet araçlarını kullanarak Allah şeriatını ve İslam devleti kurulması için çağrıda bulunmuş ve hedefine ulaşmak için tüm Müslümanların kanını helal ederek özellikle üniversite öğrencilerinden birçok yandaş toplamıştır. İlk faaliyetleri teknik askeri fakültesini ele geçirmek ancak bu eylem başarısız olmasının ardından yargılanıp idam edilmiştir.⁶³⁸ Bu örgütün en tehlikeli eylemi 1981 Ekim

---

⁶³⁶ Akıl, Nasır Abdülkerim, *Havaric, evvelu'l-firak fi tarihi'-İslam*, s.111-112.

⁶³⁷ Akıl, *age*, s.112, bkz: *Tesir al-havaric el-musirin bi usul al-havariv el-mutekadimin*, s.58

⁶³⁸ Hasan Sadık, *Cüzur el-fitne fi firak El-islamiye*, el-medbuli kitapevi, b.1, 2004, s.339.

ayında Mısır cumhurbaşkanı Envar Al-Sadat'a yapılan suikast olup ve 1990 yılında Mısır meclis başkanı Dr. Rifat Mahcup'un öldürülme olayıdır.⁶³⁹

4. Diğer cemaatler

3.1. Semaviyye

Abdullah Ahmed el-Semavi'ye bağlı grup olup Taha el-Semavi olarak bilinmektedir. Tekfir ve hicret cemaatine bağlı olup 1970 yılların başlarında Şükri Mustafa ve sekiz kişiyle birlikte aynı zindanda kalmıştır. Semavi fikri toplum cahil bir toplum olduğunu düşünerek hâkimi ve mahkûmu tekfir etmeye dayanmaktadır. Semavi grubuna göre kamu kurumlarında görev almaya, askerlik ve eğitime katılmak küfür olduğunu savunmuşlardır.⁶⁴⁰

3.2. Şevkiyyin

Liderleri Şavki El-Şeyh olup polis tarafından öldürülmüştür. Aşırı bir grup olup Mısır hâkimleri ve devlette görev yapanların kâfir olduklarını ve onlarla savaşılması ve öldürülme şekli belirlenmeden öldürülmeleri gerektiğini savunmuşlardır.⁶⁴¹

---

⁶³⁹ Muhammed Murur, *Tanzim El-cihad*, Arap yayın şirketi, s.171.

⁶⁴⁰ Hasan Sadık, *Cüzür El-fitne fi Firak el-İslamiye*, s.440.

⁶⁴¹ Hasan Sadık, *age*, s.441.

3.3. Cehennemden Kurtulan Cemaat

Bu grup birçok cemaatin karışımı olup toplantılar yapmışlardır. Hiçbir karar almadan dağılmakta, tek çağrıda buldukları konu ise hâkimlerin tekfir edilmesi ve öldürülmesi gerektiğidir. Fakat sabit ve sağlam bir hedefleri yoktur. Genelde patlayıcı kullanmak ve patlayıcı malzemeleri muhafaza etmek yöntemleri arasındadır.⁶⁴²

3.4. Talau'l-Fetih Cemaati

Cemaatin ilk lideri Eymen El-Zavahiri şimdiki kaide örgütünün ikinci adamı olup “el-hasad el-mour” ve “el-umde fi ikdad el-kumde”adlı bu iki kitapta kendi fikirlerini ortaya koymuşlardır. İhvan Müslimin’in cihat şekli ve ilkelerini eleştirerek barışsal bir şekilde savaşmayı kabul etmeyerek İslam hükmünü uygulamak için geçici bir süreç olması gerektiğini savunmuşlardır. İhvan Müslimin, küffarların hüküm ettikleri iktidar döneminde olmaları sebebiyle onları sorumlu tutmuştur. Çünkü Allah’ın şeriatını uygulanmadığı ve Allah’ın kitabı ve sünnetiyle hüküm etmemektedirler. Aralarında yani küffar diye adlandırdıkları iktidarla ve her kâfirle hatta hâkim veya hâkim peşine düşüp yüksek mertebeler peşinde olmalarından dolayı halkla da savaşın devam ettiğini söylemişlerdir.⁶⁴³

---

⁶⁴² Hasan Sadık, *age*, s.442.

⁶⁴³ Hasan Sadık, *Cüzür el-fitne fi firak el-islamiye*, s.442.

3.5. Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (DAEŞ)

Din adına konuşan siyasi bir terör örgütüdür. 2004 yılında Ebu Musab el-Zarkavi tarafından kurulan Irak'taki kaide örgütünün bir uzantısı olup liderleri Ebubekir el-Bağdadi'dir. Irak işgalinde ve Suriye'de yaşanan olaylardan önce böyle bir örgüt yoktu. Bu örgüt İslam hilafetini yeniden diriltmeyi amaçlamaktadır. Örgüt üyeleri genel olarak Irak ve Şam'da olmak üzere güney Yemen, Libya, Sina yarım adası, Somali, kuzey-doğu Nijerya ve Pakistan bulunuyorlar. 2003-2011 yılları arasında Amerika kuvvetleri karşısında aktif olarak rol almışlardır.⁶⁴⁴

Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (Daeş) örgütü bir grup mücahitten ve sofi, Nakşibendi ve İzzet İbrahim ed-Duri liderliğinde Arap Baas partisinden oluşmaktadır. Bu üç gruba birçok Arap, Avrupa, S. Arabistan, Katar, Çeçenistan, Pakistan, Afganistan, Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Türkiye'den katılan olmuştur. Gerçek olan Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (Daeş) örgütünün alt bireylerin çoğu Suriye'yi kurtarmak için iyi niyetli muhlis mücahitler olup ancak kendi liderlerini bilmemekle birlikte fazla bağlılık nedeniyle bu konuyu düşünmemektedirler.⁶⁴⁵

Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (Daeş) örgütü Amerika ve İran yapımı liderleri değişik uyruklardan olup aşırı görüşlere sahiptir. Kaçırma, baş kesme, vatandaşlar üzerinde terör estirme, kuruluşları ele geçirme, korku veya rızayla "cihat nikâhı" adı altında Suriyeli kızlarla evlenmek için para desteği sağlanmıştır.⁶⁴⁶

---

⁶⁴⁴ Nefisi, Abdullah Fahid, "Daeş Devlet Örgütü", Cezira Araştırma Merkezi, www.elfeylesofwalmufekkielmasriabdullahfahedennufeyysi.com Yay. Tarihi 23.11.2014.

⁶⁴⁵ Katrib, Hüseyin, "Daeş Gerçeği" www.huseyinibrahimelkatrip.com Yay.Tarihi. 07.05.2014.

⁶⁴⁶ Katrib, Hüseyin, "Daeş Gerçeği" www.huseyinibrahimelkatrip.com Yay.Tarihi. 07.05.2014.

Muasır terör gurupları İslam ve gayr-i Müslim toplumlarında doğu ve batı ülkelerinde kendi işleri için tekfiri temel almıştır. Uluslararası bağlamda İslam ve Müslüman imajını geriletken değişik terör, öldürme ve yıkım metotlarını kullanmıştır. Hatta batı ülkelerinde “İslam fobisi” gibi bir olgu oluşmuştur. Unutmamamız gereken Kaide’nin eylemleri sonucunda Afganistan işgal edildi ve Irak parçalandı. Hem bölgede hem de dünyada Müslümanlar büyük zararlar gördü.

Bu süreçte en fazla tartışma konusu olan mesele hâkimiyet meselesidir. “Hüküm Allah’ındır” sloganının bugün için ne anlam taşıdığı Müslüman halkların zihninde net değildir. Bu muğlak durum aşırı örgütler tarafından istismar edilmektedir. “Hüküm Allah’ındır” sloganıyla kendi tahakkümlerini, Allah’ın hükmü olarak insanlara pazarlamakta ve bunun üzerinden Müslüman kanı dökmektedirler. Aslında kaide, ihvan ve selefiler ve diğerleri aynı amaç doğrultusunda çalışmaktadır. Bu çözüm geçmişte başarısız olduğu gibi şimdi ve gelecekte de başarısız olacaktır. Başarısızlığın bir göstergesi olarak dinden Müslümanların kanlı katliamların ve kendi vatanlarına diyarlarına ve insanlığa yaptıkları zulümlerin göstergesidir.

Hâkimiyetin beşerin elinde de olabileceğini, onun da hâkim olup hükmedebileceğini şu ayetten takip edebiliriz: “Davud ve Süleyman’ı da (an). Bir zaman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı: Bir gurup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik”⁶⁴⁷ Ayet her ikisine de hüküm (verme yetkisi) ve ilim verildiğini bildirmiştir.

---

⁶⁴⁷ Enbiya 21:78-79.

Unutmamamız gereken şey ulemanın içtihatları ve çalışmalarından elde ettikleri sonuçlar kesinlikle Allah'ın hüküm koyuculuğuna karşı değildir. Çünkü yaptıkları içtihad Allah'ın hükümlerinden çıkartılmıştır. İctihat yaparken Allah'ın koyduğu ilkeleri ve hududu (sınırları) dikkate almaktadırlar. Muasır kanunlar şeriatın ana temellerine ve yan hükümlerine aykırı değildir. Allah “Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar”⁶⁴⁸ buyurmuştur. Hükümü kabullenmek yani hâkime rücu etme anlamına gelmektedir. Çünkü kullar üzerinde şeri hükümleri kendisi uygulamaktadır. El kesme ve zina haddi Allah'ın hükmünü yerine getirmek için hâkim olan iktidara dönmekte ancak hâkimiyetle ilgili hatalar buradan çıkmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz gibi “hüküm Allah'ındır” ayetinden yola çıkarak Allah'ın hükmüyle hükmetmeyi tekfir etmeye başlamışlardır. Daha sonra İslam devletine ve hâkime karşı çıkarak bu şekilde aşırılık başlamıştır. Müslim'den rivayet edilen hadiste “Al-Husun ehli kuşatıldığında hükümü veren Allah'tır. Uygulamasını talep ettiklerinde Allah'ın değil sen orada bulunduğun için hükmet. Çünkü onlardaki Allah hükmünün olup olmayacağı belli değildir.”⁶⁴⁹ Bir başka hadiste ise “Beni Kurayza ile ilgili Hz. Muhammed Saad'a şöyle demiştir. “Ey Saad bunlar senin hükmüne gelmişler. Bunun üzerine Saad savaşçılarıyla savaşırım kadınlarını da alırım! Bu konuda peygamber, Allah'ın veya melik'in hükmüyle hükmettin demiştir.”⁶⁵⁰

---

⁶⁴⁸ Nisa 4:65.

⁶⁴⁹ *Sahih-i Müslim*, Hadis no:1731.

⁶⁵⁰ Buhari, *age*, hadis no:3593, bkz, *Feth-ül munim bi şerh Müslim*, Musa Şahin el- Haşimi, Şuruk yay., b1, 1423h/2002m, c.7, s.187.

El kesme, idam ve celde vurma gibi had cezalarının olduğu söylenmektedir. Ama Kitapta hapis cezası yoktur. Allah, bu cezaları yetki kullanma durumunda olan insanlara bırakmıştır. Öte yandan hapis insanın onurunu kırıcı en kutsal olan özgürlüğünü elinden almaktır.⁶⁵¹

“İdrau'l-hudud bi's-şübühât” (şüphe durumunda hüküm tatbik edilmez) ilkesini uygulamak için temiz ve dürüst bir hâkim karar vermeyi çok bekleyecek belki hapis ve tazirle yetinebilir. Özellikle muhtaç insanların fazla bulunduğu, gelir dağılımının adil yapılamadığı toplumlarda hırsızlığın şartları fazlasıyla doğmaktadır. Bilindiği gibi Hz. Ömer kuraklık yıllarında el kesme haddini durdurmuştur. Yaşadığımız çağın karmaşıklığı yüzünden şüphe konuları çeşitlenerek teşviklerle birlikte artış olmuştur. Tazir cezası (hapis ve para cezası) gibi ile yetinmek belki gereklidir. Siyasete bağlı şüpheleri eklediğimizde hadler birbirine karışacak ve uygulaması imkânsız hale gelecektir.⁶⁵²

İbn Teymiyye Necaşi'nin durumu ile ilgili “Necaşi Kur'an ile hüküm edebilirdi ancak İslam şeriatına uymamalarına rağmen sadece yapabilecekleri şeyleri yaptılar” demiştir.⁶⁵³ Buna rağmen Hz Muhammed tekfir etmediği gibi öldüğünü öğrendiği zaman ilk gayp cenaze namazını kılmıştır.⁶⁵⁴

---

⁶⁵¹ Muhammed Şahrur, *El-kitab ve'l-Kur'ân*, Ahay yay. Şam, 1410h/1990m, s.591.

⁶⁵² Cabiri, Muhammed Abid, *El-din ve'd-devle ve tatbik eş-şeria*, Arap birliği çalışmalar merkezi, Beyrut, b.1, 1996, s.200.

⁶⁵³ İbn Teymiye, *Menhecü's-sünneti'n-nebeviyye*, c. 5, s112.

⁶⁵⁴ Buhari, *age*, c.1, s.420, hadis no:1188, bkz: Sahîh-i Müslim, *age*, c2, s.656, hadis no:951.

B. ÇAĞDAŞ DÜNYADA TEKFİR ve ELEŞTİRİSİ

1. Kutsal Mekânları Ziyaret Hususunda Geliştirilen Tekfir Mekanizması ve Eleştirisi

Tekfir cemaatleri, Müslümanların da gayr-ı müslimlerin de Hıristiyanların ibadet mekânlarına girişlerini yasaklamaktadırlar. Onlara göre, kiliseler Allah'a ibadet mekânı olmaktan çıktığı için, bir Müslüman oralara giren insanların hâline ancak acıyabilir. Zira içerdeki ikonlar, şirk alametinden başka bir şey değildir. Buralara girilmesine izin verilmesi 'haram' olduğu için, "Günah ve düşmanlık hususunda birbirinizle yardımlaşmayın"⁶⁵⁵ ayetini de ihlaldir. Başka bir ifadeyle oralara girişe izin vermek, haramın ortaya çıkmasına vesile olmaktır. Tekfirciler bu konularını desteklemek için şu hadisi de anmaktadırlar:

"Azaba müstahak olan bu kavme (onların ibadet mekânlarına) ancak onların durumuna üzülmekle uğrayın. Aksi takdirde onların başına gelen sizin de başınıza gelebilir."⁶⁵⁶

Tekfircilere göre, Firavunların kalıntılarını ve müzeleri ziyaret etmek ne kadar şirk ise, benzer şekilde kutsal addedilen taşları, ağaçları yahut benzer nesnelere bu niyetle ziyaret etmek ve onları yüceltecek bir ruh haline girmek, onları Allah'a götürecek birer şefaât unsuru olarak görmek olduğu için şirktir.⁶⁵⁷

Bu konuda İbn Hümâm'ın öğrencisi Kasım b. Mutluviğ el-Hanefî'nin söyledikleri kayda değerdir:

---

⁶⁵⁵ Maide 5: 62.

⁶⁵⁶ Buharî, "Kitabu Cenaze", hadis no:1226.

⁶⁵⁷ Atiyye Sefer, *Ahsenü'l-kelâm fi'l-fetâvâ ve'l-kelâm*, s. 242.

“Bütün mezhep kitapları daru’l-İslam’da zımmilerin buldukları yerlerde kilise yahut manastır yapımını yasaklarken, inşa edildikleri andan itibaren küfre hizmet eden bu mahallerin Müslümanların yaşadıkları yerlerde muhafazası yahut inşası mümkün olabilir mi? Bu manastırların ya yıkılması yahut kamunun yararlanabileceği bir camiye çevrilmesi gerekir ki küfür hâline bir daha dönemesin. Hz. Muhammed’in “İslam’da Kilise yoktur” hadisi bu yargımızı desteklemektedir.⁶⁵⁸

Ekmelüddin Baberti, (*Lâ Kenîsete fi’l-İslâm*/İslam’da Kilise yoktur” hadisindeki *Lâ* edatının nehy anlamına gelecek şekilde nefy *Lâm*’ı olduğunu söylemektedir. Bu durumda hadisin anlamı şöyle olmaktadır: “İslam yurdunda (daru’l-İslâm) kilise ihdas etmeyiniz.” Zimmet ehlinin aralarından herhangi birinin evinde toplanıp kendi dinleri üzerine ibadet için toplanmalarına bile izin vermemize müsaade edilmemişken, kilise yapmalarına nasıl izin verebiliriz?⁶⁵⁹

İddiannın Eleştirisi

Ziyaret amacıyla kiliselere girmek bir tarafa, Şa’bî, ‘Ata’ ve İbn Sîrîn gibi bazı tabîî âlimler oralarda namaz kılınmasına dahî cevaz vermişlerdir. Ebu Musa el-Eş’ari gibi bazı sahabilerin kilisede namaz kıldıklarına dair rivayetler de mevcuttur. Buhari, İbn Abbas’ın “Heykel olan bir mabedde namaz kılmak için Hz. Ömer’e Necran’dan mektup yazdığını “daha iyi ve temiz bir yer bulamadık ne yapalım?”

---

⁶⁵⁸ Cemaleddin Abdullah bin Yusuf ez-Züleyi’, *Nasbu’r-râyi fi tahrîci ehâdisü’l-hidâye*, Dâru’l-Hadis, b.1, 1415h/1995m, c.4, s.340.

⁶⁵⁹ Allame Hasan b. Ali b. Ammar el-Şürünbülâfi el-Hanefî, *Kahru’l-mille el-küfriyye bi’l-edilleti’l-Muhammediyye li-tahrîbi’d-dîr el-mahalle’l-cevâniyye*, Dimn er-risale es-sadise ve’l- işrune, el yazması: varak, 280-281.

sorusu üzerine Hz. Ömer'in de ona, "Su ile yıkayıp hasır döşedikten sonra namaz kılın" cevabını yazdığını aktarmaktadır. Hanefiler ve Şafiilere göre buralarda sürekli olarak namaz kılmak ise mekruhtur.⁶⁶⁰

Heykellerin bulunduğu yerleri ziyaretin, oraları ziyaret edenlerin itikadını bozacağı iddiasına gelince: Tarih boyunca hiçbir kişinin tarihi eserleri ziyaret ettikten sonra dinini değiştirdiğine yahut itikadının bozulduğuna dair bir rivayet yoktur. Caddelerde ve sokaklarda heykellerin bulunduğu mahallerin de böyle bir bozulmaya yol açtığı görülüş değildir. İnsanların bunlara secde yahut ibadet amaçlı yaklaştığını söylemek de mümkün değildir.

2. Yöneten ve Yönetilenlerin "Allah'ın İndirdiğiyle Hükmetmedikleri İçin Küfre Düşükleri İddiası ve Eleştirisi

Tekfir cemaatleri "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmedikleri" gerekçesiyle liderleri tekfir etmişlerdir. Ulemanın bir insanı "ümmetin dışına çıkaran küfür" ile "ümmetin dışına çıkarmayan" küfür ayrımını yok saymışlardır.⁶⁶¹

Tekfir ve Hicret Cemaatin liderlerinin "El-Hukkam" adlı risalesinde şunlar söylenmektedir: "Biz Müslüman'ız fakat yöneticiler bize kâfirlerin usullerini uygulamaktadırlar. Pekiyi, bu liderler, kâfirlerin yöntemlerini uyguladıkları için küfre girerler mi? Tartışmasız girerler. Zira Allah, "Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir" buyurmaktadır.⁶⁶² Başka bir ayette "Kim

---

⁶⁶⁰Sakar, *Atiyye, Ahsenu'l-kelam fi-fetâvâ ve'l-ahkâm*, s. 243.

⁶⁶¹ Bkz. Abdurrahman el-Leveyhak, *El-ğuluvvu fi'd-dîn*, s. 292.

⁶⁶² Maide 5:44.

Allah`ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.”⁶⁶³ buyrulmaktadır. Birçok liderin kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve tilavet ettiği Kur’an insanları aldatma amacına matuftur. Bu liderler İslam’ı yasama ve yargıdan uzak tutmuş hatta İslam hükmünü uygulamaya davet edenlere savaş açmakta, hapsetmekte ve işkence etmektedirler. Şüphesiz bu liderlerin kâfir olup İslam ümmetinden çıktıklarını gösteren birçok delil vardır.⁶⁶⁴ Onlara göre sömürgecilik İslam’ın uzak düşmanı, Müslüman görünümündeki bu liderler ise İslam’ın yakın düşmanlarıdır.⁶⁶⁵

Tekfir fikrine sahip olanların Müslüman halkı tekfir etmelerinin sebebi ise, Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyen yöneticilere tabi olup itaat etmeleridir. Bir Müslüman Allah’ın indirmediği ile hükmeden birisine itaat eder ve tabi olursa, kâfir, müşrik ve mürted olur.⁶⁶⁶ Bu söylediklerine delil olarak şu ayeti gösterirler: “(Yahudiler) Allah’ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh’i (İsa’yı) rabler edindiler.”⁶⁶⁷ Şeri olmayan pozitif kanunlarla hükmedenlere alenen itiraz etmeyenlerde gizli bir rızanın bulunduğu kabul edilir. Bu da onların bu liderlere tabi oldukları/biat ettikleri sonucu çıkarılır. Bu sonucun bizi götürdüğu hüküm şudur: Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyip, kendi pozitif hukukunu yapıp insanlara hüküm kaynağı yapan insanlara itiraz edip Müslümanlıklarını ispat

---

⁶⁶³ Maide 5: 45.

⁶⁶⁴ Seriyeye Salih, (Tekfir ve hicret cemaati liderlerinden), *İman Risalesi*, tekfir ve hicret cemaati ile ilgili yazıt ve belgelerden, s. 28-29. Bkz: Amara, Muhammed, *İzaletü’ş-şübühât ‘an me’ani’l-mustalahat*, Es-selam yayınevi, b.1, Mısır, 1430h/2009m, s. 63.

⁶⁶⁵ Farac, Muhammed Abdülislam, *El-fariza el-ğaiiba*, Beyrut matbaası, 1983, s7..

⁶⁶⁶ El-Luvayhık, Abdürrahman, *El-ğuluv fi’ d-dîn*, 246.

⁶⁶⁷ Tevbe 9: 31.

etmeyen yahut oradan hicret etmeyen insanlar kâfir olmuş ve İslam'la bağlarını koparmışlardır.⁶⁶⁸

İddiannın Eleştirisi

İbn Ebu'l-İzz el-Hanefî yöneticiye ilişkin hükümler babında şunları söylemektedir: “Eğer bir yönetici Allah'ın indirdiği ile hükmetmenin gerekli (vacib) olmadığına inanırsa yahut bu konuda muhayyer/serbest olduğunu düşünürse yahut çok rahat bir tutum takınırsa bu büyük küfürdür. Eğer Allah'ın indirdiği ile hükmetmesinin gerektiğini bilir ama cezayı gerektirdiğini bile bile uygulamadan yüz çevirirse bu isyandır ve mecazî küfür yahut küçük küfür olarak adlandırılır.⁶⁶⁹

Muhammed İbrahim Âl Eş-Şeyh “Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir”⁶⁷⁰ ayetinin yorumunda şunları söylemektedir: “Bir kişi amel küfrü⁶⁷¹ işlerse İslam ümmetinin dışına çıkmaz. Bu kişi Allah'ın indirdiği ile hükmetmenin en doğru olduğunu bildiği halde, kedi hevasına uyarak bunlarla hükmetmezse kâfir olmaz ve İslam ümmeti dışına çıkmış bulunmaz.”⁶⁷²

---

⁶⁶⁸ El-Kur'ani, Abdullah Bin Muhammed, *Zavabit et-tekfir inda ehli sünne ve'l-cemaat*, Risale Müessesesi Matbaası, Beyrut, 1413H, s269

⁶⁶⁹ *Şerhu'l-akîde et-Tahaviyye*, s. 302.

⁶⁷⁰ Maide 5: 44.

⁶⁷¹ Küfür imanın karşıtı olarak kullanılan bir terimdir ve amelde küfür kavramı literatürde bulunmakla birlikte Kur'an'a ve Ehl-i Sünnet anlayışına terstir. Bir insan açıkça inkârda bulunmadığı sürece, yaptığı amelden dolayı küfre düşmez.

⁶⁷² Bkz. *Tahkîmu'l-kevânîn*, s. 7.

Tekfir ehli, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenleri kâfir olmakla itham etikten sonar onların kanlarının ve mallarının helal olduğunu dair fetvalar da yayınlamışlardı. Oysa Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenlerin, bu hükümlerine kaynaklık eden halin sadece fiil mi olduğu yoksa bu hükmün kalpte bir inkâr kaynağının bulunup bulunmadığını bilmeleri mümkün olmadığına göre, böyle bir tekfirden bulunmaları doğru değildir.⁶⁷³

Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen mutlak bir küfre düştüğü iddiasına karşı ulema, “böyle bir kimsenin ahd ve emana karşı gelmediği dolayısıyla küfre düşmediği” yönünde görüş beyan ettikten sonar şöyle cevap vermektedirler.

1- Bilindiği gibi ulema Haricileri tekfir konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hariciler, mağlubiyeti kabul ettikten ve yapılan sözleşmelere uyduklarında kendilerine zekât dahî verilebilir, denilmiştir. Sahnun'a göre, savaşanların Haricilere eman vermesi caizdir.⁶⁷⁴

2- Kâfir tam bir imanla iman ettiği takdirde kanı haram olur, ancak tam bir iman değil de cüzi iman ise yine kanı haram olur, Aynı şekilde savaş durumunda ateşkes yapıldığı takdirde kanlarını koruma altına almak için bu ateşkesi yaptıklarına dair bir şüphe taşınsa da yine kanları haramdır. Çünkü temel şer'î kural şudur: “Şüphe durumunda hadler uygulanmaz”.⁶⁷⁵

Allah'ın indirmediği bir şey ile hükmedenlere tabi olan kişilerin durumu konusunda ulema arasında fikir birliği yoktur.

---

⁶⁷³ Casem, Faysal, *Keşf eş-şubuhât fi mesail el-ahid ve'l-cihad*, b.6, 1428h/2007m, s.62.

⁶⁷⁴ El-Kurafi, Ahmed bin İdris, *El-Zehira*, thk: Muhammed Hacı, el-Karafi Yayınevi, 1994, c.3, s.444.

⁶⁷⁵ *El-ihkam fi usul-el-ahkâm*, c.4, s65

Bazı âlimler, liderlerine tabi olanları iki kısma ayırmaktadırlar. **Birincileri**, Allah'ın dinini değişime uğrattıklarını bile bile liderlerine tabi olanlar. Haramı helal, helali haram sayan bu liderlerin peşine takılmak şirk ve küfürdür.⁶⁷⁶ Buna delil olarak Kur'an'da şu ayeti getirmektedirler: “Yahudiler Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler.”⁶⁷⁷ Allah'ın indirdiği bir kenarda dururken Hahamların ve rahiplerin kurguladıkları dine tabi olanlar şirk ve küfr ehli olarak gösterilmektedir. **İkincileri** ise, helali de haramı da indirildiği hâl üzere bilmelerine rağmen, sırf yöneticiye tabi olma adına bu helali ve haramı dikkate almayanlar. Bunlar isyan halindedirler. Allah'ın uzak durulmasını istediği bir şeyden uzak durulması gerektiğini kabul etmekle birlikte o eylemi yapan kişinin durumu da buna benzemektedir. Bunlar sadece günahkâr olarak kabul edilir. Hz. Muhamed'in (a.s.) “İtaat ancak ma'ruf olan konuda olur”. Hadisini burada anmak gerekmektedir.⁶⁷⁸ Amelde itaatte tekfir söz konusu değildir; tekfir itikatla ilgilidir. *Ahkâmu'l-Kur'ân* sahibi İbn Arabi şöyle bir yargıda bulunmaktadır: “Bir müminin itikadında bir müşriğe itaat etmişse kâfir yerini almıştır. Fakat tevhidini ve inancını muhafaza ederek amelde ona itaat etmişse asidir. Her konuyu bu çerçevede ele alın ve uygulayın.”⁶⁷⁹

Bazı âlimler ise, liderleri Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenlere rıza göstermeyenlerle ilgili şunları ileri sürmektedirler. Bu insanlar mümkün olduğunca yöneticilere karşı durmalıdırlar. Selamet, bu karşı duruşta ve onların yaptıklarına rıza

---

⁶⁷⁶ *El-Fetava*, c7, s.70.

⁶⁷⁷ Tevbe 9: 31.

⁶⁷⁸ *Sahih-i Buhari*, age, hadis no:7145. Bkz: *Sahih-i Müslim*, age, hadis no:1840.

⁶⁷⁹ İbn Arabi, Ebubekir Muhammed bin Abdullah, *Ahkâm el-Kur'ân*, age, c.2, s743.

göstermemekte yatar. Küfür, ancak onların yaptıklarına rıza göstermekle ve tabi olmakla gerçekleşen bir hâldir.⁶⁸⁰

İbn Teymiyye, kral Necaşi'nin konumunu Kur'an ahkâmı bağlamında tartışmakta ve şunları söylemektedir: "Necaşi'nin Kur'an ile hükmetme imkânı yoktu. Hükmetseydi kavmi de ona tabi olmazdı. Bununla birlikte, Kur'an ahkâmını uygulama gücüne sahip olmadıklarından dolayı -İslam şeriatına uymamalarına rağmen - Necaşi ve onun gibi olanlar cennette mutludurlar; zira hükmüne güç yetirebildikleri şeylerde hükmetmişlerdir.⁶⁸¹ Hz. Muhammed (a.s.) Necaşi'nin kâfir olduğuna hükmediği gibi öldüğünü öğrenince de gıyabî cenaze namazını kılmıştır.

3. Namazı Terk Edenler Hakkındaki Hükümleri ve Eleştirisi

Tekfircilere göre, dinin diğer ibadetlerini yapsalar bile, namazı terk edenin hükmü küfürdür. Bununla ilgili şu deliller gösterilmiştir: "Bizim ve onlar aramızdaki ahit namazdır. Namazı terk eden kâfirdir."⁶⁸² Başka bir hadiste "Bizim namazımızı kılan, kiblemize yönelen ve kurbanlarımızdan yiyen Müslüman'dır"⁶⁸³ buyrulmuştur. Başka bir hadiste "Kişi ile şirk ve küfür arasında namazın terki vardır" buyrulmaktadır.⁶⁸⁴

---

⁶⁸⁰ Ahmed, Karam Hilmi Ferhat, *Şubuhât cemaat el-tekfiriyye el-muasıra*, İmam Kitapevi, Riyad, 2011, s.28.

⁶⁸¹ *El-Fetava*, c.19, s.218. Bkz. İb Teymiyye, *Minhacü's-sünnetü'n-nebeviyye*, c.5, s.111-112.

⁶⁸² Tirmizi, *Kitab-ı iman*, age, hadis no:2623.

⁶⁸³ *Sahih-i Buharî*, age, hadis no:391.

⁶⁸⁴ *Sahih-i Müslim*, age, hadis no:82.

Namaz kılmayan kişinin fiilleri bir kâfirin fiilidir. Kendisi de kâfir suretindedir. Ama haddi gerektiren bir şekilde öldürülmesi söz konusu olmaz.⁶⁸⁵

İddiannın Eleştirisi

İbn Teymiyye'ye göre “Küfrün özelliklerinden birini yapan küfrün gerçeği bütünüyle kendinde ortaya çıkana kadar kâfir değildir. Aynı şekilde imanın özelliklerinden birini yapan da, iman gerçeği bütünüyle onda tezahür edene kadar mümin değildir.”

Kişinin mutlak küfrünü göstermek için *küfr* ifadesi kullanılırken, sadece ihmalden kaynaklanan küfr ise ‘el’ takısı kullanılarak gösterilmektedir. “Kişi ile küfür ve şirk arasında namazın terki vardır” hadisinde, küfrün başında ‘el’ takısının kullanılması, namazın inkârının değil ihmalini ima etmektedir ki bu mutlak küfrü gerektirmemektedir.⁶⁸⁶

Hadisi incelediğimizde Hz. Muhammed hükmün bağlayıcı kaynağının namazın terki olduğunu belirtmiştir. Ancak her namazı terk eden kişi namazın vücubunu inkâr etmiş değildir. Burada namazı terk edenin had ile öldürülmesi gerektiği ifadesi kullanılmamıştır. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, şüpheleri ortadan kaldıracak şekilde mutlaka belirtilmiş olurdu

---

⁶⁸⁵ El-Kurtubi, Ebu Velid Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Rüsd, (T595M) *Bidaye el-müctehid ve nihayet el-muktasid*, yayınevi, 1420h/1999m, c.1, s.79.

⁶⁸⁶ İbn Teymiyye, *İktida sıratu-l mustakim*, s.70.

Hız. Muhammed, evliyken zina eden, haksız yere bir insanı öldüren, dinini terk edip cemaatten ayrılan üç kişinin kanının helal kılındığını söylemiştir.⁶⁸⁷ Namazı terk eden kişi bu grup içinde sayılmamıştır. Namazın terki, hadler bahsi içinde mütalaa edilmemiştir.

Bu konuda Allah “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar.”⁶⁸⁸ buyurmaktadır. Hadiste ise “Allahtan başka ilah yoktur Muhammed onun kulu ve elçisidir diyen cennete girmiştir.”⁶⁸⁹ Bu hadiste Hz. Muhammed, namaz kılınmasını şart koşmamış ve namazı terk edilmesi durumunda kâfir olacağına dair bir ifadede bulunmamıştır. Ebu Hanife, El-Muzeni ve Kûfe uleması namazı terk edenin kâfir olmadığını ve öldürülemeyeceğini savunmuşlardır.⁶⁹⁰

4. Kâfirlerle Dost Olma ve Yardım Etmeye (Casusluk) Dair İddialar Ve Eleştirisi

Tekfirciler kâfirlerden uzak durulması (*teberrî*) ve Müslümanların her zaman ve her yerde kâfire cephe alması gerektiğini iddia etmektedirler. Bunu yapmayan kâfirlerle dostluk içine girmiş demektir.⁶⁹¹

---

⁶⁸⁷ *Sahih-i Buhari*, diyat bölümü, age, hadis no:6878. Bkz: *Sahih-i Müslim*, *El-Kimame bölümü*, age, hadis no:1676.

⁶⁸⁸ Nisa 4:48.

⁶⁸⁹ *Sahih-i Müslim*, age, hadis no:27.

⁶⁹⁰ *Şerh en-nevevi An Müslim*, namazı terk eden kişiye kâfir denmesi bölümü, c.1, hadis no:81, s.293.

⁶⁹¹ Ba Zammul, Muhammed Ömer, *Er-red alaa kutub meşbuha*, İkame Yayınevi, b.1, 1428h, s.39.

Kâfirlerle dostluk konusu içine birçok meseleyi almaktadır: Örneğin, kâfir olan ebeveyne iyilikte bulunmak, onlarla iyi geçinmek teşvik edilmektedir. Ebu Hayyan'a göre onlarla dostlu umumî bir yasaklama olarak alınmaz. Onların istihdam edilmesi, nikâhlanması, onlardan yardım talebinde bulunulması şeriatın karşı çıkmadığı dostluklardır.⁶⁹²

Kur'an'ın dostluklarla ilgili buyruğu ilkesel bir zeminde kendini inşa etmektedir: "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayanlara ve size yurdunuzdan çıkarmayanlara iyilikte bulunmanızı, adaletle davranmanızı men etmez. Şüphesiz ki Allah adaletle davranıp insaf ölçülerine bağlı kalanları sever."⁶⁹³

Tekfirci düşünce kendini şöyle ifade etmektedir: Allah, müminlerden kâfirleri düşman edinmelerini, onlardan nefret etmelerini ve güçleri yettiği kadar onlarla savaşmalarını istemiştir. Bunun dışına çıkanlar kâfirlerle dost olmuş kâfirlerdir. Zira Allah "İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır"⁶⁹⁴ buyurmaktadır. Kâfirlere itaat ettiği konularda İslam ve Müslümanlar zarar görüyorsa bu hüküm kat'idir.⁶⁹⁵ Düşman adına casusluk yapmayı da küfür kapsamı içinde değerlendirmişlerdir.⁶⁹⁶

Casusluk, büyük günahlardan olmakla birlikte, yapan kişinin kâfir olarak nitelenmesi mümkün değildir. Hatib İbn Ebi Beltea, Mekke'nin fethinden önce Hz.Peygamberin bu yöndeki hazırlıklarını, Mekke'deki ticari kaygılarından dolayı,

---

⁶⁹² İbn Hayyam, *El-bahr el-muhit*, c.2, s.422.

⁶⁹³ Mümtehine 60: 8.

⁶⁹⁴ Maide 5:51.

⁶⁹⁵ Abdülaziz, Abdülkadir, *El-câmi fi talebi ilmii'ş-şerif*, 1415 h, c. 2, s. 604.

⁶⁹⁶ Abu Basır, Abdülmunim Mustafa Halime, *Kavaid fi't-tekfir*, 1405h, s. 53.

bir mektupla oraya bildirmişti. Mekke'nin fethi için hazırlık yapıldığını yönündeki mektubun sahibinin bu sahabî olduğu ortaya çıkınca Hz. Peygamber ona, neden böyle bir şey yaptığını sormuş o da “Mekke'deki ticaretimin zarar göreceğinden korkmuştum ey Allah'ın elçisi” demişti. Bu olay üzerine inen ayet bu fiiline ragmen onu iman sahibi olarak nitelendirince rahatlamıştır:

“Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir.”⁶⁹⁷

Ulema da casusluğu tekfir sebebi olarak görmemiş, büyük günahlardan saymışlardır.

Şafii'ye göre, casusluk açık bir küfür değildir. Delil olarak Şafii de Hatıb'a ilişkin rivayeti kullanmaktadır. Kişinin yaptığı işteki niyeti dikkate alınmalıdır. Hatıb olayında durumun böyle olmadığı açıktır. Kasıtlı olarak böyle bir eyleme girişirse bu küfür değil büyük günah olarak tasnif edilir.⁶⁹⁸

İmam Malik, casusluğun içtihatta bulunulması gereken bir konu olduğunu söylerken,⁶⁹⁹ Ebu Davud, Hatıb rivayetine dayanakak casuslukla ilgili babın başlığını “Eğer Casus Müslüman Olursa” şeklinde koyarak, casusun küfre düşmediği imasını ortaya koymuştur.⁷⁰⁰ İbn Battal hadisin şerhinde şunları söylemektedir. “Casus

---

⁶⁹⁷ Mümtehine 60:1.

⁶⁹⁸ El-Şafii, *Kitabu'l-umm*, thk: Rifat favzi, Vefa yayınevi, c.5, s.609-610.

⁶⁹⁹ *El-Tac El-İklil Li Mukhtasar El-Halil*, c.3, s257.

⁷⁰⁰ *Sunen Abu Davud*, cihat bölümü, c.3, s.47.

mümin olabilir; casusluk yaptığı için imandan çıkmaz.”⁷⁰¹ Kadı İyaz da “Casusluk imandan çıkarmaz”⁷⁰² hükmünü vermektedir. Nevevî’ye göre, casusluk ve büyük günah sahipleri kâfir olmaz bu tür amel kebir günahlardır.⁷⁰³ İlim ehli casusluk konusunda kebir günahlarından olup küfür olmadığını söylemişlerdir.

5. İrtidat/Dinden Dönmeye İlişkin İddialar ve Eleştirisi

Bazı âlimlere göre bir Müslüman dininden irtidat ederse bu kişi, hem dünya hem de ahirete taalluk eden hükümlere konu olur. İrtidat edene taalluk eden uhrevi hüküm, onun amellerinin boşa gitmesi ve cehennemde sonsuz bir cezaya uğramasıdır: “Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider.”⁷⁰⁴ Dünyada ki mürtedin hükmü ise tövbeye çağrılır; kabul etmezse öldürülür. Hz. Muhammed: “Zina eden evli kişinin, haksız yere bir kişiyi öldürenin, dinini terk edip cemaatten ayrılanın kanı helaldir”⁷⁰⁵ buyurmuştur. İkinci hadis ise “Dinini tebdil edeni öldürün”⁷⁰⁶ şeklindedir.

Mürtedin öldürüleceği İbn Hacer⁷⁰⁷ İbn Kudame ve bazı âlimlerin icmasıyla vacip sayılmıştır.⁷⁰⁸ İbn Teymiyye Fetava aldı eserinde⁷⁰⁹ Seraksi Mabsut’ta⁷¹⁰ aynı görüşü bildirmişlerdir.

---

⁷⁰¹ *Sahih-i Buharî*, c.5, s.163.

⁷⁰² Nevevî, *Şerhu sahihi muslim*, c. 7, s. 227.

⁷⁰³ *Age*, c. 16, s. 55.

⁷⁰⁴ Bakara 2: 217.

⁷⁰⁵ *Sahih-i Buharî*, c.6, hadis no:2521. Bkz: *Sahih-i Müslim*, hadis no:1302.

⁷⁰⁶ *Sahih-i Buharî*, c.3, s1098, hadis no:2854.

⁷⁰⁷ *Fethu-l Bari*, c12, s272.

İddiaların Eleştirisi

Literatürde irtidata öngörülen ceza için *haddü'r-ridde* ifadesi kullanıldığı için *had* terimi ile ilgili küçük bir açıklama uygun olacaktır. Kur'an'da *had* kelimesi şeriat ve hak anlamında kullanılmaktadır; ceza anlamında değil. Kur'an'ın on dört yerinde *had* terimi, Allah'ın hakları ve şeriat; iki defa ise Allah'ın şeri ve emirleri şeklinde gelmiştir: “Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Resulüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁷¹¹ Bir başka ayette “İyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır”⁷¹² şeklinde geçmektedir. Bir başka ayette orucun şeri hüküm olduğunu ifade etmektedir: “Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.”⁷¹³

Bu ayetlere baktığımızda “had” kelimesi Allah'ın şer'ini belirlemek için kullanılmaktadır. Hırsızlık, zina, kısas, el kesme ve iftira gibi suçların cezası için gelmemiş, Kur'an'da zina yapanın kırbaçlanması ve hırsız, iftira ve öldürme eylemini belirtirken had kelimesi kullanılmamıştır.

---

⁷⁰⁸ *El-Muğni*, age, c.9, s.16. Bkz: *El-Temhid*, age, c.5, s.307.

⁷⁰⁹ *El-Fetava*, age, c.28, s.413.

⁷¹⁰ Ez-Zerkeşi, Muhammed bin Ahmed, *El-mesbûat*, El-marife yayınevi, Beyrut, c.10, s.98.

⁷¹¹ Tevbe 9:97.

⁷¹² Tevbe 9:112.

⁷¹³ Bakara 2:187.

Allah insanoğluna iman ve küfrü seçme özgürlüğü vermiştir: “De ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”⁷¹⁴ “Andolsun ki Meryem oğlu Mesîhtir” diyenler kâfir olmuşlardır ve Andolsun "Allah, için üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır.”⁷¹⁵ “Şüphesiz iman edenler; Yahudiler, Hıristiyanlar ve sâbîler; Allah’a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp salih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir”⁷¹⁶ “İman edenler ile Yahudiler, sâbîler ve Hıristiyanlardan Allah’a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.”⁷¹⁷ Bu ayetlerden yola çıkıldığında, insanın özgür iradesiyle neyi benimseyip neyi reddedeceği görülmektedir. Bu kabullerine göre de Allah’ın huzuruna çıkıp hesap verecektir.⁷¹⁸

Kur’an-ı Kerim’de mürtet dört yerde konu edilmektedir. Buralarda mürtede ilişkin dünyevi bir ceza ön görülmemekte, ahirette azaba uğrayacağı ifade edilmektedir: “Şüphesiz ki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenleri, şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermiştir.”⁷¹⁹ “Melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak!”⁷²⁰ “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum

---

⁷¹⁴ Kahf 18:29.

⁷¹⁵ Maide 5:20.

⁷¹⁶ Bakara 2:62.

⁷¹⁷ Maide 5:69.

⁷¹⁸ Mansur, Ahmed Suphi, *Had el-ridde el-mazuma*, Kahire, b.2, 2005, s.23.

⁷¹⁹ Muhammed 47:25.

⁷²⁰ Muhammed 47:27.

getirecektir.”⁷²¹ Başka bir ayette ise “Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.”⁷²²

Ayetleri incelediğimizde mürteddin cezasının ölüm olduğu bildirilmemiş ancak cezası ahirete bırakılmıştır. Ayrıca sahabeden bir sınıf Hz. Muhammed ve müminler tarafından bilinen işbirlikçileri ortaya çıktıktan, küfürleri ve irtidatları belirlendikten sonra bile Allah onları bırakmıştır. “Ey Muhammed! O sözleri söylemediklerine dair Allah`a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular.”⁷²³ Onlar kesin Müslüman olup daha sonra küfre düşmüş yani murtet olmuşlardır. Bu olay üzerine Hz. Peygamber olaya ilişkin soruşturma da başlatmadı herhangi bir had de uygulamadı. “İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletacaktır.”⁷²⁴ Bu grup İslam`a girip çıkmayı adet haline getirmiş sonuç olarak küfrü seçmiştir. Onların dünyada bir cezaya çarptırılmayacakları, ahirette ise hiçbir şekilde affedilmeyecekleri beyan edilmektedir.⁷²⁵

Tebuk gazvesine bazı sahabilerin katılmama yönünde mazeret uydurmuşlardı. Hz. Muhammed bunlara ceza olarak kendisiyle bir daha asla gazveye katılmamayı öngörmüştü. Aslında bu tam da onların istediği bir şeydi. Ama başka bir ceza daha

---

⁷²¹ Maide 5:54.

⁷²² Bakara 2:217.

⁷²³ Tevbe 9:74.

⁷²⁴ Nisa 4:137.

⁷²⁵ *Had et-tatarruf*, s.35.

öngörülmüştü. O da öldüklerinde cenaze namazlarının kılınmaması idi: Eğer Allah seni onlardan bir gurubun yanına döndürür de (Tebuk seferinden Medine`ye döner de başka bir savaşa seninle beraber) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz birinci defa yerinizde kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!”⁷²⁶ “Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.”⁷²⁷ Yani Allah onların kâfir olduklarına hüküm vermiş cezaları ise dua edilmeyip namazlarının kılınmaması şeklinde olmuş ve öldürülmeden yaşamalarına müsaade verilmiştir. Hz. Muhammed onlara irtidat haddi uygulamadı. Hatta onlar için af dilemesi üzerine şu ayet nazil olmuştur: “Ey Muhammed! Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir.”⁷²⁸ Başka bir ayette (Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma”⁷²⁹ buyrulmaktadır.⁷³⁰

Bazı bilginler, “Dinde zorlama yoktur”⁷³¹ ayetini İslam’a girerken zorlama olmadığı ama İslam’dan çıktığı vakit irtidat hükmü uygulanır, şeklinde anlamışlardır. Biz bu ayeti İslam’a girmek ya da çıkmak için eş değer tutulması gerektiğini düşünüyoruz. “Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan

---

⁷²⁶ Tevbe 9: 83.

⁷²⁷ Tevbe 9: 83-84.

⁷²⁸ Tevbe 9: 80.

⁷²⁹ Tevbe 9: 84.

⁷³⁰ Detay için bkz. Şaban Ali Düzgün, *Din, Birey ve Toplum*, Akçağ Yay. 2013, s. 145.

⁷³¹ Bakara 2:256.

sonra kâfir oldular. Eğer tövbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur.”⁷³² ayetini dikkatle incelediğimizde, ilk önce Müslüman olduktan sonra tekrar küfre girdiği zikrediliyor ve tövbe edenleri daha hayırlı bir akıbetin beklediği söyleniyor. İrtidat eden öldürülürse, nasıl tövbe edecektir? Bu konuyu “O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?”⁷³³ ayeti çerçevesinde düşündüğümüzde, iman dairesine grime ya da çıkma konusunda kişinin özgür bırakıldığını, iman etmenin bunun için kişisel özgürlükler bağlamında değerli görüldüğü kabul edilmelidir.

Tekfire dayanak yapılan hadis, dininden ayrılan ve cemaati terk eden kişi için siyasal sonuçlar doğuracakça ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. İrtidatın siyasi bir anlamı olabilir. Zira cemaati terk eden onlara karşı çıkan Hariciler gibi, onlara karşı silahlı girişim dâhil, İslam toplumunu tehdit eden birçok eyleme girişebilir. Onun için Hanefiler irtidat eden kadının öldürülmeyeceğini, ama erkeğin öldürüleceğini söylerken, bu tehdit unsurunu dikkate almışlardır.⁷³⁴

İrtidatla ilgili değerlendirmelerde referansta bulunulan olaylardan biri de ‘ridde’dir. Hz. Ebu Bekir döneminde Malik b. Nüveyr’in merkezi yönetime zekât vermeyi reddetmesi üzerine, halifenin onları askeri güç kullanarak bertaraf etmesini değerlendiren bazı bilginler, meseleyi irtidat olarak görmüşlerdir. Zekâtı merkezi idareye vermeyi reddetmek, devlete savaş açma hükmündedir. Dolayısıyla siyasal bir harekettir. Bunun karşılığında Nüveyr’in üzerine ordu gönderilmesi doğrudur. Ama gerekçe onların dinden dönmeleri değildir. Dolayısıyla gerçekleşen öldürmeler, dini değil siyasal olarak yorumlanmalıdır. Hz. Ebu Bekir gerekçe olarak, “Peygambere

---

⁷³² Tövbe 9:74.

⁷³³ Yunus 10:99.

⁷³⁴ Bkz. Düzgün, agy.

ödediklerinden tek bir dinar noksan öderlerse onlarla savaşırım” diyerek gerekçenin siyasallığına işaret etmiştir. Hz. Ebu Bekir’e atfedilen “Onlar kelime-i şهادet getirene kadar savaşırım; bunu yaparlarsa canlarını ve mallarını koruma altına alırlar” ifadesi de bir uzlaşma ve teslim olma beyanı olarak okunmalıdır. Yine biliyoruz ki bu olaylarda Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir’e muhalefet etmiştir. Kesin dini bir konu olsaydı muhalefet etmezdi. Görüş ayrılığının varlığı, meselenin farklı yaklaşımların olabileceği siyasal bir mesele olduğunu göstermektedir. Hz. Ebu Bekir’in içtihadı ‘siyasal’ karakterliydi ve devletin bekasını sağlama refleksinden kaynaklanıyordu. Bu olayın, silahlı bir güce katılıp Müslüman devlete karşı tehdit oluşturma riski olmadan, İslam’dan çıkan bir kişinin durumuyla karıştırılmamalıdır.

İslam bu olaylara ilişkin yanlış değerlendirmelere konu edilmiş, Hz. Peygamber’in “İnsanlar kelime-i şهادet getirene kadar onlarla savaşmakla emrolundum” dedi, denilerek İslam’ın bir savaş dini olarak algılanmasına sebep olunmuştur. Bu bağlamda Hz. Ebu Bekir’in Hz. Ömer’e “vallahı namaz ve zekâtı ayıranla dediği yönündeki rivayet doğru değildir.⁷³⁵ Bu rivayet “Dinde zorlama yoktur”⁷³⁶ ve “O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?”⁷³⁷ ayetlerine terstir.⁷³⁸

---

⁷³⁵ *Had red el-mazuma*, s.43-90-94.

⁷³⁶ Bakara 2:256.

⁷³⁷ Yunus 10:99.

⁷³⁸ Maturidi, *Tavilat ehl-i sünne*, c.1, s.215.

6. İslam Yurdunun Küfür Yurdu Olduğuna Dair İddialar ve Eleştirisi

Tekfirciler, Müslüman diyarları kâfir veya daru'l-harb olduğuna hükmedip, oradaki Müslümanları cihada davet etmektedirler. Tekfir ve hicret cemaati, Müslüman diyarlarının kâfir olduklarını öne sürmekte, halkını cahiliye halkı olarak nitelemekte ve kâfir olduklarına hükmetmektedirler.⁷³⁹

Ulema bu meseleye ilişkin iki görüş geliştirmiştir. İlk olarak, bir ülkenin daru'l-İslam mı daru'l-harb mi olduğuna karar vermek için İslam hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığına bakılır.

İkinci olarak, Ülkede yaşayanların güvenliğinin (temel hak ve özgürlüklerinin) sağlanıp sağlanmadığına bakılması yönündedir. Bu özgürlükleri sağlayacak hükümleri uygulayacak olan da İmam yahut Sultandır. Sultanın bu emniyeti sağlayacak hükümleri uygulaması orayı daru'l-İslam yapar. Aksi durumda orası daru'l-harb olur. Bu hanefilerin görüşüdür.⁷⁴⁰

Başka bilginlere göre bir yerin daru'l-harp yahut daru'l-İslam oluşu, İslam'ın varlığına gösteren amellerin açık bir şekilde icra edilip edilemediğine bağlıdır. Örneğin, Cuma ve Bayram namazının kılınıyor olması, bazı Hanefilere göre, bir memleketi daru'l-İslam olarak adlandırmak için yeterlidir.⁷⁴¹ Bazı Hanefiler ise sadece güven kategorisine odaklanmışlar, güvenlik sağlanıyorsa daru'l-İslam olarak

---

⁷³⁹ El-Luvayhuk, *El-Ğuluv fi'd-dîn*, s. 324-325.

⁷⁴⁰ El-Kasani, *Bedâi'ü-sanâi' fi tertibi 'ş-şerâyi'*, c. 7, s.130.

⁷⁴¹ Ali, Molla Hesrev Muhammed bin Farmazuli, *Duraru'l-ahkâm fi şerhi ğurer el-hukkâm*, İstanbul Matbaası, tetkik: Ahmet Kamil, 1320h, c. 1, s.259.

adlandırılması yeterlidir, demişlerdir. Müslümanlar eğer güvende değillerse kâfir diyaradır. Serahsi bu kanaattedir.⁷⁴²

7. Medya Aracılığıyla Tekfir Etme

Bilindiği üzere medya organları kamuoyuna etki etme ve yönlendirme gücü bulunan en önemli yapılardır. Yaşadığımız dönemde uydu kanallarının çoğalması, internetin yaygınlaşması ve modern basın araçlarının gelişmesiyle aynı anda tüm kıtalardan bilgi alabilmekteyiz. Teknolojik gelişimine paralel olarak kitleler üzerinde etkisinin de arttığı medya araçları, geleneksel görevlerini yerine getirmenin dışına çıkarak muhalif bir kuvvet hâline gelmiştir. Bu konuyla ilgilenen Şa'banî, medyanın insanlar üzerinde birinci dereceden etkiye sahip olduğunu söylemiş ve şu yorumda bulunmuştur: “Medya organlarının sahip olduğu yaptırım gücüne hiçbir muhalif yapı sahip değildir. Söz gelimi medya içerisinde bir hata/yanlış bilgilendirme vb. hususlar ortaya çıktığında, bu hatanın düzeltilmesine veya iyileştirilmesine kadir bir başka kuvvet yoktur. Dahası her hangi bir müdahale “medya özgürlüğü”ne zarar vereceği gerekçesiyle engellenebilmektedir. Medya o kadar etkilidir ki sözgelimi gazetecilik hayatına yeni başlayan bir basın mensubu kolaylıkla bir din adamının hayatını mahvedebilir veya bir kuruluşun itibarsızlaşmasına sebep olabilir.”⁷⁴³

---

⁷⁴² Ez-Zerkeşi, Muhammed bin Ahmed, *Şerh el-siyer el-kebir*, thk: Salahiddin el-Muncid ve Abdülaziz Ahmed, Mısır, 1972, c.3, s.130. Bkz: El-Bağdadi, *Usulu'd-dîn*, s.270.

⁷⁴³ Eş-Şa'banî, Hayra, “el-İ'lam ve'l-İrhab”, *Alternatif Kültür, Düşünce ve Teknik Dergisi*, www.afkaronline.org.arabic, Tunus, Son Erişim: 13 Temmuz 2010.

Bir toplumun kültürel ve siyasi durumunu olduğu gibi yansıtarak ayna vazifesi gören medya araçları ile var olmayan, gerçeğe dayanmayan ve manipülatif bir tarzda yayın yapan medya araçları olmak üzere iki türden bahsetmek mümkündür.⁷⁴⁴

Medya organları vesilesiyle tekfir fikrinin ortaya çıkmasına dair birkaç neden sıralanabilir:

- 1- Müslüman ülkelerin siyasi durumu: Yabancı işgaline maruz kalmış Irak ve Afganistan gibi ülkelerin içinde bulunduğu sıkıntılı süreç ve hala çözülememiş Filistin davası hakkındaki haberler medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmaktadır. Haber almanın yarattığı bu durum, izleyenler arasında pek çok kişinin gitgide radikalleşebilmesinin önünü açmaktadır.
- 2- Bazı İslam ülkelerinin içinde bulunduğu düşük ekonomik durum, insanların tepkiselliğini arttırmakta ve inançlarında aşırılığa varmalarına yol açmaktadır.
- 3- Düşük kültür seviyesinin de benzer bir etkiye neden olduğu söylenebilmektedir.
- 4- Bir uydu kanalı açmada sağlanan kolaylık, bu kanallar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşma imkânı, Youtube, Facebook ve Blog gibi sosyal medya araçlarının yaygınlaşması önemli bir husustur. Zira bu durum insanların gerçek kimliklerini gizleyerek başkalarını tekfir etme cüretinde bulunmalarına kolaylık sağlamaktadır.⁷⁴⁵

---

⁷⁴⁴ Emin, Rıda Abdülvahid, “Devr’u Vesail el-İ’lam fi’t-Tervîc’il-Efkâr’il-Tekfiriyye”, “*Tekfir Problemi*” Araştırmaları Konferansı, Cidde 2011, c. 4, s. 1741.

⁷⁴⁵ A.g.e., s.1647-1648.

Yukarıda yer verilen hususlar medyanın sağladığı haber alma kolaylığı sayesinde bir yandan insanların aşırılığa varmasına bir diğer yandan ise insanların birbirini tekfir etmede aracılık vazifesi görmesine yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu hususlar medyanın sahip olduğu gücün dikkate alınması gerektiğini işaret etmektedir.

Gelişen teknolojinin bir ürünü olan internet, medya araçlarına yeni bir boyut kazandırmıştır. İnternet sayesinde tekfirin ve kitleleri olumsuz etkileyen fikirlerin alevlendiğini söylemek mümkündür. İnternet, tekfirden bulunan kimselerce bir silah olarak kullanılmakta ve böylece insanlar arasında ayrılığın doğmasına sebep olmaktadır.

Farklı ülkelerde yer alan tekfir zihniyetine mensup kimselerin birbiri ile iletişimini ve bilgi paylaşımını sağlayan internet, bu kişilerin tehlikeli amaçlarına aracı olabilmektedir. Medya özgürlüğü sayesinde zayıf bir denetime tâbi olması, bu kimselerin fikirlerini yaygınlaştırmada internetten azami faydalanmalarına sebep olmaktadır.⁷⁴⁶

TEKFİR FİTNESİNE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tekfir fitnesini çözmek için kullanılan araç ve uygun çözümler büyük öneme sahiptir. Bunlar tedavi eden ve tedavi olunan arasında iletişim sağlama bakımından doğrudan ve dolaylı çözüm önerileri olarak sunulacaktır.

---

⁷⁴⁶ El-Sudeys, Abdülrahman b. Aziz, “Tekfir Gerçeği, Nedenleri ve Şartları”, “*Tekfir Problemi*” *Araştırmaları Konferansı*, İmam Yayınevi, Cidde 2011, c. 9, s. 5087.

Birinci konu: Tekfir fitnesini tedavi etmek için doğrudan araç ve çözümler

Tekfir probleminin üstesinden gelmede en etkili yöntemin, doğru bilgilendirme olduğu tartışmasızdır. Velâ ve berâa gibi, Müslüman toplumu ayrışmaya sürükleyen doktrinal unsurlar yeniden gözden geçirilmelidir.

Fıkıh dersinde hadler, diyet, kısas, kişiye karşı işlenen suçlar, İslam'ın had ve tazirler cezaları hususları iyi öğretilmelidir. Had ve tazirleri uygulayacak olan merci, ulu'l-emr ve yargıçlardır.⁷⁴⁷ Göstergelere göre Arap âleminde yükseköğretimde büyük zaafiyetler söz konusudur ve modern çağın getirdiği meydan okumalara karşı koyacak güçlü bir müfredat maalesef yoktur. Geleneksel ve ilkel müfredat bu üniversitelerde ağırlığını korumaktadır. Aynı durum üniversite hocaları için de geçerlidir.⁷⁴⁸

Toplumun bireylerinin aklında ibda yerine ittiba ilkesi derinleşmiş bulunmaktadır. Ezberci eğitimle öğrencinin zihni depoya dönüştürülmektedir. Yaratıcı (*ibda*) eğitimle öğrencinin interaktif, sorgulayıcılığı sağlanırsa ilmi bir zihniyetin gelişmesine imkân verilebilir.⁷⁴⁹

Toplumun gelişimine uygun modern asrın gereksinimlerine mutabık problemleri iyi okuyan ve çözüm sunabilen, analitik düşünmeye yönlendiren, farklı

---

⁷⁴⁷ El-Hattar, Hissa bin Muhamed, *Vesail ve esalib li ilaci zahirat el-tekfir*, İmam üniversitesi, Cidde, 1432h, c.9, s.57, tekfir olgusu konferans araştırmaları, 2011.

⁷⁴⁸ Mekki, Ahmed Mukhtar ve Talibi, Meryem Tahir, *Devri müesseseti'l-müctema' fi müvacehât zahirati't-tekfir*, Riyad, Mekke, 1432h/2011m, c. 8, s. 4211.

⁷⁴⁹ Ali, Saed İslamil, *Tahlilu ve tefsiru's-selbiyat el vazık el-rahın fi hayat el-camiyye*, Ayn Şems Üniversitesi, Üniversite Eğitim Geliştirme Merkezi, 1993, s.25.

ülkelerin deneyimlerinden yararlanan ama kişsel ve tarihsel kimliği de atlamayan müfredatla öğrenci yetiştirmeye odaklanılmalıdır.⁷⁵⁰

Tekfir fikrinin kaynakları ümmetin gençlerinin zihnine kuşku ekmiştir. Tarihin yeniden yazılmasıyla bu kuşkuların bir kısmı izale edilebilir.⁷⁵¹

Aklı hurafe, eski söylemler, yanlış fikirlerden temizlemek ve zihni bunlara yoğunlaştırarak enerjilerini tüketen müfredattan uzaklaşılmalıdır. Hz. Ömer'in *Arus El-Nil* hurafesine karşı yaptığını hatırlamalıyız. Mısırlılar Nil nehrinin akışının devam etmesi için her yıl en güzel kıızı nehre atıyorlardı. Hz. Ömer bunu yasakladı. Buna rağmen ertesi yıl Nil normal akışına devam etti, hatta suyu arttı. Bunun üzerine Mısırlılar "Biz şimdiye kadar neden çocuklarımızı buraya kurban ettik?" diye iç geçirdiler.⁷⁵² Tekfir probleminin üstesinden gelmede önemli bir imkân da Cuma hutbeleridir. Doğru bilgilerin, doğru insanlar tarafından aktarılmasıyla sağlıklı bilgilendirme neticesinde insanların bu konuda bilinçlenmesi sağlanabilir. Medya - yazılı ve görsel basın- konferans ve sempozyumlar da doğru bilgilendirmenin etkin yollarındandır. Medya yoluyla; bilginlerin katılımıyla gençlerin motivasyonunu yükselten ve toplumdaki inşa rollerini öne çıkartan programlar yapılabilir. Hz. Muhammed ve sahabeleri ile ilgili hayat örneklerini ele almak veya sunmak özellikle hüsnü muamele, insan ve hayvan şefkati ve çevre koruma ile ilgili konularda bilinçlendirilmelidir.

---

⁷⁵⁰ Mekki, Ahmed Muhtar, *Devrii messeseti'l-müctema'*, s. 36.

⁷⁵¹ Ömer, Seyyid, *İlacu dâi't-tekfîr mukarabe tesisiiyye evveliyye min manzuri'l-Kur'an*, Bahreyn, İmam kitapevi, 1427h, c.8, s.9844, Tekfir olgusu konferans araştırmalarından, 2011.

⁷⁵² İbn Teymiyye, *Tefsiru sûreti'l-İhlâs*, thk: Abdül Ali Abdülhamid, Samıd yayınevi, 1987, s. 252-253.

SONUÇ

Tezimizde söz konusu ettiğimiz tekfir meselesi, İslam toplumlarının başlangıçtan beri onulmaz sorunlarından biri olan ‘fitne’ ile doğrudan ilişkilidir. Fitnenin ve onun doğurduğu sonuçlardan biri olan tekfirin Müslüman toplumlar için yarattığı tehlikenin farkında olan ulema, tekfir mekanizmasının önünü kapayarak fitnenin toplumda katlanarak büyümesini önlemeye çalışmışlardır. Tekfirin nihayetinde toplumda genel bir kaos ve çatışma yarattığı herkesin şahit olduğu bir olgudur. Bu olgunun itici gücü siyasi mülhazalar olmakla birlikte, dindar toplumlarda ‘dinî referansalar’ her zaman birer meşrulaştırma aracı olarak istismar edilegelmiştir. Dinin ve dinin ana kavramlarının siyasal amaçlar için istismarının önünün kapatılması ve dinin mutedil yol olarak bilinen, insanı aşırı uçlara iten bütün tutumlardan bağımsız olarak kendini bireyin yaşamında göstermesinin önü açılmalıdır.

Günümüzde dinin istismar yollarından en fazla kullanılanı, Müslüman gençlere Mekke ve Medine’de Hz. Peygamber’in inşa ettiği bir toplum modelinin kendileri üzerinden bu asırda da inşa edilebileceği yönündeki söylemdir. Peygamberle sahabileri arasında kurulan ‘duyduk ve itaat ettik’ söyleminin bir benzerini bu cemaatler kurmaya çalışmakta, kendilerine sorgusuz itaat eden bir gençlik ve cemaat kültürü yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu kültürün yaratılmasında hadis rivayetlerinin fazlasıyla kullanıldığı ve özellikle ‘ahir zamanda şöyle şöyle olaylar olacak’ tarzındaki rivayetlerin fazlasıyla dolaşımında oldukları gözlenmektedir.

Nebevî modeli takip etme iddiasında olan bu cemaatlerin gözden kaçırdıkları en önemli husus, Hz. Peygamber’in hiçbir mümini asla küfürle itham etmediği, onu İslam cemaatinin dışına atmak için bir yol bulmaya çalışmadığı gerçeğidir. Bir

topluluğun içinde küfürle itham edilebilecek bir söz yahut eylem gerçekleştiğinde de bunu ferdî olarak almış, genelleştirip o toplumun tamamını ehl-i küfür ilan etme durumuna gitmemiştir. Aynı sünneti ümmetinin de takip etmesini istemiş, müminin mümin kardeşini tekfir ederek İslam toplumu dışına çıkarma teşebbüsünden men etmiştir. Şeriat Müslümanların maslahatını sağlamak, temel hak ve özgürlüklerini kullanabilecekleri sosyal bir bağlam yaratmak üzere gelmiştir. Şeriatın bunun tam tersi bir amaç için kullanılması, İslam toplumlarının düşüşünün ana sebeplerindedir. Tekfirin ve bunun sonunda toplumun içine düştüğü kaos/terör/çatışma vs. dinde aşırılık dediğimiz ‘ğuluvv’un sonucudur. Bu aşırılık dinin üzerine oturduğu ‘orta yol’ kavramını bütünüyle dejenere etmektedir. Tekfir fitnesinin tehlikelerinden biri tekfir sonucunda Müslümanların genel güvenliğini ihlal edilmesi ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucunda, maalesef, ahit ehlini, zımmileri, kendilerine eman verilen kâfirleri bile koruma altına alan İslam memleketleri, Müslümanlar için en güvensiz yerlere dönüştürülmüştür.

Bu kaotik yapıyı ortadan kaldırmanın yollarından biri, İslam toplumunun sorunlarını bilen, bunlara ilahî Kelam ekseninde çözüm önerileri getirme kudret ve samimiyetinde olan bir ulema grubunun bulunması ve bu yönde inisiyatif kullanmasıdır. Zira tekfir sonusu, fitne, ğuluvv, kital gibi daha birçok terimi içine alan ciddi bir araştırma ve tahlil gerektiren bir konudur. Bunun ehil ellerle yapılması ve sonuçların kamuoyuyla, kamu otoritesiyle vs. paylaşılması mutlaka sonuç getirecektir. Bunun bir parçası olarak, çözüm önerileri kısmında da ifade ettiğimiz gibi, İslam ülkeleri okul müfredatlarını yeni bir zihniyetle yeniden düzenlemelidir. Bu babdan olmak üzere İslam dünyasının son yüzyıllarda modernist, ıslahçı, reformist, müçtehid vs. adlar altında üretilen tecrübesine de yeni bir gözle bakılmalı,

bu hareketlerin ortaya çıkmasına ve çözüm önerileri getirmesine sebep olan o dönemlerdeki doku ile bugünkü arasında karşılaştırmalı araştırmalar gerçekleştirilmelidir. Tekfir fitnesinin en önemli nedeni tekfir düşüncesi sahiplerinin İslam'ın ahkâmını bilmemeleri, liderlerinin yeterli din bilgisine sahip olmamalarıdır. Kendileri gibi düşünemeyen insanları küfürle itham etme, ardından kanlarını ve mallarını helal sayma hükmünün İslamın ana kaynaklarına vâkıf bir zihin tarafından verilemeyeceği aşikârdır. Müslümanı tekfirle itham etmek, sonunda onun öldürülmesine kadar giden yolu açtığı için bir cinayet hükmündedir.

Aynı düşünceyi paylaşmayan grup ve cemaatlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyecekleri ortak kavramlar hiyerarşisi geliştirilmelidir. Ehli- Kitab'ı bile 'ortak kelime'ye davet eden Kur'an'ın aynı toplumda yaşayan inananlar arasında ortak olan kelimeler bulması tartışmasız çok daha kolaydır. Kişinin inancı ne olursa olsun temel insan hakları koruma altına alınmalıdır. Bunun için hoşgörülü bir ortam yaratılmalı, siyasal programları iflas eden politikacıların İslam'ı kendi amaçlarına alet ederek İslam üzerinden diktatörlükler kurmalarının yolu kapatılmalıdır. Din üzerinden kurulan diktaların öncelikle ve özellikle dindarları ortadan kaldırdığı ve kendilerine engel gördükleri sahih dinin genetiğini bozdukları tarihsel gerçeklerle sabittir.

Kanaatimizce, hataen bin insanı İslam dairesine sokmak, hataen bir mümini İslam dairesinden çıkarmaktan çok daha hayırlıdır.

KAYNAKÇA

- Abdullah bin Hasan, *Fethü'l-mecîd şerhu kitâbu't-tevhid*, Kurtuba müessesesi, Cordoba, tsz.
- Abdullah Naci İbrahim, *Tefciratü'r-riyad*, İslam kültür kitapevi, b.1, 1425h/2004m.
- Abdurrezzak, Ali, *El-islam ve usûlü'l-huküm*, thk: Ammar Ali Hasan, Mısır Kitabevi, Kahire 1433h /2012m.
- Abdülaziz, Abdülkadir, *El-câmiî fi talebi'l-ilmi's-şerîf*, b.2, 1415h.
- Abdülaziz, Taceddin Ebu'l-Meali Mesud b. Ahmed, *Risale fi el-fâzu'l-küfr*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ'laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m.
- Abdülhamid, İrfan, *Dirasetü fi'l-fıraki ve'l-akâidü'l-islâmiyye*, Darü't-terbiye, Asaad Matbaası, Bağdat, 1977.
- Abdülmehdi, Fikri Atallah, *El-İrhâbü'd-düveli*, Modern Kitapevi, Kahire, tsz.
- Abdültevvab, Muhammed Osman, *Eseru'l-havâric fi'l-fikiri'l-islâmi*, Bilimsel yay, Kahire, tsz.
- Abdürrahme bin Kasım, *Hâşiyatü'r-ravdü'l-murabbaa bi şerh zêdü'l-mustanka'*, Risale Müessesesi, b.3, 1405h/1985m.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk; Şuayb El-Erneuti, Risale muessesesi, b1, 1421h, 2004m.
- Ahmed Emin, *Duha'l-islam*, Mısır Kalkınma Kitapevi, b.1, 1979.
- Ahmed, Muhammed Hilmi, *El-hilâfetu ve'd-devletu ve'l-asru'l-emevî*, Şi'ban Kitabevi, b.1, 1977.

- Akbari, Muhammed Bin Muhammed, *Availu'l-mekâlet fi mezahibu'l-muhtârât*, El-devari kitapevi, İran, Kum, tsz.
- Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*, Otto Yayınları, Ankara 2015m.
- Akıl, Nasır Abdülkerim, *El-havaric, evvelu'l-firak fi tarihi'l-islam*, daru eşbilya, Suudi Arabistan, b.1, 1419h/1998m.
- Akka, Muhammed, *Tatbikatu'l-tarihiyye ve'l-muasıra li-tanzîmü'z-zekât*, I. Zekât Araştırmaları Konferansı, Beytu'z-Zeka, Kuveyt 1404h.
- Ali Abdürrezzak, *İslam ve usulü'l-hüküm*, Ammar Ali Hasan, Mısır kitap evi, Kahire, 1433h/2012m.
- Ali, Said İsmail, *Tahlîlu ve tefsiru's-selbiyât el-vadu'r-rahin fi hayâti'l-câmiyye*, Ayn Şems Üniversitesi, Üniversite Eğitim Geliştirme Merkezi, Mısır, 1993.
- Aliyyu el-Kâri, *Şerhu'l-fikhu'l-ekber*, Bilimsel Yayınevi, Beyrut, tsz.
- Alper, Hülya, “Nifak ya da İmanda Çatışma (Kur'ân-ı Kerîm Bağlamında Nifak Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme)”, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2002/1).
- Amara, Muhammed, *El-islâmu ve's-siyase*, Eş-Şuruk Kitapevi, Mısır, b.1, 1429h/2008m.
- _____, *İzaletu's-şubuhât an meâni'l-mustalahat*, Es-Selam Yayınevi, b.1, Mısır, 1430h/2009m.
- _____, *Mevkifu's-şia min ashâbi'r-resul*, İmam Buhari Kitapevi, b.1, Mısır, 1430h.

- Aristoteles, *El-muallimu'l-evvel*, trc: Macit Fahri, Katolik Baskısı, Beyrut, b1, 1985.
- Atay, Hüseyin, *El-muğni'l-ekber*, Arapça Türkçe Sözlüğü, tsz.
- _____, İslamı Yeniden Anlama, Atay Yayınları, Ankara, 2013.
- Atiyye, Sefer, *Ahsenü'l-keîâm fi'l-fetâvâ ve'l-ahkâm*, Vehbe Kütüphanesi, Kahire, 2006.
- Ay, Mahmut, “Tanrı Tasavvurlarının Politik Tasarımlara Yansıması”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 6:2, 2008.
- Ayyaşi, Muhammed Bin Mesud, *Tefsiru'l-ayyaşi*, thk, Haşim er-Rasuli, Bilimsel kitapevi, Tahran, tsz.
- Bağdâdî, Ebu Mansur Abdülkahir bin Tahir et-Tanînî, *Usûlu'd-din*, İstanbul Matbaası, b.1, 1346h/1928m.
- Bazmul, Muhammed Ömer, *Er-reddu alâ kutubu'l-meşbuha*, İkame Yayınevi, b.1, 1428h.
- Bebek, Adil, *Ususu'l-akidetu'l-islamiyye*, İstanbul, b.1, 2011.
- Bedir, Bedir Abdülnasır, *Zahiratu'l-irhab ve't-tatarruf ve esbâbuha*, 1425H / 2004.
- Bedru'r-Reşîd, Muhammed ibn İsmail ibn Mahmud, *el-câmi' fi elfâzi'l-küfr*, ed. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ'laf Yayınevi, b.1, Kuveyt, 1420h/1999m.
- Begavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimü't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdülaziz Kurtubî, Tiba Yayınevi, 1469h/1989m.
- Belâzurî, Ebu Abbas b. Yahya, *Futûhu'l-Buldân*, Lin Matbaası, Beyrut, 1968.

- Beydavi, Tacüddin Muhammed eş-Şirazi, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil*, thk: Muhammed Abdurrahman Marakişi, Kültür İhya Yayınevi, Beyrut, b.1, 1418h.
- Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *Hâşiyetü muhtasaru şuabu'l-iman*, telif: Muhammed Münîr Ed-Dimaşkî, thk. Muhammed Abdülkadir, Abdurrahman Kitapevi, b.1 tsz.
- Buhari, Muhammed ibn İsmail, *El-Câmiu's-sahîh bi nakli'l-adli an adli mevsûlen ile'n-nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Sahih-i Buhari)*, thk. Ebu Temim Yasir ibn İbrahim, b.1, Mektebetü'r-reşîd, 1420h.
- Buhuti, Yusuf bin İdris, *Keşfu'l-kına' alâ metnu'l-ikna'*, Kitap Yayınevi, Beyrut, 1403h/1983m.
- Câbiri, Muhammed Abid, *Ed-dinu ve'd-devletu ve tatbîku's-şeria*, Suru'l-laziki Formu, Arap Birliği Çalışmalar Merkezi, Beyrut, b1, 1996.
- Câsem, Faysal, *Keşfu's-şubuhât fi mesaili'l-ahid ve'l-cihad*, b.6, 1428h/2007m.
- Celi, Ahmed Muhammed Ahmed, *Dirâset fi'l-firak fi tarihi'l-müslimin havaric ve's-şia*, Faysal İslami Araştırmalar Merkezi, b.1, 1406h/1986m.
- Cevhari, İsmail, *Sihâhu'l-luga*, Ahmed Abdülğafur Attar, Melain Yayınevi, Beyrut, b2, 1399h/1979m.
- Cezairi, Nimetullah, *El-envaru'n-nu'mâniyye fi beyânu'n-neşetu'l- insâniyye*, Ala Müessesesi, Beyrut, 1431h/2010m.
- Damğani, Hüseyin Bin Muhammed, *Kamusu'l-Kur'an Iiislahi'l-vucûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'an*, thk: Abdülaziz Seyyid el-Ahil, Milyonlar Yayınevi, 1983.

- Dârimî, Abdullah Abdurrahman bin Bahram et-Temîmi, *es-Sünen*, thk: Hüseyin Selim Esad, Dâru'l-mugni, Sudi Arabistan, b.1, 1412h/2000m.
- Dehlevî, Şah Veliyyullah, *Hucetullahu'l-bâliğa*, Beyrut, 1992.
- Düzgün, Şaban Ali, “İnsanın Yetkinliğini Teolojik Olarak Temellendirmenin İmkânı”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 4: 2 (2006),
- _____, “Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 6:2 (2008).
- _____, *Din Birey ve Toplum*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- _____, *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2012.
- _____, *Sosyal Teoloji*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2010.
- Ebu Abdullah El-Hatib, *Et-tekfîr ahtâuhu ve zevâbituhû*, Avrupa Kitapevi, Fransa, 1424h/2003m.
- Ebu Basır, Abdülmunim Mustafa Halime, *Kavaid fi't-tekfir*, b.2, 1405h.
- Ebu Bekir İbnü'l-Munzir en-Neysâbüri İbn Munzer, *El-icma'*, thk: Fuad Abdülmunim Ahmed, Müslim Yayınevi, b.1, 1425h/2004m.
- Ebu Hakem, “menillezi sanaa daeş” www.elbasra.net. Yayın Tarihi. 04/12/2014.
- Ebu Hanife, Nu'man bin Sabit, “el-Fıkhül-Ebsât”, *Mecmuatu'r-resâil*, thk. Muhammed Zahid el-Kevseri, 1368h.
- Ebu Lübabe, Hüseyin, *Mevkıfu'l-mu'tezile mine's-sünnetü'n-nebeviyye*, el-Liva Yayınevi, b.2, tsz.
- Ebu Zehra, Muhammed, *Tarihu'l-mezâhibu'l-islâmiyye*, Dâru'l-fikir el-arabi, Kahire, tsz.

- _____, *Tarihu'l-mezahibu'l-islamiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, tsz.
- El-Akil, Abdülkerim, *Zahiratu'l-ğulu ve't-tekfir el-usul, el-esbab, el-ilac*, Kunuz Yayınevi, Sibilya, tsz.
- El-Akîl, Nasır, *El-ehvâ ve'l-furak ve'l-bidaa ve'l-mekfi's-selef*, Riyad, Kunûz eş-Bilya Yayınevi, b.1, 1997.
- El-Âlûsi, Şahabeddin bin Mahmud bin Abdullah el-Huseyni, *Ruhu'l-meâni fi tefsîri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-sebi'l-mesâni*, thk: Ali Abdülbari Atıyye, Bilimsel Kitap Yayınevi, Beyrut, b.1, 1415h.
- el-Ba'li (İbn Lahham), Ali Bin Abbas, *El-kavâid ve'l-fevâidu'l-usûliyye ve mâ yetea'llaku bihâ mine'l-ahkâmi'r-rayye*, thk: Muhammed Şahin, Bilimsel Kitap Yayınevi, Beyrut, b.1, 1416h/1995m.
- El-Bağdadi, Abdülkahir bin Tahir bin Muhammed et-Temimi, *El-fark beyne'l-firak ve beyan el-firkatu'n-naciye*, dar el-afak, Beyrut, b.2, 1977.
- _____, *Usûlü'd-din*, İstanbul Matbaası, b.1, 1346h/1928m.
- El-Bağdadi, Hafız Ahmed bin Ali el-Hatip, *Tarihü'l-bağdad*, thk: Mustafa Abdülkadir Ata, Bilimsel Kitapevi, Beyrut, 1417h.
- El-Behnesâvi, Sâlim, *El-hüküm ve kadıyyatu tekfirü'l-müslim*, Bilimsel Araştırma Yayınevi, Kuveyt, b.3, 1405h.
- El-Belhi, Nizameddin, *Fetâvâ-i Hindiyye*, Fikir Yayınevi, b.2, 1310h.
- El-Cevâbira, Bâsim bin Faysal, *Et-tekfir fi dav'ı es-sunnetu'n-nebeviyye*, b.1, Medine matbaası, 1427h/2006m.
- El-Cürcani, Ali bin Muhammed, *Et-târifat*, thk: Muhammed El-Maraşki, Daru'n-nefais, Beyrut, 2003.

- El-Cüteyli, Abdurrahman bin Hamad, *El-ecvibetu'l-mu'fide alâ es'ileti'l-akide*, el-Harameyn Kitapevi, Riyad, tsz.
- El-Eserî, Abdullah bin Abdulhamid, *El-vecîz fi akîdeti's-selefi's-salih ehli's-sünne ve'l-cemâa*, İslam Vakıf Bakanlığı Yayınları, 1421h.
- _____, *El-imân hakikatuhû ve havârimuhu ve nevâkibuhu*, b.1, 1424h/2003M.
- El-Fuzan, Salih, *El-icabet'ul-muhimme fi'l-meşâkil'il-mulimme*, ed: Muhammed Hüseyin, b.2, 1428h /2007m.
- El-Gazali Ebu Hamid, *Er-risaletu'l-vâziyye*, (mecmuatu'r-resailetu'l-imam el-gazali).
- _____, *El-iktisad fi'l-i'tikad*, Dâru'l-minhac Matbaası, Beyrut, b.1, 2003.
- _____, *El-munkız mine'd-dalal*, Bilimsel Kitapevi, Beyrut, b.1, 1409h.
- _____, *Tehâfutu'l-felâsife*, thk: Süleyman Dünya, Bilimsel Yayınevi, Beyrut, 2003.
- _____, *Feysalu'l-tefrika beyne'l-islami ve'z-zendeka*, thk: Muhammed Bico, b.1, 1413h/1993m.
- El-Halife, Mecid Muhammed, *El-insaf fi ma vaka' fi tarihi'l-asrı reşidi fi'l-hilafe*, Birlik Fan Matbaası, tsz.
- El-Hallal, Ebubekir Ahmed bin Harun bin Yezid, *Es-Sünne*, thk: Atiyye Bin Atik ez-Zehrâni, Daru'r-riya, b.2, Mısır, 1416h/1994m.
- El-Hanbeli, Ebu Felah bin İmad bin Abdülhamid, *Şedârâtü'z-zehep fi ehbâr min zeheb*, Fikir Yayınevi, Beyrut, b.1, 1399h/1979m.

- El-Haşimi, Musa Şahin, *Fethü'l-mun'im bi şerhi müslim*, Şuruk Yayınevi, b.1, 1423h/2002m.
- El-Haşşaf, Mustafa, *El-ictimau'l-âili*, Ulusal Yayınevi, Kahire, 1966.
- El-Havali, Safar Bin Abdürrahman, *Zahiratu'l-irca' fi'l-fikri'l-islami*, el-Takiye Kitapevi, 1420H/1990M.
- El-Hayyat, Ebu Hüseyin Abdurrahim bin Muhammed bin Osman el-Mu'tezili, *El-İntisar ve'r-reddu alâ ibnü'r-râvendi el-mülhid*, Mısır, thk: H. S. Nyberg, 1344h/1925m.
- El-Hayyât, Ez-Zabıt Halife, *Târîhu'l-hilafe*, thk. Mustafa Necip Feyyaz, Hikmet Mahşeri, Dar'ul-İlmi, Beyrut, 1995.
- El-Hemevi, Şehabuddin Ebu Abdullah Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l-buldan*, Es-Sadr Yayınevi, b.2, Beyrut, 1995.
- El-Heysemi, Ali bin Ebu Bekir Süleyman, *Mecmau'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, thk: Muhammed Abdullah, Bilimsel Yayınevi, Beyrut, 1422h/2001m.
- El-İci, Abdurrahman b. Ahmed, *El-mevâkıf fi ulmi'l-kelam*, Kitap Âlemi yayınevi, Beyrut 1997.
- El-Kâdı, Abdülcabbâr Ahmed Hemedânî, *Müteşabihatü'l-kur'an*, thk. Adnan Muhammed Zorzu, Nasır Yayınevi, Kahire, b.1, tsz.
- _____, *Şerhü'l-usûlü'l-hamse*, talik: Ahmed bin Hüseyin; thk: Abdülkerim Osman, Vehbe Kütüphanesi, b.3, 1416h/1996m.
- El-Karni, Aliye Salih Saad, *Huturat ve eseru't-tekfir ala'l-ferdi ve'l-müctemea*, İmam Malik Kitapevi, Riyad, 2010.

- El-Kasani, Mesut bin Ahmed, *Bedaiü's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Cemalie Matbaası, b.2, 1408h/1986m.
- El-Kefevi, Ebu'l-Bekâ, *El-Külliyât*, thk. Adnan Derviş Muhammed Al-Mısri, (Müesseseti Risale, 1992).
- El-Kûfi, Ahmed et-Taberi, *Mecmau'l-a'lâmu'l-arabi*, Mısır Müessesesi, Mısır, 1963.
- El-Kuleyni, Ebu Cafer Muhammed bin Yakub bin İshak, *Usûlü'l-kâfi*, thk: Ali Ekber Gifari, Bilimsel Kitapevi, Tahran, b.3, 1388h.
- El-Karâfi, Şehabeddin bin İdris ibn Abdürrahman es-Sanâni, *Envâru'l-buruk fi envâri'l-furuk*, thk: Fıkıh Çalışmalar Merkezi, Daru's-selam, b.1, 1421h/2001m.
- _____, *Ez-zehîra*, thk: Muhammed Hacı, El-Karafi Yayınevi, 1994.
- El-Kur'ani, Abdullah Bin Muhammed, *Zevabitu't-tekfir i'nde ehli's-sünneti ve'l-cema'*, Risale Müessese Matbaası, Beyrut, 1413H.
- El-Kurtubi, Muhammed, bin Ahmed, *El-Câmi' li ahkami'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin El-Turki, Risale Yayınevi, 1427h/2006m.
- El-Lalakâi, Ebu Kasım Hibetullah bin el-Hasan Mansur et-Taberi, *Şerhu usulu'l-i'tikâd ehli's-sünneti ve'l-cemaa*, thk: Ahmed Said Hamdan, Et-tayyibe Yayınevi, Riyad, tsz.
- El-Luveyhık, Abdurrahman, *El-ğulu fi'd-dini fi hayati'l-muslimîne'l-muâsira*, Risale Müessesesi, Beyrut,1992.
- El-Maliki, Muhammed b. Ahmed Ali, *Fethu'l-celil: Şerhu muhtasaru'l-halil*, Fikir Yayınevi, Beyrut 1409h /1989m.

- El-Marakişi, Abdülvahid, *El-mûceb fi telhis ve ahbaru'l-mağrib*, thk: Said el-Uryan, İstikana Matbaası, Kahire, b.1, 1368h.
- El-Maşaabi, Abdülmecit bin Salem, *Menhecu İbnü't-teymiyye fi meseleti't-tekfir*, Edvâu's-selef Yayınevi, Riyad, b.1, 1418h/1997m.
- El-Mirvezi Muhammed bin Nasir, *Ta'zîmu kadru's-salah*, thk: Abdurrahman bin Abdulcebbar eL-Kerevini, Daru'r-raye, Medine, b.1, 1406h.
- El-Muruzdi, Muhammed bin Nasr, *Ta'zîmu kadru's-salâ*, thk. Abdürrahman İbn Abdulcebbar el-Firivâi, b.1, Medine, 1406h.
- El-Musılli, Abdullah, *Hatta la nenhadi' hakikatü's-şia*, İmam Buhari Kütüphanesi, b.20 Mısır, tsz.
- En-Nebulsi, Abdülgani bin İsmail, *El-fethu'r-rabbaniye'l-feyzu'r-rahmani*, Beyrut, tsz.
- En-Nemle, Abdülkerim, *İthâfü'z-zevi'l-besâir bi şerhi ravzati'n-nezair*, Daru'l-âsime, b.1, 1417h/1998m.
- En-Nesefî, Ebu'l-Muîn, *Tabsiratu'l-edille fi usuli'd-dîn*, thk. Hüseyin Atay (c. I) ve Şaban Ali Düzgün, (c. 2) Ankara: Diyanet İşleri Başk. Yayınları, Ankara 2003.
- En-Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhiddin bin Şeref, *El-minhêcu şerhu muslimu ibnu'l-haccâc*, Dar ihyau't-turas, Beyrut, b.2, 1392h.
- _____, *Ravzatu't-talibîn*, thk. Adel Abdülmevcut, El-Mektebet Yayınevi, Kahire, tsz.
- En-Nevrasani, Muhammed bin Cemil, *Berîku'l-hucmân şerh kitabı'l-îman*, Vakıflar Yayınevi, b.1, Kuveyt, 2007.

- En-Nuceymi, Muhammed bin Yahya bin Hasan, *Mevkifu'l-islam mine'l-ğulûvi ve't-tetarrufi ve'l-irhab*, İslam Fıkıh Merkezi, Amman, 2005.
- Es-Sa'di, Abdurrahman Nasir b. Abdullah, *Teysiru'l-kerimu'r-rahman fi tefsiri kelami'l-mennân*, thk: Abdurrahman Luveyhik, Risale Müessesesi, b.1, 1420h/2000m.
- _____, *Teysîru'l-kerimu'r-rahman fi't-efsiri kelami'l-menân*, thk. Abdurrahman Mualla, Dâru's-Selam Kitabevi, b.2, Riyad, 1422h/2003m.
- _____, *İrşad ulu'l-ebşâr ve'l-elbâb lineyli'l-fikh bi eğrabi't-turuki ve eyseri'l-esbâb*, thk. Eşref Abdulmaksud, b.1, 2000.
- _____, *El-irşâd ila ma'rifetü'l-ahkâm*, Zehair Yayınevi, 1999.
- Eş-Şa'banî, Hayra, “el-i'lam ve'l-irhab”, *Alternatif Kültür, Düşünce ve Teknik Dergisi*, www.afkaronline.org, Tunus, Son Erişim: 13.07.2010.
- Eş-Şafii, Ebu Abdullah bin İdris, *Kitâbu'l-um*, thk: Rifat Fevzi, Vefa Yayınevi, Beyrut, 1410h/1995m.
- Er-Razi, Muhamed bin Ömer Fahreddin, *Kitâbu'l-muhassıl efkâru'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhırîn mine'l-hukemâi ve'l-mütekellimîn*, thk. Hüseyin Atay, Mektebe Dâri't-türas, b.1, Kahire, 1411h/1991m.
- Er-Ruhayli, İbrahim ibn Âmr, *Et-tekfîr ve zevâbituhu*, İmam Şafii Yayınevi, b.1, Doha/Katar, 1426h/2006m.
- Esen, Muammer, “Tekfir Söyleminin Dinî ve İdeolojik Boyutları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2, 2011.
- Es-Salih, Muhammed, *El-kâfilu'l-ictimâi fi's-şeriatu'l-islâmiyye*, Beyrut, 1413h/1993m.

- Es-Serahsi, Muhammed Bin Ahmed, *El-mebsût*, El-Marife Yayınevi, Beyrut, 1989.
- _____, *Şerhu's-siyeru'l-kebir*, thk: Selahaddin el-Muncid ve Abdülaziz Ahmed, Mısır, 1972.
- Es-Siyalkoti, Abdulkakim, *Haşiyatü'l-siyalkoti ala'l-hayâli ala şerhu'l-akâid*, Kürdistan Bilimsel Matbaası, 1329h.
- Es-Subki, Takıyyiddin İbn Ali Bin Abdülkafi, *Tabakatu's-şafıyyetu'l-kubra*, thk: Mahmud Muhammed Attanahi ve Abdülfettah Muhammed el-Hulu, Hacer Yayınevi, b.2, 1413h.
- _____, *Fetâvâ es-supki*, Mearif Yayınevi, Beyrut, tsz.
- Es-Suveylim, Esmâ Bint Süleyman, *Mevkifu's-sahâbeti mine'l-furkati ve'l-fırak*, Daarü'l-Fadile Yayınevi, Riyad, b.1, 2005.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *Kitâbu'l-Lum'a*, neşr. Richard J. Mc Carthy, Beyrut, 1953.
- _____, *Makâlâtu'l-islamiyyin ve ihtilafu'l-musallîn*, thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, 1985.
- Eş-Şa'bi, Abdulmecid ibn Sâlim, *Menhecu İbn Teymiyye fi Mes'eleti't-tekfîr*, Edvâu's-Selef, Riyad, b.1, 1418h.
- Eş-Şevkani, Muhammed bin Ali Abdullah, *Fethu'l-kadir*, Dar İbnu Kesir, b.1, Beyrut, 1414h.
- Eş-Şeyh, Abdullah, *El-irhab ve't-teşhîs ve'l-hulûl*, er-Reyyan Yayıncılık, b.2, 2005.

- Eş-Şürübülâfî, Hasan b. Ali b. Ammar el-Hanefî, *Kahru'l-milleti'l-küfriyye bi'l-edilleti'l-Muhammediyye li-tahrîbi'd-dîr el-mahalle'l-cevâniyye*, Dimn er-risale es-sadise ve'l- işrone, el yazması: varak 26.
- Et-Taberâni, Süleyman bin Ahmet, *Taberâni fi'l-kebir*, thk: Hamdi Abdülmecid es-Selefi, İbn Teymiyye Kütüphanesi, b.2, 1415h.
- Et-Taberi, Hibetullah Ebu Hasan bin el-Manzur, *Şerhu akâid ehlü's-sünne*, thk: Ahmed bin Hamdan, el-Vakiye Kitapevi, b.2, 1411h.
- Et-Taberi, Muhammed bin Cerir, *Câmiu'l-beyân an te'vîl âyi'l-Kur'ân*, thk: Beşşar Avvad Maruf, Risale Müessesesi, 1415h, 1994m.
- Et-Taftazani, Saadeddin bin Ömer bin Abdullah, *Şerhü'l-makâsid fi 'lmi'l- kelâm*, thk: daru'l-mearif el-nu'maniyye, Pakistan, 1401h/1981m.
- Et-Tahavi, Ali Bin Ebu el-İz ed-Dimeşki El-Hanefi, *Şerhu'l-akidetü't-tahaviyye*, thk: Abdullah El-Turki ve Şuayb El-Arnaut, Risale Müessesesi, b.3, Beyrut, 1412h/1991m.
- Et-Temîmi, Abdullah bin Muhammed bin Abdullah, *El-kelimatü'n-nafla fi'l-mukeffirâti'l-vâkia*, b.4, 2000.
- Et-Tirmizi, el-Hakîm, *El-camiu'l-kebir*, thk: Başer Avad Maaruf, Magrib Yayınevi, 1996.
- _____, *Tahsîlu nezâiri'l-Kur'an*, thk. Hasan Nasır Zeydan, Kahire, Suada Matbaası, 1969.
- Et-Tuveyni, Ali bin Salih, *Ârau'l-mu'teziletu'l-usûliyye*, Er-reşid Kütüphanesi, Riyad, tsz.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed, *TeHzîbu'l-luğa*, nşr. İbrahîm el-Ebyârî, Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1967.

- Ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kamûs*, thk. Abdülhalim et-Tahavi, Kuveyt, 1974.
- Ez-Zehebî, Muhammed bin Ahmed, *El-arş*, thk. Muhammed Halife Et-Temimi, Advau's-Selef Yayınevi, 1420h/1999m.
- Ez-Zehebi, Şemseddin, *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-ricâl*, Kahire, 1325h/1907m.
- Ez-Züleyî', Cemaleddin Abdullah bin Yusuf, *Nasbu'r-râyi fi tahrîci ehâdisü'l-hidâye*, Dâru'l-Hadis, b.1, 1415h/1995m.
- Ez-Zemahşeri, Ebu Kasım Mahmud bin Ömer, *El-keşşâf an hakâik ve gavâmidu't-tenzîl ve uyûnu'l-akâvil fi vücûhi't-te'vil*, Daru'l-Kutubu'l-Arabiyye, b.3, Beyrut, 1407h.
- Ez-Zerkeşi, Bedreddin Muhammed Bin Abdullah, *El-burhan fi ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Halep: Arap Kitap İhya Evi, tsz.
- Farac, Muhammed Abdüsselam, *El-farizatu'l-ğâiba*, Beyrut Matbaası, 1983.
- Faruk Ömer, *Et-tarihu'l-islami ve fikru'l-karni'l-işrîn*, Nahda Kitapevi, Bağdat, tsz.
- Feyruz Âbâdi, Mecdüddin Ebu Tahir Muhammed ibn Yakub, *Besair zevi et-temyîz fi letaiifi'l-kitabi'l-aziz*, thk: Abdulalim et-Tahavi, Meclis eş-Şuûni'l-İslamiyye, 1412h/1992m.
- _____, *El-kâmusu'l-muhit*, thk: Muhammed Naim el-Erkusi, Risale Müessesesi, Beyrut, b.8, 1426h/2005m.
- Feyyumi, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *El-misbâhu'l-münir fi ğaribi's-şerhi'l-kebir*, Bilimsel Yayınevi, Beyrut.

- Galib, Mustafa, *İbnu Tufeyl*, El-Hilal Kitapevi, Beyrut, 1982.
- Goldziher, Ignaz, *Mezahibu't-tefsiru'l-islami*, terc: Abdülhalim en-Naccar, El-Hancı Kitapevi, Mısır, 1955.
- Güler, İlhami, *Derin Ahlak*, Ankara Okulu, Ankara, 2015.
- Hakemi, *Mearicu'l-kulub bi şerhi süllemi'l-vusul ilâ ilmi'l-ehli fi't-tevhid*, Fetva Yayınevi, Riyad, tsz.
- Halebi, Ahmed Muhammed Ahmed, *Diraset ani'l-firaki fi tarihi'l-müslimin ve'l-havâric ve'ş-şia*, Merkez el-Feysal li'l-buhûs ve'd-dirâsât el-islâmiyye, b.1, 1406h/1986m.
- Halid, Halid Muhammed, *Ed-devle fi'l-islam*, Sabit Yayınevi, b.1, Kahire, 1981.
- Halil b. Ahmed, Ebu Abdurrahman, *Kitabu'l-ayn*, thk. Mehdi MaHzumi, İbrahim Samarrai, Hilal Kitapevi, 2003.
- Hammad el-Cüheni, *El-mevsua'l-muyessera fi'l-adyâni'l-muâsara*, Nedve Yayınevi, Riyad 1418h.
- Hanefi, Abdülmunim, *El-mu'cemu'l-felsefi*, El-şarkiye Yayınevi, b.1, 1410h/1990m.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah, *Şerhu muhtasaru halîl*, Fikir Yayınevi, Beyrut, tsz.
- Havvari, Muhammed, *el-İrhab: Mefhumuhu esbabuhu ve subulu'l-i'lac*, Suudi Arabistan, 1425h /2004m.
- Heysemi, Muhammed b. Ali B. Hacer el-Maliki, *El-i'lam fi kavatî'l-islam*, thk. Muhammed b. Abdullah el-Hamis, İ'laf Yayınevi, b.1, Kuveyt 1420h/1999m.

- _____, *El-minhâcu'l-kavîm ale'l-mukaddimeti'l-hudramiyye*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, b.1, 1420h/2000m.
- Hodgson, Marshall G. S., *İslam'ın Serüveni*, terc: İzzet Akyol, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Hüseyin bin Muhammed, *Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan ed-Davudi, Dar'ul-kalem, b.1, Beyrut, 1412h.
- İbn Abdulbar, Ebu Ömer Yusuf bin Abdullah bin Muhammed en-Numeri el-Kurtubi, *Et-Temhidu limâ fi muvvatai mine'l-maâni ve'l-esânid*, thk: Muhammed Ebu Hira ve Seyid Ahmet, Fas, 1412h.
- _____, *Camîu beyâni'l-ilmi ve fadluhu*, thk. Ebi'l-Eşbâr ez-Züheydi, Riyad Müessesesi, Dâr İbnü'l-Cevzi, b.1, 1414h/1994m.
- İbn Âbidîn, Haşiyât, *Reddu'l-muhtar ale'd-duru'l-muhtar*, Dâru'l-Fikir Yayınevi, Beyrut 1368h.
- İbn Ali, Muhammed bin Ahmed el-Maliki, *Fethu'l-celîl şerhu muhtasarü'l-halîl*, Fikir Yayınevi, Beyrut, 1409h/1989m.
- İbn Arabi, Ebu Bekir b. Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l- Kutubu'l İlmiyye, Ali el-Bicavi, Beyrut 1424h/2003m.
- İbnü Arabi el-Maliki, Kadı Ebubekir, *El-avâsım mine'l-kâvâsım fi tahkiki mevki'fü's-sahâbeti ba'de vefâtü'n-nebi sallallahu aleyhi ve sellem*, thk: Ammar et-Talibi, Kahire, 1997.
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed, *Et-tahrîru ve't-tenvîr*, Tunus Yayınevi, Tunus, 1984.

- İbn Cevzi, Cemâlüddîn Ebi'l-Ferec Abdurrahmân ibn Ali bin Muhammed, *Telbisu iblîs*, Nedve Yayınevi, Beyrut, tsz.
- _____, *El-muntazam fi tarihi'l-müluk*, thk: Muhammed Abdülkadir Ata, vd., Bilimsel Kitapevi, Beyrut, b.1, 1993.
- _____, *Nuzhetu'n-nevâzir fi ilmi'l-vucûhi ve'n-nevâzir*, thk: Muhammed Abdülkerim Kazım, Risale Müessesesi, b.1 1404h/1984m.
- İbn Cüzeri, Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî, *El-kavâninu'l-fikhiyye*, Kitap Yayınevi, b.1, Beyrut, 1998.
- İbn Dakik el-Iyd, *İhkamu'l-ahkâm şerhu umdeti'l-ahkâm*, thk. Mustafa Şeyh Mustafa, er-Risale Basımevi, 2005.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed bin el-Hasan, *Cemheratu'l-luğa*, thk: Remzi Munir el-Balebeki, Melayyin Yayınevi, Beyrut, b.1, 1987.
- İbn Esir, Mecdüddîn Ebu's-Saadât, *El-kâmil fi't-târih*, thk. Abdullah el-Kadı, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1407h /1987m.
- _____, *En-nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*, thk: Ali bin Hasan el-Halebi, İbn Cevzi Neşriyat, 1421h.
- _____
- İbn Hacer el-Askalani, *Fethü'l-bâr-i şerhu sahihu'l-buhari*, thk. Mahmud Cemil, Safa kitapevi, Kahire, 1424h/2002m.
- İbn Hâcer el-Heysemî, *El-fethu'l-mübin bi şerhi'l-erbain*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428h/2008m.
- _____, *Ez-zevâcir an iktirafi'l-kebâir*, thk: Araştırma ve Çalışmalar Merkezi, El-Asriye kitapevi, Lübnan, b.1, 1999.

- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemsuddin Ahmet Bin Muhammed Bin İbrahim, *Vefiyyâtü'l-a'yan ve enba ebnâ'u'z-zaman*, thk. İhsan Abbas, Daru's-sadır Yayınevi, Beyrut, b.7, 1994.
- İbn Hayyam Muhammed bin Yusuf bin Ali, *El-Bahru'l-muhit*, thk: Muhammed Sıdkı Cemil, Fikir Yayınevi, Beyrut,1420h.
- İbn Hazım, Ali bin Ahmed bin Said el-Endelusi, *Cemharatu ensabu'l-arab*, Bilimsel Yayınevi, Beyrut, b.1, 1403h/1983m.
- _____, *El-ihkâm fi usuli'l-ahkâm*, thk: Muhammed Ahmed Abdülaziz, Atıf kitapevi, b.1, Kahire, 1403h/1983m.
- _____, *El-fasl fi'l-milel ve'l-ahvâ ve'n-nihal*, Hancı Kitapevi, 1348h.
- İbn Hibban, Muhammed İbn Muâd et-Temimi ed-Darimi, *Sahih ibn hibban*, thk: Şuayb el-Arnaut, Risale Müessesesi, Beyrut, b.2, 1414h/1993m.
- İbn Huzeyme Muhammed bin İshak, *Et-tevhidu ve isbatu's-sifati er-rabbi azze ve celle*, thk: Abdülaziz bin İbrahim el- Sehvani, er- reşid Kütüphanesi, Riyad, b.5, 1414h/1993m.
- İbn Hüseyin bin Ali bin Halef bin el-Battal, *Şerhu sahihu'l-buhari*, thk: Ebu Temim Yasir bin İbrahim, b.1, Reşit Kitapevi, 1420h.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed bin Ebu Bekir Şemsettin, *El-fevâid*, thk. İsamiddin el-Sabayiti, Hadis Yayınevi, b.1,Kahire 1415h/1994m.
- _____, *A'lâmu'l-muvakkaîn an rabbi'l-âlemîn*, thk: Muhammed ibn Abdusselam, Bilimsel Yayınevi, Beyrut, b.2, 1414h.
- _____, *Er-risaletu'n-nebeviyye*, thk. Selim b. Abdullah es-Selefi, Hazânder Kitabevi, Cidde, tsz.

- _____, *İğasetu'-lehfân min mesâidi's-şeytan*, Marife Yayınevi, b.2, 1395h/1975m.
- _____, *Medâricu's-sâlikîn beyne menâzili iyyâke na'budu ve iyyâke nestaîn*, Kuteybe Yayınevi, Birleşik Arap Emirlikleri, b.2, 1410h.
- _____, *Es-savâiku'l-mursele fi'r-reddi ale'l-cehemiyyeti ve'l-muattıla*, thk: Ali İbn Muhammed el-Dahilullah, Dâru'l-asima, Riyad, b.1, 1408h.
- _____, *TeHzîbü medaricü's-salikîn*, Kuteybe Yayınevi, b.2, Arap Emirlikleri, 1410h.
- _____, *Tarîku'l-hicreteyn ve bâbu's-seâdeteyn*, thk. Yusuf Ali Bedevi, İbn Kesir Yayınevi, Şam, b.1, 1414h/1993m.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail el-Dımaşkî el-Kureyşî, *El-bidaye ve'n-nihaye*, thk: Me'mun Muhammed Said ve Mahmud Abdulkadir el-Arnaut, İbn Kesir Yayınevi, Dimeşk, tsz.
- _____, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*, Müfid Yayınevi, b.1, 1402h. İbn Faris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk: Abdusselam Harun, Mustafa Halebi Matbaası, Mısır, b.2, 1390h.
- İbn Kudame el-Makdisî, Muhammed Abdullah b. Ahmed, *El-muğni ve's-şerhu'l-kebir ala metni'l-mukni'*, Beyrut, 1984.
- İbn Kuteybe ed-Deynevri, Muhammed bin Abdullah bin Abdülmecid bin Müslim, *El-mearif*, thk. Servet Ukaşa, b.4, Mearfi Yayınevi, Kahire, tsz.
- _____, *Garibü'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Safer, Beyrut, 1398h/1978m.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanü'l-arab*, b.3, Beyrut, Daru's-sadır, 1414h/1994m.
- İbn Muflih, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah El-Makdisi, *Kitabu'l-fürû*, thk. Ebu Zehra Hazım el-Kâdi, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, b.1, Beyrut 1418h.
- İbn Nahhas, Ebu Cafer Ahmed, *Meâni Kur'an-ı Kerim*, thk: Muhammed Ali El-Sabuni, İslam-i Raşid Haber Merkezi, Ummu'l-kura Üniversitesi, b.1, 1409h.
- İbn Neccâr, Muhammed bin Ahmed el-Fütûhi, *Şerhu'l-kevâkibi'l-munîra fi usûli'l-fikih*, thk. Muhammed ez-Zuheyli ve Nezih Hammad, b.2, el-Ablikân Kütüphanesi, 1418h/1997m.
- İbn Nedim, Muhammed bin İshak bin Verrek el-Mu'tezili, *Fihrist*, thk: İbrahim Ramazan, Marife Yayınevi, Beyrut, 1417h/1997m.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *El-bahrü'r-râik şerhu'l-kenzü'd-dekâik*, El-Arabiye Yayınevi, b.1, 1418h/1997m.
- İbn Recep El-Hanbeli, Ebu'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, *Camiü'l-ulum ve'l-hikem*, Kesir Yayınevi, 1429h/2008m.
- İbn Rüşd, Ebu Velid Muhammed bin Ahmed Bin Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid*, Dâru'l-haram, 1420h/1999m.
- İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir Tabakat*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut 1388h/1968m.
- İbn Sadi, Abdurrahman b. Nasır, *Teysiru'l-kerîmi'r-rahman fi tefsîri kelami'l-mennan*, Risale yayınevi, b.1, 1420h/2000m,

- İbn Teymiyye, Ebu Abbas Takıyyuddin Ahmed bin Abdulhalim, *Şerhu'l-akîde et-tahaviyye*, thk: Salih bin Fevzan, Mârif Matbaası, Riyad, b.7, 1422h/2002m.
- _____, *Es-sârimu'l-meslûl fi şêtimi'r-resul*, thk: Ali Bin Muhammed el-Harran, Dar'ul-alimu'l-fevaid, b.1, 1422h.
- _____, *Mecmua Fetâvâ*, thk: Enver Al-Baaz, Amr el-Cezzar, b. 3, Vefa Yayınevi, 2005m.
- _____, *Şerhu'l-akîde'l-vâsıtıyye*, thk. Salih bin Fevzân, Mearif Yayınevi, Riyad, b1, 1422h/2002m.
- _____, *Deru't-teârruzi'l-akl ve'n-nakl*, thk: Muhammed Reşat Salim, b.1, Riyad, 1420h/1999m.
- _____, *El-istiğâse bi'r-reddi ale'l-bekri*, thk. Muhammed bin Ali bin Kemal Ebu Abdürrahman, El-guraba el-Esariyye Kitapevi, Medine, 1417h.
- _____, *İktidâu's-sırâti'l-müstekîm li muhalefeti ashabi'l-cahîm*, Nebevî Sünnet Yayıncılık, b.2, Kahire, 1369h.
- _____, *Kitabu'l-imanu'l-evsat* (Mecmu'u Fetâvâ içinde, cilt VII), neşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asımî, Kahire, 1404h.
- _____, *Menahicü's-sünnetü'n-nebeviyye*, b.1, 1406h/1986m.
- _____, *Tefsiru sûreti'l-ihlâs*, thk. Abdül Ali Abdülhamid, Samid Yayınevi, 1987.

- İbn Vezir, Ebu Abdullah Muhammed b. el-Murtaza el-Yemeni, *İsâriü'l-hak ale'l-halk fî reddi'l-hilâfât alâ mezâhibi'l-hak min usûli't-tevhîd*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, b.2, Beyrut, 1987.
- İbni Mâce el-Kazvini, Muhammed ibn Yezid, *Sünen ibni mâce*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Er-Risale Yayınevi, Beyrut, 1414h.
- İbnü Humam, Abdürrezzak el-Yemâni es-Senâni, *Musannef abdürrezzak*, thk. Habibu'r-Rahmân el-A'zami, Bilimsel Kurul, Hindistan/İslam Kitapevi, Beyrut, b.2, 1403h.
- İzzeddin b. Abdüsselâm, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*, Ezheriye matbaası, Mısır, 1414h/1991m.
- Kadı Abdulcabbar, Ahmet, *Şerhu usulü'l-hamse*, talik. Ahmed bin Hüseyin, thk: Abdulkerim Osman, Vehbe Kütüphanesi, b.3, 1416h/1996m.
- Kadı İyaz bin Musa, *Tertibü'l-medarik ve takribu'l-mesâlik*, Fuzala Matbaası, Fas, b.1, 1983.
- Kami, Saad bin Abdullah, *El-mekaletu ve'l-firak*, tashih ve yorum: Muhammed Cavat, El-haydari Matbaası, Tahran, 1963.
- Kamil, Abdülaziz Mustafa, *El-hüküm ve't-tahakküm fî hitabi'l-vahiy*, el-Taybe Yayınevi, Medine, b.1, 1995.
- Karadavi, Yusuf, *Es-sahvatu'l-islamiyye beyne'l-cumud ve't-tatarruf*, Sahva Yayınevi, 1415h /1994m.
- _____, *Zahiratu'l-ğulu fî't-tekfir*, Vehbe Matbaası, tsz.
- Kâsânî, Alaaddin Ebu Bekr b. Mesud b. Ahmed, *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*, Beyrut, tsz.
- Kâşif, Seyyid, *Masadiru't-tarihu'l-islami*, Daru'r-raid, Beyrut, 1983.

- Katrib, Hüseyin, “Hakikatu Daeş” www.huseyinibrahimelkatrib.com.
Yayınlanma Tarihi: 07/05/2014.
- Kemalüddin İbn Ebi Şerîf, *El-müsamere şerhu'l-musayere fi'l-akaidi'l-münciyye fi'l-âhire*, Al-Hanefiyye Kitapevi, İstanbul, tsz.
- Kummi Ali, İbn Babaviye, *El-i'ktikadat*, Akaid es-Saduk veya Dinu'l-imamiye, İran Baskısı, Kum, 1320h.
- _____, *Men la yücehhizuhu'l-fakih*, Dâru'l-mearif, Beyrut, 1401h.
- Korkmaz, Sıddık, *Tarihin Tahrihi: İbn Sebe Meselesi*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2005.
- Lök, Adem, “İlk Dönem Haricî Kaynaklarına Göre Hz. Osman”, *Anemon Muş Alparşlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2:1, 2014.
- Makdisî, Abdusselam, *Hallu'r-rumûz ve mefâtihu'l-kunûz*, Mısır 1317h/1899m.
- Malik bin Enes, *El-muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, nşr. Mustafa el-Halebi, 1406h/1985m.
- Mansur, Ahmed Suphi, *Haddu'r-riddetü'l-mezûma*, Kahire, b.2, 2005.
- Mâturîdî, Ebu Mansur Muhammed, *Kitâbü't-tevhîd*, trc. Bekir Topaloğlu ve Muhammed Aruşi, Aşad Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Maverdî, Ebu'I-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *El-ahkamu's-sultaniyye*, Beyrut, 1990.
- Meclisi, Muhammed Baker, *Bihâru'l-envaru'l-câmia' li dûri'l-ahyâr el-eimmetu'l-athar*, b.1, Tahran, 1408h/1988m.
- _____, *Miraatu'l-ukul*, İran Baskısı, 1325h.

- Merğinani, Ebu Bekir b. Abdülcelil, *El-hidaye şerhu bidayeti'l-mübtedi*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, tsz.
- Mevdûdi, *Fetvalar*, trc. Mahmud Osmanoglu, İstanbul, 1992.
- Molla Hesrav, Ali Muhammed Bin Farmazuli, *Duraru'l-ahkâm fi şerh ğuraru'l-hukkâm*, İstanbul Matbaası, tetkik: Ahmet Kamil, 1320h.
- Mubarrad Ebu Abbas, *El-edeb fi'l-lüga*, thk. Muhammed Ebu Fadıl İbrahim, Arap Fikir Yayınevi, Kahire, b.3, 1417h/1997m.
- Muhammed Abde, *Risaletü't-tevhid*, Telif Muhammed Amara, Şuruk Basımevi, b.1, 1414 h/1994m.
- Muhammed Abdullah, *El-hukuk fi'l-islam*, El-Varrak Müessesesi, Ürdün, b.1, 2004.
- Muhammed Amara, *Ed-devletu'l-islamiyye beyne'l-ilmaniye ve's-sultatu'd-diniyye*, b.1, Şuruk Yayınevi, 1409h/1988m.
- _____, *El-islam ve felsefetü'l-hüküm*, Şuruk Yayınevi, Kahire, b.1, 1409h/1989m.
- Muhammed bin Abdulvehhab, *Kitabu't-tevhid*, Abdurahman Kütüphanesi, b.2, 1416h/1995m.
- _____, *Faslu'l-hitâb fi beyâni'l-akide*, Sahabe Kütüphanesi, b.2, Kahire, 1415h/1995m.
- Muhammed Şefî', *Makam sahabe*, trc. Abdurrahman Selbazi, 1403h.
- Muhammed, Zühdi Karam, *Stratejiyye tefcirat el-kaide*, İslam kültür Kitapevi, b.1, 1424h/2004m.
- Murtaza, Ahmed bin Yahya Zeydi el-Mu'tezili, *El-meniyyetu ve'l-êmil*, Haydarabat, 1316h/1902m.

- _____, *Tabakâtu'l-mu'tezile*, thk. Susne Divilid, Katolik Matbaası, Beyrut, 1380h/1961m.
- Murur, Muhammed, *Tanzimu'l-cihad*, Arap Yayın Şirketi, tsz.
- Mutik, Avvad bin Abdullah, *Mu'tezile ve usûluhumu'l-hamse ve Mevkif ehli's-sünne minha*, Reşit kitapevi, Riyad, b.2, 1416h/1995.
- Nefisi, Abdullah Fahid, "Daeş Devlet Örgütü", Cezira Araştırma Merkezi, www.elfeylesofwalmufekkielarabiemasriabdullahfahedennufeysi.com. Yayın Tarihi: 23.11.2014.
- Neysaburi, Müslim bin Haccac, *Sahih Müslim*, thk. Nazar bin Muhammed el-Fâriyani, Dâr Tîbe, Beyrut, 1427h/2006m.
- Nevevi, Muhyiddin b. Şeref, *Kitabu'l-mecmu'ş-şerhu'l-mühezzeb*, Cidde, tsz.
- Râgıp el-İsfehanî, Ebu Kasım El-Hüseyin bin Muhammed, *El-müfredat fi garibi'l-Kur'ân*, thk: Safvan Adnan ed-Davudi, Kalem Kitapevi, Beyrut, b.1, 1412h.
- Ranly, Ernest W., *Scheler's Phenomenology of Community*, The Hague: Martinus Nijhoff Press, Hollanda, 1966.
- Râzî, Muhammed b. Ebu Bekir, *Muhtâru's-sihâh*, İsa Babı Matbaası, Mısır, b.1, 1383h/1984m.
- Sâdık, Hasan, *Cüzürü'l-fitne fi'l-fıraki'l-islamiyye*, el-medbuli kitapevi, b.1, 2004.
- Safani, Abdürrezzak, *El-musannif*, thk: Habiburrahman, b.1, Afrika, tsz.
- Safarini, Levami, *El-anvar*, El-hanikin Müessesesi, Şam, 1402h/1988m.
- Sakar, Atiyye, *Ahsenu'l-kelem fi-fetâvâ ve'l-ahkâm*, Mektebe el-Vakfiyye, Kahire, 1432h/2011m.

- Sakka, Ahmed Hicazi, *Havaricu'l-hariziyyun*, El-Ezheri Fakülteler Yayınevi, tsz.
- Saliba, Cemil, *El-Mu'cemu'l-felsefi*, Lübnan Kitap Yayınevi, b.1, 1970.
- Seriyeye, Salih, (Tekfir ve hicret cemaati liderlerinden), *Risaletu'l-îman*, (Bu metin basılı değildir, 1973 yılından beri el yazması olarak Tekfir Cemaatinin elinde bulunmaktadır.)
- Sinanoğlu, Mustafa, “Küfür” Maddesi, *TDVİA*, Ankara, 2002.
- Süleyman bin Ahmed et-Taberâni, *Mu'cemu't-taberâni*, thk. Hamdi Abdülmecit el-Selefi, İbn Teymiyye Kitabevi, b.2, Kahire, 1415h.
- Şafii, Hasan Mahmud, *Medhal ila ilmu'l-kelam*, Vahbe Kitapevi, b.2, Kahire, 1411h/1991m.
- Şahrur, Muhammed, *El-kitabu ve'l-Kur'an*, Ahay Yayınevi, Şam, 1410h/1990m.
- Şatibi, Ebu İshak İbrahim, *El-i'tisam*, thk. Salim b. Abdulhilali, Tevhid Kitapevi, 1412h/1992m.
- Şemseddin ibn Ebi Bekir ed-Dımeşki, *Kitâbu's-salât ve hukum têrikuha*, thk. Muhammed Nizammiddin el-Feteyyeh, b.3, Şam, 1998.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Es-seyliü'l-cerrâriü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhar*, İbn Hazm Yayınevi, b.1, Beyrut, 2004.
- Şevket, Muhammed'ul-Eyyam, *El-irhab'ul-mefrud ve'l-marfûd: hakikatuhu esbabuhu ve ilacuhu*, Kuleyyan Yayınevi, b.1, Riyad, 1429h/2008m.
- Şirbînî, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed el-Kahiri, *el-İkna'*, Fikir Yayınevi, Beyrut 1415h.

- _____, *Muğni'l-muhtac ila ma'rifeti meani el-fazi'l-minhac*, Şuayb el-Arnauti, Risale Müessesesi, b.1, 1421h/2009m.
- Tahavî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Seleme, *El-akidetu't-tahaviyye*, b.1, Dâr'ul-İbn Hazm Yayınevi, Beyrut, 1416h/1995m.
- Talib, Ahsan Mubarak, *El-usra ve davruha fi vikayete ebnauha mine'l-inhirafi'l-fikri*, Naif Bilimsel Arap Üniversitesi Yayınları, Riyad, b.1, 1426h/2005m.
- Trablusi, Ahmed Tahir Er-Ravi, *Muhtaru's-sıha*, İsa el-Babi Batbaası, b.1, Halep, 1383h/1984m.
- Tûsi, Muhammed bin el-Hasan, *Telhisu's-şaqfi*, thk. Hasan Bahru'l-ulûm, Dâru'l-Kütübü'l-İslamiyye, b.2, Kum, 1394h.
- Uslu, Ferit, "İbn Teymiyye'nin Kelamcılarının Geleneksel Tanımlarına Eleştirisi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004.
- Yunus, Muhammed, *Et-tekfiru beyne'd-din ve's-siyase*, İnsan Hakları ve Çalışmalar Merkezi, Kahire, tsz.
- *Zahiratu't-tekfir el-esbab, el-asar, el-ilac*, Merkezü't-te'sîl li'd-dirâsêti ve'l-buhûs Sempozyumu düzenledi, Cidde, 1432h/2011m.
- Zekeriyâyâ, Ebu Bekir Muhammed, *Eş-şirk fi'l-kadîm ve'l-hadîs*, Raşid Yayınevi, b.1, 1423h/2001m.
- Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasü'l-belağa*, Beyrut, 1992.
- Zerkeşi, Emel Fethullah, *İlmu'l-kelam ve tarihu'l-mezahibu'l-kelamiyye*, Dâru's-Selam, 2006.

ÖZET

Başından beri İslam toplumlarını dinsel ve politik olarak olumsuz yönde etkileyen en önemli unsur, Haricî zihniyettir. Haricileri diğer Müslüman fırkalardan ayıran bazı temel özellikler mevcuttur. Bunların en tehlikelisi, kendileriyle aynı görüşte olmayanları tekfir etmeleridir. Bu özellikleri o kadar öne çıkmıştır ki bu mezhebin başka ne gibi görüşleri olduğu dikkate bile alınmaz olmuştur. Tekfirci zihniyet köklerini haricilikte bulmakla birlikte artık bir mezhebi temsil etmekten daha çok bir zihniyeti temsil eder duruma gelmiştir. Başka bir ifadeyle, kendisini harici olarak tanımlamayan birçok insanda yahut grupta aynı harici belirtiler gözlenebilmektedir.

Günümüzde İslam coğrafyasını ve Müslüman halkları kuşatan tekfirci zihniyet, çatışmaların ve katliamların da ana sebebidir. Salt tarihsel bir mesele olmayıp, bugünün toplumlarını da etkileyen bir zihniyet olduğu için biz çalışmamızda tekfir meselesinin ele alınmasının faydalı olacağını düşündük. Meselenin tarihsel kökleri olduğu için doğal olarak bu kökleri hem Harici fırkalar üzerinden hem de onlara reddiyeler yazan muhalif mezheplerin bakış açısından değerlendirmeye aldık.

Kaosun hâkim olduğu Müslüman toplumlarda, dinsel olarak başa çıkılması gereken ilk doktrinin bu tekfir meselesi olduğu aşikârdır. Ortaya çıkan her yeni grubun yaptığı ilk şey, kendi grup karizmalarını yaratmak ve birliktelik ruhunu korumak için kendileri ve ötekileri arasında keskin bir ayırım yapmış olmalarıdır. Ayrılık ve farklılık siyaseten anlaşılabilir bir şeydir; ama bunu dini terminolojiye döküp, kendi gruplarının dışındaki Müslümanları kâfir ilan ettiklerinde Kur'an'ın

uyardığı ‘çatışmayın, enerjiniz tükenir...’ (Enfal 8: 46) uyarısının bu coğrafyalarda bütün açıklığıyla tezahür etmesi kaçınılmazdır.

Otorite kurma ve liderlik arzusuyla hareket eden tekfirci gruplar İslam’ın kurucu değerleri olan adalet, toprakları zulümden arındırma gibi yüce hedeflerin çok uzağında kalmaktadırlar. İslam’ın koyduğu temel hedeflerin en uzağına düştükleri noktalardan biri de tezimizde ele aldığımız tekfir meselesidir. Zira bu mesele, bu grupların Müslümanlara karşı kullandıkları en tehlikeli psikolojik silaha dönüşmüş bulunmaktadır. Biz tezimizde, Kaide, Tekfir ve Hicret, Cihad, Daeş vb. adlar altında İslam dünyasında ortaya çıkan bu grupların hem hedefleri hem de bu hedeflere giden yolların meşruiyeti konusunda, Kur’an’ın ana doktriniyle ve Hz. Peygamber’in uygulamalarıyla bütünüyle çelişen bir durumda olduğunu göstermeye çalıştık.

ABSTARCT

Excommunication / Takfeer Within The Context of Religion and Politics

The Kharijites thought represents a religious and a political phenomenon that dangerously affect Islamic societies. The Kharijites adopted certain jurisprudence depending on number of basic rules; the most dangerous of which is Takfeer of those who disagree with them. This study discusses the definition of Takfeer linguistically, and idiomatically, and the scission of Kharijites to different groups. Then the study investigates the effect of this thought on the newly appeared groups and organizations adopting Kharijite Takfeer thinking. Furthermore, the study also investigates the motives leading to forming such groups and their effects on the Islamic communities locally and internationally. The Islamic society has recently witnessed the emergence of organizations and groups adopting Kharijite Takfeer thinking. Motivated by the passion for leadership and the hope to be in authority, organizations and groups, in order to achieve their goals, have disguised behind glittering goals, such as achieving justice, liberation of land, fighting injustice and forcing colonists out. Therefore, they made full use of all means in order to reach authority. They even used the meanest methods of psychological terrorism including frightening those who disagree with them by judging them as disbelievers. This study showed that such groups and organization are spreading in the Islamic world countries under different names, including Al Qa'eda Regime, group of Al-Takfeer wa al-Hijra, group of Al-Jihad and many other groups. If we pay attention to those groups, we will find that charging the rulers and ruled with disbelief is a common practice among all of them making extremism terrorism and murder as their

approach. Therefore, we feel sorry for the deviant thoughts adopted by such groups which contradict with the tolerant principles and teachings of Islam mentioned in the Holy Qur'an and the Tradition of the Prophet Muhammad (PBUH)

الموجز

التكفير في سياق الدين والسياسة

الإسلام دين الفطرة، وهو دين الحنفية المتغيرة حسب الزمان والمكان ، وحسب الأحوال الاجتماعية والاقتصادية والسياسية ، وهو مطابق تماما مع فطرة الناس .

الإسلام هو إخلاص الإيمان والطاعة لله تعالى وحدة، والسلامة مع الناس ،فالتدين صناعة بشرية تحمل ملامح البشر وضعهم وطموحاتهم وغرائزهم ، فعندما دخل المسلمون في السياسة ودربوها ومشاكلها وأزماتها وحروبها وانقساماتها ، منذ بيعة السقيفة إلى إسالة الدماء انهارا في صراعات سياسية بظهور الخوارج ،لكن بثوب إسلامي وتكفير الصحابة ، ولم ينتهي بكرבלاء وبقية المواقع إلى يومنا هذا ، لان الجريمة إذا تحصنت بتسوية شرعي ، فقد تحولت إلى فريضة دينية ، ومن هنا فان قتل المسلم المخالف في المذهب الديني أو السياسي هو في تشريع القران جريمة ، إلا انه يتحول إلى واجب ديني في شريعة التدين وهذا هو التناقض بين القران وتدين المسلمين أو بين الإسلام والمسلمين.

والمسلمون حين صرفتهم السياسة باعدت بينهم وبين القران، بدلا من الاحتكام إلى القران والرجوع إليه فعلوا العكس ، وهو صناعة تشريع بشري يقوم على أساسين :

هو إلغاء الأحكام القرآنية التي لا تتفق مع أهوائهم .

اخترع أحاديث تسوغ لهم ما يشاءون من تشريعات تخالف القران مثل قتل المفكرين إذا خالفوهم ، وقتل المرتد والرجم وقطع يد السارق وغيرها، مثلما نرى عند السنة والصوفية والشيعة وغيرهم.

ومن هنا أصبح آراء المتدينين المخالف للقران مقدسا كالقران أو يزيد على القران ، لأنه إذا تعارض آيات القرآنية منه إحدى مقولات المتدين كان الانتصار لابد أن يكون للأحاديث أو المقولات ، وإلا أدت إلى قتل وتدمير وتكفير المسلمين وإخراجهم من ملة الإسلام ، طالما كانت هناك طموحات سياسية للمتفيعين بها. قال بعضهم: اخرجوا أهل الدين من السياسة ، فإنهم يتوضون بدماء الفقراء.

الملحد مشكلة مع الله، أما المتدين فمشكلته مع البشر ،فيهما نفضل وجوديا ،واخلاقيا،وانسانيا، أم المسلم الإرهابي الذي يقتل الإنسان باسم الله، أما الملحد فهو يدافع عن الإنسان باسم حقوق الإنسان، فايهما يكرم الإنسان.

وفي عصور الفتن تمت ولادة ظاهرة التكفير عن ظروف سياسية استلزمت سفك الدماء ، وهي من الفتن التي ابتليت به الأمة قديما وحديثا،فخطرها عظيم على الأفراد والمجتمعات سياسيا واجتماعيا واقتصاديا، وسبب ذلك جهلهم المركب ، بل يكفرون كل من ليس على شاكلتهم ، يستحلون الدماء والأعراض والأموال ،فان الخطاء في إدخال ألف رجل في الإسلام ، أهون عند الله من إخراج رجل واحد من الإسلام، وشرع القران لا يجيز قتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، لأنه لا يوجد مبرر في القران لقتل النفس خارج الحق القرآني ، وهو القصاص في القتل . والتيار الديني السياسي المعاصر يسال عن ماهية الشريعة المراد تطبيقها ، هل هي شريعة القران أم شريعة الفقهاء ؟، لذلك يكون سهلا على رموز التيار الديني السياسي أن يرفع سلاح التكفير والخروج عن الملة أو إرهاب خصومهم السياسي. والأحداث السياسية إن حملناها محمل الدين أو (باسم الدين) فلا نجد منها مخرجا ، لذلك كان سبب اختياري لهذا الموضوع الموسوم :((التكفير في سياق الدين والسياسة))